magazin istoric

ANUL III
Nr. 6 (27)
IUNIE 1969

Logofeteasa Maria Dudeasca

(„Un logofăt valah la Napoleon Bonaparte", pag. 18)

REDACTOR ŞEF

CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei : DUMITRU ALMAŞ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-şef adjunct), ŞTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA, AURICĂ SIMION ŞTEFĂNESCU

magazin istoric

nr. 6 — iunie 1969

D. DĂMĂCEANU
O consfătuire istorică . 2
MARIA COVACI
Presa ilegală în rezistența antihitleristă . . 8
V. TEODORESCU
Cea mai mare bătălie aeronavală a tuturor timpurilor (II) 13
AL. ALEXIANU
Un logofăt valah la Napoleon Bonaparte ? . 18
ION COJOCARU
Semnificația unui document 22
ION NESTOR
Continuitate în istoria formării poporului român (II) 24
Memento 28
RĂZVAN THEODORESCU
„Mileniul întunecat" și arta sa 29
Policromii 33
ELISABETA IOANIȚIU
Vînătoarea de vrăjitoare 37
W. CHURCHILL
Memorii (IV) 44
Semnal 50
Locot.-colonel O. GOGA
Echipele operative intră în acțiune 51
C. REZACHEVICI
Cine a adus la Tîrgoviște capul lui Mihai Viteazul ? 55
HORIA LIMAN
Urme romane în Elveția . 62
PETRE STRIHAN
Un divorț domnesc . . 68
D. I. SUCHIANU
De la istorie la filmul istoric 72
NORA ZIZI MUNTEANU
„Din păcate, cum ziceți dumneavoastră și din noroc, cum zicem noi..." 80
AL. GH. SAVU
Războiul șicanelor . . 87
Panoramic 93
Poșta redacției . . . 98
Sumarul în limbi străine 100

Din paginile noastre

O consfătuire hotărîtoare pentru pregătirea insurecției a fost organizată la 13 iunie 1944 între reprezentanții Partidului Comunist Român și cei ai armatei. O zugrăvește unul dintre participanți, generalul Dumitru Dămăceanu, dezvăluind împrejurări și episoade inedite și emoționante.

Rolul jucat de presa ilegală a partidului comunist în anii rezistenței antihitleriste formează tema articolului semnat de Maria Covaci.

„El a furat capul și l-a adus aici în țară" — așa glăsuiește un document privitor la aducerea capului lui Mihai Viteazul la Tîrgoviște. Dar cine a fost cel care l-a adus ? C. Rezachievici încearcă să răspundă acestei întrebări.

Slujind cu deosebită rîvnă pe ocupanții naziști, regele Mihai și dictatorul Ion Antonescu au intrat adesea în conflict pe chestiuni mai mult sau mai puțin mărunte, așa cum reiese din articolul „Războiul șicanelor".

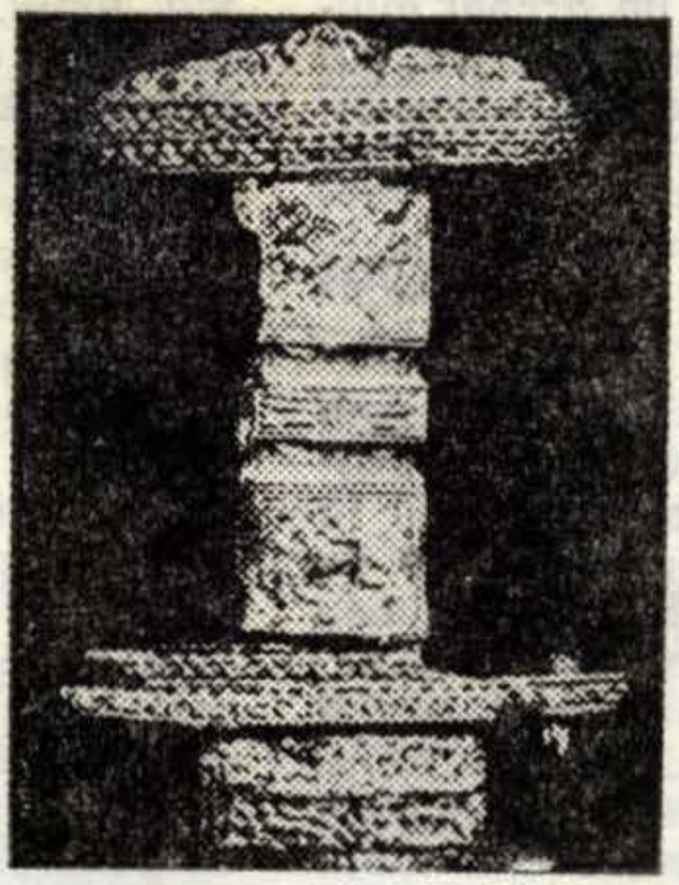

V. Teodorescu încheie în acest număr evocarea celei mai mari bătălii aeronavale a tuturor timpurilor, dintre americani și japonezi (Leyte, octombrie 1944)

Un nou punct de vedere cu privire la arta europeană a epocii migrației popoarelor aduce Răzvan Theodorescu în articolul „Mileniul întunecat" și arta sa, la rubrica „Opinii-controverse"

A fost oare logofătul Constantin Dudescu în misiune la Napoleon Bonaparte, în septembrie 1800 ? Al. Alexianu caută să aducă o clarificare în această chestiune.

Lupta unor milițieni bucureșteni cu o bandă de tîlhari e înfățișată sugestiv în materialul lct. colonelului O. Goga, cu prilejul celei de-a 20-a aniversări a înființării miliției.

„Vînătoarea de vrăjitoare" de-a lungul veacurilor, ca psihoză, diversiune și mijloc represiv, este evocată de Elisabeta Ioanițiu.

O consfătuire istorică

DUMITRU DĂMĂCEANU
General colonel în rezervă

Textul pe care-l publicăm mai jos reprezintă un fragment dintr-o lucrare memorialistică în curs de pregătire.

În a doua jumătate a lunii mai 1944, într-o seară, nu-mi amintesc exact ziua, am participat la o consfătuire la Palatul regal. Reţin foarte bine că am ajuns la palat cînd se lăsase întunericul. În încăperea în care ne-am adunat, erau prezenţi regele Mihai, generalul Constantin Sănătescu, I. Mocioni-Stîrcea, Mircea Ioaniţiu şi o persoană pe care n-o mai văzusem pînă atunci. Am aflat că era Lucreţiu Pătrăşcanu, reprezentantul Partidului Comunist Român, cu care am făcut pentru prima oară cunoştinţă în seara respectivă ; mi l-a prezentat generalul Sănătescu. Avea o figură tînără de intelectual, privirea pătrunzătoare, iar în vorbire folosea un accent moldovenesc. Mi-a spus că-i pare bine că mă cunoaşte şi că a auzit anumite aprecieri bune despre mine.

AŞA AM LUAT LEGĂTURA CU PARTIDUL COMUNIST...

Firește, judecăţile mele anterioare despre poziţia P.C.R. şi impresia făcută de Pătrăşcanu de la primul contact au contribuit la crearea, de la început, a unui sentiment de stimă şi preţuire reciprocă. Era primul meu contact — deschis şi declarat — cu un comunist ! La despărţire nu am făcut nici o aluzie la faptul că ştiam că el este altfel decît noi ceilalţi. În acea seară nu am cunoscut împrejurările prin care P.C.R. luase legătura cu reprezentantul palatului ; realitatea am cunoscut-o ceva mai tîrziu.

La o consfătuire care a avut loc după cîteva zile, tot la palat, în prezenţa acelorași participanţi ca şi în consfătuirea anterioară, s-a discutat despre situaţia din ţară, care devenise critică.

S-a arătat că masele erau tot mai nemulţumite de regimul lui Antonescu. De asemenea, s-a mai arătat că aceste mase erau cu totul nemulţumite de continuarea războiului alături de trupele hitleriste, ca şi de faptul că ţara se afla sub ocupaţie germană. Lucreţiu Pătrăşcanu şi generalul Sănătescu, care au luat cuvîntul, s-au pronunţat pentru ieşirea României din război şi pentru răsturnarea lui Antonescu. După cîte îmi amintesc, toate acestea s-au discutat însă într-un cadru destul de general. Nu s-a indicat nici o soluţie concretă de răsturnare a regimului de dictatură militară. Nu s-a ajuns la nici o concluzie practică. Noaptea, tîrziu, după orele 23, s-a stabilit să se continue discuţiile într-o altă consfătuire. Înainte de despărţire, Pătrăşcanu mi-a spus că numele meu îi era cunoscut încă de pe timpul cînd a făcut şi el cîteva clase la Liceul internat din Iaşi, fiind cu cîţiva ani în urma mea.

După alte cîteva zile, ne-am întîlnit din nou la palat, în aceeaşi formulă. Era la începutul lunii iunie 1944. La această nouă consfătuire (a treia), s-au discutat aproape aceleaşi probleme ca şi la primele două. Singura diferenţă a fost faptul că intervenţiile participanţilor s-au legat mai mult, mai direct de necesitatea stringentă de a se trece la acţiuni concrete pentru înlăturarea lui Antonescu. Dar ne învîrteam încă în generalităţi. Încercările lui Pătrăşcanu de a explica punctul de vedere comunist nu au reuşit să schimbe părerea dominantă, susţinută de reprezentanţii palatului. Neajungîndu-se nici de data aceasta la un punct de vedere cît de cît unitar, reprezentantul P.C.R. a propus să ne întîlnim din nou în noaptea de 13 spre 14 iunie 1944, în altă

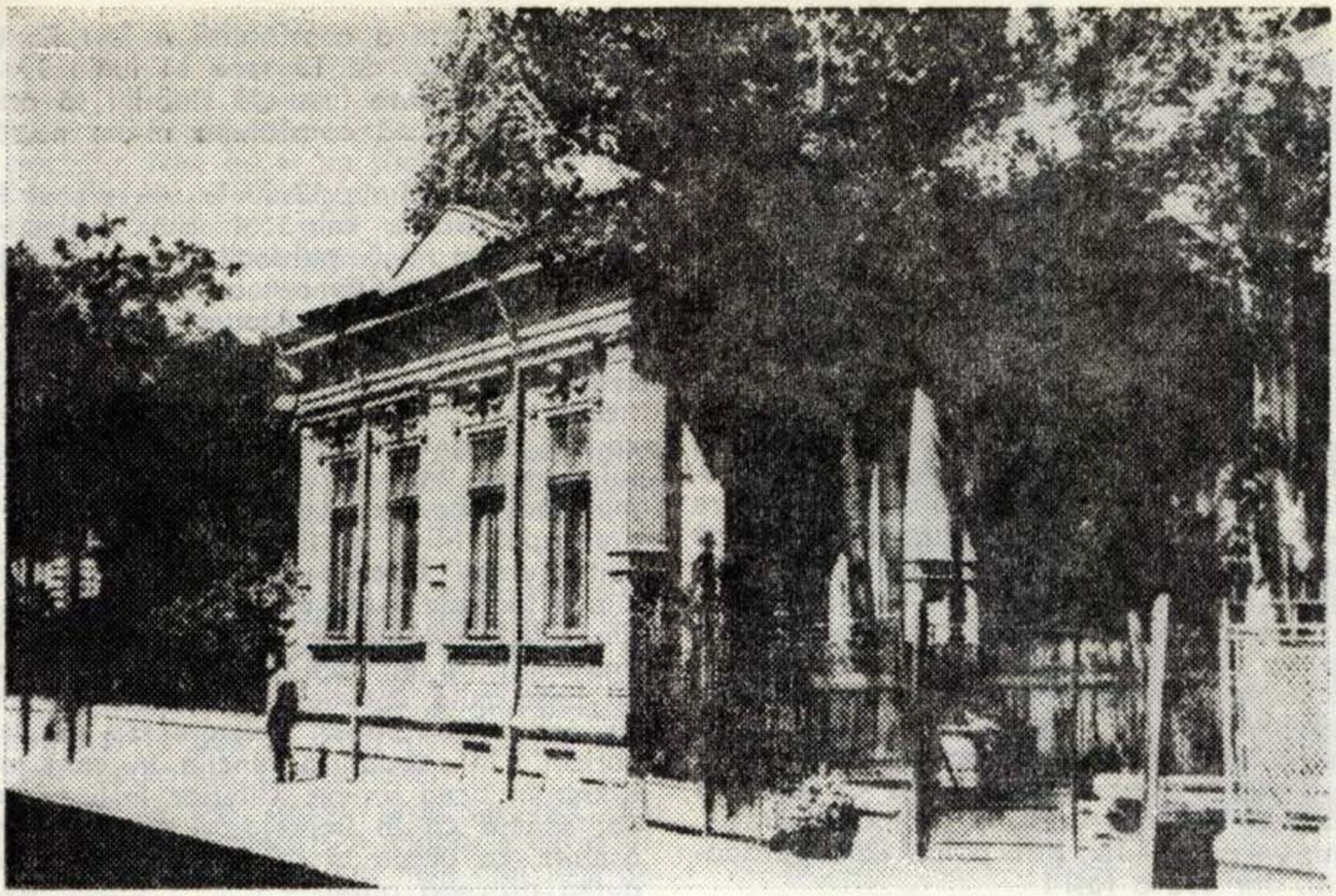

„Am ajuns curînd în dreptul casei cu numărul 103, de pe Calea Moșilor"

parte decît la palat. Cu propunerea sa s-au declarat de acord toți participanții. Nu s-a dat însă nici o indicație precisă referitoare la locul unde urma să aibă loc această nouă consfătuire.

Din partea lui Lucrețiu Pătrășcanu observasem o oarecare tendință de apropiere către mine, lucru pe care, de fapt, îl doream și eu. Mi-a spus că știa că Mircea Ioanițiu fusese elevul meu, cînd îndeplineam funcția de director al școlii lui Mihai *, că acesta îi vorbise bine despre mine, dar că „erați cam sever, domnule colonel". La despărțire, într-un moment cînd ne aflam singuri, mi-a spus că „peste cîteva zile am să vă prezint pe un cunoscut, prieten de-al meu".

Într-adevăr, după numai cîteva zile de la cea de-a treia consfătuire de la palat, l-am cunoscut pe prietenul lui Pătrășcanu... Nu am reușit nici pînă astăzi să-mi reamintesc cînd, în ce loc și în ce condiții l-am întîlnit. Este însă cert că l-am cunoscut prin Lucrețiu Pătrășcanu, și anume înainte de 13 iunie 1944. În ziua respectivă, pe stradă, Lucrețiu Pătrășcanu mi-a prezentat pe prietenul său, pe care mi l-a recomandat „inginerul Ceaușu". Mai tîrziu aveam să aflu adevăratul său nume : Emil Bodnaraș.

— Îmi pare bine că vă cunosc, domnule colonel, mi-a spus „inginerul". De altfel am auzit cîte ceva despre dumneavoastră.

— Bune sau rele, domnule inginer ?

— Credeți că dacă erau ele rele ne mai întîlneam noi astă seară aici ?

Scurt și precis, de la început !

Inginerul Ceaușu era îmbrăcat într-un costum maro. Avea pantalon golf.

Din primele cuvinte pe care le-am schimbat, rezulta că inginerul Ceaușu cunoștea unele fapte despre mine. Probabil că în prealabil avusese vreo discuție referitoare la persoana mea cu Pătrășcanu sau cu altcineva.

Dacă nu mai reținîn ce loc l-am întîlnit pe inginerul Ceaușu, în schimb îmi amintesc destul de bine ce anume am discutat în seara aceea cu dînsul.

Printre altele, mi-a spus că știe că dețin o funcție importantă în cadrul unui comandament din Capitală. M-a întrebat cînd am făcut Școala de război, dacă-mi place cariera armelor... (Tot pe ocolite !). A precizat că „de acum încolo, domnule colonel, o să ne vedem mai des". N-am discutat însă nimic referitor la acțiunea ce se pregătea. La despărțire inginerul Ceaușu mi-a propus să ne întîlnim în seara de 13 iunie, la ora 21 și 30 de minute, la începutul străzii Clemenceau (astăzi Gabriel Péri), colț cu strada care trece pe lîngă Ateneul român. De acolo urma să plecăm împreună într-un alt loc...

* Pînă în anul 1940 a funcționat, la palatul Cotroceni o școală specială, în cadrul căreia viitorul rege a urmat cursurile liceale și a trecut examenul de bacalaureat. Am condus această școală timp de doi ani (1938—1940). Printre cei patru elevi ai școlii, în afară de Mihai, se afla și Mircea Ioanițiu.

Cum știam că Pătrășcanu este comunist, rezulta că prietenul său era tot comunist. Nu mi-au spus-o nici unul, nici celălalt, dar nici nu mai era nevoie să-mi confirme dînșii ! Era al doilea comunist pe care-l cunoșteam...

Nu mi-am dat seama în mod precis ce anume părere și-a făcut despre mine inginerul Ceaușu în această primă întîlnire cu el. Am avut însă impresia că ne-am apropiat oarecum unul de altul, chiar din primul moment al întrevederii. În ceea ce mă privește, din modul său de a se prezenta — înfățișare, atitudine, vorbire hotărîtă, glume presărate — am rămas cu o impresie foarte bună. Avea un fel de a fi de care se apropia însuși felul meu de a fi. Cred că ne-am inspirat o anumită încredere reciprocă. Numai așa s-a putut explica de ce, la cîteva zile după ce ne văzusem pentru prima oară, aveam să ne întîlnim numai în doi, într-un anumit loc, să ne urcăm în același autoturism și să ne ducem la o casă conspirativă a partidului comunist.

Din cele de mai sus rezultă că legătura mea cu Partidul Comunist Român a trecut, într-un anumit fel, prin palat. Pare paradoxal, dar așa a fost !

Reflectînd astăzi asupra acestui episod, mă cuprind emoții firești. Mă întreb adesea : cum de mi-a acordat partidul atîta încredere ? Doar nu cunoscusem pînă atunci — ca să spun astfel, „pe viu" — nici un comunist. Nu ajutasem partidul în nici un fel. La toate acestea se poate da o singură explicație : în acele condiții deosebit de grele pentru România, punînd mai presus de orice interesele vitale ale poporului, interesele apărării ființei sale naționale, P.C.R. a căutat să mobilizeze toate forțele patriotice la acțiunea de răsturnare a dictaturii militaro-fasciste. Așa cum aveam să aflu și eu chiar în focul acelor evenimente, P.C.R. se declarase gata să colaboreze cu toate partidele, grupările și persoanele cu influență, indiferent de poziția lor de clasă și de convingerile lor ideologice, pentru răsturnarea dictaturii antonesciene, scoaterea țării din războiul antisovietic, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, formarea unui guvern din reprezentanții tuturor forțelor antifasciste, înfăptuirea de reforme democratice.

ÎN NOAPTEA DE 13 SPRE 14 IUNIE...

Așa cum am arătat mai înainte, la ultima din întîlnirile de la palat s-a stabilit — la propunerea reprezentantului partidului comunist — să se organizeze o consfătuire comună, la care să participe reprezentanții P.C.R., ai palatului, ai armatei și ai celorlalte partide și grupări politice interesate și angajate în acțiunea de răsturnare a regimului antonescian.

Acolo urma să se hotărască modalitatea practică de înlăturare a lui Antonescu, ca și alte probleme legate de aceasta. Data de desfășurare a consfătuirii a fost fixată pentru noaptea de 13 spre 14 iunie 1944.

Printre cei care fuseseră stabiliți să participe la această consfătuire m-am numărat și eu.

În seara zilei de 13 iunie am plecat liniștit de acasă, îmbrăcat civil, calculîndu-mi în așa fel timpul încît la ora 21,30 să ajung pe strada Clemenceau, colț cu strada Episcopiei, de lîngă Ateneul român, așa cum mă înțelesesem cu inginerul Ceaușu. Exact cînd am ajuns la locul stabilit, lîngă trotuar s-a oprit o mașină mică *, apărută ca din pămînt. Lîngă șofer se afla inginerul Ceaușu. Mi s-a părut de data aceasta mult mai rece, mai distant. În realitate, era preocupat. Mi-a spus doar un singur cuvînt : „urcați" ! Toată scena n-a durat decît cîteva secunde. Apoi mașina a plecat. Cînd am auzit rostindu-se cuvîntul „urcați !" pronunțat pe un ton destul de imperativ, nu prea mi-a convenit. Nu eram obișnuit cu asemenea „tonuri", venite din partea „oricui", în special în funcția în care mă aflam în acea vreme. Ulterior însă mi-am dat seama că în împrejurări cu totul deosebite, ca aceea în care ne aflam, nu se putea proceda altfel.

Nu știam precis în ce loc vom merge. Inginerul Ceaușu nu-mi adresa nici un cuvînt. A schimbat doar cîteva vorbe, pe șoptite, cu șoferul, cuvinte pe care eu, așezat pe canapeaua din spate, nu le-am auzit.

Ne-am îndreptat spre Piața palatului cu toată viteza, apoi am luat-o în jos pe Calea Victoriei. Inginerul Ceaușu, destul de preocupat, se uita din cînd în cînd îndărăt, prin geamul din spatele mașinii. În timpul cînd își întorcea capul, își rezema brațul stîng de speteaza scaunului pe care ședea. Mîna dreaptă rămînea însă tot timpul nemișcată. În ea avea un pistol încărcat, gata să facă uz de el, dacă situația ar fi impus-o.

Pe un drum destul de ocolit și întortocheat am ajuns în cele din urmă în Calea Moșilor, cam în dreptul bisericii Olari. Aici am coborît. Am luat-o pe jos pe Calea Mo-

---

* Am rămas oarecum surprins cînd am văzut că mașina cu care a venit inginerul Ceaușu era, în realitate, un taxi, înscris pe piață ca multe alte autovehicule de acest fel. Așa cum mi-a povestit ceva mai tîrziu inginerul Ceaușu, șoferul ei era un anume Gheorghe Călin, avînd numele conspirativ Matei, om de încredere al partidului comunist. Pentru a fi scutit de rechiziții, taxiul respectiv avea întotdeauna un aspect exterior neîngrijit și se defecta ca „la comandă".

Cînd șoferul știa că are de îndeplinit o anumită sarcină, aștepta în stație ceasuri întregi, trebăluind ceva la mașină : monta sau demonta un cauciuc, repara ceva la motor, înlocuia sau curăța o bujie etc. Dacă în acest timp îl solicita cineva pentru vreo cursă, șoferul, cu o voce supărată peste măsură, răspundea invariabil : „Nu pot cucoane ; nu vedeți că mașina e defectă ? !" Dacă își făcea însă apariția inginerul Ceaușu, taxiul „se repara" ca prin farmec. „Gata domnule !", îi răspundea scurt „Matei", după care pornea imediat în cursă...

şilor, într-un pas grăbit, fără să schimbăm vreo vorbă. Ne-am îndreptat spre bulevardul Regele Carol *, pe trotuarul din dreapta. Nici acum nu știam unde ne vom opri. Inginerul Ceaușu încă nu-mi spusese nimic. „Rătăcind" prin aceste străzi, m-a cuprins la un moment dat o stare de tensiune nervoasă. Am ajuns curînd în dreptul casei cu numărul 103, de pe Calea Moșilor. Inginerul Ceaușu a bătut de cîteva ori în unul din geamurile care dădeau direct în stradă.

Fără a aștepta vreun răspuns, am intrat imediat pe o poartă care dădea într-o curte prelungă. Cel cu care mergeam n-a scos nici acum nici o vorbă.

După ce am făcut cîțiva pași, am urcat niște scări, după care am pătruns în casă printr-o ușă deasupra căreia se afla o copertină de sticlă. Am intrat apoi într-o mică săliță. Aici, pe podea, se afla un pistol automat în poziție de tragere, avînd gura țevii îndreptată spre intrare.

După ce am trecut printr-un hol, am intrat într-o cameră din stînga, printr-o arcadă în perete, care era mult mai lată decît aceea a unei uși obișnuite. Aici ne-am oprit. În prelungirea acestei încăperi, paralel cu holul, se afla o altă cameră, despărțită printr-un glasvand, care nu a fost deschis tot timpul cînd ne-am aflat înăuntru. Camera respectivă era luminată. Prin geamul mat al glasvandului am putut observa umbre care se mișcau tot timpul dintr-o parte în alta. Erau oamenii partidului, însărcinați cu asigurarea pazei.

În încăperea în care am intrat noi nu mai era deocamdată nimeni. Drumul atît de misterios pe care-l făcusem pînă aici, apoi vorbitul în șoaptă, semnalul de la geam, măsurile de pază... Ca să fiu sincer, toate acestea nu au fost departe de a-mi produce o anumită stare de neliniște, așa cum se întîmplă cînd faci un lucru pe ascuns. Era pentru prima oară cînd luam parte la o consfătuire cu adevărat conspirativă. De-abia acum mi-am dat seama ce însemna, în fapt, o asemenea întîlnire. Cîtă deosebire între aceasta și cele la care participasem noi, „cei patru" **, sau cele care avuseseră loc la palat!

După cîteva clipe au sosit în cameră și ceilalți participanți — Lucrețiu Pătrășcanu, generalul Constantin Sănătescu, Grigore Niculescu-Buzești, generalul Gheorghe Mihail, Ion Mocioni-Stîrcea și Mircea Ioanițiu. Ultimii care au venit au fost generalul Mihail și Mocioni-Stîrcea. Toți fuseseră aduși cu

* Astăzi Bulevardul Republicii.

** Încă din luna decembrie 1942, generalii Gh. Mihail și C. Nicolescu, colonelul Radu Rosescu și cu mine am constituit un grup pe care noi l-am denumit „grupul celor patru" — care urmărea ideea răsturnării regimului lui Antonescu ; în acest scop luasem legătură și cu palatul. În tot acest timp, grupul nostru nu a întrezărit, însă, nici o soluție practică de înfăptuire a gîndurilor noastre.

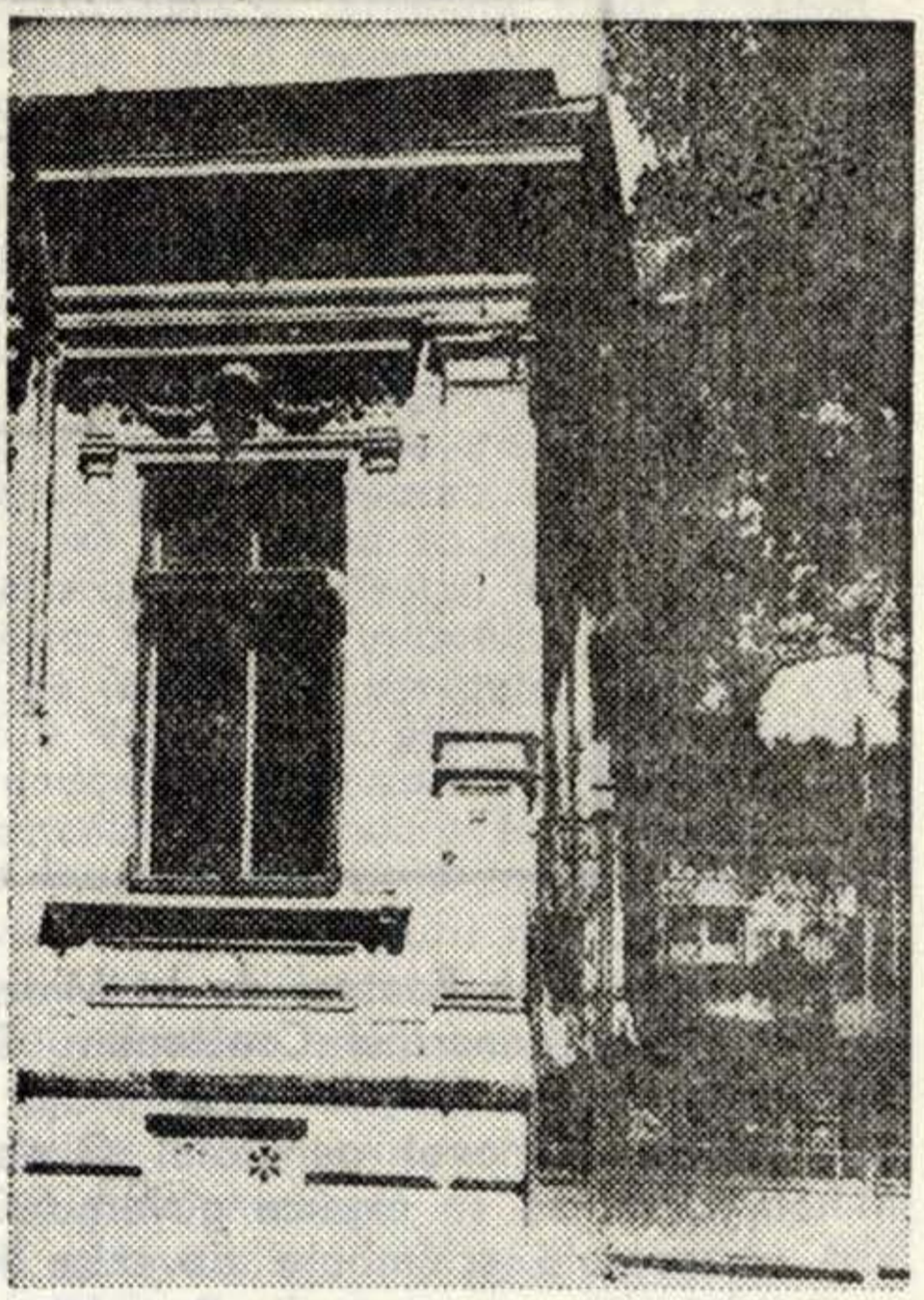

„...am intrat imediat pe o poartă care dădea într-o curte prelungă"

mașina de către Gheorghe Ionescu-Bălăceanu.

După ce ne-am adunat toți opt, am trecut într-o altă cameră, aflată în dreapta holului.

Am luat loc la o masă dreptunghiulară, așezîndu-ne cîte doi pe fiecare latură, în această ordine : generalul Mihail și generalul Sănătescu, pe una din laturile mari, Mocioni-Stîrcea și Niculescu-Buzești la unul din capete, Pătrășcanu și inginerul Ceaușu pe cealaltă latură mare, iar eu și Ioanițiu la celălalt capăt al mesei.

Consfătuirea a început cam în jurul orei 22.

Înainte de a începe dezbaterile, Lucrețiu Pătrășcanu, figură ce ne era cunoscută tuturor, l-a prezentat pe inginerul Ceaușu, ca reprezentant al partidului comunist.

A luat apoi cuvîntul generalul Sănătescu. El a spus cum vede palatul că se poate organiza acțiunea de înlăturare a lui Antonescu. În fond, el nu a făcut altceva decît să se refere la acea formulă elaborată de cercurile de la palat cu care erau de acord majoritatea celor prezenți, cunoscută sub numele de „varianta Gigurtu" *. Această variantă consta, într-o primă fază, în înlocuirea, cu avizul lui Hitler, a lui Ion Antonescu cu inginerul Ion Gigurtu, a lui Mihai Antonescu de la Ministerul de Externe cu Gr. Niculescu-Buzești, a gene-

* Despre „varianta Gigurtu" am auzit, pentru prima oară, în acea seară.

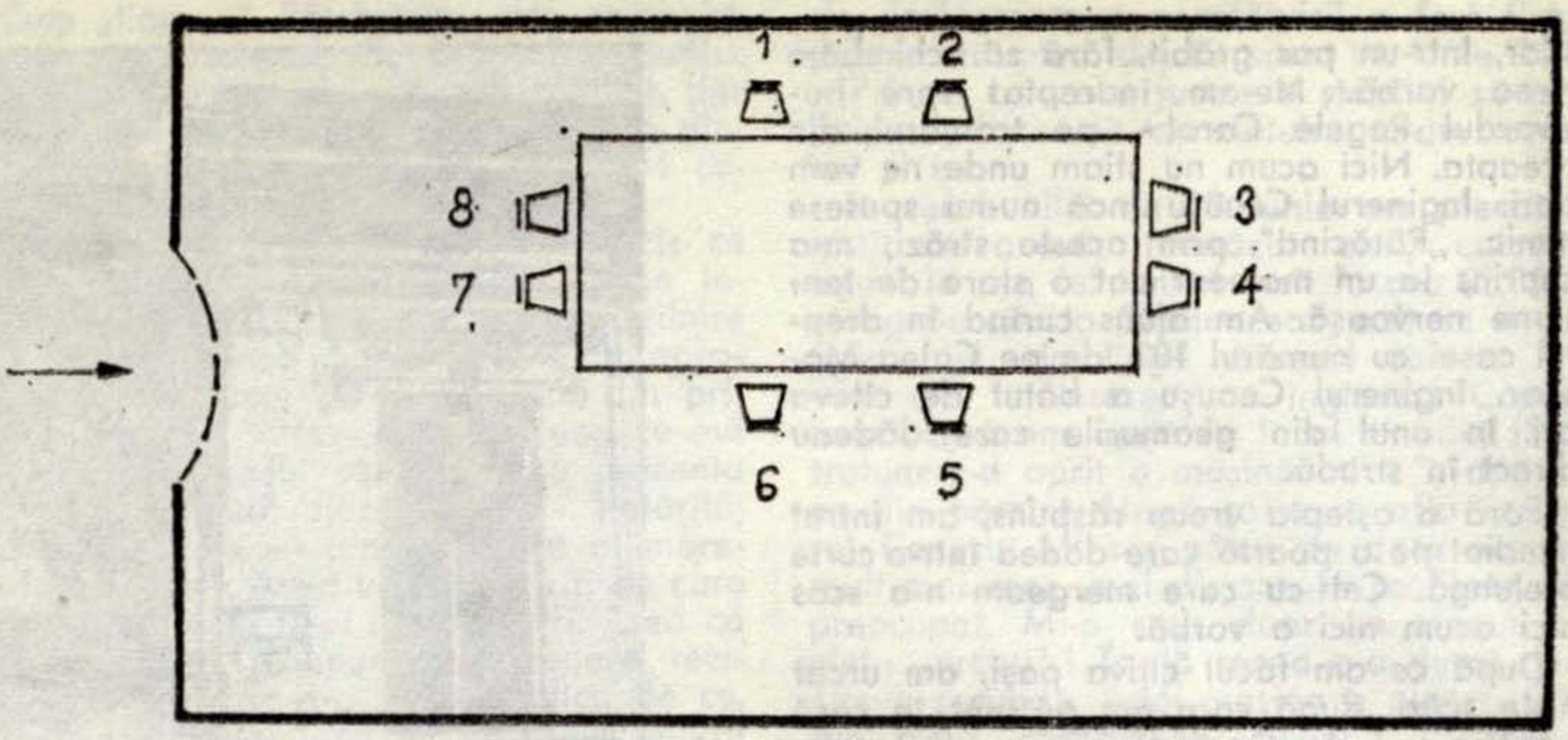

„Am luat loc la o masă dreptunghiulară, așezindu-ne cîte doi pe fiecare latură..."
1. Generalul Gh. Mihail; 2 generalul Constantin Sănătescu; 3. I. Mocioni-Stircea; 4. Gr. Niculescu-Buzești; 5. Lucrețiu Pătrășcanu; 6. Emil Bodnaraș; 7. colonelul Dumitru Dămăceanu; 8. Mircea Ioanițiu

ralului Constantin Pantazi de la Ministerul de Război cu generalul Constantin Sănătescu, în fruntea Marelui stat major urmînd a fi promovat generalul Gheorghe Mihail. Urma să se explice guvernului nazist că această schimbare devenise necesară datorită compromiterii guvernului prezidat de mareșalul Antonescu, guvern nepopular, și că, în vederea „mobilizării tuturor forțelor pentru continuarea războiului", era nevoie de un guvern de „prestigiu și autoritate".

În cea de-a doua fază, deținînd portofoliile principale, noua echipă guvernamentală trebuia să studieze posibilitatea ieșirii României din război, mergînd la nevoie pînă la întrebuințarea forțelor armate. Se preconiza ca în această situație Gigurtu să nu fie de acord cu soluția scoaterii României din război, pe motiv că îl va supăra pe Hitler. Atunci, sub presiunea celorlalți miniștri, președintele guvernului urma să-și dea demisia. În locul vechiului cabinet ar fi venit, după „formula Gigurtu", o altă echipă, care se prevedea că va fi în măsură să ducă lucrurile pînă la capăt, în direcția scoaterii țării din război, ruperii alianței cu Germania și întoarcerii armelor împotriva nemților.

După cum rezultă din cele arătate mai sus, planul reflecta o concepție așa-zisă „legalistă", de tărăgănare, care, pe deasupra, avea un caracter aventurist; nu era greu să descifrezi aici amprenta unor politicieni ca Maniu, Brătianu și a altora care urmăreau să evite o acțiune sprijinită pe forța maselor populare, pe o largă coaliție politică.

După cum am relatat mai înainte, cu acest punct de vedere se declarase de acord majoritatea participanților la consfătuire*, fapt ce îl determinase pe Lucrețiu Pătrășcanu, care respinsese ideea guvernului Gigurtu, să aprecieze la un moment dat că cercurile de la palat ar putea să nu accepte o colaborare cu P.C.R. decît pe acea variantă.

A luat apoi cuvîntul inginerul Ceaușu. Cu un calm care dădea siguranță, în cuvinte simple, a făcut o expunere clară, temeinic argumentată, arătînd că planul propus de palat nu poate fi acceptat. El a caracterizat acest plan ca fiind absurd, nerealist și imposibil de realizat. A subliniat apoi pe scurt de ce îl socotește aventurist. Ar fi o utopie — spunea el — să se creadă că Hitler ar fi de acord să înlocuiască pe Antonescu — om care-și făcuse în suficientă măsură dovada atașamentului față de Germania — cu un altul, care nu oferise încă

* Țin să arăt că în cadrul unei consfătuiri care a avut loc la palat în noaptea de 18 spre 19 iunie 1944, la care au luat parte, după cîte reținu, generalul Sănătescu, colonelul Rusescu, Emil Bodnaraș, Pătrășcanu, eu și Niculescu-Buzești, acesta din urmă mi-a spus mie și lui Rusescu, în mod deschis, că el, Buzești, nu a fost pentru planul Gigurtu.

dovezi prea mari de loialitate față de Berlin. A mai arătat și faptul că Gigurtu era compromis în rîndurile maselor din România, în legătură cu acceptarea dictatului fascist de la Viena, din 30 august 1940. Pe cel vizat să fie pus în fruntea guvernului l-a caracterizat ca pe un om de slabă competență.

Inginerul Ceaușu a vorbit apoi despre ura maselor față de războiul hitlerist, despre înfrîngerile suferite de trupele germane pe front, între care a amintit și de bătălia de la Stalingrad, încheiată cu o victorie epocală a Armatei sovietice. De asemenea, dînsul a ridicat în discuție și problema incidentelor ce aveau loc între trupele române de pe front, pe de o parte, și cele germane, pe de altă parte ; a vorbit despre situația critică din țară, ca și despre consecințele continuării războiului. Printre altele, el a avertizat pe cei prezenți despre distrugerile la care ar fi supusă țara noastră în cazul desfășurării acțiunilor militare pe teritoriul românesc. În această privință — a precizat inginerul Ceaușu — este bine să se rețină că trupele sovietice, în ofensiva lor împotriva armatelor fasciste, ajunseseră pe teritoriul României, eliberînd pînă la mijlocul lui aprilie cîteva județe din partea de nord-est a țării *. Din cele spuse de inginerul Ceaușu rezulta în mod clar că Partidul Comunist Român acorda atenția cuvenită și factorilor externi care favorizau acțiunea de răsturnare a regimului antonescian.

Acțiunea trebuia concepută nu ca o lovitură de stat, ca un „puci" de operetă — a continuat inginerul Ceaușu — ci ca o actiune largă, care să cuprindă masele populare, armata de pe front și din interior, toate forțele patriotice. „Noi nu vrem aventură, ci dorim să înfăptuim un act conștient, bine pregătit, cu sorți siguri de izbîndă. Clica trădătoare trebuie lovită în plin ; ieșirea țării din război trebuie realizată cu arma în mînă ; situația în care ne găsim cere să trecem neapărat, fără șovăială, la luptă împotriva nemților. Pentru aceasta nu există decît o singură posibilitate — organizarea unei acțiuni care să cuprindă mase largi populare și armata. Numai în această situație aliații ne vor acorda atenție, vor sta la masa tratativelor, pentru a discuta cu noi încheierea armistițiului".

Inginerul Ceaușu a încheiat prima parte a expunerii sale repetînd aprecierea că „planul Gigurtu" este absurd, aventurist, fără sorți de izbîndă, imposibil de a fi luat în seamă. Cînd a rostit aceste cuvinte cu atîta convingere și fermitate, celor prezenți li se tăiase parcă respirația. Nu pot să uit din această întîlnire o anumită scenă care nu este exclus să fi sporit emoția unora din cei prezenți ; tot căutînd să argumenteze netemeinicia formulei Gigurtu, inginerul Ceaușu a dat la un moment dat atît de puternic și de neașteptat cu pumnul în masă, încît am tresărit cu toții ! Pentru o clipă, calmul de la început se pierduse pe drum !...

În opoziție cu orientarea cercurilor de la palat, care preconizau ca acțiunea de răsturnare a guvernului fascist să se reducă la o lovitură de palat, înfăptuită de un grup destul de restrîns de persoane, partidul comunist a venit cu un plan concret, realist, bine fundamentat, pe care inginerul Ceaușu l-a prezentat în continuare. În principal, planul P.C.R. prevedea următoarele : răsturnarea prin forță a dictaturii militaro-fasciste, scoaterea țării din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, declanșarea luptelor contra trupelor hitleriste pe întreg teritoriul țării — atît pe front, cît și în interior.

După ce a subliniat că partidul comunist pune mare preț pe crearea unei unități de acțiune, pe crearea unui front larg de forțe, reprezentantul partidului comunist a arătat că tot ceea ce se preconiza era un act conștient, pregătit și organizat în interesul fundamental al poporului român. Pentru reușita acțiunii noastre — a spus el — se impune să ridicăm la luptă masele, armata, pe toți patrioții în măsură să-și aducă o contribuție pentru scoaterea țării din situația catastrofală în care se afla.

După expunerea făcută de inginerul Ceaușu au luat cuvîntul și alți participanți la consfătuire...

În cele din urmă, datorită realismului său, planul a fost însușit de cei prezenți și s-a trecut, la momentul potrivit, la aplicarea lui.

Au trecut douăzeci și cinci de ani de cînd Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe politice, a organizat și condus insurecția armată de la 23 August 1944. Acțiunea de acum un sfert de veac a dus la răsturnarea regimului antonescian, la ieșirea României din războiul antisovietic, la alăturarea țării noastre coaliției antifasciste în lupta pentru eliberarea patriei și zdrobirea Germaniei hitleriste. Pe drumul deschis atunci, poporul nostru, luîndu-și soarta în propriile mîini, sub conducerea înțeleaptă a partidului, a înfăptuit cele mai profunde transformări social-politice din istoria societății românești, împlinindu-și idealurile de libertate națională și socială, sub semnul socialismului care a biruit pe pămîntul patriei noastre.

---

* La 2 aprilie 1944, guvernul sovietic dăduse o declarație în care se preciza că „intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României este dictată exclusiv de necesitățile de război și de faptul că trupele inamice continuă rezistența". La 12 aprilie 1944, guvernul sovietic a propus guvernului antonescian condiții de armistițiu, pe care acesta le-a respins. Ba, mai mult chiar, căpeteniile antonesciene au luat măsuri pentru întărirea dispozitivului existent al frontului, pentru pregătirea unor noi aliniamente de rezistență, pentru mobilizarea de noi forțe.

În activitatea de mobilizare și organizare a mișcării de rezistență antifascistă, partidul comunist a acordat o mare atenție diferitelor mijloace de propagandă — radio, manifeste, fluturași, broșuri etc., dar mai ales presei de partid ilegale și presei organizațiilor de masă.

Pînă în primăvara anului 1944, P.C.R. a dispus de peste douăzeci de ziare, unele dintre ele avînd o apariție aproape neîntreruptă. Printre ziarele cu o largă circulație care au continuat să apară și în anii dictaturii malitaro-fasciste sau care și-au început apariția în această perioadă, enumerăm : „Scînteia", „Dunărea roșie", „Moldova roșie", „Presa liberă", „România liberă" (Banat) „Tineretul patriotic", „Nepszabadszág" (Libertatea poporului) „Lupta patriotică", „Buletin informativ", , „Buletin", „Buletinul Capitalei", „Chemarea", „România liberă" „Bonsagi Magyar" (Cuvîntul maghiarilor din Banat) etc.

Presa ilegală în rezistența antihitleristă

Dr. MARIA COVACI

Cine simte cu țara...

Curînd după instaurarea dictaturii militaro-fasciste și pătrunderea trupelor hitleriste în România, ziarul „Scînteia", în articolul A CUI E BIRUINȚA , demasca cu vehemență, la 8 octombrie 1940, regimul de dictatură fascistă și amestecul brutal al Germaniei hitleriste în treburile interne ale României, prin impunerea în fruntea țării a guvernului de la 6 septembrie 1940. *„A venit biruința cămășilor verzi și în România. Nu prin lupta poporului, cum se lăudau ei, ci printr-o lovitură de teatru a unei clici în slujba imperialismului german. A venit biruința agenților imperialiștilor germani și italieni împotriva poporului român. Imperialiștii germani și italieni vor să-și asigure în România un regim politic care să se supună la toate cererile lor..."*

Prin articole sau simple semnalări erau demascate samavolniciile legionarilor împotriva cetățenilor pașnici, atacurile împotriva unor personalități științifice și politice, asasinatele din noiembrie 1940 de la Strejnic, Jilava și din pădurea Snagov.

Presa patriotică a desfășurat o vie și perseverentă campanie de demascare a tratatelor economice și politice încheiate de guvernul antonescian, prin care România a fost subordonată din punct de vedere economic și politic Germaniei naziste, începînd din toamna anului 1940 pînă în vara anului 1944. „Buletinul" din august 1942, arătînd că acordurile economice din acel an prevedeau sporirea cantităților de cereale pentru export în Germania, îndemna țărănimea să nu predea cantitățile impuse de stat, să ascundă produsele, *„să nu dea nici un bob de grîu pentru cîrmuirea lui I. Antonescu"*. În aprilie 1943 ziarul patriotic „România liberă", în articolul PE CINE SĂ CREDEM, demasca efectele catastrofale ale politicii promovată de dictatura militaro-fascistă, atît sub aspect economic cît și politic. Și tot „România liberă", referindu-se la situația politică în care fusese adusă țara ca urmare a alianței încheiate de guvernul fascist cu Germania nazistă, publica în primăvara anului 1944 o suită de articole în care era înfierată politica Germaniei hitleriste în România. Astfel, în articolul „JAFUL NEMȚESC", apărut la 22 martie 1944, ziarul arăta că la 9 februarie s-au încheiat negocierile economice cu Germania. Comunicatul preciza că România se angajează să sporească exportul de cereale în Germania. *„Germanii cîștigă de două ori : ne dau pe cereale arme, pentru care cîștigă și soldați pentru scopurile lor"*.

Exemplar din „Buletinul" confiscat de organele de siguranță la 19 aprilie 1943

Pentru o coaliție a forțelor patriotice

În pofida prigoanei și terorii dezlănțuite împotriva sa de către dictatura militaro-fascistă, în condiții neînchipuit de grele — și care merită a fi evocate pe larg într-un alt material — P.C.R. a reușit, prin organele de presă de care dispunea, să mobilizeze la luptă masele împotriva naziștilor și a guvernului antonescian. Documentele programatice elaborate de partid în această perioadă și îndeosebi PLATFORMA PROGRAM DIN 6 SEPTEMBRIE 1941, prevedeau în esență : răsturnarea dictaturii militaro-fasciste ; încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice și participarea alături de coaliția antihitleristă la lupta împotriva Germaniei naziste; alungarea din țară a hitleriștilor, recucerirea libertăților democratice și independenței naționale ; formarea unui guvern al independenței naționale, cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice ; eliberarea părții de nord a Transilvaniei, aresarea și pedepsirea trădătorilor de țară etc. Aceste teze au fost larg popularizate în rîndul maselor.

Pe lîngă precizarea obiectivelor ce stăteau în fața mișcării de rezistență patriotică și antifascistă, presa ilegală a consacrat un număr mare de articole problemelor legate de formele organizatorice, cu ajutorul cărora puteau fi realizate practic aceste obiective.

La 28 ianuarie 1943 a apărut ziarul patriotic „România liberă" (București), din redacția căruia au făcut parte : Mircea Bălănescu, Silviu Brucan, Gheorghe Dinu, Alexandru Graur, Petre Iosif, George Ivașcu, Horia Liman, George Macovescu, Mihai Magheru, Mircea Nădejde, Lucrețiu Pătrășcanu, Grigore Preoteasa, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Mihail Sebastian și alții. În centrul atenției sale a stat realizarea Frontului unic național de luptă al poporului român împotriva războiului și a hitlerismului și crearea Frontului Unic Muncitoresc. Pornind de la raportul de forțe pe plan in-

„România liberă!"

ORGAN PATRIOTIC

BLOCUL PARTIDELOR ȘI DATORIA ROMÂNIEI ÎN CEASUL DE FAȚĂ

DECLARAȚIE

Obiectivele înscrise în Platforma Frontului Patriotic Antihitlerist au avut un larg ecou în rîndul maselor populare

tern și internațional, de la stadiul de dezvoltare a mișcării de rezistență, punînd pe primul plan interesele fundamentale ale poporului român, P.C.R. considera că numai unirea într-un singur front a tuturor forțelor naționale antihitleriste va fi capabilă să salveze țara de la catastrofă. Ca o urmare firească, presa ilegală a acordat, încă din 1941, importanța cuvenită acelor probleme care, prin rezolvarea lor, puteau să ducă la realizarea coaliției pe scară națională. Ziarul patriotic „Presa Liberă" (Banat) sublinia în iulie 1941 : *„Să ducem lupta comună cu oricine care ar vrea să facă pînă și cel mai mic lucru pentru eliberarea popoarelor, pentru pace și contra terorii fasciste"*. În ianuarie 1942, același ziar a publicat numeroase articole în care demonstra necesitatea obiectivă a unirii tuturor forțelor patriotice antihitleriste. În urma numeroaselor tratative și discuții purtate de P.C.R. cu celelalte forțe democratice în vederea realizării acestui front, ziarul „România liberă" publica o seamă de articole, printre care cele intitulate : NUMAI LUPTA UNITĂ A FORȚELOR PATRIOTICE NE VA PUTEA SALVA DE LA PIEIREA SIGURĂ ; MOMENTUL OPORTUN SAU „SFÎNTUL AȘTEAPTĂ". Combătînd atitudinea liderilor P.N.Ț. și P.N.L., care tergiversau realizarea unei largi coaliții naționale antihitleriste și refuzau să intre, în 1943, în Comitetul Național, organul care urma să coordoneze activitatea acestei coaliții, „România liberă", scria că I. Maniu *„socotește că nu e oportună acțiunea contra nemților, acțiunea de doborîre a dictaturii Antoneștilor, de retragere a trupelor, de subminare a mașinii de război germane și pentru formarea unui guvern cu adevărat național"*. Același articol sublinia că : *„Poporul român, după această teorie, trebuie să aștepte ca armatele aliate să fie la granițele țării, ca orașele și satele să fie distruse în folosul lui Hitler, catastrofa să fie completă..."*

A trecut vremea memoriilor

Ziarele patriotice au publicat însă și o seamă de luări de poziție ale unor membri ai acestor partide, ale unor personalități politice, culturale și ecleziastice, care se pronunțau pentru realizarea cît mai grabnică a coaliției naționale, în vederea salvării țării. În 1943 a apărut în „România liberă" SCRISOARE DESCHISĂ CĂTRE IULIU MANIU, trimisă de un membru al P.N.Ț. care spunea : *„Noi sîntem îmbrînciți mai departe de către banda trădătorului Antonescu pe drumul pieirii noastre naționale. Și, în vreme ce toată lumea conștientă se cutremură la gîndul că ne vom prăvăli, dv., domnule președinte, vă încăpățînați, din nenorocire pentru țară, în a reda mereu memorii. Trebuie însă să înțelegeți că a trecut de mult vremea memoriilor. Cine simte cu țara și vibrează de patriotism a avut răgaz să se dezmeticească. Azi a face memorii și a rămîne pasiv înseamnă incapacitate vădită, înseamnă complicitate cu călăul Antonescu, deci cu Hitler... E ceasul marilor hotărîri. Scrutați-vă adînc conștiința și veți descoperi că nu v-ați făcut încă datoria către țară... Dacă veți șovăi sau veți rămîne rece și încremenit față de tragedia țării, partidul nostru se va prăbuși în neant. Țara nu va pieri.*

În măruntaiele ei se vor găsi forțe vii și noi, care o vor salva".

Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, scria, la rîndul său, în „România liberă" din ianuarie 1944: *„Trebuie realizată o mai deplină dreptate socială. Trebuie să dispară inegalitățile atît de izbitoare în repartizarea bunurilor între indivizi și familii. Munca va trebui așezată în drepturile ei și în cinstirea ei deplină, ca factor determinant între indivizi.*

În nici un caz nu se poate recunoaște acea teorie în care s-a codificat egoismul și orgoliul rasist, teorie după care unele neamuri ar avea privilegiul la o existență mai largă, în baza unei pretinse superiorități numerice sau de calitate".

În articolul MEMORIUL DOMNILOR IULIU MANIU ȘI I. C. BRĂTIANU, publicat în „Buletinul" din 4 septembrie 1943, se arăta că liderii celor două partide *„au datoria, măcar în acest ultim moment, să înțeleagă că singura posibilitate de a satisface dorința fierbinte a poporului este lupta și nu memoriile".*

Ampla campanie din presa patriotică, pe linia realizării coaliției naționale antihitleriste a avut rezultate eficiente asupra clarificării pozițiilor diferitelor grupări politice în mișcarea de rezistență. Ea a determinat un curent de opinie favorabil realizării unirii tuturor forțelor progresiste, care doreau sincer salvarea patriei printr-un front comun, antihitlerist.

Presa comunistă și patriotică a făcut cunoscute celor mai largi cercuri politice și grupuri sociale succesele obținute pe această linie, marcînd crearea, în a doua jumătate a anului 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, pe baza platformei propuse de P.C.R. Chemarea FRONTULUI PATRIOTIC, publicată în ziarul „România liberă" din 28 ianuarie 1944, spunea: *„A sosit ultima clipă cînd mai putem rupe cîrdășia cu Germania hitleristă și ieși din războiul nemțesc... Datoria voastră este să vă alăturați marelui Front Patriotic și alături de ceilalți conducători patrioți să aduceți poporul la lupta sa măreață pentru salvarea țării".*

Coloanele presei ilegale din anul 1944 reflectau tot mai des succesele obținute de forțele patriotice în acțiunile de realizare a coaliției naționale, capabilă să înfăptuiască practic dezideratele poporului român. Numeroase ziare patriotice au publicat articole

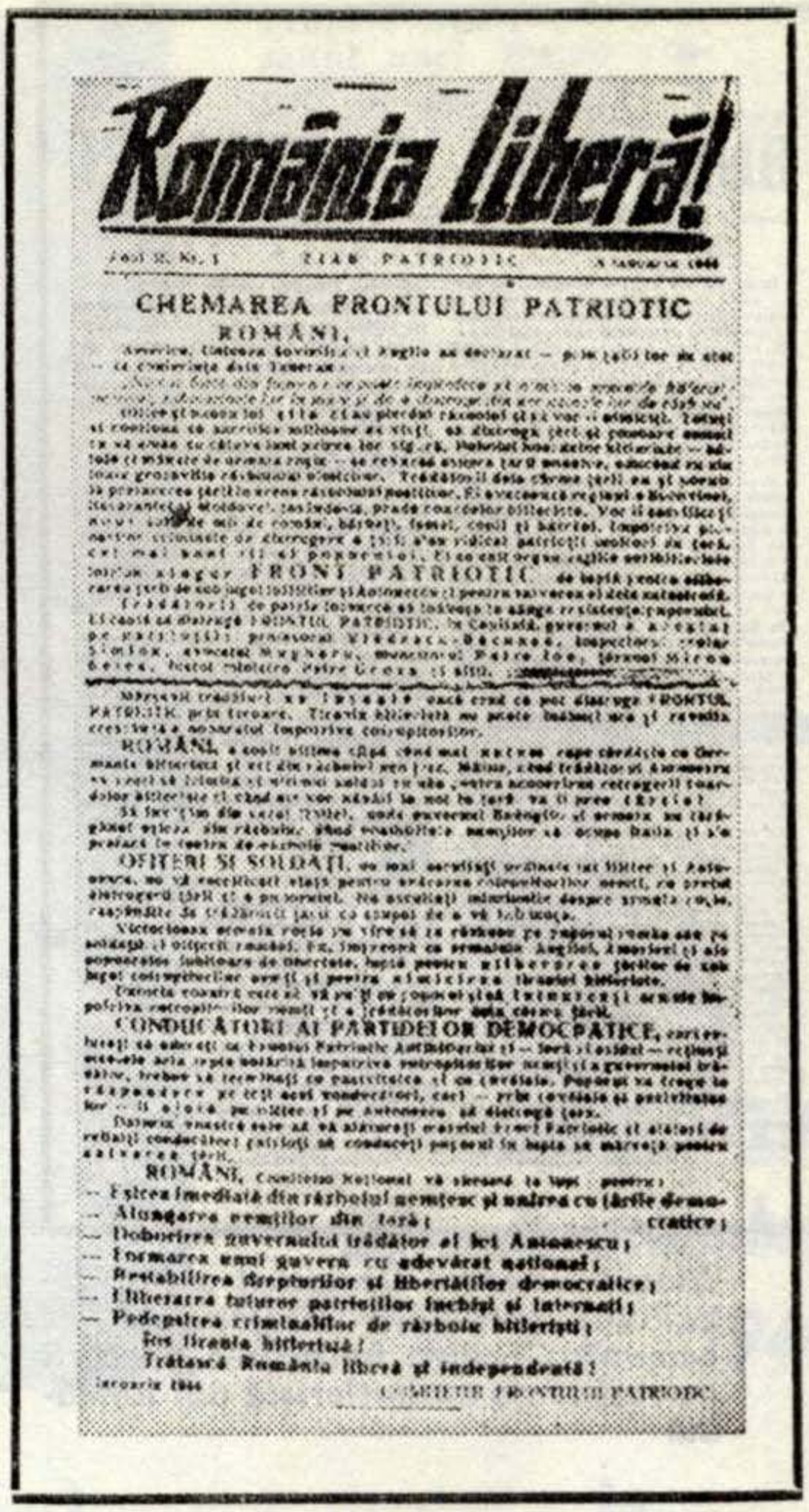
România liberă!

CHEMAREA FRONTULUI PATRIOTIC

ROMÂNI,

Presa a publicat numeroase apeluri la unire a tuturor forțelor progresiste, antihitleriste ale națiunii

în care au salutat și subliniat importanța realizării Frontului Unic Muncitoresc la 1 mai 1944, ca pe un factor hotărîtor în desfășurarea mișcării de rezistență a poporului român spre forme superioare — insurecția națională.

În august 1944 „România liberă" a publicat declarația de constituire a Blocului Național Democrat, prin care se făcea cunoscut acordul realizat între P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L., în vederea luptei comune pentru salvarea țării. Ziarul sublinia că realizarea B.N.D. — etapa cea mai înaltă a procesului de formare a Frontului unic național al poporului român — avea o mare importanță în grăbirea acțiunii de doborîre a dictaturii militaro-fasciste și de scoatere a țării din război.

BULETINUL CAPITALEI

CHEMARE LA UNIRE ȘI LA LUPTĂ

Blocul Național Democrat a fost rezultatul activității desfășurată de comuniști pentru unificarea mișcării de rezistență antihitleristă din România

cărei documente programatice au fost publicate în ziarul „România liberă", în numărul din 28 ianuarie 1943.

Alături de poporul român, în lupta contra fascismului și războiului au fost mobilizați și oameni ai muncii aparținînd minorităților naționale cărora li se adresa presa patriotică tipărită atît în limba română, cît și în limbile lor materne.

Ziarele ilegale constituiau de asemenea unul dintre instrumentele principale de informare a maselor populare asupra problemelor majore ale situației internaționale. În coloanele lor erau consemnate și comentate, cu promptitudine și spirit combativ, evenimentele de pe fronturi și evoluția situației politice din diferite țări. Cercuri largi de cititori aflau astfel despre adevăratul mers al operațiunilor militare, despre victoriile obținute de coaliția antihitleristă. Trebuie spus că, în această privință, comuniștii care lucrau în diferite redacții ale presei legale, împreună cu ziariștii pe care reușiseră să și-i apropie, au știut să orienteze în așa fel publicarea de informații și comentarii încît situația tot mai critică a fasciștilor putea fi lesne sesizată de marele public cititor.

În vara anului 1944, P.C.R. a folosit intens toate posibilitățile pe care i le putea oferi presa patriotică pentru a arăta că numai printr-o acțiune hotărîtă și de masă se poate pune capăt gravelor dificultăți și primejdii pe care le avea de înfruntat țara. Ideea necesității unei lupte armate împotriva cotropitorilor hitlerişti a fost pusă cu multă insistență în coloanele ziarelor ilegale fiind arătată drept unica cale. *„Alungarea nemților este singura salvare de la moarte și catastrofă* — scria „România liberă" din 9/10 august 1944. *Revolta maselor românești împotriva jefuitorilor și asasinilor hitlerişti trebuie să se transforme în luptă cu arma în mînă în contra lor"*. În numărul difuzat la 22 august, același ziar sublinia că *„poporul român și armata sa trebuie să se răscoale și cu arma în mînă să alunge uneltele nemțești de la guvern și trupele nemțești din țară"*, singura formă de salvare a țării din catastrofa în care o aducea dictatura militaro-fascistă fiind *„o răscoală armată generală a poporului și armatei sale"*.

Chemarea partidului a fost auzită și atît poporul, cît și armata i-au dat curs. Iar victoria înregistrată de insurecția armata antifascistă, începută la 23 August 1944, a dovedit că munca eroică a comuniștilor și patrioților care au lucrat în presa ilegală nu a fost zadarnică.

Pentru o „răscoală armată generală"

Presa patriotică a reflectat în paginile sale marile frămîntări ale maselor populare din România anilor 1940—1944. Starea de spirit a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, ca și acțiunile întreprinse de ei au făcut obiectul a numeroase articole publicate în ziarele ilegale. „Presa liberă", „Tineretul patriot", „Chemarea", „Apărarea patriotică", „Buletin" și altele au prezentat pe larg puternicele mișcări greviste, sabotajele executate de muncitori, rezistența țărănimii față de rechiziții și munca forțată. Cititorii erau informați cu regularitate despre acțiunile antifasciste organizate de tineret și despre tot mai numeroasele luări de atitudine antihitleristă din partea intelectualității noastre.

Cu vie satisfacție a fost primită vestea constituirii Uniunii Patrioților, organizație ale

Trupele americane la asaltul unei insule ocupate de japonezi

Leyte,
23—26 octombrie
1944

Cea mai mare bătălie aeronavală a tuturor timpurilor (II)

VICTOR TEODORESCU

(Continuare din nr. trecut)

Abia după trei zile de căutări, la 19 octombrie, un avion al marinei nipone a reușit să descopere grosul flotei americane, care, la acea dată, se afla la 180 mile de Leyte. Escadra comandată de viceamiralul Kurita s-a oprit, conform planului, în golful Brunei (insula Borneo), pentru a se aproviziona cu petrol, și a pierdut jumătate de zi, deoarece tancurile care trebuiau să aducă combustibilul au întîrziat cu peste șapte ore. Celelalte formații, prevăzute de *Operația Sho-go* și comandate de Nishimura, Shima și Ozawa, au navigat și ele pe rutele stabilite, spre arhipelagul filipinez.

În ciuda mijloacelor de informare de care dispuneau (serviciile secrete, radarul, aviația de recunoaștere îndepărtată, captarea și înregistrarea emisiunilor de radio etc.), americanii nu au detectat, într-o primă perioadă, nici una dintre escadrele care se apropiau de Leyte și nici măcar vreun vas izolat al japonezilor sau importantele transferuri de avioane pe care aceștia le-au realizat pe aeroporturile filipineze. Se repeta „miracolul" — absolut inexplicabil — de la Pearl Harbour !

Abia în zorii zilei de 22 octombrie, submarinul *Darter* a anunțat prin radio apropierea unei puternice formații navale japoneze, care se îndrepta spre Filipine. Era escadra lui Kurita. *Darter* a urmărit, împreună cu alt submarin, *Dace*, vasele nipone și în ziua de 23 octombrie, la ora 5,32, a lansat trei tor-

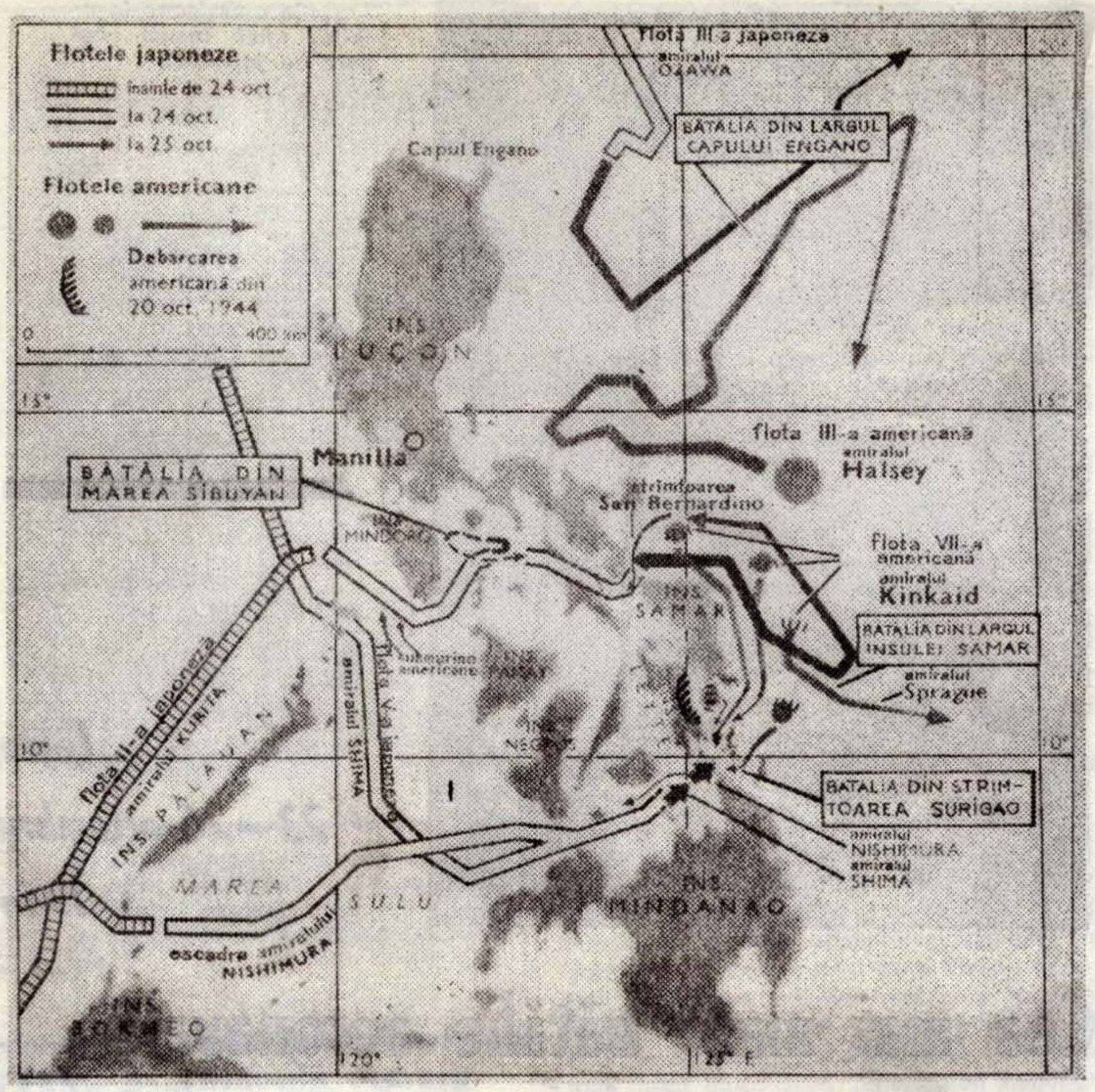

Teatrul luptelor de la Leyte

pile împotriva crucișătorului greu *Atago*, vasul amiral al lui Kurita, lovindu-l în plin. Un alt crucișător greu, *Takao*, a fost și el grav avariat de două torpile, iar un al treilea crucișător greu, *Maya*, a fost pur și simplu pulverizat de torpilele lansate de *Dace*. Încercînd să-l mai lovească o dată pe *Takao*, pentru a-l scufunda, submarinul *Darter* a eșuat pe un banc de nisip în noaptea de 23 spre 24 octombrie și a fost părăsit de echipajul său.

Acest prim angajament scotea în relief uimitoare deficiențe la ambele flote: americanii s-au lăsat surprinși de escadra japoneză, iar aceasta a fost incapabilă — ca și în anii precedenți — să facă față pericolului submarin.

Vulnerabilitatea supracuirasatului

Formația de sub comanda amiralului Halsey — *Task Force 38* — era împărțită în patru grupări, denumite *Task Groups (TG)*, care, la 23 octombrie, erau concentrate în dreptul strîmtorii San Bernardino. În ordine, de la nord la sud, se plasaseră *TG* 38—3 (sub ordinele viceamiralului Frederick Sherman), *TG* 38—2 (sub ordinele contraamiralului Gerald Bogan) și *TG* 38—4 (sub ordinele contraamiralului Ralph Davison). Cea de-a patra grupare, *TG* 38—1 (comandată de viceamiralul John MacCain), care plecase pentru a se aproviziona cu combustibil la Ulithi, a fost rechemată în mare grabă.

La 24 octombrie, aviația japoneză, decolînd de pe bazele din Filipine, a atacat cu violență unitățile americane. Deși riposta a fost promptă și destul de eficace, un bombardier în picaj ni-

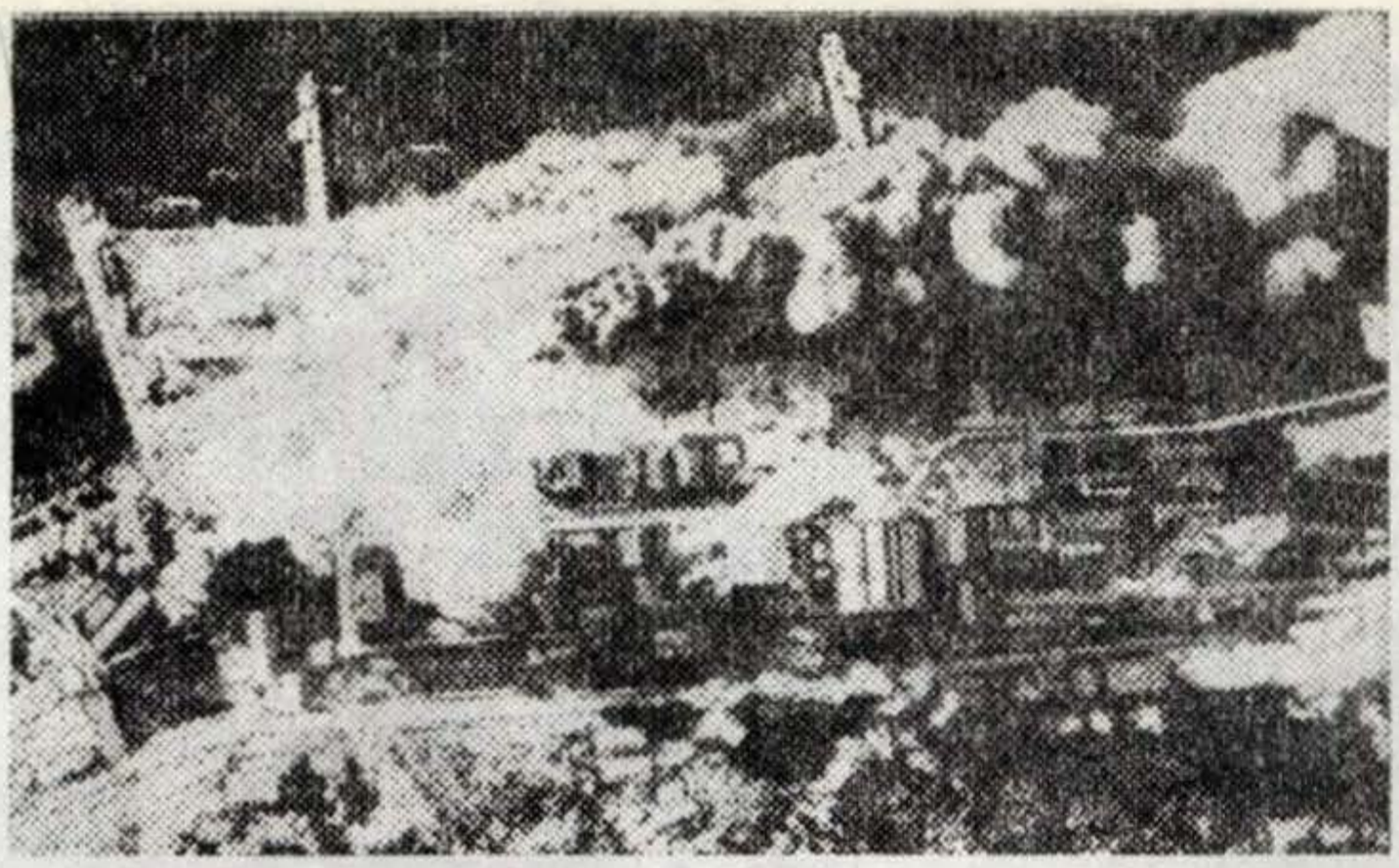

Aviația acoperă ofensiva americană în Pacific prin atacuri puternice

După debarcare. În luptă cu trăgători izolați japonezi

pon de tip *Suisei* a reușit să ajungă în apropierea portavionului ușor *Princeton*, din grupărea *TG 38—3*, și să arunce o bombă de 250 kg exact în mijlocul punții superioare. Explozia a provocat aprinderea rezervei de carburanți de pe bord ; în ciuda unor eforturi disperate, celelalte vase ale formației au trebuit să se resemneze în cele din urmă doar cu salvarea supraviețuitorilor de pe vasul transformat într-un rug plutitor.

In dimineața aceleiași zile, aparatele americane decolate de pe pistele portavioanelor au reperat escadra lui Kurita, frustrîndu-i astfel pe japonezi de efectul surprizei. La ora 10,26, bombardierele în picaj și avioanele torpiloare aparținînd grupării *TG 38—2* au lansat primul atac împotriva flotei nipone, în Marea Sibuyan. O bombă și o torpilă au lovit în plin supracuirasatul *Musashi*. Împreună cu *Yamato*, „geamănul" său, *Musashi* era cel mai mare vas de război care se construise vreodată (el nu a fost egalat nici de atunci încoace). Avea o lungime de 263 metri, un deplasament total de 72 809 tone și cea mai puternică artilerie instalată pe bordul unei nave — nouă tunuri de 457 mm.

Un nou val de atac al avioanelor americane, efectuat la ora 12,35, a dus la lovirea supracuirasatului cu încă patru torpile. La orele 13,30, 14,15, 15,20 și 15,50 s-au produs următoarele atacuri aeriene ale americanilor, care au avut ca rezultat scufundarea lui *Musashi*, împreună cu 38 de ofițeri și 984 de membri ai echipajului. Celălalt supracuirasat, *Yamato*, ca și cuirasatele *Nagato* și *Haruna* au fost și ele avariate, în vreme ce crucișătorul greu *Myoto*, lovit de două torpile, a trebuit să părăsească teatrul de luptă. În fața acestor pierderi, Kurita s-a gîndit o clipă să abandoneze planul inițial, dar ordinele venite prin radio de la Tokio i-au cerut să-și îndeplinească pînă la capăt misiunea. Totuși, din dorința de a nu-și lăsa în voia soartei vasele avariate, amiralul a făcut un ocol spre nord-est, ceea ce s-a soldat cu o întîrziere de șapte ore față de graficul stabilit în *Operația Sho-go*. Abia spre seară, Kurita a luat din nou direcția est-sud-est, spre strîmtoarea San Bernardino, sperînd că americanii nu vor remarca această manevră. Spre ghinionul lui însă, în seara de 24 octombrie, un avion de recunoaștere, decolat de pe portavionul *Independence*, a zărit flota niponă apropiindu-se de extremitatea occidentală a strîmtorii. În aceeași zi, americanii au reperat și escadrele de sub comanda lui Nishimura și Shima, care se îndreptau spre strîmtoarea Surigao. Nimeni nu a putut explica însă de ce Nishimura nu a avut de suferit decît un singur atac aerian (care i-a avariat un cuirasat și un distrugător), iar Shima și-a continuat călătoria fără a fi cu nimic deranjat de americani.

În urma zborului de recunoaștere al unui hidroavion aparținînd crucișătorului *Mogami*, Nishimura a aflat că în golful Leyte era amplasată o foarte puternică formație americană. Viceamiralul a transmis această informație lui Kurita, dar nu și lui Shima, care naviga doar cu 40 de mile în urma lui : între cei doi comandanți niponi domnea o vie antipatie, care se manifesta pînă și pe planul colaborării în cursul unei misiuni. Culmea e însă că nici Kurita, nici Nishi-

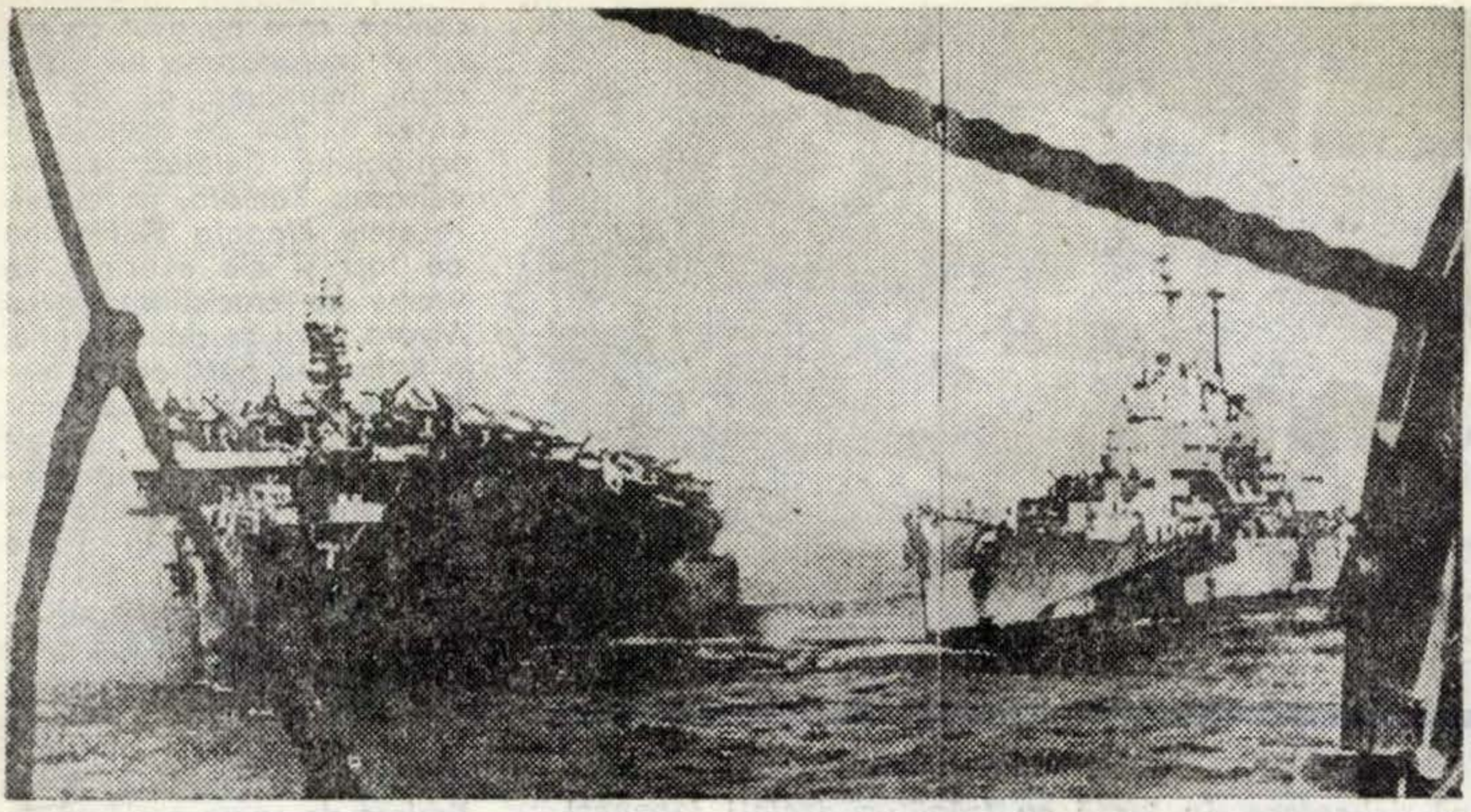

Portavionul Princeton *avariat de avioanele japoneze*

mura nu s-au alarmat de pericolul care-i pîndea la Leyte. Ei erau convinși că avioanele japoneze staționate la bazele din Filipine și puse sub ordinele viceamiralului Shigeru Fukudome vor reuși, pînă la sosirea lor în golf, să nimicească cea mai mare parte din vasele americane. Dar pe de o parte Fukudome nu era de loc dispus să acționeze în sprijinul celorlalți doi amirali, preferînd să atace cînd și cum credea el de cuviință, iar pe de altă parte aviația japoneză din arhipelag suferise pierderi grave : din cele aproximativ 400 de aparate cu care intrase în luptă în dimineața de 24 octombrie, nu-i mai rămăseseră, în seara aceleiași zile, decît vreo cincizeci capabile să facă față inamicului.

În sfîrșit, formația-nadă, de sub comanda lui Ozawa, nu fusese încă descoperită de americani în zorii zilei de 24 octombrie. Spre amiază, viceamiralul și-a trimis, în

Yamato, *cel mai mare vas de luptă japonez*

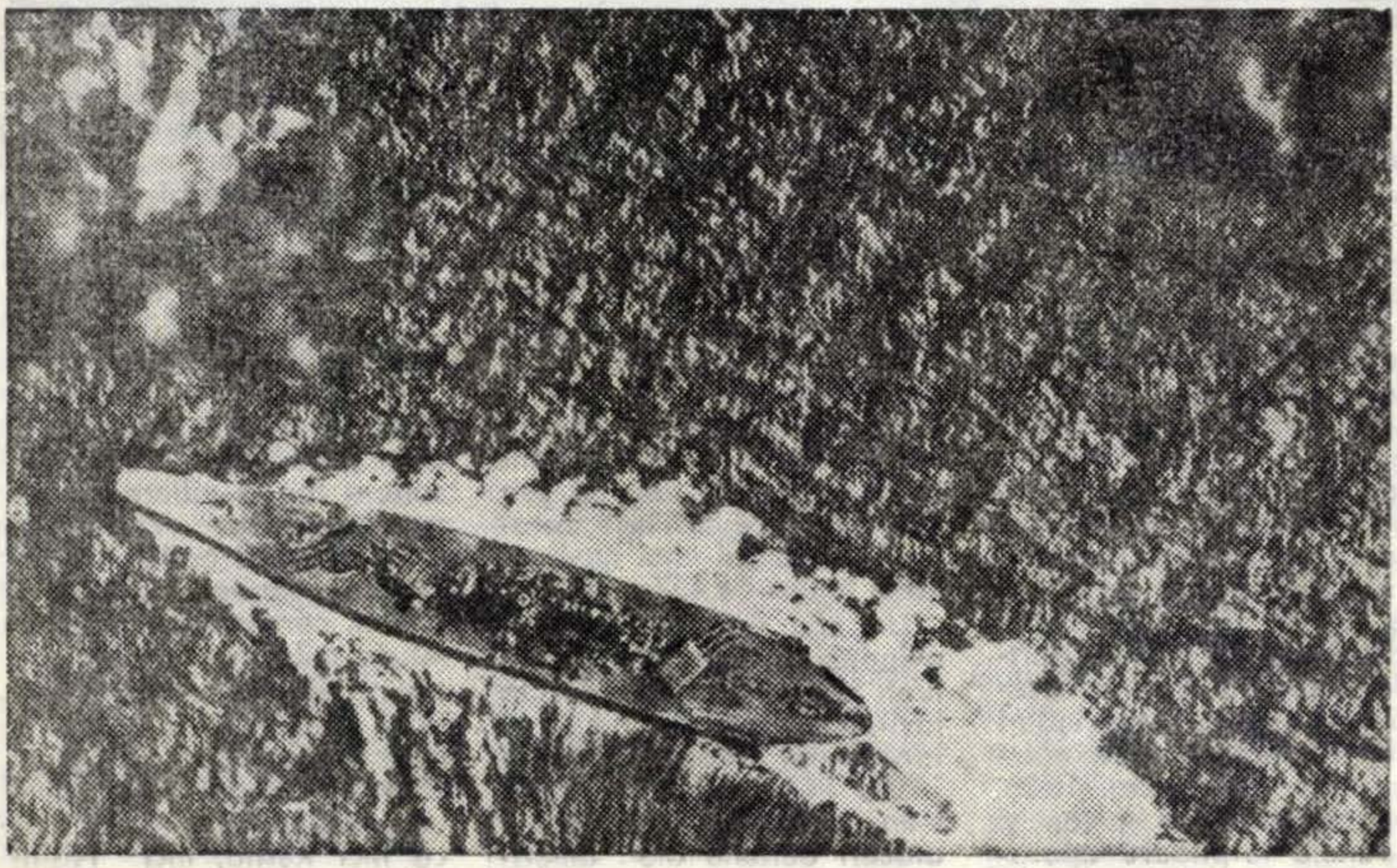

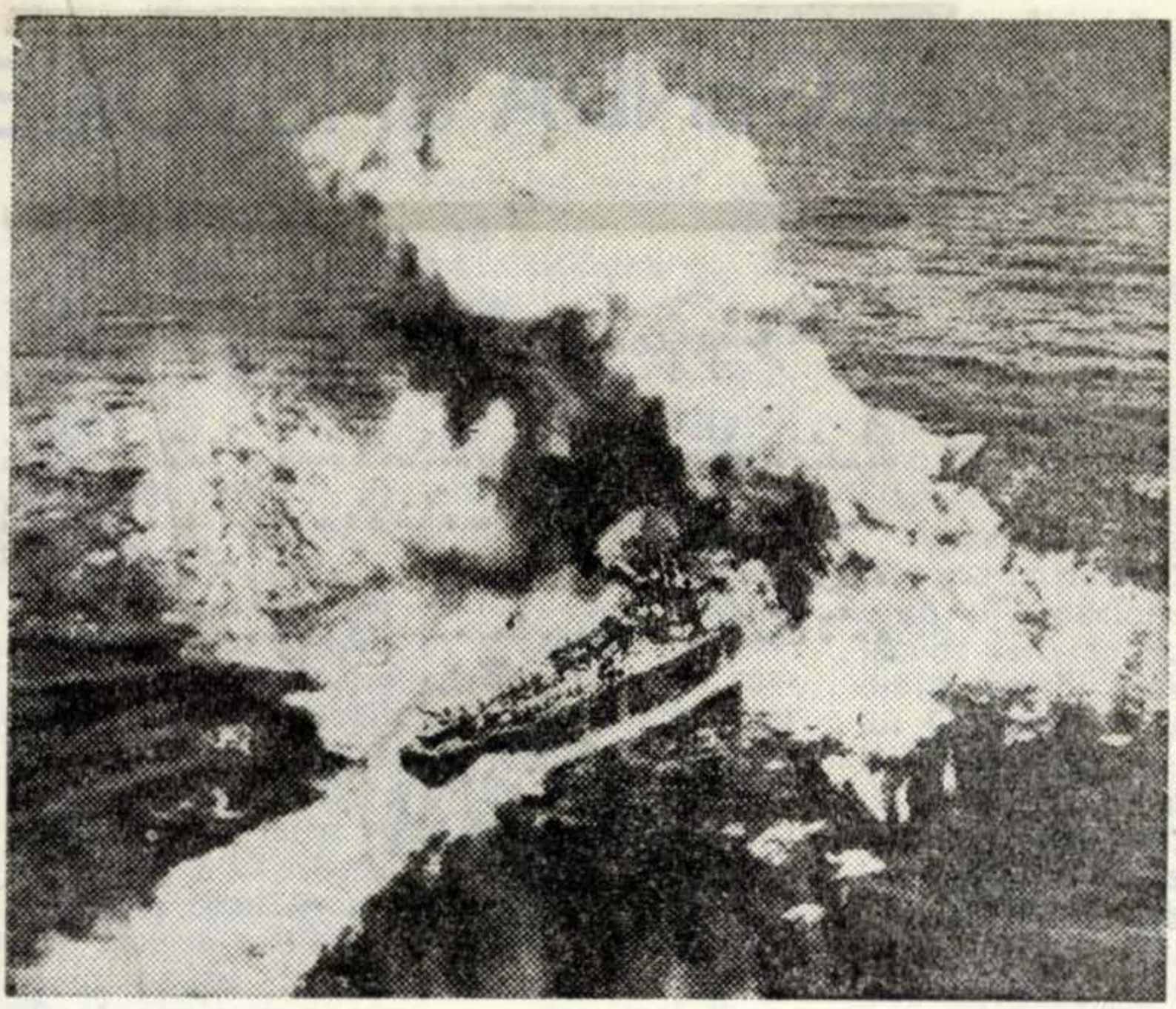

Distrugător japonez lovit în plin de bombele americane

zboruri de recunoaștere, 76 din cele 116 avioane de care dispunea, dar nici unul dintre ele nu a fost reperat de vreun vas american. 41 de aparate, epuizîndu-și combustibilul, s-au prăbușit în valuri. Abia la ora 16,35 un avion american a identificat escadra japoneză, informîndu-l imediat pe amiralul Halsey.

Orele care au urmat au fost poate cele mai dramatice ale bătăliei de la Leyte.

Taurul dă buzna

Halsey se găsea pe neașteptate în fața unei dileme : împotriva cui să-și îndrepte lovitura principală — împotriva lui Kurita, care se apropia de strîmtoarea San Bernardino și amenința zona de debarcare americană din golful Leyte, sau împotriva lui Ozawa, care, după toate aparențele, se afla în fruntea grosului flotei nipone ? Ordinele primite de la Înaltul comandament al S.U.A. indicau în mod categoric că trebuie profitat de orice ocazie pentru a anihila marina inamică. Escadra lui Kurita suferise pierderi grele în urma atacurilor aeriene și nu părea să constituie o primejdie demnă de luat în seamă. În sud, viceamiralul Kinkaid, în fruntea Flotei a 7-a, stătea de veghe la intrarea în strîmtoarea Surigao.

Pornind de la aceste premise, Halsey ajunse la concluzia că soluția cea mai bună era să plece imediat în urmărirea lui Ozawa și să-i nimicească formația. Voluntar, impulsiv și foarte sigur de sine, amiralul fusese supranumit *„Bull"* (Taurul). Porecla s-a dovedit întemeiată în această împrejurare, cînd, fără să țină seama de părerea multora dintre membrii statului său major, el a dat ordin întregii *Task Force* 38 să pornească spre nord, cu o viteză de 25 de noduri. Amiralul american înghițise momeala japoneză, cu undiță cu tot !

Kurita avea acum drum liber spre strîmtoarea San Bernardino, păzită doar de cîteva distrugătoare și portavioane de escortă. Halsey era atît de obsedat de urmărirea lui Ozawa, încît două comunicări primite în cursul nopții de 24 spre 25 octombrie despre pătrunderea lui Kurita în strîmtoare nu au izbutit să-l abată din drum.

În aceeași noapte, escadrele lui Nishimura și Shima, intrînd în strîmtoarea Surigao, au angajat lupta cu vasele de sub comanda lui Kinkaid. Ciocnirea a început la ora 22,19, dar punctul culminant a fost atins mai bine de patru ceasuri mai tîrziu, cînd japonezii au înregistrat pierderi mari : distrugătoarele *Yamagumo*, *Michishio* și *Asagumo* au fost scufundate sau scoase din uz, cuirasatul *Fuso* a suferit o lovitură mortală, iar cuirasatul *Yamashiro* a fost avariat. Lovit din nou de torpile peste o oră, *Yamashiro* a sărit în aer. Cînd au intrat în acțiune și vasele grele americane — cuirasatele și crucișătoarele —, din escadra lui Nishimura nu au mai rămas decît două nave, ambele avariate : crucișătorul greu *Mogami* și distrugătorul *Shigure*.

La ora 3,19 noaptea a intrat în luptă și escadra lui Shima, care a împărtășit trista soartă a celeilalte formații nipone : crucișătorul ușor *Abukuma* a fost avariat de torpile din primele clipe, iar crucișătorul greu *Nachi* s-a ciocnit cu „geamănul" său din escadra lui Nishimura, *Mogami*, care se îndepărta încet de teatrul bătăliei. Partea curioasă este că antagonismul dintre cei doi amirali japonezi a mai avut

Continuare în pag. 96

Sigiliul lui „Costandin Graf Dudescul, Otcîrmuitorul Divanului Valahii cei mici" (după Emil Vîrtosu „Glosse sigilografice". Studii şi cercetări de numismatică vol. II, Bucureşti, 1958, p. 435—437)

Un logofăt valah

AL. ALEXIANU

Ultimii ani ai secolului al XVIII-lea au însemnat pentru bătrîna Europă o epocă de adînci frămîntări şi de prefaceri hotărîtoare. Istorica revoluţie din Franţa, culminînd simbolic cu decapitarea monarhului, cutremurase aşezările continentului pe o rază de cîteva mii de kilometri, ca un seism de mare intensitate. Uriaşa vîlvătaie mistuise din temelii instituţii şi edificii statornicite de veacuri şi, mînată de vînt, ajunsese pînă la porţile Orientului. Nobili emigranţi şi revoluţionari entuziaşti pătrunseseră şi în ţările noastre, unii fredonînd cîntece de libertate, alţii povestind scene de groază. Negustători şi cetăţeni ai tinerei Republici Franceze, veniţi în Principate, ca Hortolan şi Pellet, istoriseau fapte de necrezut, răscolind în sufletul românilor dorul aprig de libertate.

Invadată de inamici din toate părţile, Republica Franceză fusese salvată prin vitejia fiilor ei.

In ţările noastre, faptele lor de arme erau urmărite şi numele lui Napoleon Bonaparte începuse să fie cunoscut pămîntenilor. De succesul armatelor Revoluţiei îşi legaseră speranţele toate noroadele împilate care aşteptau ceasul eliberării.

In Bucureşti, un mănunchi de români, descendenţi din cele mai vechi familii, era hotărît să lupte pentru independenţa principatului şi pentru instaurarea unei domnii pămîntene. Printre ei se numărau Cîmpinenii, Ghiculeştii, Goleştii, Brîncovenii, Ştirbeii, Văcăreştii — Enăchiţă şi Alecu — şi alţi boieri patrioţi.

Li se alătură vel vornicul Constantin Dudescu, cel mai bogat, cel mai darnic şi cel mai risipitor tînăr din toată Valahia, ghebos şi urît la chip, aşa cum ni-l înfăţişează unul dintre tovarăşii lui de călătorii, contele Auguste de Lagarde.

Vestea campaniei din Italia ajunsese pînă în Ţara Românească. In Bucureşti răsunau pe străzi — relatarea aparţine lui I. Ghica — „Marseieza" şi „Ça ira". De curînd luase fiinţă consulatul Franţei şi o dată cu el se instalase în Capitală tînărul agent al Republicii, Emile Gaudin, care întreţinea legături cu marii boieri munteni şi cu răzvrătiţi de seamă, ca Riga Velestinlul şi Pasvanoglu, paşa de Vidin. Primit cu braţele deschise de spătarul Manu, Gaudin cunoscuse pe Enăchiţă Văcărescu, pe Şuţeşti şi pe Constantin Dudescu. „Saftiza Doudesco" îi va scrie mai tîrziu, prin 1803.

SCRISORI CONSPIRATIVE ȘI MANIFESTE INCENDIARE

In 1796, la tronul Țării Românești veni Alexandru Ypsilanti și sub ochii lui boierii munteni putură conspira nestingheriți, urzind legăturile lor cu Franța.

In acel moment, năzuințele românilor coincideau cu ale sîrbilor, grecilor și bulgarilor, ba chiar și cu ale turcilor răsculați sub steagurile lui Pasvanoglu, pașa rebel din Vidin. Gaudin, consulul Franței, care cunoștea mai de multă vreme locurile și oamenii din sud-estul Europei, făcea legătură între căpeteniile din Balcani și generalul Napoleon Bonaparte, în vederea unei răscoale generale ce trebuia să preceadă războiul împotriva turcilor. Despre aceste pregătiri și frămîntări însă nu ne-au rămas prea multe dovezi, în afara unei corespondențe conspirative între Constantin Dudescu și Pasvanoglu. O scrisoare secretă, semnată de Dudescu, căzu în mîinile voievodului, care însă închise ochii și tăcu, în joc fiind capul unuia dintre fruntașii boierimii. Turcii nu aflară nimic, așa cum va arăta mai tîrziu contele de Langeron în memoriile lui [1].

Un an mai tîrziu, un fior de nerăbdare și teamă cuprinsese Balcanii. Căpeteniile po-

la Napoleon Bonaparte?

poarelor înrobite așteptau un semn doar pentru a dezlănțui răscoala cea mare. Purtătorul veștii avea să fie poate Riga Velestinlul, care se afla la Viena, primind instrucțiuni prin Bernadotte, comunicînd desigur prin scrisori cu Bonaparte, alcătuind și editînd hărți, dar mai ales cîntece și afișe incendiare, în imprimeria lui Vendotti și Miller.

Către sfîrșitul lui 1797, manifeste tipărite în grecește invadară Bucureștii. Se amintea în ele de vechea libertate a Greciei și se incitau raialele la revoltă. Pe ulițe se șoptea că fuseseră aduse prin tabăra lui Pasvanoglu, de la Vidin. Dar Poarta aflase că se tipăreau la Viena și ceru austriecilor să aresteze pe instigatori, tocmai în momentul în care Riga pleca la Veneția, chemat acolo pentru a se întîlni cu Bonaparte.

Înțelegînd primejdia, sultanul schimbă domnia. La începutul anului 1798, pe tronul Țării Românești se urcă Hangerli voievod. Postul de consul al Franței la București fu ocupat de către un om și mai energic, Flury, iar cel de la Iași, de Parrant.

In capitala Valahiei, manifestele împrăștiate pe ulițe provocară un entuziasm de nedescris. Dar toate speranțele se năruiră

[1] Documentele Hurmuzaki, Supl. I, vol. III, p. 381.

într-o clipă : pe neașteptate sosi vestea extrădării lui Riga și apoi a uciderii lui de către pașa de la Belgrad. Filofrancezul Dumitrache Turnavitu fu executat și el.

Se lovea fără crutare.

„UN OSMAN AU ARUNCAT PISTOL ÎN BUNĂ PARTE"

La 24 ianuarie 1798 de la Viena aștepta „marfă" sau poate numai știri Constantin Dudescu.

Și, tot cam în aceeași vreme, generalul Bonaparte debarca în Egipt. Poarta se văzu silită să-i declare război. Armatele mamelucilor fură zdrobite de francezi și sub zidurile cetății Vidin oștile de sub comanda lui Capidan Pașa fură nimicite de rebelii lui Pasvanoglu. Izbit puternic din afară ca și dinăuntru, imperiul părea că se clatină. Sud-estul Europei urmărea cu speranță și încredere victoriile armatei lui Napoleon.

Agentul Republicii, cetățeanul Flury, fusese arestat la București, apoi dus la Constantinopol și întemnițat la Șapte Turnuri. Aceeași soartă avu și consulul Parrant, colegul său din Iași. La 2 noiembrie 1798, sosiră la București primele știri despre înfrîngerea armatei la Vidin. Apoi se află și despre pierderile din Egipt. Zadarnice erau acum proclamațiile lui Hangerli, acele **„Bune vestiri de biruință ce au făcut puternicele oștiri ale Prea luminatei Porți asupra franțuzilor"**, care aduseră într-o zi chiar știrea că **„un osman au aruncat pistol în Bună Parte și l-au omorît".** Lumea cunoștea adevărul.

Vremurile erau însă tulburi. În februarie 1799, Hangerli fu asasinat și în capitala Țării Românești își făcu intrarea Alexandru Moruzi, numit domn de către turci. Începu vînătoarea partizanilor Revoluției franceze și ai lui Napoleon : după Turnavitu, după Riga Velestinlul, venea acum rîndul altora. Într-o noapte, clucerul Alecu Văcărescu fu ridicat de arnăuți și, cîteva luni mai tîrziu, asasinat. Înverșunarea boierilor împotriva voievodului crescu. După cum povestește pe larg Ion Ghica, într-una din scrisorile lui către V. Alecsandri, ei hotărîră atunci să-l trimită pe boierul Dudescu la Paris, să vorbească cu Napoleon.

O dată cu topirea zăpezilor, vornicul Constantin Dudescu plecă la drum. Nimeni nu știa unde...

De altfel lumea era obișnuită cu desele călătorii ale boierului. Nici măcar proaspătul domn al țării nu bănui nimic. Dudescu era bolnav și îi trebuiau băi vindecătoare.

Şi Cîmpineanu fusese la Spa, în Belgia. Ştirbei călătorise şi el la Karlsbad...

Careta, trasă de şase cai, însoţită de 30 arnăuţi călări, în costum de barşon roşu, strălucit găitănaţi cu fir de aur, ieşi pe poarta casei şi se îndreptă în goană mare către bariera oraşului.

Cunoaştem itinerarul obişnuit pe care îl urma princiarul echipaj al marelui vornic Constantin Dudescu, în drumul lui spre Apus : masul peste noapte la Piteşti, la ispravnicul ţinutului, vărul său Nicolae Golescu ; trecerea călare a munţilor, pe la Turnu Roşu, nelipsita vamă a Transilvaniei ; popasul la Sibiu, unde Dudescu întîlnea vechi cunoştinţe, printre care şi pe prietenul său, baronul Brukenthal ; asista la reprezentaţii de teatru şi se îndrepta apoi spre Deva, traversînd Făgetul şi Lugojul.

Arad şi Mociu, cîmpia ungară, Szegedin după care urma, în sfîrşit, Pesta unde boierul ajunse pe la începutul verii. Acolo îşi lepădă giubeaua îmblănită de postav gros şi scurta cu paceà de samur şi îşi îmbrăcă fermeneaua de mătasă subţire, cusută cu fir. Aşa străbătu Viena, cu echipajul şi veşmîntul lui oriental, bucuros să stîrnească vîlvă.

În pragul toamnei logofătul Dudescu intra pe porţile Parisului.

Dinicu Golescu, unul din membrii „Partidei Naţionale“

UN DRUM DE ZAHĂR PE CHAMPS ELYSÉES

Era prin septembrie 1800. Mesagerul boierimii din Valahia se afla la Paris, făcînd vizite şi poate şi daruri Josephinei de Beauharnais, soţia primului consul Bonaparte, în casa din strada Chantereine.

Celebra locuinţă a soţilor Bonaparte devenise locul de pelerinaj al tuturor nemulţumiţilor şi al celor care credeau în steaua lui Napoleon. Franţa întreagă era la picioarele primului consul, învingătorul de la Marengo. Pe scenele teatrelor, reprezentaţiile erau întrerupte pentru a se cînta imnuri patriotice în cinstea salvatorului Franţei. Strigătul „Vive Bonaparte“ răsuna pretutindeni.

Constantin Dudescu închirie o casă somptuoasă unde avea să dea ospăţul despre care se va duce vestea pînă în ţară. Musafirii nu erau numeroşi, dar erau aleşi : frumoasa doamnă Récamier, spirituala doamnă de Staël, generalul prinţ Poniatovski şi alte cîteva personalităţi de frunte ale Franţei.

Se spune că trăsurile invitaţilor înaintau pe un drum presărat cu zahăr, evocînd peisajul natal al Dudescului şi uluind pe iluştrii convivi ai boierului valah. După unii, scena s-a petrecut pe Champs Elysées, alţii lasă să se înţeleagă că în curtea castelului de lîngă Versailles. Masa a fost, firească, îmbelşugată, iar, la sfîrşitul ei, doamnele Franţei găsiră sub şerveţelele lor cîte o „bagatelă“ din diamante, rubine sau smaralde de preţ.

Ce a însemnat o asemenea munificienţă, în Parisul anilor 1799—1800, nu vom putea înţelege astăzi decît dacă ne gîndim că, din cauza blocadei provocate de război, zahărul ajunsese o adevărată raritate în întreaga Franţă, consumul lui atingînd abia cîteva mii de tone anual. Şi acesta n-a fost desigur nici primul, nici ultimul banchet de pomină, dat de Constantin Dudescu în vremea şederii lui la Paris. Dar nici legenda, nici istoria nu pomenesc mai mult despre ele.

ARGUMENTE PRO ŞI CONTRA

Constantin Dudescu (şi nu Nicolae Dudescu, cum greşit i-au spus multă vreme memorialiştii, cercetătorii şi istoricii care l-au pomenit în lucrările lor), de la a cărui naştere se împlinesc două sute de ani, fiul lui Nicolae Dudescu şi al Aniţei Golescu, a fost ultimul descendent, în linie bărbătească, al neamului său. O dată cu el se stinge şi numele familiei, păstrat doar în cîteva versuri satirice, în denumirea unei mahalale din inima Bucureştilor şi în cîteva pagini ale unor cărţi sau documente, prea puţin cercetate pînă astăzi. Lipsa dovezilor documentare i-a făcut pe unii să se îndoiască de faptul că Dudescu l-a întîlnit pe Napoleon la Paris. Încă din jurul anului 1900 Gr. I. Lahovary, mînat de o legitimă curiozitate de a afla cît de adevărată era legenda legată de numele şi călătoria Du-

descului, a întreprins diverse cercetări prin bibliotecile Apusului, răsfoind paginile de istorie consacrate lui Napoleon, jurnalul şederii împăratului la Viena, Monitorul Oficial al Franţei din acele vremuri şi adresîndu-se lui Delisle, directorul Arhivelor Naţionale din Paris. Dar voiajul făcut de eroul nostru fusese particular şi secret, nu avea ce să caute în protocoalele şi hîrtiile oficiale ale Consulatului sau Imperiului. Nici investigaţiile făcute la Viena n-au fost mai fructuoase. După numai 100 de ani, urmele călătoriei boierului român erau şterse. Cercetările lui Lahovary au fost, după cîte ştim, singura încercare serioasă de a lămuri misterul care pluteşte şi azi asupra acestui memorabil voiaj, făcut cu rosturi politice, în Apus, pe vremea lui Napoleon Bonaparte.

Emil Vîrtosu (în „Napoleon Bonaparte şi proiectul unei Republici aristo-democraticesti în Moldova, la 1802" — Bucureşti, 1947) şi Germaine Lebel (în „La France et les Principautés Danubiennes du XV-éme siècle à la chute de Napolèon", Paris, 1955) socotesc călătoria logofătului la Paris ca „legendară", în lipsa documentelor probante.

Dar vreme de un secol s-a vorbit despre această călătorie ca despre o realitate neîndoielnică. A povestit-o cu lux de amănunte Golescu odată întors de la Paris. Pomeneşte de ea pe larg, cîţiva ani mai tîrziu, diplomatul prusian Kreuchely într-un raport diplomatic, din 6 ianuarie 1822, cunoscînd faptele din însăşi mărturisirea Dudescului.

A relatat-o mai tîrziu „peregrinul transilvan" Ion Codru Drăguşanu, la 1843. Apoi, J. A. Vaillant în „L'Empire c'est la Paix", apărută la Paris în 1856, şi Elias Regnault în „Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes", Paris, 1855, amintesc şi ei despre aceste întîmplări istorice. Pe la 1850 bătrînii vorbeau despre audienţa lui Dudescu la Napoleon, despre memoriul în care se cerea protecţia acestuia, despre bogăţia nemaipomenită a Dudescului, despre plimbarea pe drumul presărat cu zahăr şi despre smaraldele, de mare valoare, dăruite de logofătul nostru Josephinei de Beauharnais. Mai pomeneşte despre această călătorie Ion Ghica („Convorbiri Economice", „Scrisori", „La France et les Principautés Danubiennes, 1789—1815"), Pompiliu Eliade („De l'influence française...") G. I. Ionescu-Gion („Istoria Bucurescilor"), iar istorici de seamă ca A. D. Xenopol, N. Iorga şi alţii ţin seamă de ea. Şi ne întrebăm : poate fi socotită simplă fantezie o asemenea călătorie la Paris, cînd a stîrnit atîta vîlvă la vremea ei şi s-a bucurat de atîta credit timp de mai bine de un secol după aceea ? Credem că nu ! Cercetările de mîine vor stabili partea de adevăr şi legendă a călătoriei personajului căruia i-am închinat aceste rînduri.

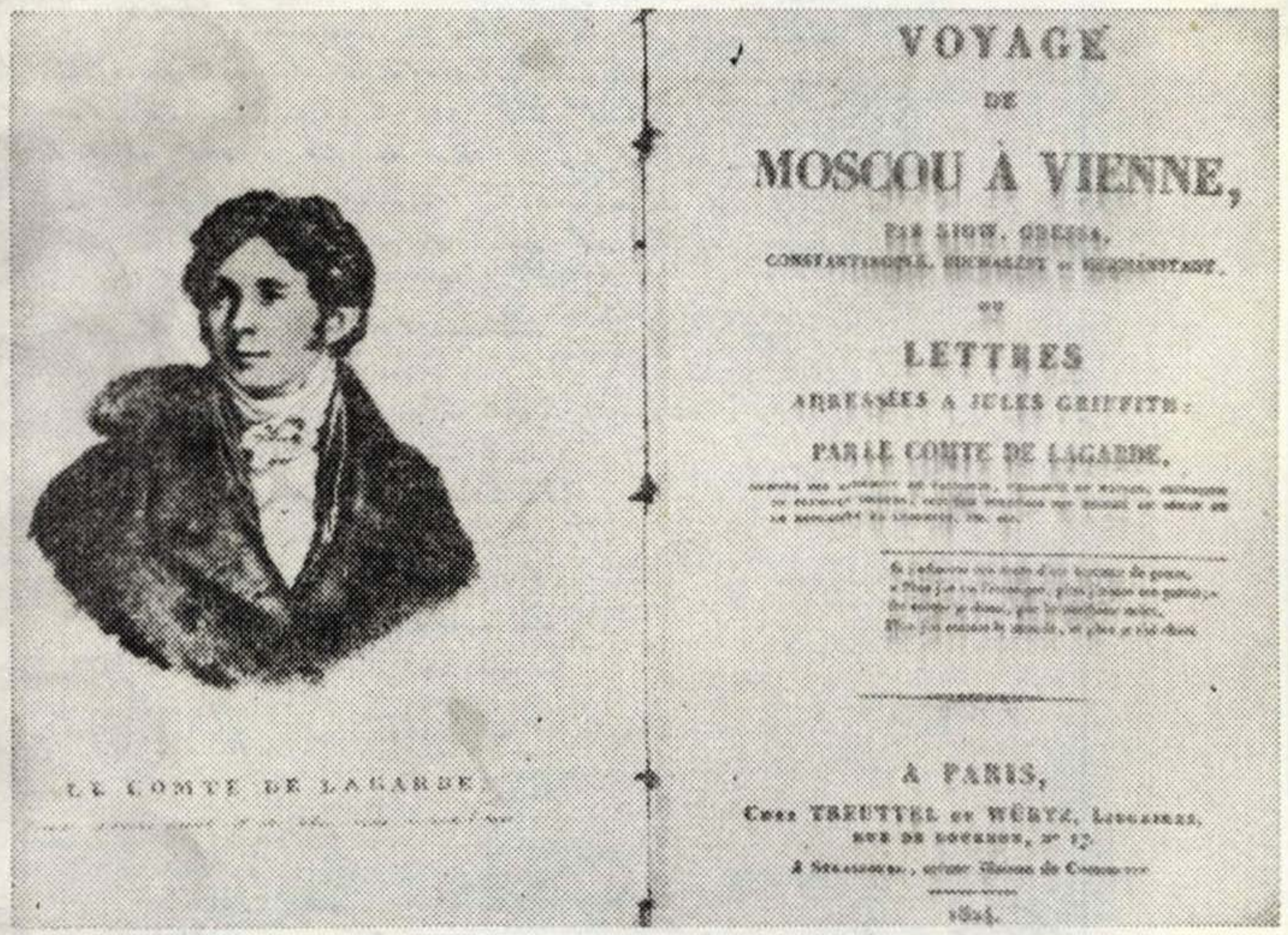

Pagini din volumul lui Auguste deLagarde, tovarăşul de călătorie al Dudescului : „Voyage de Moscou à Vienne...", Paris, 1824

SEMNIFICAȚIA UNUI DOCUMENT

Cititorule, apleacă-ți cu răbdare ochii pe manuscrisul ce-l reproducem. Începe cu semnătura: este a bibliotecarului Mihai Eminescu. Citește apoi introducerea și tălmăcește-o ca pe o strădanie a cărturarului care a fost el.

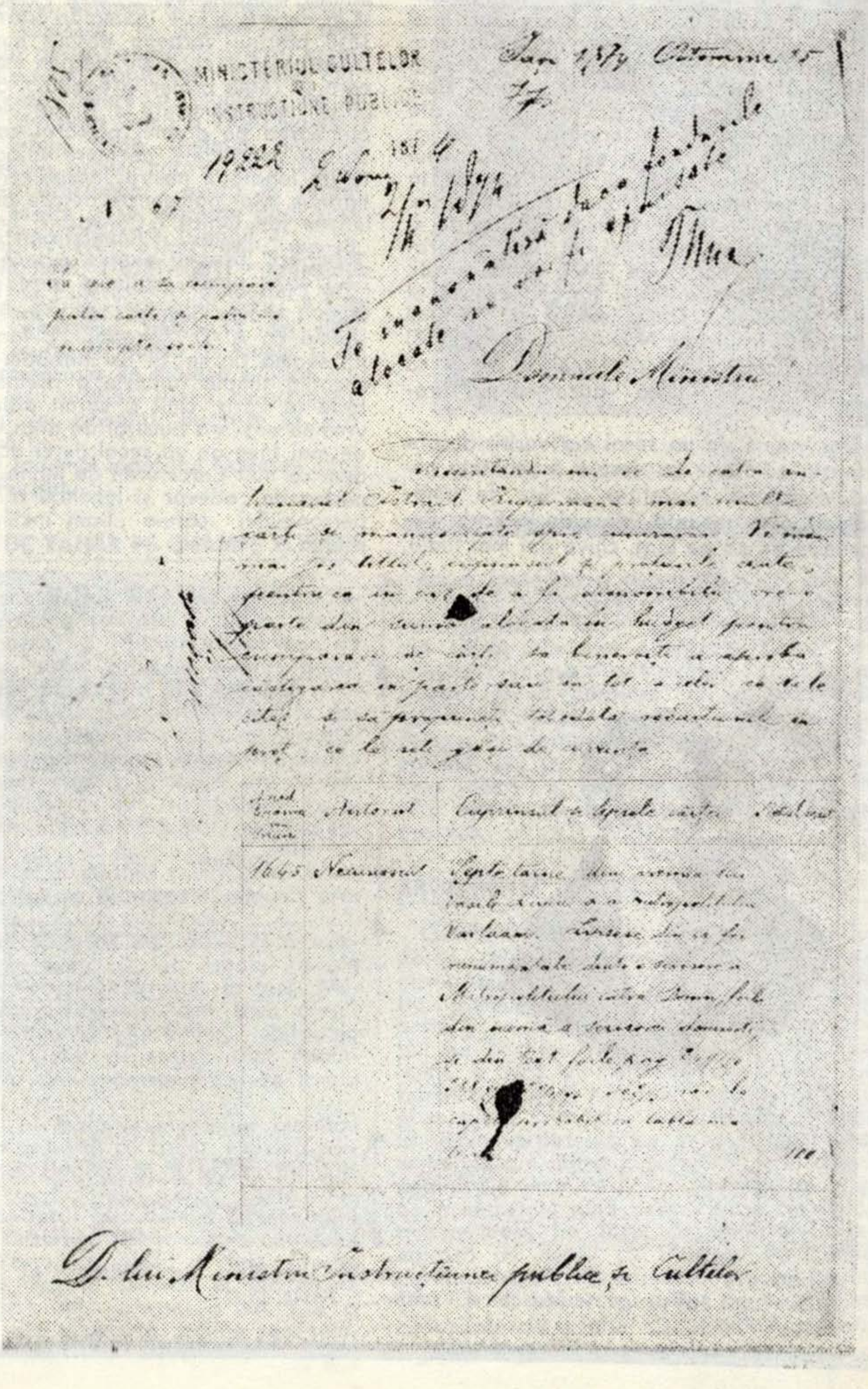

Parcurge și tabelul și reține titlurile cărților. Prima este din 1645, ultima din 1803. Iar autorii sînt fie dintre modeștii anonimi, fie un Dosoftei, Dimitrie Cantemir. Citește apoi aprobarea semnată de ministrul Titu Maiorescu.

Și poate vei fi de acord cu noi că ceea ce îți prezentăm este un prețios document.

Dr. ION COJOCARU

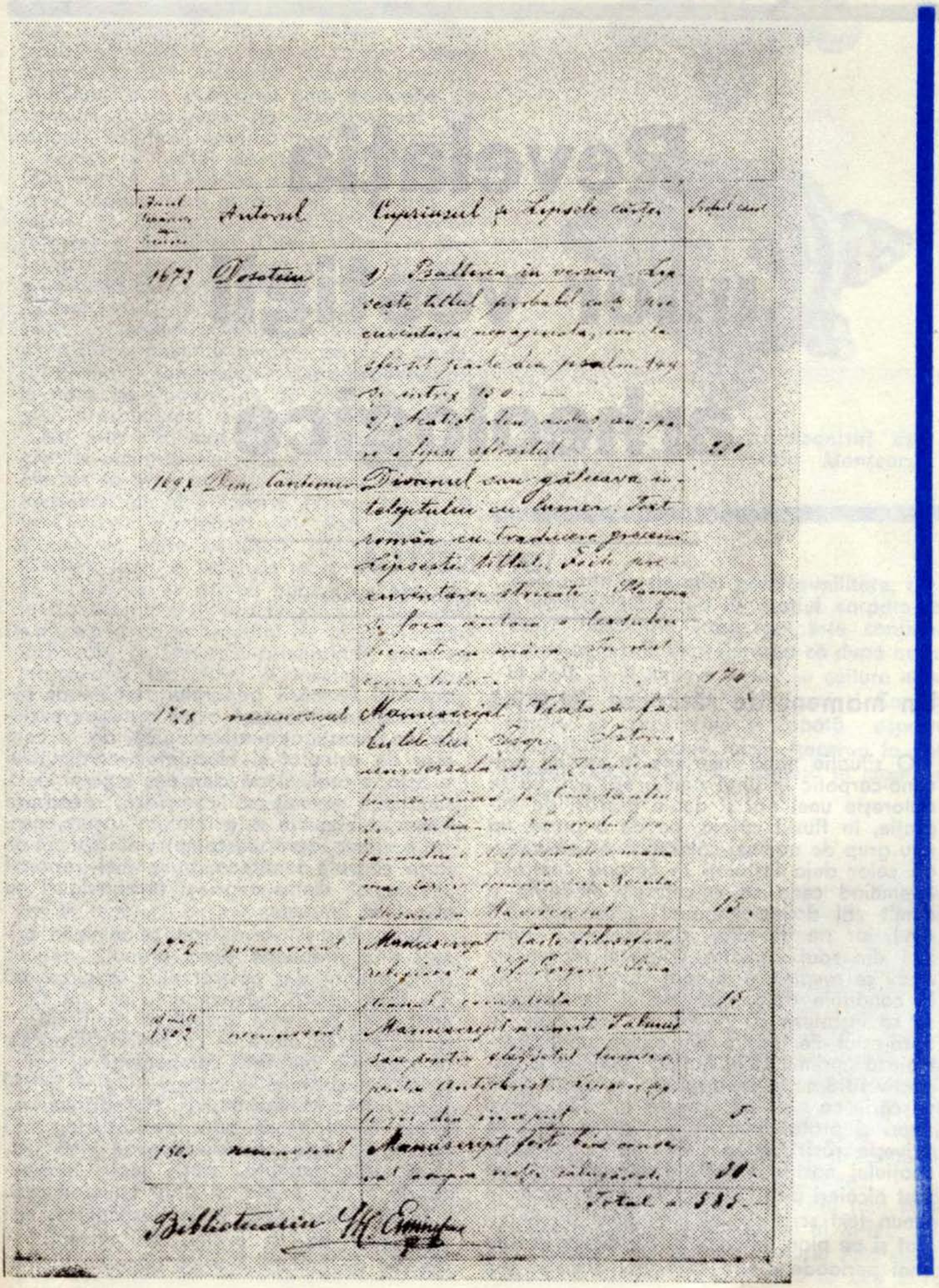

Revelația unor vestigii arheologice

ION NESTOR
membru corespondent al Academiei

Un moment de răscruce istorică

O situație nouă intervine în spațiul balcano-carpatic în jurul anului 680 e.n. Ea se datorește unei noi și duble mișcări de migrație, în fluxul căreia, pe de o parte, un nou grup de nomazi călăreți avari se adaugă celor deja instalați în Europa centrală, întemeind ceea ce cercetarea modernă a numit „al doilea kaganat" (cca. 680—796 e.n.), iar pe de alta, „protobulgarii" turanici din spațiul dintre Volga și Marea de Azov se revarsă și ei spre vest și sînt siliți, în condițiile date, încă destul de obscure, să se instaleze cu cetele lor principale în nord-estul Peninsulei Balcanice, unde întemeiază „primul țarat Bulgar" (681—971, respectiv 1018 e.n.). Raportul dintre aceste două mișcări, ca și în genere relațiile dintre avari și protobulgari, mai ales în ceea ce privește răsfrîngerea lor asupra soartei spațiului nostru carpato-dunărean, nu au fost nicăieri direct și explicit consemnate în vreun text scris și sînt încă greu de descifrat și pe plan arheologic. Ne găsim în fața unei perioade dintre cele mai decisive din procesul formării poporului român, al cărei studiu se reazemă acum aproape exclusiv pe investigația arheologică, de la care este de așteptat și elucidarea conținutului ei istoric real. După cum am sugerat deja, situația a devenit mai complexă, deoarece Imperiul bizantin este înlăturat acum, pentru o vreme, aproape complet din cîmpul de forțe carpato-dunărean, unde nici raportul „strategic" dintre avari și protobulgari nu este încă limpede.

Pentru Podișul Transilvan, se pune în primul rînd problema dacă grupul gepidic tîrziu amintit și-a păstrat pînă la circa 680 e.n. ființa etnică independentă sau nu. Concret, dacă se poate dovedi că cimitirele lor au dăinuit ca atare — ca cimitire separate de cele ale celorlalți componenți ai populației Transilvaniei de atunci — pînă la 680 (cum admit M. Russu și K. Horedt) sau nu. Nouă lucrul ni se pare posibil, dar încă nedovedit. Este absolut limpede însă că, după data amintită, acești gepizi încetează de a mai exista ca grup etnic separat.

În al doilea rînd, noile descoperiri, mai ales cele de la Bratei, au dovedit că obiecte de factură avarică *timpurie* au fost

folosite și de gepizi și că, de asemenea, piese avarice *tîrzii* au fost folosite și de populația băștinașă. În schimb s-a descoperit acolo un *mormînt izolat*, al unui tînăr luptător avar călare (din secolul al VIII-lea e.n.). Aceste fapte sînt de natură să ia orice consistență teoriei „centrului avaric" din secolele VII-VIII e.n. din vestul Transilvaniei, construită pe bază de descoperiri răzlețe și interpretate unilateral (K. Horedt). Reiese mai degrabă că avem de-a face cu *raiduri* izolate avarice și cu o influență culturală avarică, manifestată în preluarea unor podoabe de centură și de piese de harnașament (de origine asiatică) specific avarice (nomade).

Faptul că astfel de piese avarice tîrzii (din secolul al VIII-lea e.n.) s-au descoperit pînă departe spre nord și est, la Vistula și Nipru, în context slav, dar și la Izvorul (Vlașca) și la Histria (Capul Viilor) în Dobrogea, în cuprinsul unor cimitire birituale aparținînd clar fazei inițiale a culturii Dridu („Protodridu"), în timp ce ele sînt total absente în mediul protobulgar sud-dunărean, pune într-o anumită lumină, pe de a parte, problema raportului avari-protobulgari la nord de Dunăre, pe de alta, teoria originii protobulgare a culturii Dridu.

Nu este însă mai puțin adevărat că migrațiile amintite din jurul anului 680 e.n. au afectat în mod hotărîtor și regiunile extracarpatice ale țării noastre. Numai faptul că în Cîmpia Munteană au fost îngropate atunci, de către purtătorii culturii Ipotești-Cîndești tîrzii, o serie de tezaure de monede bizantine de argint, [ultimele piese de la Constantin al IV-lea Pogonatul (668—685 e.n.), exact ca în tezaurul de la Zamianschi Vîrbovok, în Slovacia orientală !], ceea ce marchează, de altfel, și încetarea, pentru o vreme, a pătrunderii monedei bizantine în aceste regiuni, este suficient pentru a arăta că noua penetrație nomadă a fost resimțită de mediul local.

Se poate pune chiar întrebarea dacă nu cumva și cunoscutul tezaur de monede și podoabe de la *Firtoș*, în Transilvania orientală, recuperat în stare foarte fragmentată, nu ar fi fost îngropat tot în această vreme, și nu pe la 630 e.n., cum s-a crezut, fiind pus în legătură cu evenimentele din centrul Europei, care cu greu vor fi putut avea un ecou pînă în această îndepărtată regiune transilvăneană. Fără a putea analiza mai departe situația în discuție, două aspecte sînt, credem, de reținut în legătură cu ea. Primul se leagă de problema dacă — așa cum D. Onciul se gîndise deja în 1885 — nu cumva încă de pe acum se instaurează în anumite regiuni nord-dunărene o *dominație* (nu o prezență) protobulgară — care, așadar, nu se va fi *extins* de-abia în secolul al IX-lea de la sud la nord de Dunăre. Al doilea aspect este acela că data de circa 680 e.n. reprezintă termenul cronologic *post quem* (ultimul tremen), pentru transformarea atît a situației politice-militare, cît și a culturii materiale în spațiul carpato-balcanic. Acest din urmă fapt este confirmat arheologic prin împrejurarea că după această dată — și anume curînd — cultura materială din spațiul dintre Balcani și Carpații nordici se transformă și capătă aspectul Protodridu. În unele locuri trecerea la noul aspect cultural este confirmată în mod clar și stratigrafic.

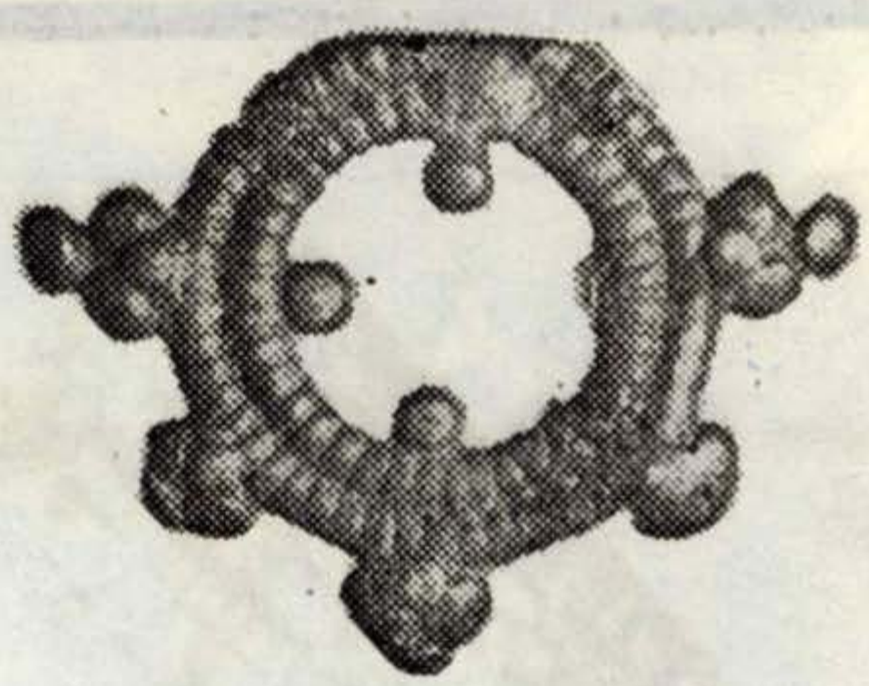

Fragmente de cercei bizantini din argint găsite la Sărata Monteoru, sec. VI—VII

REVELAȚIA DRIDU

Disputa privind cauzele acestei transformări culturale, mai exact originile elementelor caracteristice culturii Dridu, este știut că a căpătat forme extreme : origine locală, în ultimă instanță romanică (Eug. Zaharia), pe de o parte, origine exclusiv protobulgară, din aria nord-Pontică numită Saltovo-Maiațk (M. I. Artamonov), pe de alta. Nu este necesar să reluăm dezbaterea în acest loc. Destul să subliniem doar că cel ce scrie aici socoate a avea puternice temeiuri să acorde o pondere precumpănitoare bazei romanice și bizantine...

Căci răspîndirea culturii Dridu (din secolul al VIII-lea pînă în secolul al XI-lea e.n.) se acoperă, la nord de Dunăre, încă de pe acum, în foarte mare măsură cu cea a ro-

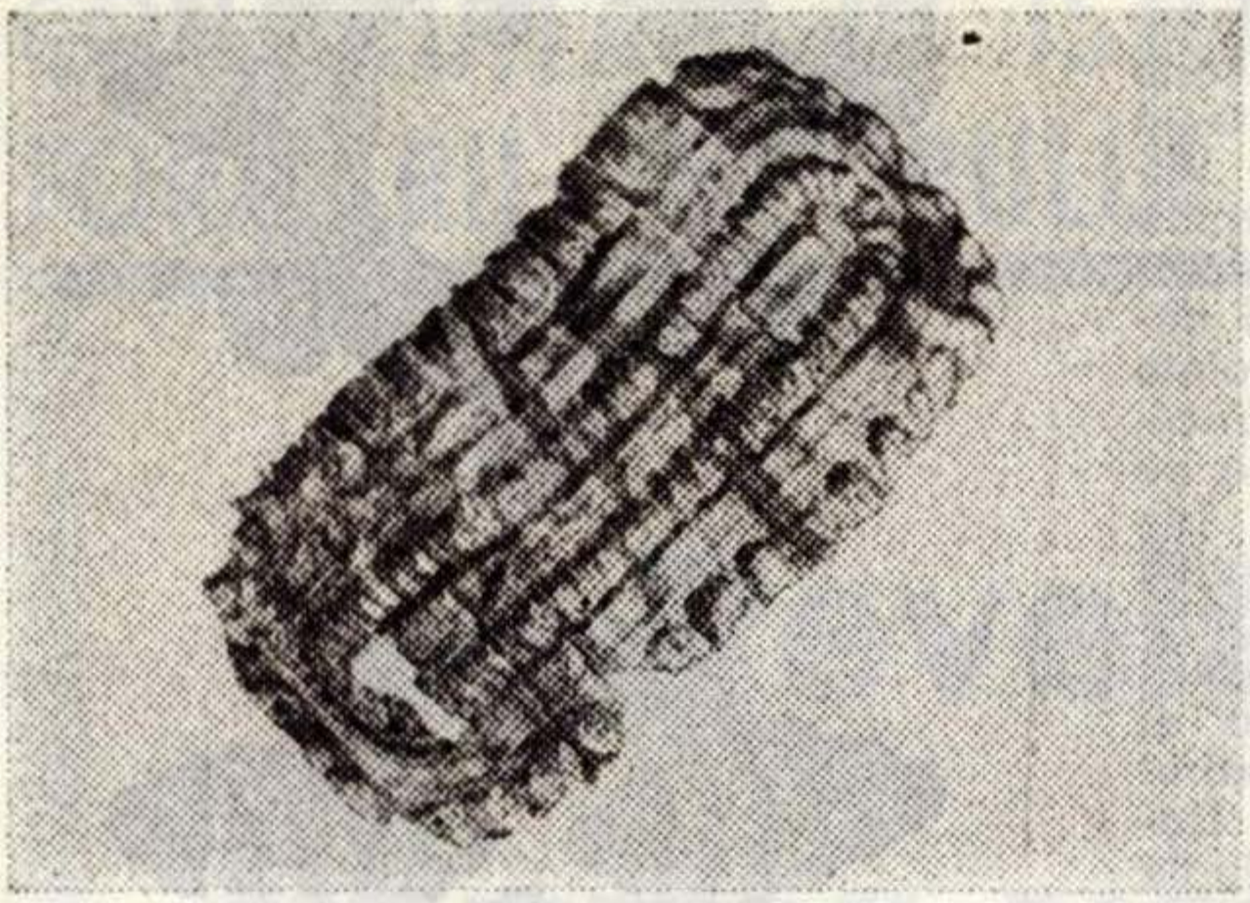

Aplică de aur lucrată „en repoussé" găsită la Sărata Monteoru ; sec. VI—VII

manilor și cu aceea a dacilor. Această răspîndire a fost atestată în ultima vreme pentru spațiul dintre Prut și Carpații răsăriteni (Dan T. Teodor-Iași) și pentru Transilvania de sud-est (Bazinul Oltului superior : Protodridu, identificat în cîteva așezări de Székely Zoltán — Sf. Gheorghe) ; în Muntenia — pînă la Olt și pînă în regiunea de dealuri ! — descoperirile s-au înmulțit considerabil în ultima vreme și există așezări Dridu atestate și în Bărăgan.

Cercetarea exhaustivă a marelui cimitir aproape exclusiv de inhumație și aproape sigur creștin de la Izvorul (Teleorman) — de caracter Protodridu și datat sigur în secolul al VIII-lea e.n. (Bucur Mitrea) — reprezintă una dintre cele mai revelatoare descoperiri din ultimii ani din această provincie. Surprinzătoarea proliferare a descoperirilor de așezări Dridu de pe teritoriul Moldovei este însoțită de dovezi din ce în ce mai frecvente și mai clare ale suprapunerii — începînd încă din secolul al VIII-lea — a curentului cultural Dridu peste unul slav (Cucuteni-Băiceni, Bîtca Oituzului, Dodești etc.), de o relativ puternică circulație a monedei bizantine de bronz (începînd din secolul al X-lea și pînă în secolul al XII-lea) și de o datare precisă a culturii Dridu mature din această provincie („varianta Sendreni", săpături N. Gostar-Iași), prin monede de bronz bizantine bătute de Roman al III-lea Argyros (1028—1034 e.n.) (cercetări în sudul Moldovei, între Prut și Siret, ale admirabilului profesor din Murgeni, Ghenuță Coman).

Un alt fapt nou și semnificativ este reprezentat de descoperirea din ultimul an — datorită zelului unor tineri cercetători avizați (Octavian Toropu și Gh. Popilian — Craiova) — a unui număr destul de mare de așezări Protodridu și Dridu mature *în Oltenia*, unde pînă de curînd nu se semnalase decît așezarea de la Verbița (Dolj), situată, oricum, deja în regiunea de dealuri. Noile așezări nu se concentrează nici ele nicidecum doar pe linia Dunării, ci pătrund adînc în interiorul provinciei, ca la Braniște (orașul Craiova) și la Brabova (Dolj). De o deosebită importanță este cimitirul de inhumație creștin din secolul al IX-lea e.n. (cronologic și cultural în directă continuare a celui de la Izvorul), cercetat parțial în 1968 la Obîrșia (Dolj). În imediata apropiere a cimitirului se află și așezarea de caracter Dridu (Oct. Toropu). S-a făcut în felul acesta dovada că acest complex cultural nu a ocolit teritoriul *fostei provincii Dacia*, *cîtă vreme se constată că Dacia Inferior este de-a dreptul infestată de așezări Dridu. Ca atare, orice argumentare întemeiată pe o presupusă absență a culturii Dridu în fosta provincie romană Dacia a devenit caducă.* Se pune totuși în continuare problema prezenței sau absenței acestei culturi în Transilvania, pe teritoriul fostei provincii *Dacia Superior*. Am văzut că în sud-estul provinciei s-a identificat în mod cert faza Protodridu, ceea ce s-ar putea pune în directă continuitate geografică cu așezările de același gen de dincolo de munți din Moldova, fapt marcat în

chipul cel mai concret de existența marii așezări Protodridu de la Bîtca Oituzului. În ceea ce privește materialele de caracter Dridu cunoscute încă mai de mult pe Mureșul mijlociu, la Blîndiana și la Sebeș (ca să lăsăm la o parte descoperirile izolate și încă nestudiate, ca de exemplu de la Alba Iulia și Tg. Mureș), sîntem puși în fața opiniilor că ele ar aparține, desigur, culturii Dridu, dar ar fi „periferice" și ca atare nesemnificative (K. Horedt), sau că „nu pot fi atribuite în nici un caz variantei Dridu, deoarece caracterul lor protobulgar nu se poate nega" (C. Daicoviciu).

Față de situația înregistrată pînă în prezent în tot restul țării noastre (inclusiv, evident, Dobrogea) și ținînd seama de experiența făcută în Moldova și Oltenia, ca și în partea de răsărit a Transilvaniei, ne socotim în mod hotărît îndreptățiți să apreciem absența așezărilor Protodridu în restul Podișului Transilvan ca datorată, în primul rînd, carenței cercetătrilor și nu absenței lor acolo. La faptele deja menționate, care fac plauzibilă această opinie, se poate adăuga acela că în cimitirul nr. 2 de la Bratei — biritual, cu predominarea incinerației și datînd cert din secolul al VIII-lea e.n., cimitir aparținînd unui complex răspîndit în secolele VIII—IX e.n. în toată Transilvania de podiș („tipul Mediaș", după K. Horedt) — s-au identificat clar elemente stilistice incipiente ale ceramicii Dridu. În sfîrșit, ceramica românească maramureșeană din secolele XII-XIII e.n., identificată de Popa Radu în Siliștea veche a satului românesc (după documente) Sărăcsău și din care derivă direct cea a satelor maramureșene ale lui Dragoș și Bogdan din secolul al XIV-lea, își trage în mod evident originea din cea a complexului „Mediaș" din secolele VIII—IX și conține clare elemente Dridu, derivate din aspectul moldovenesc („Șendreni") al acestei culturi. Această ceramică feudală maramureșeană autentifică, așadar, apartenența românească a celei de tip „Mediaș", ca și a celei Dridu.

Urnă din cimitirul de la Bratei, decorată cu striuri și două benzi cu linii în val (cultura Dridu, sec. VIII)

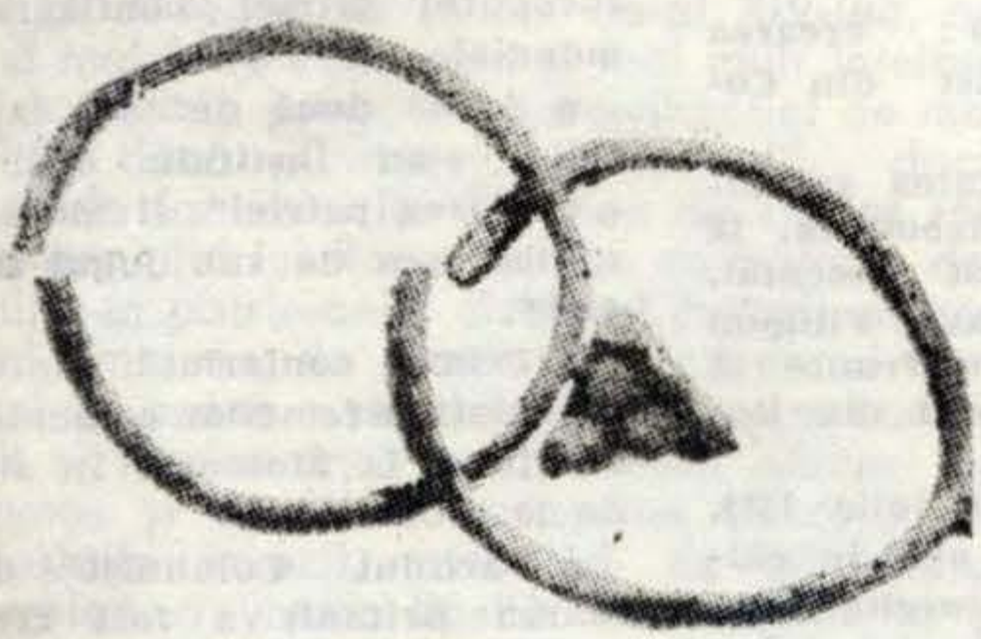

Cercei de bronz dintr-un mormînt de inhumație din cimitirul de la Bratei (cultura Dridu, sec. VIII)

În același timp, toate faptele și indiciile amintite aici ne recomandă să părăsim unele obișnuințe de gîndire potrivit cărora orice prezență, semnalată pe orice cale pe teritoriul țării noastre, trebuie să fie neapărat străină, romanicii sau românii, admiși generos — dar vai ! doar abstract — pe baza „teoriei" continuității, urmînd eventual a fi căutați (dar e curios că nimeni, din cei ce gîndesc așa, nu-i găsește în mod concret!) prin cine știe ce locuri inaccesibile sau ascunse (munți, bălți, stufărișuri etc.).

Ce ar fi să admitem că printre vestigiile arheologice din diferitele perioade care au ieșit și ies la iveală în cantități uneori impresionante pe teritoriul țării noastre trebuie să se găsească și cele aparținînd acelora care la un moment dat vor intra — în urma unui proces etnogenetic dinamic — în istoria acestei părți a lumii sub numele și cu înfățișarea de români ?

magazin istoric

MEMENTO

iulie '69

● În luna iulie 1889, Congresul I al Internaționalei a II-a a luat hotărîrea de a sărbători ziua de 1 Mai ca „zi a solidarității internaționale a celor ce muncesc."

● Primul număr al revistei politice, culturale, științifice și literare „Contemporanul" a apărut în ziua de 1 iulie 1881, la Iași.

● 1 iulie 1920: este editat primul număr (seria I) al revistei „Lupta de clasă", sub îngrijirea secției București a Partidului socialist. În lupta ideologică pentru crearea Partidului Comunist din România, revista a avut un rol însemnat.

● Partidul Comunist Chinez a fost creat la 1 iulie 1921.

● Domnitorul Moldovei, Ștefan cel Mare, s-a stins din viață acum 465 de ani, în ziua de 2 iulie. „La sfînta Putnă, unde măria sa și-a așezat singur mormîntul și piatra cu inscripție între flori de acantă, nu s-a stins nici o clipă candela aprinsă în iulie 1504" (Mihail Sadoveanu).

● 3 iulie 1943: crearea Partidului Comunist din Ceylon.

● Constantin Popovici, luptător al mișcării muncitorești din România, s-a născut la 6 iulie 1876.

● Acuzat de erezie, în ziua de 6 iulie 1415 a fost ars pe rug Jan Huss, reformator religios, ideolog al mișcării populare antifeudale, pentru independența și cultura națională a cehilor.

● Primul vaccin antirabic a fost preparat de către savantul Louis Pasteur, la 6 iulie 1885.

● Doctorul Nicolaie Kretzulescu, întemeietorul învățămîntului medical din țara noastră, autorul primului manual românesc de anatomie, s-a stins din viață în ziua de 9 iulie 1900.

● Au trecut 10 de ani (9 iulie 1929) de la moartea militantului mișcării muncitorești din România, Alexandru Ionescu.

● Erou al războiului antihitlerist, utecistul Constantin Godeanu s-a născut la 10 iulie 1919.

● Se împlinesc 180 de ani de la revoluția burgheză din Franța. „Ziua de 14 iulie deveni foarte curînd un simbol al libertății. Căci, dacă ziua aceasta consfințea venirea la putere a unei clase noi, ea însemna și prăbușirea Vechiului Regim, în măsura în care era întruchipat de Bastilia... această clădire care devenise simbolul arbitrariului și al absolutismului fu cucerită de poporul parizian" (Albert Soboul).

● La 15 iulie 1922 a fost creat Partidul Comunist din Japonia.

● Acum un secol și jumătate — 16 iulie 1819 — a început expediția navigatorilor ruși F. F. Bellingshausen și M. P. Lazarev, care a dus la descoperirea Antarctidei (1820—1821).

● La 16 iulie 1864 a fost înființată în timpul domniei lui Al. I. Cuza Universitatea din București.

● 17 iulie 1930: crearea Partidului Comunist din Columbia.

● Pentru activitatea sa antifascistă și antirăzboinică, la 19 iulie 1941 a fost executat, în închisoarea Jilava, Filimon Sîrbu, militant de frunte al mișcării muncitorești din România.

● În ziua de 20 iulie 1514, la Timișoara, era ucis în chinuri groaznice Gheorghe Doja, conducătorul răscoalei iobagilor români și maghiari; trupul său, sfîrtecat în patru părți, a fost pus la porțile orașelor Buda, Pesta, Alba Iulia și Oradea, iar capul trimis la Seghedin. „Doja proclama republica, desființarea nobilimii și suveranitatea poporului" (F. Engels).

● Acum o jumătate de secol — 20 iulie 1919 — a încetat din viață generalul Eremia Grigorescu, comandantul Armatei I pe frontul de la Mărășești.

● 22 iulie 1944: eliberarea Poloniei de sub jugul fascist. Sărbătoarea națională a poporului polonez.

● Organizația Mondială a Sănătății — O.M.S. — a fost creată în anul 1946, la 22 iulie.

● Au trecut două decenii de cînd, la 23 iulie 1949, au fost inaugurate primele cooperative agricole de producție din țara noastră. „Cooperativele agricole de producție s-au dovedit forma cea mai potrivită de organizare a muncii unite a țărănimii, de dezvoltare a agriculturii pe baze socialiste, de creștere susținută a producției" (Nicolae Ceaușescu).

● La 23 iulie se comemorează 100 de ani de la nașterea istoricului literar Gh. Adamescu.

● 28 iulie 1914: Austro-Ungaria declară război Serbiei. Începutul primei conflagrații mondiale.

● Acum două decenii, la 29 iulie, s-au instituit ordinul „Apărarea patriei" și medalia „Eliberarea de sub jugul fascist".

● Prima conferință internațională a femeilor comuniste s-a ținut la Moscova, în ziua de 30 iulie 1920.

● Partidul Comunist din Marea Britanie a fost creat la 31 iulie 1920.

● Poetul revoluționar Sándor Petőfi s a stins din viață, cu 120 de ani în urmă, în ziua de 31 iulie.

„MILENIUL ÎNTUNECAT" ȘI ARTA SA

RĂZVAN THEODORESCU

O veche prejudecată — dintre cele ce vezi cu surprindere că mai stăruie încă pe alocuri, în ciuda numeroșilor pași înainte făcuți în investigarea trecutului — a socotit răstimpul de aproape zece secole ce a succedat antichității greco-romane și a precedat Renașterea drept o epocă de încetinire a progresului uman, de eclipsă, mai mult sau mai puțin totală, pe firmamentul artei, al civilizației în general. Că sîntem aici în fața unei erori grave a arătat-o de mai bine de un veac și jumătate întreaga cercetare, multiplă și complexă, a evului mediu european, fiind necesar revirimentul romantic cu binecunoscutele-i „căutări de origini", cu întoarcerile la izvoarele civilizației unor popoare, pentru a se descoperi, alături de bogățiile folclorului, de vîrsta cîntecelor epice, pitorescul și grația artei medievale, lumea de profundă spiritualitate, de elevată sensibilitate și de admirabilă realizare plastică a romanicului, a goticului, a Bizanțului.

UN UNIVERS CIFRAT

Dar dacă castelele și catedralele, manuscrisele și frescele, tapiseriile și statuile lucrate de adesea anonimii meșteri, din veacul al XI-lea pînă în cel de-al XIV-lea, au fost mai bine cunoscute și mai mult înțelese ca tot atîtea pregătiri ale civilizației de mai tîrziu, dacă „Cîntecul lui Roland", dacă roadele fanteziei lui Chrétien de Troyes sau ale geniului lui Roger Bacon au pătruns definitiv în patrimoniul clasic al culturii, epoca mai timpurie, de început a „mileniului barbar" — aceea a secolelor IV—X —, a constituit și rămîne încă pentru mulți iubitori de frumos și de istorie o vreme obscură, cu neostoite invazii, răsunînd de zăngănitul armelor, o vreme lipsită de monumente și de evenimente memorabile.

Pentru cel ce se apleacă însă mai răbdător asupra veacurilor intrate în limbajul comun sub numele de epoca migrației po-

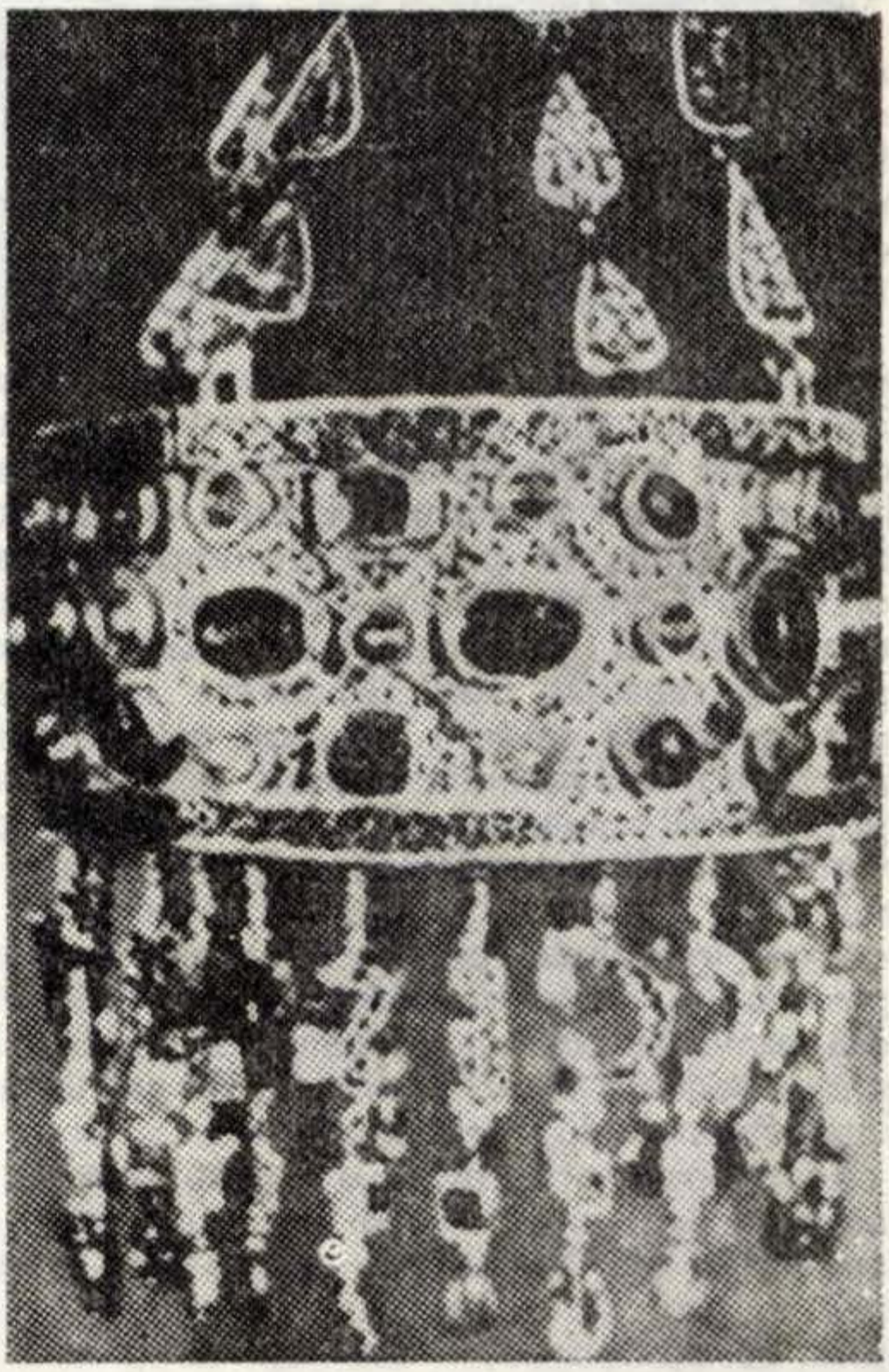

Făcînd parte dintr-un celebru tezaur descoperit acum 111 ani la Guarrazar lîngă Toledo, această coroană votivă din aur, perle și safire poartă la partea inferioară — lucrate din pietre scumpe și metal prețios — literele ce întregesc formula dedicatorie „Reccesvinthus rex offeret". Această capodoperă a făurarilor iberici se leagă astfel de numele unui însemnat cîrmuitor vizigot dintre anii 649 și 672, ea fiind dăruită, probabil, de către acesta unui lăcaș bisericesc din Toledo și îngropată, alături de piese similare, în momentul cuceririi arabe de la începutul veacului al VIII-lea

poarelor, peisajul cultural al continentului nostru oferă nu o dată oaze de liniște și farmec, și mai ales urmele unei arte bogate, care, păstrînd mult din pecetea împrejurărilor contemporane, ne tălmăcește un univers — adeseori criptic, cifrat parcă — de gîndire și de emoții estetice ale numeroaselor generații ce au contribuit la lenta configurare a Europei medievale.

Început al unor adînci preschimbări nu numai în structurile politice, ci și în artă și ideologie, secolul al IV-lea, prin triumful creștinismului și al noii capitale imperiale de pe țărmurile Bosforului inaugura și un nou capitol al istoriei continentului, a unui continent deschis acum, mai mult ca niciodată poate, înrîuririlor Asiei ce-și trimitea, din veac în veac, noi triburi de călăreți nomazi care aduceau noi rînduieli și noi gusturi de-a lungul drumurilor, de pătrundere în Balcani, în centrul Europei și în Occident.

În acest proces istoric, cu largi și durabile rezonanțe în civilizația lumii, poate cele mai pregnante și mai surprinzătoare transformări petrecute în sînul culturii tradiționale antice se pot surprinde, o dată cu veacurile al IV-lea și al V-lea, în artele plastice.

Dacă secolul al III-lea încă marcase arta romană cu semnul crizei prin care trecea imperiul, tot mai mult acum locul artiștilor de nobilă tradiție aulică și elenistică fusese luat de simpli meșteșugari, care pe sarcofage creștine, în portrete de împărați, pe arcul lui Constantin din Roma sau pe monumentele lui Theodosie I din Constantinopol nu reușeau decît să ofere imaginea unei profunde mutații pe plan estetic, prin pierderea străvechiului canon clasic al reprezentării omului căruia cioplitorul acestor vremi, reînviind tradițiile populare locale și suferind înrîurirea plasticii Răsăritului, îi dădea îndeobște poziția stereotipă, inexpresivă sau forța brutală, colosală, aceasta din urmă în perfect consens cu psihologia unei epoci de anarhii militare, de răsturnări imperiale, de lupte necontenite.

În această artă tîrzie a Apusului roman, ca și în cea timpurie a Bizanțului, gusturi și concepții ale Orientului aveau să vină prin migratori — prin cei răsăriteni ca și prin cei germanici, influențați de primii în urma unei lungi conviețuiri în stepele de la nordul Mării Negre —, aducînd o notă proprie, lesne de deslușit în cea mai mare parte a monumentelor prefeudale europene (podoabe și vase de metal prețios, țesături sau sculpturi în piatră și în lemn) de la Ural pînă la Atlantic și din peninsula Scandinavă pînă în cea Iberică.

ARS BARBARICA

Vreme de aproape un mileniu, arta continentului avea să fie dominată de preferința, arătată încă de sciți și de sarmați, pentru reprezentările zoomorfe, pentru scene

Mărturie a cultului relicvelor, atît de răspîndit în evul mediu european, această raclă împodobită cu pietre semiprețioase și cu incrustații de camee antice, a fost oferită — după cum ne informează o inscripție de pe piesă — de către un anume Theuderich bisericii de la Saint Maurice d'Agaune, din sudul Elveției, probabil în cursul veacului al VIII-lea dacă judecăm după analogiile stilistice cu piese de podoabă descoperite în aria civilizației france

Unul dintre cele mai reprezentative monumente ale artei manuscrisului anglo-irlandez este, fără îndoială, evanghelia de la Lindisfarne, lucrată spre anul 700 într-un cunoscut centru monastic din Northumbria, puternic influențat de monahismul irlandez. Viziunea estetică a acestuia, îmbibată de ecouri ale tradiției celtice, se traduce în jocul fantastic al liniilor și al împletiturilor, rod al unei imaginații puțin obișnuite ce nu lasă fără decor nici un colț al suprafeței ornamentate

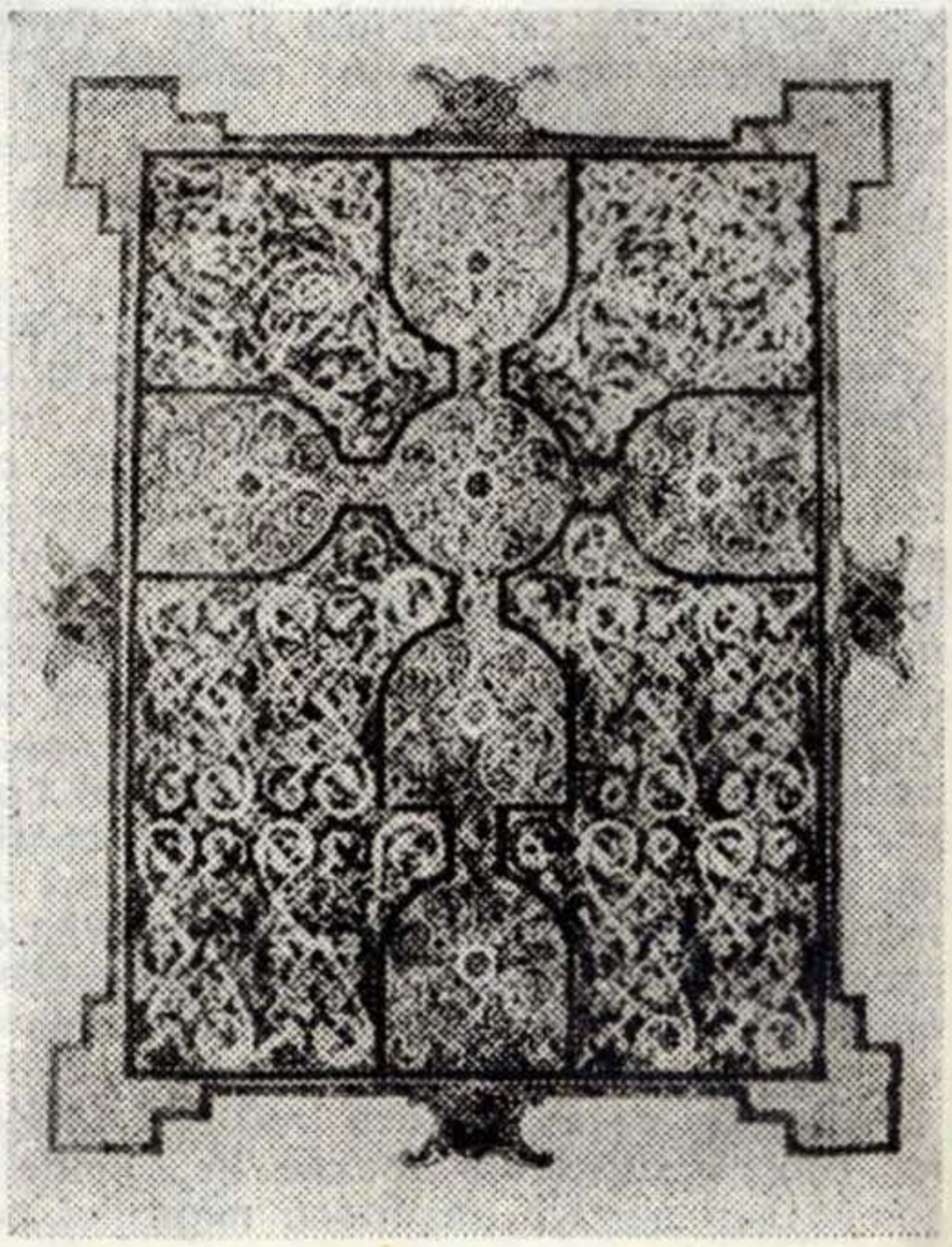

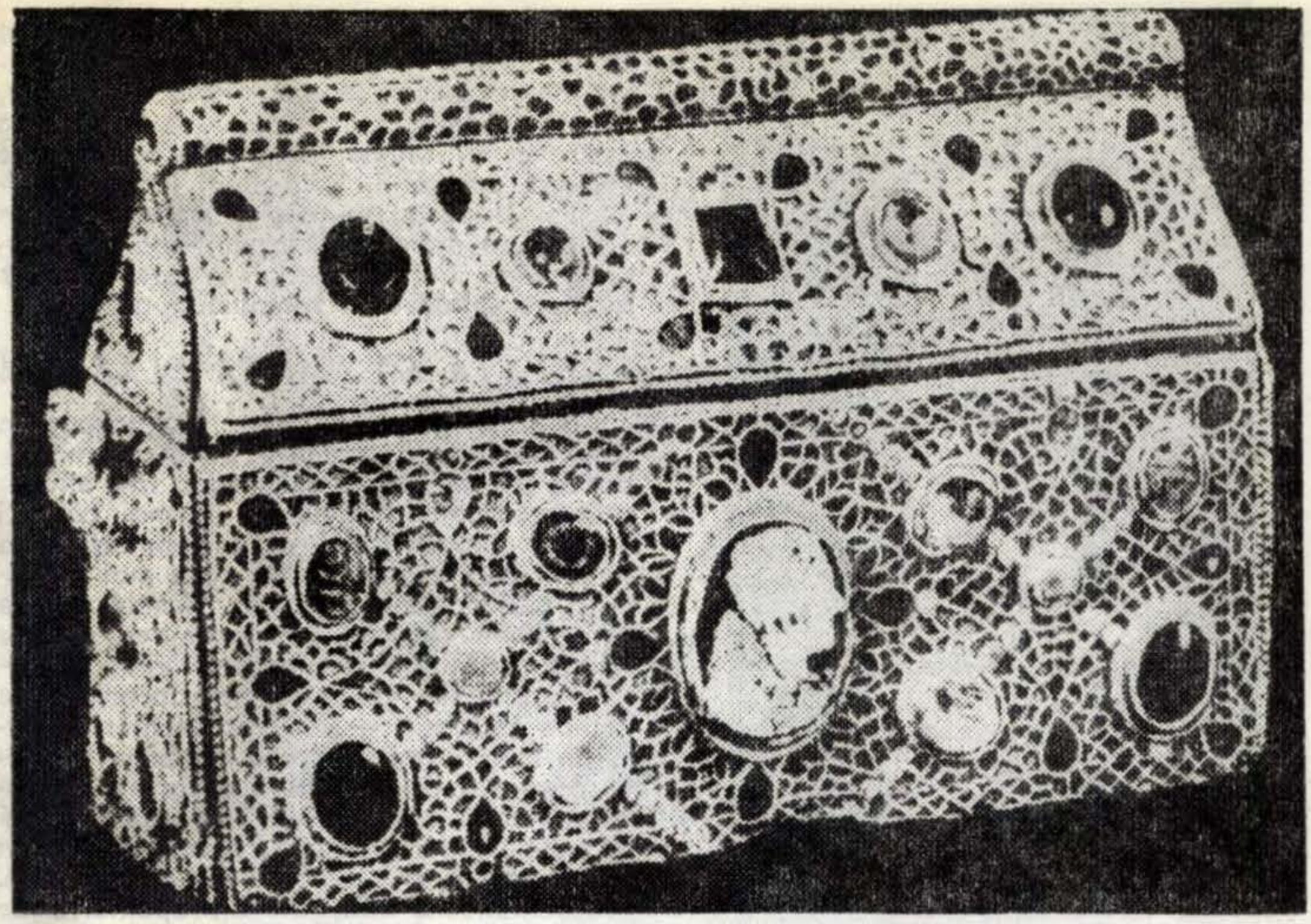

cu înfruntări și lupte de animale fantastice (ce aveau aproape de fiecare dată o valoare magico-simbolică, ilustrînd fie vreun mit asiatic, fie totemul unui trib de călăreți și păstori), de aplecarea spre schematizările și geometrizările liniare cu tradiții protoistorice, de gustul pentru o bogată cromatică în care aurul și pietrele prețioase conferea vaselor de cult sau însemnelor „regilor" barbari un fast puțin greoi și baroc, ce amintea adesea de unele trăsături ale artei Iranului ahemenid, part și sasanid.

Măștile umane, capetele de vulturi și de cai, grifonii, vrejurile, palmetele și rozetele apar, mai mult sau mai puțin stilizate, pe fibulele slave din părțile Dunării și de la Nipru, pe garniturile de centură, pe plăcile de sabie, pe pandantivele descoperite în Ungaria și Transilvania, în Dobrogea și în Balcani, aparținînd avarilor, maghiarilor, bulgarilor și pecenegilor, creînd în aceste secole și în aceste părți un anume gust, relativ comun și unitar, al migratorilor și al autohtonilor deopotrivă, după cum cupe, fibule, coroane votive, garnituri sau arme de felul celor găsite la Pietroasa, Cesena, Guarrazar, Saint-Denis și Tournai, legate de conducătorii unor triburi gotice în migrație de la Dunăre în Italia și Spania sau de începuturile statului merovingian al francilor, vor fi influențat prin tehnică, decor și forme domenii întregi de artă din Bizanțul și din Europa occidentală a secolelor V-XII.

Căci mai ales arta prelucrării metalelor — adevărată „ars barbarica" în prefeudalism și evul mediu timpuriu, dar totodată una dintre cele mai cunoscute, mai universale direcții de manifestare a gustului contemporan —, ilustrată de numeroase tezaure descoperite în părțile nord-pontice, în spațiul carpato-dunărean (Șimleul Silvaniei, Apahida, Cincești, Sînnicolaul Mare), în centrul Europei sau păstrate din vechime în zestrea de artă a unor celebre abații și catedrale apusene (Conques, Monza), avea să determine treptat înfiriparea unei anume viziuni cromatice și decorative, fie în arta împodobirii manuscriselor — ramură ajunsă la o adevărată culme a rafinamentului, a fantasticului geometric și zoomorf, în izolatele *scriptoria* irlandeze care în secolele VII, VIII și IX au dat la iveală capodoperele de la Durrow, Lindisfarne sau Kells —, fie în arta sculpturii în piatră și în lemn cunoscută prin intermediul unor opere scandinave din epoca vikingă, cum ar fi pietrele funerare gravate din insula Gotland, narînd pasaje mitologice din sagas — acum zămislite de imaginația oamenilor de la miazănoapte — sau corăbiile cu rosturi funerare, bogat împodobite, ca exemplarul, între toate faimos, găsit în 1904 la Oseberg, în Norvegia.

Moștenind din epoca precedentă gustul pentru policromie, pentru desenul plin de fantezie și de neprevăzut, pentru repertoriul zoomorf și geometrizant, romanicul, într-o oarecare măsură goticul, ca și arta Bizanțului din vremea Macedonenilor, Comnenilor și Paleologilor au folosit din plin, în prelucrarea metalelor, în împodobirea manuscriselor, a țesăturilor, fildeșurilor și ceramicii anume motive și tehnici ale Eu-

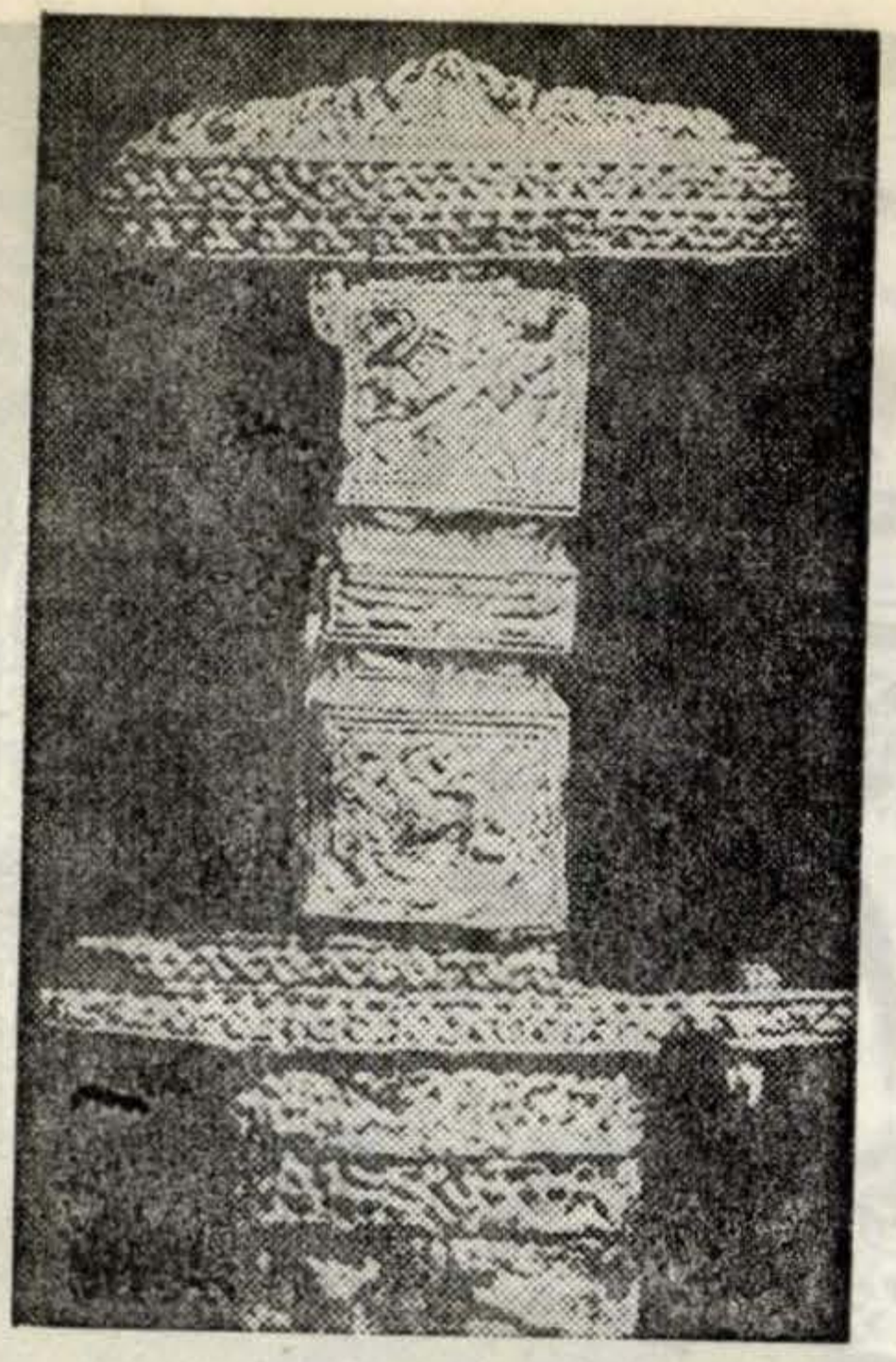

O spadă ca aceasta, de la Snartemo (sfîrșitul sec. VI), constituia pentru oamenii Nordului scandinav un însemn al forței războinice, dar și al grijii pentru o cît mai aleasă împodobire a portului unei căpetenii.

ropei prefeudale, circulația lor din epoca migrațiilor fiind prelungită pe drumurile de cruciade și de negoț, ce făceau ca, o dată cu secolul al XI-lea, Răsăritul și Apusul să intre în contacte mai rodnice și mai adînci în literatură, în filozofie, în artă.

Vădita aplecare a veacurilor IV-X spre podoabe, spre decorativ, spre formele dinamice — în care rolul traseului, al ornamentului mereu metamorfozat sau repetat se făcea poate și ecoul unei viziuni estetice a nomazilor, mereu în mișcare pe drumurile stepei, cu conducători înconjurați de fastul amintind de vechii stăpînitori orientali (de unde profunzimea de metale și pietre prețioase caracteristică artelor somptuoare din prefeudalismul european) — nu a împiedicat însă continuarea cultivării tradițiilor clasice în ramurile artistice ce par a fi fost totuși cele mai vitregite în epocă (arhitectura, de pildă), după cum nu a făcut cu totul imposibilă reprezentarea omului, fie ea schematică și rudimentară uneori, în fresce și reliefuri.

„Seducția" greco-romană, resimțită în stilul și forma operelor literare, filozofice, istoriografice ale unor Boetius sau Cassiodor, Isidor din Sevilla sau Grégoire din Tours, e întîlnită și pe planul artelor plastice, traducîndu-se aici în persistența unor tipuri arhitectonice vechi — ca basilica, pentru care mai ales Roma papală a arătat o deosebită predilecție (Santa Maria Maggiore, Lateranul, Vaticanul), mausoleul (cel de la Ravenna, al regelui ostrogot Theoderic, e cel mai cunoscut), baptisterul (Poitiers), hipogeul (Jouarre) — unele, frecvente și în arhitectura epocilor carolingiană și ottonică, fiind transmise mai departe și duse la mare înflorire în romanic și gotic.

PREFAȚĂ LA MAREA PLASTICĂ

Ca și știința zidirii unor monumente în tradiția și după planuri ale antichității, aceea a înfățișării omului nu a fost străină artei europene prefeudale. Numai că aici invazia geometricului și a zoomorfului a împins, pentru o vreme, în zone mai marginașe ale plasticii, antropomorfismul atît de drag lumii clasice greco-romane și de aceea aparițiile — la început timide și stîngace, apoi din ce în ce mai apropiate de vechile canoane — ale reprezentării omului în sculpturi și fresce, în mozaicuri și manuscrise, țin de tot atîtea progrese ale inteligenței și ale sensibilității unor oameni ce nu puteau renunța la reflectarea, fie ea și imperfectă, a propriului lor chip în artă.

Schematicele înfățișări antropomorfe de pe podoabele de metal langobarde și slave din secolele VII-VIII, de pe stelele și sarcofagele de piatră franco-renane din aceeași vreme, de pe monumentalele cruci irlandeze din secolele VIII-X, aparițiile unor siluete umane și chiar ale unor scene de evidentă tradiție clasică în manuscrisele din Spania vizigotă și mozarabă, în cele merovingiene și engleze din veacurile VIII-X — cu prelungiri în miniaturistica preromanică din centrele de mare faimă de la Reims și Reichenau —, schițarea unor încercări de portretizare, de individualizare, în picturile și mozaicurile carolingiene din secolul al IX-lea de la Müstair, Auxerre, Germigny-des-Près constituie toate la un loc, în ciuda deosebirilor de realizare, o prefață, pitorească și emoționantă prin căutările sale, la marea plastică romanică și gotică în centrul căreia a stat tot timpul omul, anunțînd, din primele veacuri ale celui de-al doilea mileniu încă, una dintre principalele virtuți estetice renascentiste.

În acest fel se poate spune că, departe de a însemna cea mai obscură parte a unui mileniu la rîndu-i considerat, uneori destul de impropriu, drept un „ev întunecat", departe de a fi o „pată albă" în evoluția artelor, vremea secolelor IV-X — epocă de profunde preschimbări sociale, de permanente mișcări de populații, de nouă configurare a Europei politice și culturale — a însemnat, nu mai puțin, și o perioadă esențială în formarea gustului european, o punte necesară — traversînd adeseori zone încă puțin explorate — între două mari epoci ale istoriei, Antichitatea și Renașterea.

Aspect de pe o stradă a Bucureștilor în prima jumătate a secolului al XIX-lea
(„Un divorț domnesc", pag. 68)

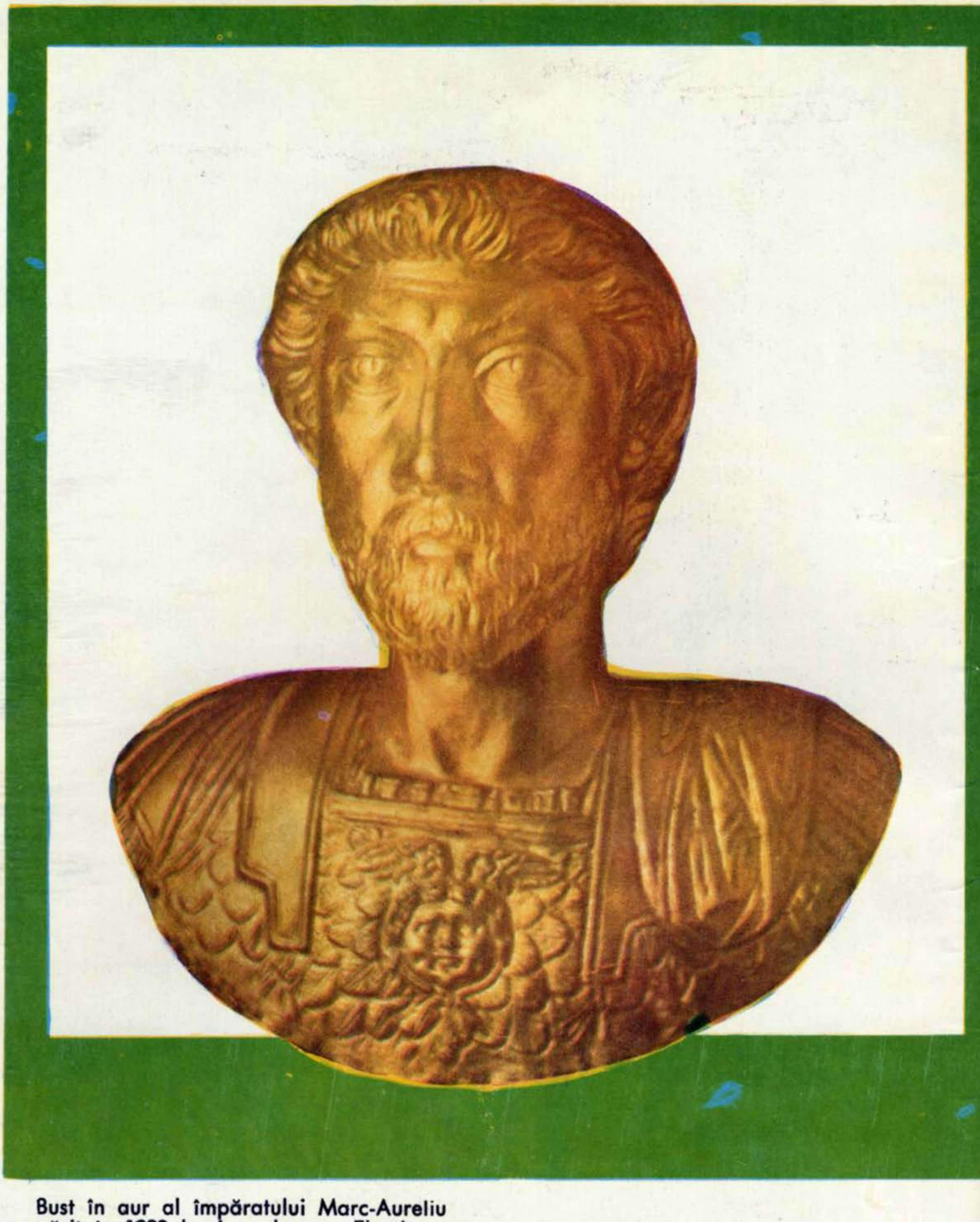

Bust în aur al împăratului Marc-Aureliu
găsit în 1939 la Avenches — Elveția.

(„Urme romane în Elveția", pag. 62)

„Mileniul întunecat şi arta sa"

(Pag. 29)

Spania secolelor IX-XI a cunoscut, ca o lectură predilectă, comentariul pe care un călugăr autohton, Beatus din Liebana, l-a făcut în jurul anului 776 în legătură cu cunoscuta carte a „Apocalipsului", din care nu lipseşte menţionarea animalelor fantastice.

Statuia, lucrată în veacul al X-lea din plăci de aur aşezate în jurul unui miez de lemn şi împodobită de-a lungul veacurilor cu pietre preţioase, înfăţişează pe sfînta Foy şi se găseşte la Conques (Franţa).

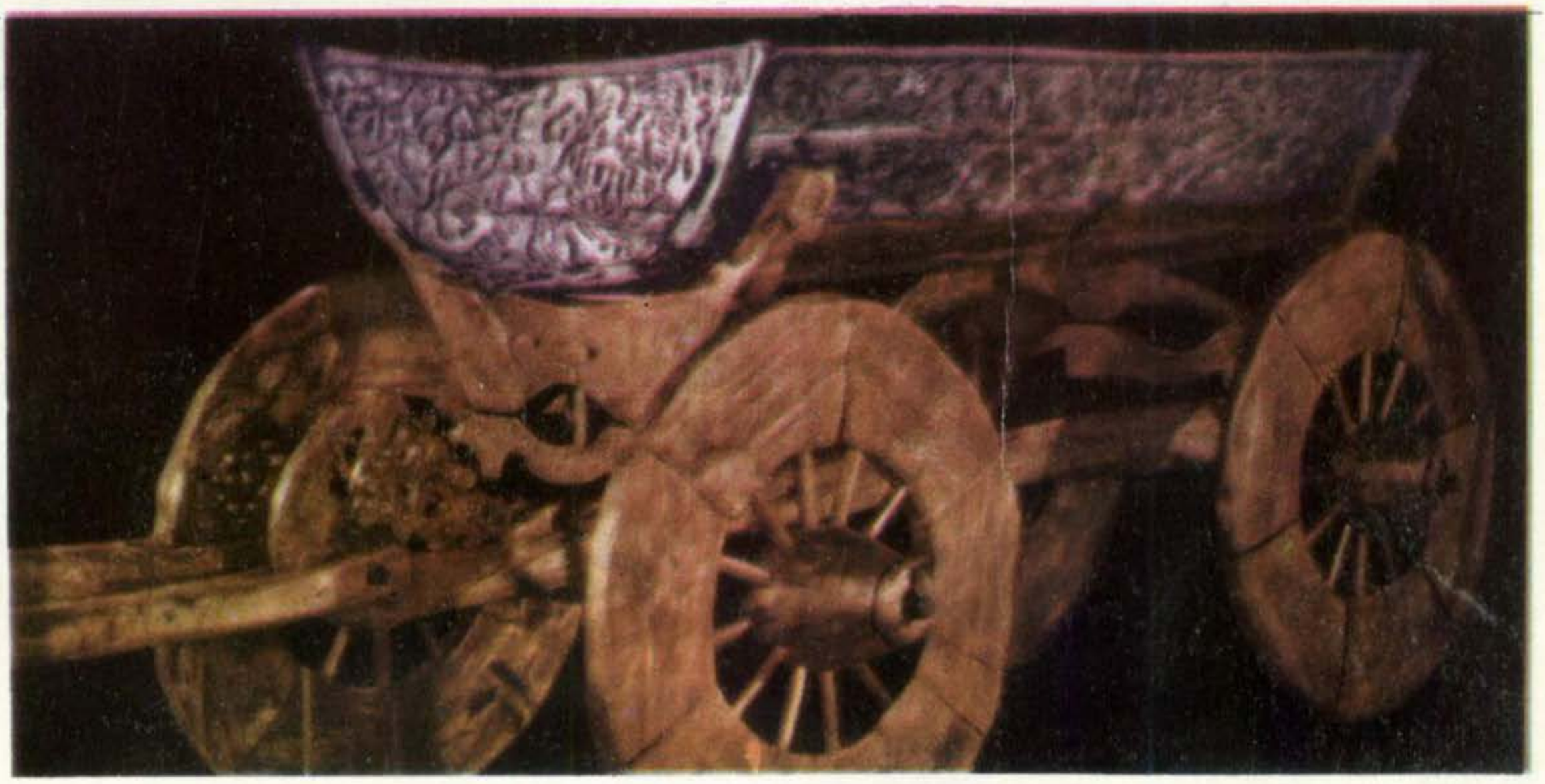

Din inventarul divers al corăbiei funerare îngropate, în veacûl al IX-lea, probabil, la Oseberg, face parte şi acest car de lemn împodobit pe margini cu scene din mitologia nordică şi cu reprezentări antropomorfe foarte stilizate..

Francesco Goya : „Marele țap"
(„Vînătoarea de vrăjitoare", pag. 37)

PSEUDOISTORIE

PSIHOZĂ, DIVERSIUNE ȘI MIJLOC REPRESIV

Căderea magicianului (tablou de Peter Bruegel cel Bătrîn)

VÎNĂTOAREA DE VRĂJITOARE

ELISABETA IOANIȚIU

„Fac parte dintr-o tagmă secretă, care a jurat să îndeplinească poruncile diavolului. Cei mai plăcuți gustului nostru sînt pruncii care nu au fost încă botezați, dar nu ne dăm înapoi să ne năpustim și asupra copiilor care au primit nume creștinesc. Sub gingașa priveghere a mamei, sugaciul doarme în tihnă, dar, cu ajutorul Necuratului, noi știm cum să răzbim pînă la el și să-l ucidem cu vrăjile pe care i le facem. Părinții sînt proști, ei își închipuie că odorul lor a pierit din pricina unei boli. Dar după înmormîntare, noi venim la groapă și îl smulgem pe micuț pămîntului, aruncîndu-l apoi într-un ceaun cu apă clocotită. Din carnea care se desprinde de pe oase facem o alifie cu însușiri fără seamăn : e destul să te ungi cu ea pe tot trupul, că pe dată te pomenești plutind în văzduh și poți ajunge într-o clipă unde dorești. Iar dacă înghiți cîteva picături din fiertură, iadul îți dăruiește toate puterile lui și atunci ești vrednic să intri în temuta breaslă a vrăjitoarelor și vracilor".

Rîndurile de mai sus nu sînt rodul unei fantezii scriitoricești, ci depoziția autentică, consemnată într-un proces verbal, a deținutei Martha Dressler din Berna. Era anul de grație 1436. Femeia a fost arestată la 16 februarie și supusă torturilor vreme de peste două luni. Mărturisirea din care provine citatul utilizat a fost făcută la data de 4 mai. Peste alte două săptămîni, Martha Dressler era arsă pe rug ca „vrăjitoare", împreună cu alte cinci persoane — o femeie, două fetițe, un bărbat și un băiețandru de 14 ani —, acuzate că „i-au fost în mîrșavele sale fapte, complici, ajutînd-o să săvîrșească cele ce-i cerea diavolul".

Așa glăsuiește sentința. Ea nu pomenește nici un cuvînt despre adevărata vină pe care o poartă singurul bărbat condamnat în fața prea cinstitului tribunal : Albrecht Meer, de meserie fierar, lucrase în urmă cu trei ani o armură pentru comitele Flärel, care o mai purta încă, deși nu i-o plătise. Meșteșugarul îndrăznise să-i ceară în cîteva rînduri banii, dar în zadar. La slujba religioasă din noaptea de Crăciun, Martha Dressler, sora lui Meer, a fost și mai cutezătoare : ieșind în calea comitelui, i-a strigat de față cu lumea venită la biserică :

— Ce fel de creștin ești, Înălțimea ta ? Faci chefuri și bei vin din cel mai bun, în vreme ce copiii lui Albrecht se sting de foame. De ce nu-i plătești ce i se cuvine ?

La 16 februarie, comitele și-a dat osteneala să-i dovedească ce fel de creștin era, străjile ridicînd de acasă pe fierar. Nu singur, ci împreună cu Martha, cu soția, cu fiul și cu cele două fiice ale sale. Întreaga familie a pierit în flăcările rugului, pentru că Flärel nu găsea de cuviință să-și achite datoria.

ADORATORII DIAVOLULUI

Pretextul ales pentru a condamna la moarte pe cei șase oameni, printre care trei copii, nu era deloc întîmplător : la sfîrșitul evului mediu, acuzațiile de vrăjitorie serveau foarte frecvent la lichidarea celor pe care seniorii și vîrfurile clericale îi socoteau primejdioși, insolenți sau pur și simplu jenanți. A ridica glasul împotriva crîncenei exploatări, a pune la îndoială măcar una dintre dogmele bisericești, a revendica un drept elementar — iată tot atîtea „crime" ale căror făptași primeau adesea eticheta de „slujitori ai diavolului".

Procesele și execuțiile, mai totdeauna însoțite de ceea ce am numi astăzi o zgomotoasă publicitate, constituiau nu numai o metodă sistematică de represiune, ci aveau și scopul de a răspîndi o teroare „preventivă" în sînul tuturor celor care pătimeau de pe urma abuzurilor comise de către nobili și înalții prelați. De aceea, de multe ori judecătorii nici nu-și dădeau osteneala să „dovedească" delictele puse pe seama acuzaților, ci se mulțumeau să-i tortureze și să-i ucidă, dîndu-le astfel de știre celor eventual sensibili la germenele răzvrătirii să știe ce-i așteptă dacă vor vrea să-și facă dreptate.

Urmărirea, arestarea și condamnarea „vracilor" și a „vrăjitoarelor" jucau de asemenea un important rol de diversiune. Cînd povara mizeriei devenea prea puternică pentru a mai fi suportată și cînd, în consecință, se contura pericolul unor mișcări populare, devenea necesară găsirea unor țapi ispășitori, asupra cărora să se reverse mînia îndelung acumulată a celor mulți. Ignoranța, obscurantismul și fanatismul religios, întreținute cu grijă de clasele posedante, creaseră un climat favorabil persecuțiilor de tot felul și așa-numiții *demonolatri* — adoratori ai diavolului — constituiau una dintre categoriile obișnuite de victime. Femeile erau considerate făpturi inferioare, care puteau cădea mai ușor pradă agenților infernului. Iată de ce lor li se imputa de predilecție crima de a practica „magia neagră", iar psihoza corespunzătoare a rămas cunoscută, pînă în ziua de astăzi, sub numele de vînătoarea de vrăjitoare [1].

De la un capăt la celălalt al Europei, zeci de mii — poate chiar sute de mii — de „demonolatri" și mai ales de „demonolatre" au murit pe rug, pe eșafod, în camera de tortură sau într-un fund de temniță. La Köln, numărul execuțiilor pentru „relații cu diavolul" se ridica, în secolele al XIII-lea și al XIV-lea, la 300 pe an. La Paris și Geneva, la Nürnberg și Toulouse, la Londra și Roma, la Madrid și Lisabona, în aceeași perioadă, se înregistrau între 200 și 500 de execuții anual.

---

[1] Anchetele efectuate în prima jumătate a deceniului 1950—1960 de comitetul senatorial prezidat de către ministrul Joseph MacCarthy a generat în Statele Unite o veritabilă isterie anticomunistă, cunoscută tot sub denumirea de „vînătoare de vrăjitoare", deși de data aceasta victimele au fost în majoritate bărbați.

Sfîntul Iacob și magicianul Hermogene (Peter Bruegel cel Bătrin)

În august 1233, papa Grigore al IX-lea a creat în mod oficial Inchiziția (sau Sfîntul Oficiu, după cum i se spunea curent în cercurile clericale). Era un gigantic aparat de represiune cu propria sa poliție secretă și cu propriile sale tribunale a căror menire era de a păstra prin teroare dominația bisericii catolice asupra spiritului și trupului omului. Pierderea de prestigiu suferită de cler în urma vieții de trîndăvie, îmbuibare și desfrîu pe care o ducea, curentele de protest tot mai puternice care agitau masele de țărani iobagi și care adesea se transformau în răscoale, împotrivirea din ce în ce mai dîrză a multora dintre locuitorii orașelor pe care rînduielile feudale îi stînjeneau în dezvoltarea lor economică — iată doar cîteva dintre problemele pe care își propuseseră să le soluționeze inchizitorii. Armele lor erau tortura și asasinatul, iar motivul invocat în covîrșitoarea majoritate a cazurilor era vrăjitoria. Din cele 30 000 de victime pe care Sfîntul Oficiu le-a făcut numai în Țările de Jos, peste 20 000 au fost acuzate de „demonolatrie". Aproape toate femeile care au pierit în *autodafé*-urile (arderile pe rug) organizate în sudul Franței în secolele al XIV-lea și al XV-lea fuseseră condamnate ca vrăjitoare, ca și cele din Alsacia, Rhenania și Westfalia, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, pe seama acestora din urmă punîndu-se în plus și crima de... antropofagie.

Mulți dintre cei osîndiți de inchizitori sufereau de maladii mintale sau nervoase. Epilepsia, îndeosebi, reprezenta o manifestare concludentă a puterii pe care o avea diavolul asupra omului, convulsiile care aveau loc fiind socotite drept încercări de eliberare de sub dominația Satanei. Pentru „a veni în ajutorul posedatului", se folosea *exorcismul* — ceremonie religioasă destinată a sili necuratul să părăsească trupul în care își face lăcaș. Un bizar amestec de ritual creștin și reminiscențe păgîne, exorcismul rămînea de cele mai multe ori ineficace — așa cum era și de așteptat. Dacă își păstra totuși un anumit prestigiu, aceasta se datora cîtorva succese „miraculoase", explicabile probabil printr-un efect similar cu sugestia hipnotică. În acest mod și-au cîștigat locuri în calendarul catolic sfinți specializați în alungarea lui Lucifer : sf. Caprais și sf. Gorgon în Franța, sf. Columban în Irlanda, sf. Daal în Suedia, sf. Gredius în Germania... La loc de frunte printre izgonitorii de demoni se afla sf. Valentin, al cărui cult a început în provincia sa natală, Alsacia, de unde s-a răspîndit în Germania și restul țărilor vest-europene. Însuși numele lui Valentin este un derivat al verbului *fallen* (a cădea) și își are originea în activitatea pe care o desfășura, exorcizînd pe epileptici.

Treptat însă, ceremonialul a fost lăsat pe planul al doilea, în favoarea supliciilor și a execuțiilor. În 1530, inchiziția spaniolă a ars pe rug 47 de femei la Saragossa și alte 150 la Estella : singura lor

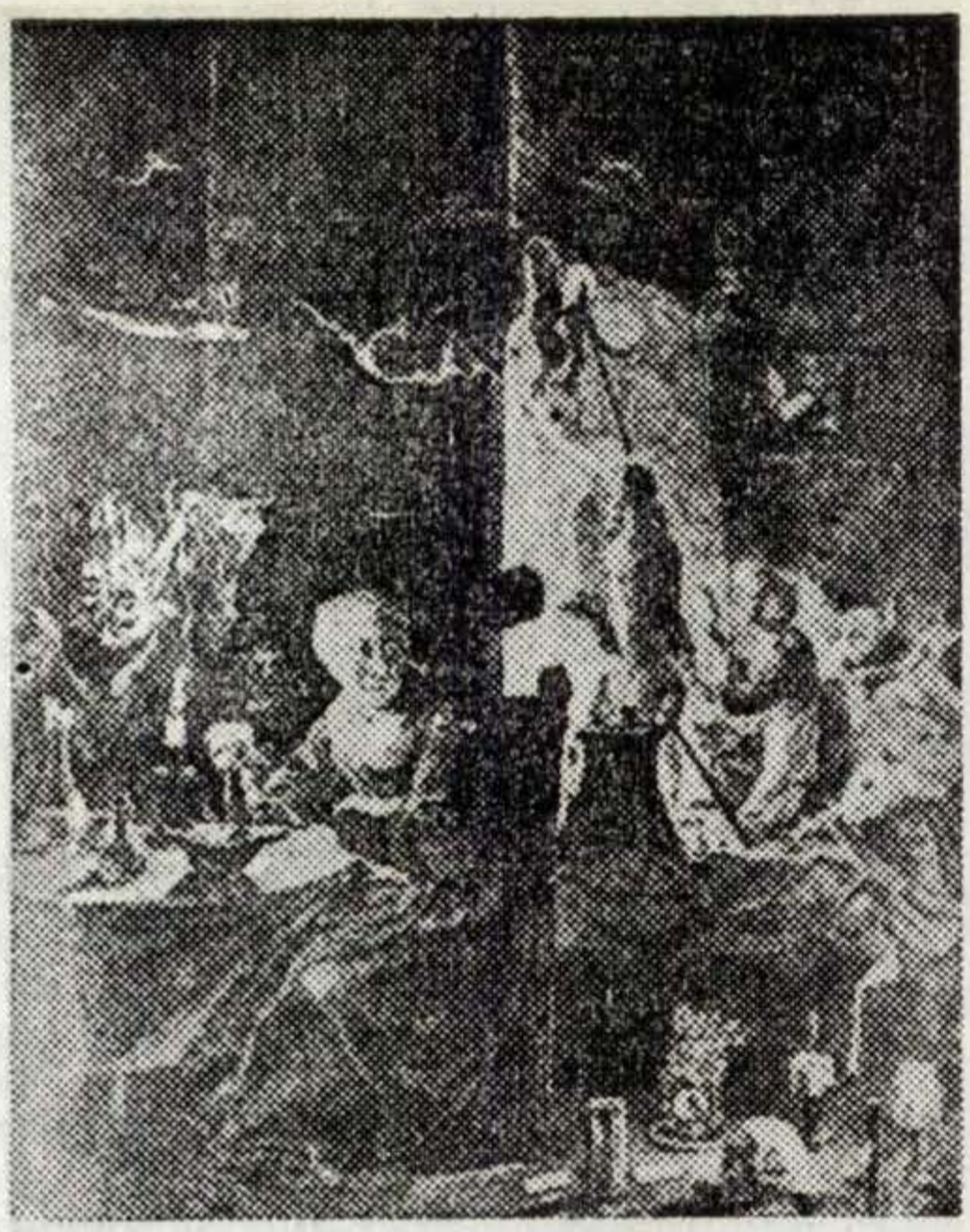

Pregătiri pentru Sabbat. Gravură după tabloul lui David Teniers cel Tînăr

Pactul încheiat de Satana cu abatele Urbain Grandier

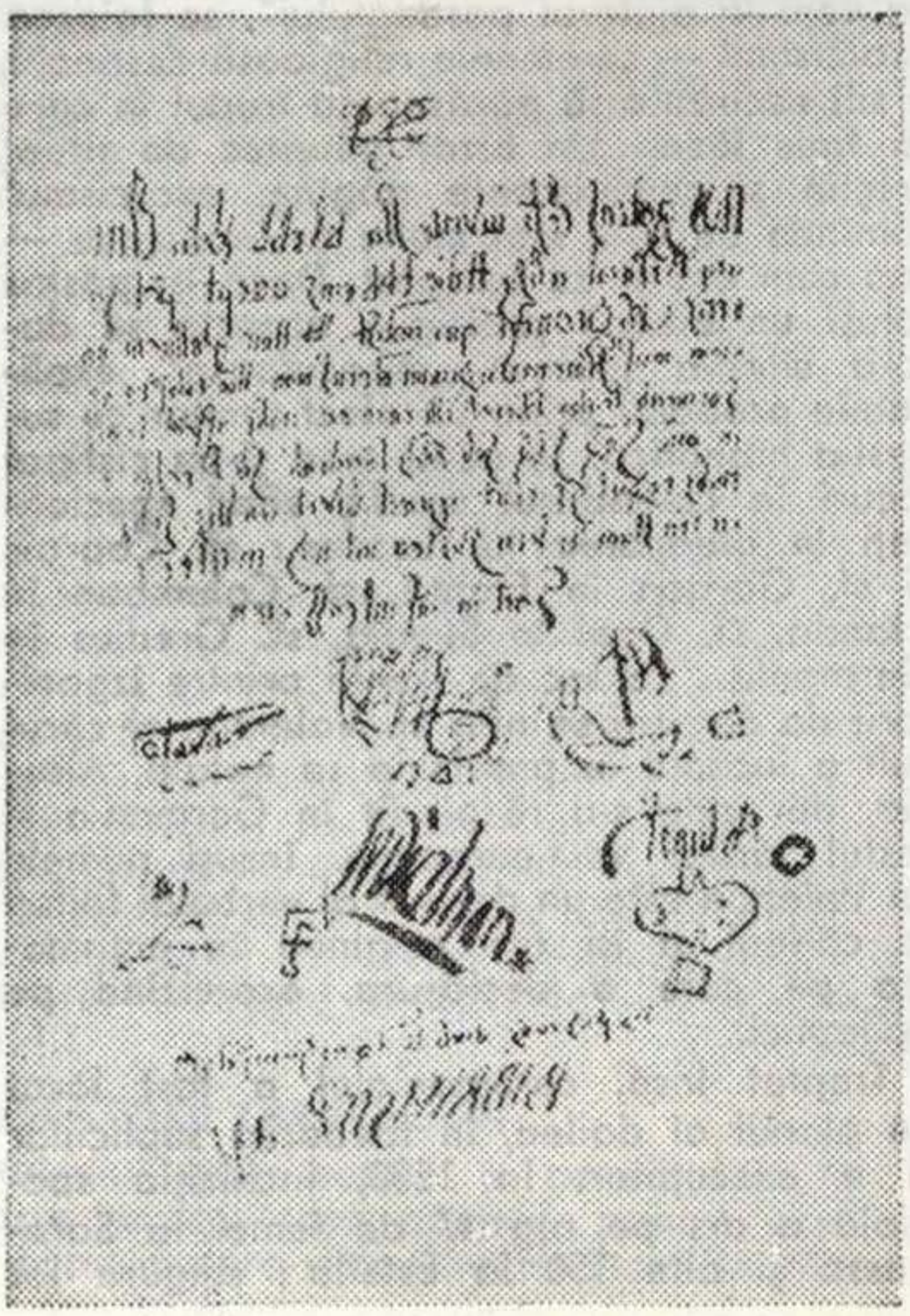

vină era o anestezie cutanată, care le făcea să nu simtă, pe anumite zone ale pielii, înțepăturile de ac. Șapte ani mai tîrziu, tot în Spania, la Calahora, treizeci de tinere au fost arse de vii pentru că... vorbeau în somn, ceea ce însemna că discutau cu Satana. În deceniul 1540—1550, călugării dominicani din regiunea lacului Como (Italia) au executat peste 11 000 de persoane care sufereau de tulburări nervoase. Din același motiv au pierit la Roma, între 1550 și 1565, aproape 4 500 de femei. Într-o singură localitate, Valéry (provincia franceză Savoie), au fost trimise pe rug, în 1574, optzeci de femei decretate „demonolatre" pentru că nu denunțaseră pe una dintre ele, care era dementă. În 1577, patru sute de alienați mintali din provincia Languedoc au fost închiși într-o șură imensă, căreia i s-a dat foc.

CEI 72 DE PRINCIPI AI INFERNULUI

Demonolatria a dat naștere *demonologiei*. Pentru a lupta cu eficiență împotriva celor care se închinau diavolului, au apărut specialiștii în probleme de vrăjitorie. Autori ai unor voluminoase lucrări „științifice", ei explicau, din punct de vedere teoretic, în ce constă magia neagră, cum este alcătuită lumea spiritelor rele, prin ce se manifestă legăturile muritorilor cu Necuratul etc. etc. Chemați ca experți de tribunalele laice sau ale Sfîntului Oficiu, „demonologii" interpretau faptele, atitudinile, cuvintele, ba chiar și înfățișarea acuzaților, oferind celor care-i judecau „motivele" de acuzare.

Încă din 1260, o bulă a papei Alexandru al IV-lea enumera simptomele după care urmau a fi identificați adepții magiei negre : ei îl renegau pe Dumnezeu, blestemîndu-l, și adorau pe Satana, căruia îi jertfeau copiii, pentru a căpăta în schimb de la el puteri supraomenești. În 1484, o altă bulă, emisă de papa Inocențiu al VIII-lea, recomanda cu insistență inchizitorilor să stîrpească pe demonolatri, indicîndu-le și cîteva semne de recunoaștere.

Demonologii nu se mulțumeau cu formularea unor teze cu caracter general și fantezist, ci studiau problema căreia își consacrau eforturile în cele mai mărunte detalii. Ei au realizat, de pildă, un veritabil recensămînt al iadului, ajungînd la concluzia că populația lui se ridica — nici mai mult nici mai puțin — la 7 450 926 de diavoli, împărțiți în exact 1111 legiuni și avînd în frunte 72 de principi. Puterea supremă era în mîinile Satanei, căruia i se mai spunea și Lucifer, Belzebut sau Asmodeu, afară de cazul cînd era desemnat nu printr-un nume propriu, ci printr-un termen sau o expresie menite să-i sublinieze caracterul demonic (în aproape toate limbile există echivalente ale unor titulaturi ca Ucigă-l toaca sau Ducă-se pe pustii).

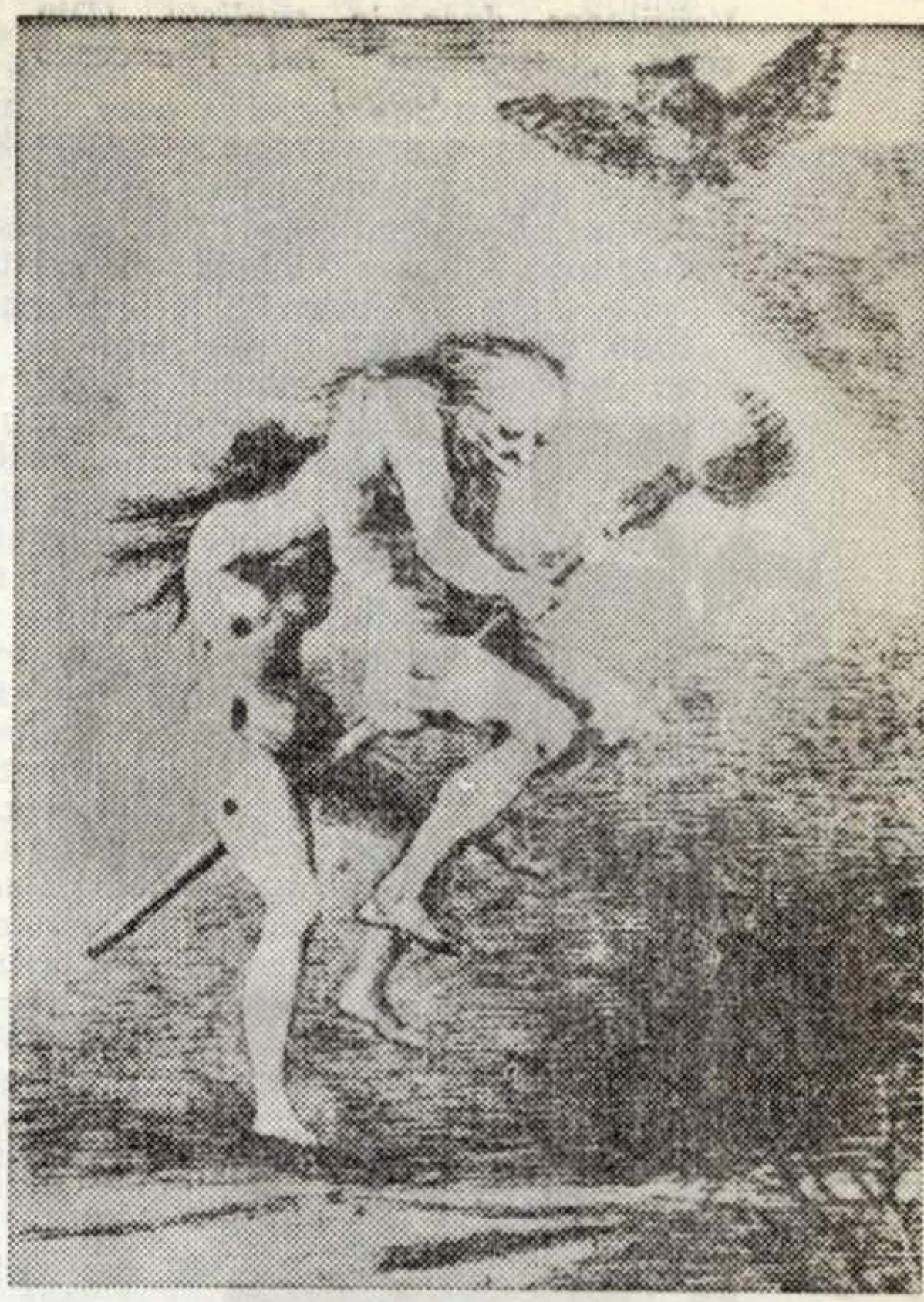

Vrăjitoare în „zbor". (Din seria „Capriciilor" lui Francesco Goya)

Demonii erau de două sexe — *sucubii* (masculi) și *incubii (femele)* —, una din armele lor favorite fiind „seducția amoroasă" a muritorilor de sex opus. La petrecerile organizate de ei — faimoasele sabbaturi — vracii și vrăjitoarele erau invitați de onoare, deplasările făcîndu-se de obicei pe ultrarapidele vehicule aeriene care erau cozile de mătură.

În evul mediu, și chiar în plină Renaștere, personalități de frunte ale începutului de viață științifică a epocii, ca medicul francez Ambroise Paré sau multilateralul savant italian Picco de la Mirandola, deși protestau împotriva crudelor persecuții, a torturilor și execuțiilor, credeau totuși în existența diavolilor, vracilor și vrăjitoarelor, contribuind și ei la îmbogățirea demonologiei.

„Cei aflați în posesiunea demonului, scria de exemplu Ambroise Paré (1509—1590), vorbesc cu limba atîrnîndu-le din gură, așa cum vorbesc și cu pîntecele sau cu mîinile și picioarele ; ei știu nenumărate limbi necunoscute, fac pămîntul să se cutremure, stîrnesc vîntul, dau glas tunetului şi lucire fulgerului, smulg din rădăcini copacii și îi sădesc aiurea, silesc munții să pribegească din loc în loc, ridică în văzduh un castel și îl pogoară la loc, orbesc pe oameni și le iau mințile..."

Dar dacă celebrul medic al regilor Henric al II-lea, Francisc al II-lea, Carol al IX-lea și Henric al III-lea se mărginea la o prezentare a puterilor de care dispuneau demonolatrii, nu mai puțin faimosul jurist Jean Bodin (1530—1596) cerea cu insistență exterminarea lor cît mai grabnică. Bodin, autorul unei lucrări care stîrnise pe bună dreptate mare vîlvă — „Republica" — întrucît era un rechizitoriu la adresa absolutismului monarhic, se manifesta ca un spirit înaintat al timpului său. În domeniul religios, el preconiza o largă toleranță, ceea ce nu l-a împiedicat ca, într-un alt volum al său, intitulat „Demonomania vrăjitorilor", să pledeze pentru „aprinderea a mii de ruguri pe care să-și dea ultima suflare cei supuși diavolului".

Împotriva lui s-a ridicat un alt medic, Jean Wier, care a militat, cu un curaj remarcabil pentru epoca sa, împotriva torturilor și a execuțiilor în masă aplicate celor

Vrăjitoare duse la supliciu. (Din seria „Capriciilor" lui Francesco Goya)

Patru vrăjitoare (gravură în lemn de Hans Baldung Grien)

bănuiți de magie neagră. Dar lucrarea sa, „De praestigiis daemonum", era un vast tratat de demonologie, în care se cita numărul celor peste șapte milioane de diavoli și se vorbea pe larg despre *strigi* (vampiri), *licanthropi* (vîrcolaci) și alte făpturi infernale. Spre deosebire de Bodin însă, Wier considera că vracii și vrăjitoarele nu sînt complicii, ci victimele diavolului și recomanda să fie tratați cu blîndețe și solicitudine.

Puțini au fost cei care au negat însăși baza „teoretică" a demonologiei. Printre ei se numără fostul călugăr german Johannes Nieder, umanistul și filozoful spaniol Juan Luis Vivès, medicul englez Reginald Scott și alți cîțiva. Dar în secolul al XVI-lea nimeni nu a mers cu îndrăzneala mai departe decît scriitorul Michel Eyquem de Montaigne (1535—1592), autorul vestitelor „Eseuri" și al „Jurnalului" de călătorii prin Europa. El a negat cu desăvîrșire existența unor „spirite infernale", arătînd cît de criminale erau persecuțiile organizate sub pretextul vrăjitoriei.

Dar demonologii și inchizitorii au rămas încă mult timp pe poziții dominante, combătînd fără milă pe cei care luau apărarea nefericitelor lor victime. „Dacă ar fi să dăm ascultare acestui netot — scria indignat călugărul dominican Del Rio, referindu-se la Wier — ar însemna ca în curînd să nu mai avem pe cine arde de viu !"

MAICA IOANA A ÎNGERILOR

Vînătoarea de vrăjitoare a continuat și în secolul al XVII-lea, care a rămas cunoscut în istorie ca „secolul luminii". În 1603, la Bordeaux, o femeie era învinuită că iubește un... sucub ; în 1609, copiii din Labourd erau tîrîți în fața tribunalului ca demonolatri ; în 1610, Inchiziția a deshumat cadavrele din cimitirele Navarrei, acuzate post mortem de vrăjitorie ; un an mai tîrziu la Aix, preotul Louis Gaufridi, înnebunit de torturi, pierea în flăcări, mărturisind că se vînduse diavolului ; la Madrid, călugărițele unei mănăstiri au fost executate în 1649 pentru că sufereau de convulsii din cauza unei alimentații deficitare ; aceeași soartă a avut la München, în 1628, o fetiță în vîrstă de zece ani. bolnavă de epilepsie ;

în provincia italiană Puglia, în Saxonia, în Alsacia, în Țara Galilor și în multe alte locuri tribunalele au pronunțat mii de sentințe capitale la adresa vracilor și vrăjitoarelor.

În 1670, cinci sute de țărani din La Haye-Dupins erau judecați pentru aceeași culpă și șaptesprezece dintre ei condamnați la moarte. Parlamentul din Rouen a confirmat verdictul, dar Ludovic al XIV-lea l-a anulat. Magistrații au insistat îndelung pe lîngă Regele-Soare să revină asupra hotărîrii sale, dar suveranul nu numai că nu a cedat, ci a emis un decret prin care abroga pedeapsa cu moartea pentru crima de demonolatrie.

Cel mai celebru proces din Europa occidentală a avut loc în 1632 și l-a implicat pe abatele Urbain Grandier, parohul unei biserici din Loudun. Cu cincisprezece ani mai înainte, participînd la o procesiune, el îmbrîncise fără să vrea pe episcopul de Luçon care mergea cu un rînd înaintea lui. Considerînd că gestul fusese făcut cu rea intenție, înaltul prelat își făgădui să se răzbune. Nu după mult timp, episcopul a înaintat în ierahia ecleziastică, ajungînd totodată cel mai influent personaj al Franței : cardinalul Richelieu.

Cultivat și cu idei relativ liberale, Grandier era detestat de ceilalți reprezentanți ai clerului din Loudun, care îi intentaseră în cîteva rînduri procese sub diferite pretexte : calomnie, corupere de minore etc. De fiecare dată, însă, abatele reușise să-și dovedească nevinovăția.

O nouă ocazie de a-l ataca s-a ivit atunci cînd maica superioară Ioana „a îngerilor", stareța mănăstirii din localitate, a început să aibă halucinații nocturne. La început, ei i s-a părut că primește vizitele fostului ei confesor, preotul Moussant, mort cu un an în urmă. Apoi, după cît se pare, sugestionată de una dintre călugărițe, Claire de Sazilly, rudă cu Richelieu, imaginea vizitatorului a căpătat trăsăturile lui Grandier, deși acesta nu fusese niciodată la mănăstire. După un timp, stareța a declarat că „oaspeții" nocturni s-au înmulțit și că abatele își face apariția nu singur, ci însoțit de diavol.

Delirul maicii superioare, întreținut și exploatat cu abilitate de noul ei confesor, a dat naștere unei adevărate psihoze în mănăstire, unde, așa cum arată un document de epocă, „cinci demoni își făceau zi și noapte mendrele într-un vacarm de neînchipuit". Călugărițele își părăseau noaptea dormitoarele și se rostogoleau în convulsii pe dalele de piatră. Intrînd în acțiune, exorciștii au aplicat terapeutica de rigoare — rugăciuni, post prelungit, flagelări etc. Rezultatele au întîrziat, bineînțeles să se arate, măsurile luate ducînd chiar la o agravare a simptomelor de isterie colectivă.

În 1632, Grandier a fost chemat în fața unui tribunal laic, pentru a răspunde de „perturbările pe care le provoca printre maicile și surorile din preacuviosul ordin al sfintei Ursula". Ca și în trecut, abatele și-a susținut în mod strălucit apărarea. Dar în 1633, Richelieu a încredințat unui devotat slujitor al său, Laubardemont — pe care-l mai folosise și în alte împrejurări pentru a-și lichida adversarii —, misiunea de a conduce ancheta și procesul. Martorii, amenințați cu cele mai cumplite cazne dacă nu vor depune împotriva lui Grandier, au făcut declarațiile care li se cereau. Mai mult chiar, s-au modificat pînă și două din punctele esențiale ale demonologiei. Astfel se susținea că un individ nu poate fi posedat de diavol fără consimțămîntul lui, dar pentru a atrage pe călugărițe de partea sa, Laubardemont le-a absolvit de orice vină. De asemenea, se considera că demonul care vorbește prin gura unui muritor nu poate spune decît minciuni, ceea ce însemna că acuzațiile aduse abatelui prin intermediul călugărițelor aflate în prada Necuratului erau neîntemeiate ; s-a găsit însă un artificiu, statuîndu-se că „în anumite împrejurări și constrîns de exorcisme diavolul grăiește adevărul !" S-au confecționat și probe materiale false, printre altele un așa-zis pact cu Satana, iscălit de Grandier cu propriul său sînge.

Abatele nu s-a lăsat intimidat și și-a proclamat nevinovăția în tot cursul procesului. A fost în zadar, așa cum în zadar a fost și suplica trimisă de o mare parte dintre localnici regelui Ludovic al XIII-lea. La 18 august 1633, tribunalul a pronunțat sentința definitivă, prin care Urbain Grandier, „dovedit fără putință de tăgadă a se fi făcut vinovat de magie neagră și maleficii", era condamnat să fie ars de viu în piața Sfintei Cruci din Loudun, iar „cenușa să-i fie zvîrlită în bătaia vîntului".

În zorii zilei următoare, sub privirile aristocraților din oraș și din împrejurimi, veniți la execuție ca la un spectacol dintre cele mai interesante, abatele era exorcisat pentru ultima oară : *„Exorciso te, imundissime spirite, omnis incursio adversari, omne phantasme, omni legio, in nomine Domini nostri, eradicare et effugere ab hoc plasmate Dei..."* Cum nici invocația divină, nici apa sfințită, răspîndită din belșug asupra lui, nu-l conviseseră să-și mărturisească păcatele, osînditul a fost supus torturii „prealabile" : călugării capucini, care luaseră asupra lor sarcina execuției, i-au sfărîmat oasele picioarelor, urcîndu-l apoi pe scăunașul de fier al rugului și legîndu-l de stîlp.

Mișcat de suferințele abatelui, călăul îi făgăduise că-l va strangula de îndată ce se va da foc rugului. Dar capucinii i-au confiscat frînghia și au veghiat ca flăcările să ardă cît mai încet și agonia să dureze cît mai mult.

Cîțiva ani mai tîrziu, în 1647, la Louviers, preotul Boullé a cunoscut o soartă asemă-

(Continuare în pag 71)

MEMORII

Crizele erau viața lui, scopul existenței sale, iar cînd nu se produceau se străduia să le inventeze

WINSTON CHURCHILL (IV)

„Dorința mea cea mare era să văd realizată în vara anului 1943 eliberarea Franței"

O mulțime de treburi serioase mă reținea în acea perioadă plină de evenimente la Londra. Dar avusesem dintotdeauna convingerea că nimic nu avea o importanță mai mare ca deplina înțelegere între Marea Britanie și Statele Unite, așa că, fără să stau mult pe gînduri, m-am hotărît să plec la Washington însoțit de o echipă alcătuită din cei mai buni consilieri experți de care se putea dispensa pentru un scurt timp, Londra. Cum în acel anotimp călătoria noastră cu avionul fusese socotită primejdioasă, am pornit în ziua de 12 (decembrie 1941 — *n.r.*) spre Clyde. *Prince of Wales* nu mai exista. *King George V* urmărea vasul german *Tirpitz*. Noul născut, *Duke of York*, avea să ne ducă la destinație, făcîndu-și totodată și rodajul.

Străbătînd Atlanticul

L-am luat cu mine și pe Sir Charles Wilson (Lord Moran — *n.r.*), care în cursul anului 1941 devenise consilierul meu medical permanent. Era prima călătorie pe care o făcea cu mine, dar de aici înainte avea să mă însoțească pretutindeni. În-

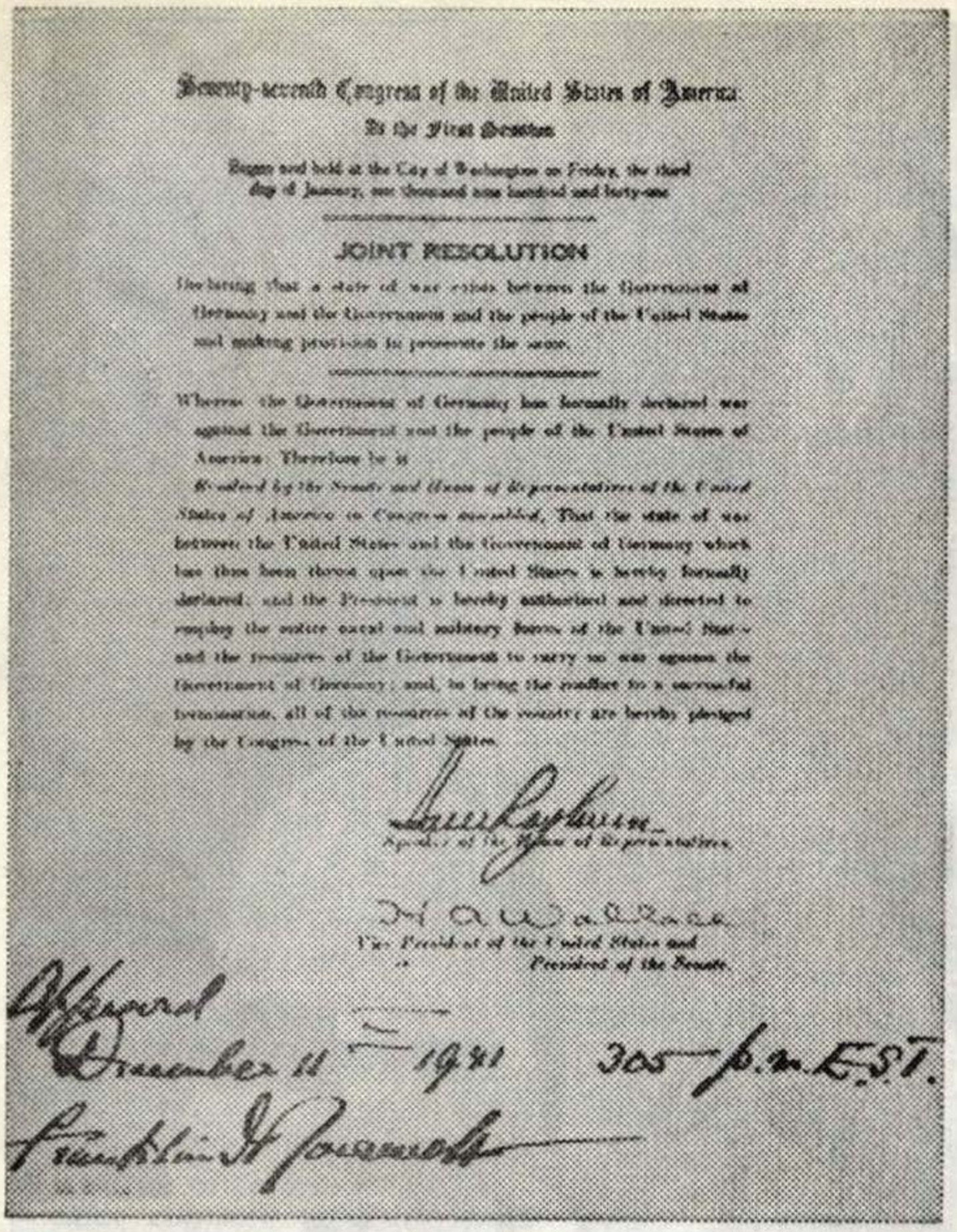

Seventy-seventh Congress of the United States of America

At the First Session

Begun and held at the City of Washington on Friday, the third day of January, one thousand nine hundred and forty-one

JOINT RESOLUTION

Declaring that a state of war exists between the Government of Germany and the Government and the people of the United States and making provision to prosecute the same.

Whereas the Government of Germany has formally declared war against the Government and the people of the United States of America: Therefore be it

Resolved by the Senate and House of Representatives of the United States of America in Congress assembled, That the state of war between the United States and the Government of Germany which has thus been thrust upon the United States is hereby formally declared; and the President is hereby authorized and directed to employ the entire naval and military forces of the United States and the resources of the Government to carry on war against the Government of Germany; and, to bring the conflict to a successful termination, all of the resources of the country are hereby pledged by the Congress of the United States.

Sam Rayburn
Speaker of the House of Representatives.

H. A. Wallace
Vice President of the United States and
President of the Senate.

December 11 — 1941 — 3:05 p.m. E.S.T.

Franklin D. Roosevelt

Hotărîrea Congresului S.U.A. de a declara război Germaniei naziste

grijirilor sale competente îi datorez probabil că mai sînt încă în viață. Deși n-am reușit să-l fac să-mi urmeze sfaturile atunci cînd era el bolnav și nici el n-a putut totdeauna conta pe respectul meu față de prescripțiile sale, am devenit foarte buni prieteni. Mai mult decît atît, am supraviețuit amîndoi.

În ciuda zigzagurilor și ocolurilor pe care trebuia să le facem ca să evităm submarinele ce stăteau la pîndă, speram totuși să traversăm oceanul în șapte zile. Amiralitatea ne-a trasat ruta prin Canalul Irlandez spre golful Biscaia. Vremea era proastă, marea furioasă și vîntul sufla puternic.

În timp ce *Duke of York* își urma anevoie drumul spre vest, fiecare membru al echipei noastre muncea fără răgaz ; toate gîndurile noastre erau concentrate asupra noilor și marilor probleme pe care trebuia să le rezolvăm. Așteptam cu nerăbdare, dar și cu oarecare îngrijorare, desfășurarea primului nostru contact cu aliații, cu Președintele și consilierii să politici și militari. Știam, încă înainte de plecare, că ultragiul de la Pearl Harbour răscolise resentimentele poporului american. Raporturile oficiale și știrile de presă pe care le primisem, dădeau impresia că întreaga furie a americanilor se dezlănțuise împotriva Japoniei. Ne temeam ca nu cumva să sufere optica asupra războiului în totalitatea sa. Ne dădeam seama de pericolul grav ce ne-ar fi așteptat dacă Statele Unite ar fi pornit războiul în Pacific împotriva Japoniei, lăsîndu-ne pe noi să luptăm singuri împotriva germanilor și a italienilor în Europa, Asia și Orientul mijlociu.

Vom fi noi oare în stare să-l convingem pe Președinte și pe șefii armatei americane că înfrîngerea Japoniei nu va însemna și înfrîngerea lui Hitler, dar că Hitler odată biruit, nimicirea Japoniei nu va mai fi decît o problemă de timp ? Am petrecut multe ore frămîntîndu-ne din pricina acestei întrebări.

Cele opt zile cît dură călătoria, în cursul căreia rația mea de muncă fiind fără voia mea micșorată, deoarece nu aveam nici ședințe de cabinet, nici oameni de primit în audiență, mi-au dat răgazul să trec în revistă toate aspectele războiului, așa cum îmi apăreau ele acuma, după neașteptata și vasta lui extindere. Mi-am amintit de o observație a lui Napoleon despre binefacerea de a-ți putea concentra atenția asupra unei teme timp îndelungat, fără să obosești — *fixer les objets longtemps sans être fatigué*. Ca de obicei am încercat să-i urmez sfatul, așternîndu-mi gîndurile pe hîrtie. Am dictat trei note asupra desfășurării viitoare a războiului și a felului în care socoteam eu că trebuie condus, pentru a mă pregăti în vederea întîlnirii cu Președintele și a discuțiilor din America.

Faptul cel mai important : eșecul lui Hitler în Rusia

Înainte de Crăciun i-am înmînat Președintelui cele trei note, specificînd că ele conțineau părerile mele personale și subliniind că nu aveau menirea să înlocuiască discuțiile oficiale între statele noastre majore. Le redactasem sub forma unui memorandum pentru Consiliul șefilor statelor majore britanice. I-am mai spus că notele nu fuseseră scrise cu intenția de a fi citite de el,

dar că mi s-a părut important ca el să știe ce gîndeam, ce voiam să fac și ce avea să încerce Marea Britanie să realizeze. Imediat după primirea lor, Președintele le-a citit și a doua zi m-a întrebat dacă putea să le păstreze. I-am dat bucuros încuviințarea.

Simțeam că Președintele împărtășea în multe privințe părerile mele asupra acțiunii din nord-vestul Africii franceze. În octombrie îi putusem vorbi despre concepțiile și planurile britanice doar cînd rămîneam singuri. Acum însă devenisem aliați, trebuia să acționăm împreună și la o scară mult mai mare. Eram încredințat că el și cu mine vom fi în mare măsură de acord și că terenul fusese bine pregătit. De aceea eram plin de speranță. (Reproducem mai jos extrase din cele trei note — *n.r.*)

Teatrul de operațiuni din Atlantic.

16 dec. 1941

1. În momentul actual, faptul cel mai important în desfășurarea războiului este eșecul și pierderile suferite de Hitler în Rusia. Nu putem preciza amploarea pe care o va lua dezastrul pentru armata germană și regimul nazist. Pînă acum acest regim s-a hrănit din succese ușoare, cîștigate fără mare efort. În locul unei victorii imediate și lesne de obținut, s-a trezit deodată față în față cu perspectiva unei ierni în care vor avea loc masacre și în care va trebui să furnizeze cantități masive de combustibil și alte materiale de război [...]

7. Poate fi menționată aici dorința noastră de a vedea intrînd în acțiune împotriva Germaniei escadrele de bombardiere americane ce-și vor instala bazele în insulele britanice. Planul nostru de construcție a bombardierelor nu a corespuns așteptărilor ; deși este considerabil și în continuu progres, realizarea lui integrală a fost întîrziată. Amintim că noi ne punem mari speranțe în scăderea producției și a moralului Germaniei în urma unor bombardamente din ce în ce mai puternice și mai precise a orașelor și porturilor sale ; aceste bombardamente, împreună cu pierderile din Rusia, vor afecta considerabil elanul de luptă al poporului german și, în consecință, vor provoca pe plan intern o reacție împotriva guvernului german. Trimiterea în Marea Britanie a vreo douăzeci de escadrile de bombardiere americane ar lărgi și ar accelera acest proces, constituind totodată o replică directă și eficace la declarația de război a Germaniei împotriva Statelor Unite. În Marea Britanie se vor lua măsuri pentru a spori fără limită, pînă la sfîrșitul războiului, intensitatea operațiunilor anglo-americane de bombardare a Germaniei.

...și Președintele Franklin D. Roosevelt semnînd-o

8. [...] în 1942 va trebui să întreprindem o campanie pentru a intra în posesia sau a cuceri întregul țărm al Africii de nord, inclusiv porturile marocane ale Atlanticului. Dakar și alte porturi franceze ale Africii de vest trebuie capturate înainte de sfîrșitul acestui an. Planurile trebuie întocmite numaidecît. Dacă dispunem de timp suficient pentru pregătiri, precum și de materialele de luptă necesare, aceste operațiuni nu vor prezenta dificultăți prea mari.

9. Relațiile noastre cu generalul de Gaulle și cu mișcarea „Franței libere" se cer revizuite. Pînă în prezent

Lordul Beaverbrook, membru al Cabinetului de război britanic, împărtășea bucuria Primului ministru de a ști că în lupta împotriva lui Hitler se putea bizui pe încă un aliat temeinic: S.U.A.

Statele Unite nu și-au luat nici un angajament similar celor cuprinse în corespondența mea cu generalul. Fără să aibă vreo vină, mișcarea acestuia a creat în Franța noi antagonisme. Orice acțiune a Statelor Unite la adresa lui ar avea ca efect, printre altele să ne oblige să ne definim încă o dată obligațiile noastre față de el și de Franța, în așa fel ca aceste obligații să depindă cît mai mult de eforturile de reabilitare, ale sale și ale națiunii franceze. Dacă guvernul de la Vichy se va comporta așa cum dorim noi în problema Africii de nord franceze, Statele Unite și Marea Britanie se vor strădui să împace francezii liberi (gaulliștii) cu ceilalți francezi care vor ridica armele împotriva Germaniei. Dacă însă cei de la Vichy persistă să colaboreze cu Germania, iar noi sîntem obligați să luptăm pentru a ne deschide drumul în Africa de nord și de vest, atunci va trebui să sprijinim mișcarea lui de Gaulle și să ne folosim de ea. [...]

11. Pe scurt, în 1942, pe teatrul de luptă din vest, principalul efort al ofensivei va fi concentrat asupra ocupării și punerii sub controlul Marii Britanii și a Statelor Unite a tuturor posesiunilor franceze din vestul și nordul Africii, și asupra menținerii controlului Marii Britanii în nordul Africii, pe întregul țărm de la Tunis la Egipt, asigurînd astfel — dacă situația navală este favorabilă — libera trecere prin Mediterană spre Levant și spre Canalul de Suez. Pentru atingerea acestor obiective majore, Marea Britanie și Statele Unite trebuie să-și păstreze superioritatea navală și aeriană în Atlantic, transportul și aprovizionarea să nu sufere întreruperi, iar insulele britanice să fie apărate împotriva invaziei.

Teatrul de operațiuni din Pacific

20 decembrie 1941.

1. Japonezii dețin superioritatea navală, ceea ce le dă posibilitatea să-și transporte trupele spre aproape oricare punct doresc, să pună stăpînire pe el și să înființeze acolo o bază de aprovizionare navală și aeriană. Încă o bună bucată de vreme, aliații nu vor putea intra într-o luptă în care să angajeze întreaga flotă. Totuși dimensiunile oceanului favorizează transportul convoaielor de trupe, făcîndu-le greu de interceptat. Chiar fără a deține superioritatea pe mare, există anumite puncte unde putem debarca prin surprindere. Dar nu ne putem aventura să susținem o operație de mare amploare pe ocean. Deci trebuie să ne așteptăm ca inamicul să cucerească una cîte una toate posesiunile și toate pozițiile noastre fortificate din Pacific și, după ce vor nimici garnizoanele noastre, să se instaleze în fiecare, pe rînd, fără nici o dificultate.

2. În timpul acestei perioade, datoria noastră este să rezistăm cu dîrzenie în fiecare din zonele atacate și să ne străduim să trimitem întăriri și provizii prin orice mijloace și cu toate riscurile. Dacă vom apăra cu încăpățînare și vom întări cît mai mult acele zone, dușmanul va fi nevoit să trimită efective din ce în ce mai mari departe de metropolă, resursele sale navale se vor resimți și apărarea liniilor sale de comunicație vor slăbi în tot mai multe puncte, oferind astfel ținte vulnerabile împotriva cărora își vor concentra eforturile toate forțele noastre navale și aeriene disponibile și mai cu seamă submarinele Statelor Unite, Marii Britanii și Olandei. Este de o importanță capitală ca dușmanul să nu obțină victorii importante fără să le plătească scump; trebuie să-l obligăm să aprovizioneze teritoriile cucerite și, întinzîndu-se cît mai departe, să-și consume rezervele.

S-au răspîndit atîtea povești despre așa-zisa mea aversiune față de operațiile de mare anvergură pe continent, încît e necesar ca adevărul să fie restabilit. Totdeauna am fost de părere că singurul mijloc de a cîștiga războiul era pornirea unui atac hotărîtor de mare amploare pe teritoriul țărilor ocupate de germani, și că momentul declanșării lui va fi vara anului 1943. Încă de la sfîrșitul lui 1941 am apreciat că în faza ei inițială, operația — așa cum o vedeam eu — necesita 40 de divizii blindate și un milion de soldați aparținînd altor arme. Cînd mă gîndesc la numărul de cărți care s-au scris pornind de la supoziții gratuite și eronate asupra atitudinii mele referitoare la acest subiect, mă simt obligat să atrag atenția cititorului asupra documentelor autentice — singurele valabile — din acea vreme.

Campania din 1943

18 decembrie 1941

1) Dacă operațiile descrise în primele două părți vor fi duse la bun sfîrșit în 1942,

JOSÉ ROIG
AUS PARIS
ist wegen Begünstigung
des Feindes, begangen durch
Werbung für die Truppen
des früheren
Generals de Gaulle,
zum
TODE VERURTEILT
und heute erschossen worden.
Paris, den 1. August 1941.
DAS FELDKRIEGSGERICHT.
ROIG JOSÉ
DE PARIS
a été condamné à mort
pour
AIDE A L'ENNEMI
par recrutement en faveur
de l'armée
de l'ex-Général de Gaulle.
IL A ETÉ FUSILLE AUJOURD'HUI.
Paris, le 1er Août 1941.
LE TRIBUNAL MILITAIRE.

„...va trebui să profităm cît mai mult de «Francezii liberi» ai generalului de Gaulle..." Intre timp, aceştia cădeau sub gloanţele ocupanţilor

la începutul anului 1943 situaţia se va prezenta probabil după cum urmează :

a) Statele Unite şi Marea Britanie îşi vor fi recucerit superioritatea navală în Pacific şi toate detaşamentele japoneze de dincolo de Ocean vor fi ameninţate, pe de o parte, de atacurile asupra liniilor lor de comunicaţie şi, pe de altă parte, de expediţiile britanice şi americane efectuate cu scopul de a recîştiga poziţiile pierdute.

b) Insulele britanice vor fi indemne şi pregătite şi mai temeinic ca înainte să respingă o invazie.

c) Toate ţărmurile Africii de vest şi de nord, de la Dakar la Canalul de Suez şi de la Levant pînă la graniţele Turciei, vor fi în mîinile anglo-americanilor.

Turcia, deşi nu în mod necesar angajată în război, va face cu siguranţă parte din lagărul anglo-ruso-american. Situaţia ruşilor va fi substanţial întărită, iar materialele de război promise de Marea Britanie şi Statele Unite vor compensa în parte pierderile suferite de industria sovietică de război. Se prea poate ca unele capete de pod să fie stabilite în Sicilia şi în Italia, ceea ce ar stîrni reacţii deosebit de favorabile nouă în această ţară.

2) Totuşi, nici unul din aceste evenimente nu va aduce cu sine sfîrşitul războiului. Nu silind Japonia să se mulţumească cu teritoriul cuprins între graniţele ei şi nici învingînd forţele ei expediţionare va lua sfîrşit războiul. Doar înfrîngerea armatelor germane în Europa sau convulsiile interne din Germania, provocate de o întorsătură nefavorabilă a războiului, de lipsuri materiale şi de bombardamentele ofensive ale aliaţilor, vor pune capăt războiului. Cînd germanii vor începe să-şi dea seama de creşterea puterii Statelor Unite, Marii Britanii şi Rusiei, e posibil ca în interiorul ţării să aibă loc o criză, dar nu ne este îngăduit să ne bizuim pe această eventualitate. Planurile noastre trebuie să pornească de la premisa că rezistenţa forţelor terestre şi aeriene germane va fi aceeaşi de pînă acuma şi că vom continua să luptăm cu un număr din ce în ce mai mare de submarine.

3) Va trebui deci să ne pregătim să eliberăm ţările ocupate din vestul şi sudul Europei, debarcînd în locuri potrivite, succesiv sau simultan, armate britanice sau americane destul de puternice pentru a încuraja la insurecţie populaţiile ţărilor respective. Singure, ele nu ar fi în stare să o facă din pricina represaliilor la care ar fi supuse, dar, dacă am trimite trupe suficiente şi bine înarmate în cîteva din următoarele ţări : Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, pe coasta franceză a Canalului Mînecii şi pe coasta franceză a Atlanticului, precum şi în Italia şi poate în Balcani, garnizoanele germane s-ar dovedi neputincioase să ţină concomitent piept forţelor de eliberare şi furiei dezlănţuite a popoarelor răsculate. Atîta timp cît dispunem de forţe navale suficiente pentru a ne alege locul sau locurile

de atac, germanilor le va fi cu neputință să mențină, în fiecare din aceste țări, efective suficiente care să reziste. Mai ales că dușmanul nu-și poate deplasa lateral blindatele de la nord la sud sau de la vest la est ; el este nevoit, fie să le repartizeze între diversele țări ocupate, în care caz dispersiunea îi va fi nefavorabilă, fie să le păstreze centralizate în interiorul Germaniei, în care caz distanța va întîrzia o eventuală reacție, dîndu-ne timp suficient să stabilim capete de pod solide.

4) Trebuie să avem în vedere obișnuitele contradicții dintre planurile de scurtă durată și cele de lungă durată. Războiul înseamnă o luptă continuă, purtată zi de zi. Dispoziținni pentru viitor nu ne putem încumeta să dăm decît anevoie și într-o măsură destul de limitată. Experiența arată că pronosticurile se dovedesc în majoritatea cazurilor eronate, iar pregătirile insuficiente. Totuși e necesară o schemă de ansamblu și o linie generală pentru dirijarea în timp a războiului spre un final victorios, mai cu seamă în condițiile epocii noastre, cînd nici o ofensivă pe scară largă nu poate fi declanșată, fără să ceară în prealabil o vastă și complicată organizație tehnică.

5) Deci, înaintea noastră nu se află numai sarcina de a-i obliga pe japonezi să se retragă la ei în țară și de a recăpăta o supremație indispensabilă în Pacific, ci și sarcina de a elibera țările ocupate ale Europei, prin debarcarea de trupe americane și britanice pe coastele lor, în cursul verii 1943. Trebuie elaborate planuri de debarcare pentru toate țările sus-menționate ; vom întîrzia pe cît posibil alegerea celor trei sau patru țări în care se va efectua debarcarea, ca să beneficiem cît mai mult de desfășurarea evenimentelor și ca secretul să fie cît mai bine păstrat.

6) În principiu, trebuie transportate forțe blindate și motorizate ce pot fi debarcate nu în porturi, ci pe plaje, cu ajutorul unor ambarcațiuni sau vase special construite în acest scop. Astfel frontul potențial de atac va deveni atît de vast, încît forțele germane care țin sub ocupație aceste țări nu vor putea rezista în toate punctele lui. Trebuie de asemenea pregătite materiale de război amfibii pentru a permite efectuarea rapidă și sigură a acestor debarcări de mare anvergură [...]

7) Să nu ne închipuim că va fi necesar un mare număr de oameni. Dacă incursiunea formațiilor blindate e încununată de succes, populația locală, căreia trebuie să-i procurăm arme, va constitui efectivul de bază al ofensivei de eliberare. Patruzeci de divizii blindate a 15 000 de oameni fiecare sau echivalentul lor în brigăzi de tancuri — din care Marea Britanie va furniza aproape jumătate — vor însuma 600 000 de oameni. E suficient ca un milion de soldați aparținînd unor arme diverse să se alăture acestor formațiuni blindate, pentru a smulge de sub dominația lui Hitler teritorii imense. Dar, odată începute aceste campanii, vor necesita, ca să continue, uriașe cheltuieli. Industria și taberele noastre de instrucție vor trebui să furnizeze un randament înalt pînă la sfîrșitul anului 1942.

8) În afară de supremația pe mare — fără de care nimic nu va fi posibil —, factorul esențial care să asigure reușita acestor operații este supremația aeriană ; tot în scopul debarcării, va trebui să ne ocupăm de dezvoltarea trupelor aeropurtate. De altfel această ultimă condiție este necesară și pentru campaniile din 1942. Spre a măcina rezistența inamicului și a-l împiedica să ia măsuri împotriva planurilor noastre, trebuie, pe cît se poate, intensificată ofensiva de bombardare a Germaniei de către avioane cu baza în Anglia, și a Italiei de către avioane ce vor decola din Malta și — dacă va fi posibil — de la Tripoli și Tunis. Avînd în vedere că aviația britanică de prima linie este de pe acum superioară celei germane, că aviația sovietică și-a afirmat superioritatea pe mare parte a frontului rusesc, echivalînd cu 3/5 din aviația hitleristă de prima linie, și că acestor efective li se vor adăuga pe viitor resursele și forțele aviației americane, nu există nici un motiv să nu devenim adevărații stăpîni ai aerului încă înainte de vara anului 1943 ; între timp Germania va avea de suferit grave și neîntrerupte lovituri [...]

9) Dacă ne pregătim de pe acum în vederea acestor sarcini, avînd grijă să nu neglijăm pe cele imediate, putem spera, chiar dacă Germania nu se va nărui înainte, să cîștigăm războiul la sfîrșitul anului 1943 sau în 1944. [...]

Am dat citire acestei note în fața șefilor de stat major chiar în ziua în care am scris-o. Colegii mei militari au fost întru totul de acord cu vederile mele, și în general cu cele cuprinse în primele două note, care de fapt nu erau altceva decît rezultatul studiului nostru colectiv și a discuțiilor purtate despre problema războiului, așa cum se prezenta în momentul acela.

Examinînd aceste trei documente, de care în ansamblu și în lumina evenimentelor ce au urmat sînt și astăzi mulțumit, se poate observa că pronosticurile mele nu s-au depărtat prea mult de ceea ce au întreprins Marea Britanie și Statele Unite în timpul campaniilor din 1942 și 1943. Am obținut acordul Președintelui pentru expediția din nord-vestul Africii (*operația Torch*), care a constituit prima noastră mare ofensivă amfibie comună. Dorința mea cea mare era să văd realizată în vara 1943 trecerea Canalului și eliberarea Franței (operație denumită la început *Round up* și mai apoi *Overlord*).

(Va urma)

SEMNAL

PENTRU SLUJITORII MUZEI CLIO

A fost predat Editurii Tineretului — sub egida căreia va apare la începutul anului viitor — manuscrisul Dicționarului istoric românesc. Operă monumentală — prin amploarea și caracterul său — el vine să împlinească un gol în arsenalul instrumentelor de lucru ale slujitorilor muzei Clio. La elaborarea lui au luat parte cercetători de prestigiu ai istoriei românești. Colectivul, condus de profesorul C. C. Giurescu, reunește peste 30 de „redactori" — dintre care amintim pe : Dan Berindei, Virgil Cîndea, Paul Cernovodeanu, Gh. Cronț, H. Daicoviciu, Vasile Drăguț, A. Decei, Dinu C. Giurescu, Mihai Guboglu, Carol Göllner, S. Morintz, Vasile Netea, Ștefan Olteanu, Radu Popa, C. Șerban, Pompiliu Theodor, G. G. Potra, Oct. Iliescu, Gh. Țuțui și alții.

În prima sa ediție, „Dicționarul" va cuprinde peste 5000 de „termeni", cîteva sute de ilustrații — multe dintre ele inedite — hărți, planșe policrome etc. și, element important pentru ținuta sa grafică, va fi tipărit pe hîrtie de bună calitate.

Investigațiile întreprinse pentru elaborarea lucrării au pus în lumină existența, în limba română, a peste zece mii de termeni de istorie. Între cei 5000 pe care îi va cuprinde dicționarul, mulți sînt azi dispăruți, uitați. Dar ei fac parte din patrimoniul culturii noastre. Prin Dicționarul de istorie, unii termeni vor fi precizați, iar alții scuturați de colbul arhivelor și al timpului și puși în circuitul larg al cunoștințelor noastre contemporane.

VIKINGI ÎN PIELE ȘI OASE

Cine ar fi crezut că oamenii care au populat țărmurile Mării Nordului acum 1 000—1 500 de ani vor ajunge pînă la noi așa cum au fost ? Nu reconstituiți — pe baza descrierilor și a materialelor arheologice —, ci autentici ! Hainele, confecționate în majoritatea lor din țesături și din piele — materiale prin excelență supuse unui proces de descompunere organică — au rămas intacte. Încălțările, la fel. Uneltele — foarte multe de lemn —, de asemenea ! Trupurile, desigur deshidratate, și-au păstrat pielea intactă și dimensiunile sînt aproape cele inițiale. Pînă și pieptănătura părului s-a conservat ca atare.

Ce maestru al îmbălsămării a reușit această performanță de necrezut ? Ce secrete — necunoscute pînă și vechilor egipteni — erau știute și folosite de oamenii nordului ? Nici unul ! Miraculoasa conservare se datorește mlaștinii ! Zăcămintele de turbă situate în regiunea de nord a Republicii Federale a Germaniei sînt cele care au păstrat astfel de vestigii remarcabile.

Reproducem alăturat două fotografii care demonstrează cele semnalate.

Încălțări de acest fel purtăm și noi !

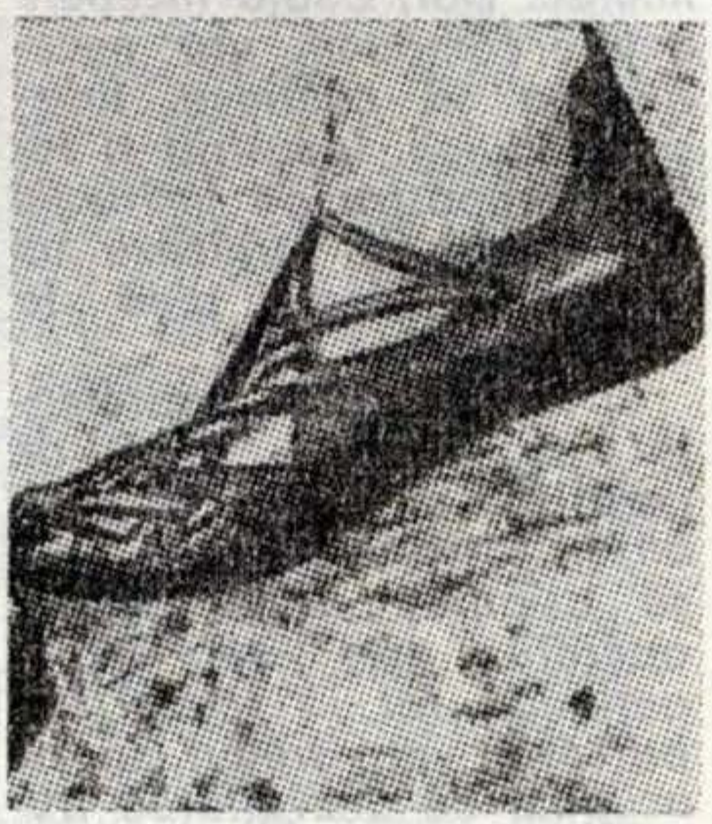

Parcă s-ar fi mișcat în somn ! Numai coiful de metal s-a cam lărgit !

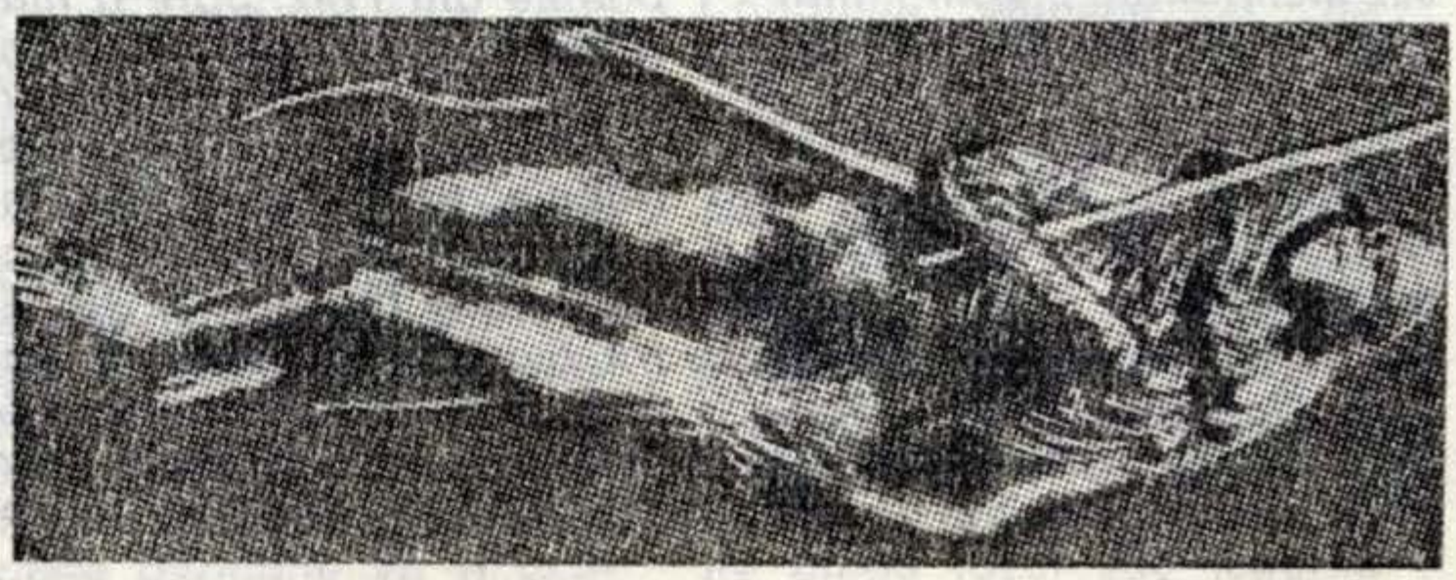

TEZAUR MONETAR DESCOPERIT ÎN CIPRU

Cel mai mare tezaur de tetradrahme de argint emise în activele monetării din insula *Cipru*, de dinastia Ptolomeilor (cîrmuitori ai Egiptului, urmașii lui Ptolomeu I. Soter), a fost descoperit la *Paphos*.

Cele 2484 de monede sînt emisiuni dintre anii 204 și 88 î.e.n. Autorii descoperirii presupun că îngroparea tezaurului s-ar datora ocupării insulei de către romani, în anul 58 î.e.n.

Tetradrahmele s-au găsit într-o amforă, în condiții stratigrafice clare, sub podeaua încăperii a XXIII-a a unei mari vile romane, la a cărei cercetare se lucrează de mai multă vreme.

Numismații și istoricii așteaptă noutăți interesante de la cercetarea amănunțită a acestui mare tezaur.

Echipele operative intră în acțiune

Locot. colonel O. GOGA

București, într-o dimineață de sfîrșit de septembrie. Întreprinderea Getax anunța organele de miliție că unul din autoturismele din serviciul de noapte nu s-a înapoiat la bază.*

Echipele operative ale Direcției Miliției Capitalei au intrat imediat în acțiune. După vreo două ore, autoturismul abandonat a fost găsit într-o fundătură din apropierea străzii Cazărmii. În rezervor nu mai avea un strop de benzină.

Mașina fusese observată acolo încă din zorii zilei. Cum de ajunsese însă în acel loc? Unde era șoferul? Cîteva întrebări la care încă nu se putea răspunde. În cursul dimineții șoferul se prezentă la biroul de informații al Direcției Miliției Capitalei, cerînd să fie primit de conducerea D.M.C.

Hoții de mașini

Șoferul povesti că, spre miezul nopții, trei indivizi l-au solicitat să-i ducă pînă la restaurantul de lîngă podul Băneasa. Pe la capătul șoselei Kiseleff, unul dintre pasageri i-a cerut să tragă pe dreapta și să oprească. După aceea, pronunțase cifra unu. La acest consemn, toți s-au repezit asupra lui și l-au smuls cu forța de la volan, lovindu-l brutal. I-au astupat gura cu un căluș, i-au pus un sac în cap și l-au legat fedeleș. Pe urmă, l-au aruncat lîngă banchetă. Nu mai știa bine ce se mai întîmplase cu el, fiindcă leșinase.

Cînd și-a revenit, mașina gonea pe o stradă necunoscută. Apoi s-a oprit. Își amintea că l-au scos din autoturism și l-au zvîrlit într-un șanț. Îl lăsaseră acolo, plecînd cu mașina. Într-un tîrziu s-au apropiat de el niște copii. L-au dezlegat, i-au scos sacul de pe cap și călușul din gură.

— Îți mai amintești cum arătau? îl întrebă pe un ton prietenos ofițerul de miliție, care primise însărcinarea să stea de vorbă cu șoferul.

Șoferul se gîndi cîteva clipe :

— Cel care a stat pe bancheta din față, lîngă mine, era un om înalt, bine legat. Avea ochelari de vedere. Purta un fulgarin de culoare gri, iar pe dedesubt parcă avea un pulover negru, cu o dungă albă la gît. De altfel, toți trei erau îmbrăcați în fulgarine de culori deschise, gri sau bej. Și ceilalți doi, după cît am putut să-i observ, erau oameni voinici. Toți erau tineri, cred că sub 30 de ani...

Către ora prînzului, conducerea Direcției Miliției Capitalei convocă într-o ședință de lucru pe șefii de servicii și pe mai mulți lucrători din aparatul operativ. Ei au pus la punct planul de acțiune împotriva bandiților.

Trebuiau prinși cît mai repede, pentru a nu li se da posibilitatea săvîrșirii altor infracțiuni. În legătură cu tîlhăria comisă, existau cîteva indicii destul de prețioase. Verificările efectuate la evidența operativă duceau la concluzia că autorii nu puteau fi decît elemente care mai săvîrșiseră și alte infracțiuni.

Pe taxiuri au fost instalate în grabă semnalizatoare luminoase de alarmă, ce puteau fi declanșate cu multă ușurință, chiar și în cazul în care șoferii erau imobilizați. Evenimentele care s-au succedat în următoarele trei zile au confirmat întru totul justețea aprecierilor făcute, ca și a măsurilor luate de organele de miliție pentru prinderea bandei.

Două zile mai tîrziu, un alt șofer a fost oprit pe bulevardul Nicolae Bălcescu de patru indivizi, îmbrăcați toți în fulgarine de culoare deschisă. I-au cerut să întoarcă și să-i ducă în calea Dorobanți. În apropierea intersecției cu bulevardul Ștefan cel Mare i-au cerut să o ia la dreapta, pe strada Mitropolit Timuș. Ajungînd într-un loc mai întunecos, l-au somat să oprească. Apoi individul de lîngă șofer a scos pistolul, cerîndu-i, sub amenințări, să nu facă nici un zgomot. Procedaseră apoi ca și cu primul șofer. I-au legat mîinile și picioarele, i-au pus călușul în gură, l-au legat la ochi, i-au luat banii. În sfîrșit, l-au trîntit jos, la picioarele banchetei din spate.

După aceea, mașina s-a pus din nou în mișcare. Mergea prost, cu zmucituri, semn că cel de la volan nu prea era de meserie. Tîlharii au abandonat pînă la urmă mașina, cu șofer cu tot. Așa l-au găsit spre ziuă primii trecători.

* Publicăm acest material cu prilejul împlinirii, la data de 8 iunie, a două decenii de la înființarea miliției.

Împușcături în noapte

Cam la ora 22,30, după instructajul de seară, sergentul major Gîță Stan, din paza generală a Secției 14 miliție, se îndrepta spre strada Nuferilor, locul lui de veghe. De pe o străduță laterală, care se întretăia cu Nuferilor, îi apărură în față doi tineri.

— Știți cumva unde vine strada Amidelor ? i se adresară ei, aproape în același timp.

— Amidelor ? N-am auzit de ea.

— N-aveți cumva un ghid ? continuară străinii, în timp ce se apropiau de milițian.

— N-am, dar mergeți puțin mai înainte, la secție, și adresați-vă ofițerului de ser...

Cînd mai erau la un pas pînă la Gîță, se năpustiră asupra lui, încercînd să-l imobilizeze. Timp de o clipă, Stan reuși să se elibereze, vrînd să scoată pistolul și să tragă, dar nu mai avu timp *.

Un foc de armă ucigaș tulbură liniștea nopții.

...Acele ceasornicului trecuseră de miezul nopții. Forfota obișnuită a străzilor se potolise. Orașul se cufunda tot mai mult în liniște. Sergentul major Nicolae Ezaru își făcea rondul obișnuit.

Apropiindu-se de Hala Traian, se hotărî să mai dea o raită prin piață. După cîțiva pași, îl zări, în partea opusă, venind spre el, dinspre Foișorul de Foc, pe sergentul major Enache.

— Am venit să te avertizez, spuse Enache. M-au înștiințat de la secție că pe strada Nuferilor a fost atacat Stan. Vezi că sînt înarmați, nemernicii. Caută-l pe Zidaru și fă-l atent și pe el.

...Zidaru abia mai zărea silueta sergentului major Ezaru. Avertizat de pericol, el își continua rondul. Pe partea cealaltă a străzii trecură în grabă doi indivizi. Se uită atent la ei, dar nu observă nimic suspect. Mai merse puțin și după colț apărură alți doi. Zidaru se opri cîteva clipe, apoi porni mai departe. N-apucă să facă însă decît cîțiva pași. Două focuri de armă, venite din spate, îl loviră în plin. Alte focuri de armă răsunară undeva, în față. Se rezemă cu spatele de stîlpul de beton al unui gard și scoase pistolul. Încercă să ochească, dar nu mai reuși. Căzu pe caldarîm. Ezaru, care auzise focurile de armă, porni în fugă spre restaurantul „Sighișoara", unde se despărțise de Zidaru. Îi zări pe bandiți și trase cîteva focuri de revolver. Bandiții răspunseră și ei cu împușcături.

Mai avea doar cîțiva zeci de metri pînă la ei cînd simți un cui de foc înfigîndu-i-se adînc în coapsă. Glontele îl țintui pentru cîteva clipe, dar apoi continuă să înainteze. Unul dintre bandiți se năpusti ca o fiară asupra lui. Cu ultimele puteri Ezaru îl apucă în brațe. O luptă pe viață și pe moarte se încinse între milițian și bandit care încercă să se desprindă de subofițer și să fugă. Dar Ezaru se aruncă din nou asupra lui, deși era greu rănit, îi răsuci piciorul și-l trînti la pămînt. Alarmați de focurile de armă, cîțiva cetățeni care se găseau în restaurantul „Sighișoara", ca și responsabilul Gheorghe Cristescu, îi veniră în ajutor. Apărură și cîțiva milițieni...

„Afaceri" banditești

La primul interogatoriu, Anton Antonescu se dovedi destul de prudent. Răspunsurile pe care le dădea erau înadins încîlcite.

— Ce contingent ești ?

— '56.

— Stagiul militar l-ai făcut ?

— Nu ! Am fost respins ca inapt.

— Vreo defecțiune fizică ?

— Mai mult o debilitate decît o defecțiune.

— Numai de aceea ai fost respins ?

Infractorul începu să dea semne de neliniște.

— A mai fost și altceva.

— Ce anume ?

— Cu puțin timp înainte comisesem o infracțiune, pentru care am fost condamnat la un an și șase luni închisoare.

— Ce fel de infracțiune ?

— Un furt.

— Furt cu tîlhărie, nu ?

— Așa scria în actul de acuzare, dar una a fost în realitate și alta scria acolo...

— Lucrul a fost lămurit atunci de organele de anchetă și de justiție ?

— A fost, domnule comandant, dar parcă dumneavoastră nu știți...

Cînd fu întrebat despre ceilalți infractori, Antonescu rezistă multă vreme, pentru a nu-și demasca complicii.

— Nu știu cum îi cheamă și nici unde locuiesc — acesta era aproape de fiecare dată răspunsul lui. Știu doar că pe unul din ei îl cheamă Nelu.

— Nelu și mai cum ? insistă ofițerul de miliție.

— Nu știu, că doar n-aș fi nebun să mai ascund și acum.

— Dar de locuit, unde locuiește acest Nelu ?

— Am mai spus, domnule comandant, că nu cunosc.

— Bine, bine, să zicem că așa stau lucrurile, dar cum te întîlneai cu el și cu ceilalți ?

— Venea la mine acasă, în Elena Cluce-reasa, mă lua și după aceea mergeam și ne întîlneam cu ceilalți. Totul era aranjat numai și numai de el.

---

* Împrejurările și cuvintele rostite au fost reconstituite ulterior la interogatoriul criminalilor.

Către sfîrșitul lui septembrie 1958, viața Capitalei noastre a fost tulburată de o bandă de tîlhari, care urmăreau să dea lovituri de amploare din ce în ce mai mari. În lupta pentru prinderea acestei bande, au căzut eroic la datorie sergenții majori Constantin Zidaru și Gîță Stan, din paza generală a Inspectoratului miliției orașului București, iar sergentul major Nicolae Ezaru a fost grav rănit.

Pentru merite deosebite în îndeplinirea sarcinilor de serviciu, precum și pentru spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă în lupta pentru nimicirea bandei de tîlhari, Consiliul de Stat, prin Decretul nr. 492/1958 a conferit post-mortem ordinul Steaua republicii cl. a III-a sergenților majori Constantin Zidaru și Gîță Stan. Sergentul major Nicolae Ezaru, astăzi locotenent major la Sectorul 4 miliție din Capitală a fost distins cu același ordin și avansat la gradul de sublocotenent.

Au mai fost, de asemenea, decorați cu ordinul Steaua republicii cl. a III-a și a IV-a o serie de ofițeri și subofițeri care au luat parte la acțiune.

Abia spre ziuă, cînd ofițerul îi arătă fotografia unui individ cu ochelari, Antonescu tresări. Înțelegînd că organele de miliție dăduseră de urmele întregii bande, limba i se mai dezlegă.

— Vasăzică pe Lugojanu l-ai cunoscut în închisoare ?

— Exact.

— Dar pe ceilalți ?

— Pe ceilalți i-am cunoscut prin Nelu.

— Și cînd v-ați hotărît să vă uniți în grup și să jefuiți oamenii ?

— Eu nu sînt vinovat începu el să se jelească. Niciodată n-am jefuit pe nimeni. El a pus totul la cale. În timpul executării pedepsei, mă hotărîsem să mă pun pe muncă. De altfel, puteți chiar constata că m-am și angajat la întreprinderea „Metalica". Numai că după cîteva zile m-am trezit cu Lugojanu după mine. S-a ținut morțiș de capul meu să-i dau o mînă de ajutor la niște „afaceri". Și uite unde am ajuns...

— Omorîrea oamenilor și jefuirea lor, asta numiți voi afaceri ?

— Nu eu, domnule comandant. N-am făcut-o eu. Pot să mă și jur ! Nelu a făcut toate astea !

— Da, da, Nelu, ajutat de voi toți. Și cît ai lucrat la „Metalica" ?

— Am lucrat numai vreo două luni și după aceea am plecat.

— Și cine e acest Lugojanu ?

— În închisoare ne povestea că tatăl lui a fost mai de mult „om mare". Zicea că ar fi avut moșie și pe deasupra a fost și politician pe timpul burgheziei.

— Dar cum ajunsese Lugojanu în închisoare ?

— Spunea că a fost acuzat pe nedrept de furt.

— Și ce urmăreați prin activitatea voastră ?

— După cîte ne spunea el, ca să facem rost de bani ne trebuiau mai întîi arme. Apoi nu știu ce mai urmărea, că nu ne-a spus.

— Păi bani, după cîte știm, ați luat și pe buteliile de aragaz pe care le-ați furat, și de la șoferii de pe getaxuri...

— Ăia erau bani, domnule comandant ? Șapte, opt sute de lei pe zi ? N-ajungeau nici măcar pentru cheltuielile mărunte. Lui Lugojanu îi trebuiau bani mulți, nu se mulțumea niciodată cu puțin. De altfel, din tot ce am luat, am împărțit pe din două, el jumătate și noi, toți ceilalți, cealaltă jumătate.

— Dar „ceilalți" cine erau ?

— Pe unu știu că-l chema Viorel, iar pe un puști Wili. Viorel lucra pe undeva la Depoul I.T.B. Panduri. Despre Wili nu știu nimic. De altfel, el nici n-a luat parte decît astă noapte. Și Lugojanu se cam ferea de el, spunea că-i necopt și că are limba cam lungă.

— Dar de locuit, știi unde locuiesc ?

— În privința asta nu vă pot fi de folos. Știu doar că Wili lucra pe undeva lîngă cimitirul Belu.

Rendez-vous pe strada Căuzași

...Mult timp și multă energie au consumat lucrătorii de miliție cu identificarea lui Viorel. La Depoul Panduri lucrau nu mai puțin de opt tineri cu acest nume. Abia după studierea condicelor de prezență se opriră asupra lui Viorel Sîmpetru, care nu se mai prezentase la lucru de la opt septembrie. Căutat la domiciliu, părinții săi declarară că nu-l mai văzuseră de mai bine de o lună.

— De altfel, nici nu-l mai considerăm copilul nostru, se plînsese mama lui. Și pe noi, oameni bătrîni și cinstiți, ne-a furat nemernicul !

— Dar nu știți, cumva, pe unde locuiește ? întrebase locotenentul Tudor Vintilă.

— D-apoi credem că la vreo femeie, că ele îi mănîncă banii și viața, răspunsese tatăl băiatului.

...Cînd locotenentul Traian Dumitrașcu îi spuse Mariei că e lucrător de miliție, femeia îl pofti în casă unde domnea o ordine desăvîrșită.

— Iată de ce v-am deranjat, zise ofițerul de miliție. Dumneavoastră sînteți rudă cu Viorel Sîmpetru ?

— A, cu Viorel ! Da. O rudă mai îndepărtată...

— Cînd l-ați văzut ultima dată ?

— Acum două zile. L-am întîlnit întîmplător, pe Lipscani.

— Vreți să-mi povestiți cum a decurs întîlnirea dumneavoastră ?

— Prea multe nu vă pot spune. De altfel, nici n-am stat de vorbă decît vreo două-trei minute. Spunea că e așteptat de niște prieteni de-ai lui. M-a rugat să-l scuz că se grăbește. Mi-a propus să mă întîlnesc cu el poimîine, adică astăzi la ora zece. I-am răspuns că n-am nimic împotrivă, și-a luat rămas bun și a plecat.

— Înseamnă că la ora zece aveți întîlnire cu el ?

— Da. Numai că ora a fost schimbată pentru unsprezece. Mi-a trimis vorbă printr-o nepoată.

— În ce loc vă întîlniți ?

— Pe strada Căuzași, colț cu Călărași, în fața magazinului Alimentara.

Ofițerul făcu o pauză, apoi spuse :

— Ruda dumneavoastră face parte dintr-o bandă de tilhari, care a comis mai multe jafuri. În ultima vreme banda a săvîrșit cîteva crime. Trebuie să ne ajutați să-l găsim pe Viorel.

— Numai să-mi spuneți ce am de făcut.

— Nimic altceva decît să vă duceți la întîlnire la ora fixată.

...La ora unsprezece fără cinci minute Maria apăru în fața magazinului Alimentara. După vreo cîteva minute își făcu apariția, venind pe strada Căuzași, Viorel Simpetru. Se putea observa de la distanță că banditul nu prea era în apele lui. Mergea cîțiva pași și se uita cînd la stînga, cînd la dreapta. De cum îl văzu, Maria se îndreptă hotărîtă spre el.

În același timp, la colțul străzii, printre trecători, își făcură apariția doi oameni care se apropiau discutînd de locul unde se aflau Maria și Simpetru. Puțin mai tîrziu, din partea opusă a străzii Căuzași, se iviră alți doi bărbați care, la fel ca și ceilalți, păreau preocupați de treburile lor. Se apropiară toți patru în același moment de bandit și, la un semnal, îl imobilizară.

Unde te duci, Nelule ?

Se scurseseră două zile și lui Lugojanu nu i se dădea de urmă. Văzîndu-se singur, încolțit din toate părțile, luase desigur măsuri de prevedere. Simpetru și Wili declaraseră că Lugojanu le-a spus să se ascundă unde pot cîteva zile, pînă ce le va da el de știre.

Unde dispăruse după aceea, nimeni nu știa. Infractorul nu trecuse nici măcar pe acasă, nici telefon nu dăduse. Lucrătorii de miliție erau însă convinși că Lugojanu, rămînînd fără cuib și fără prieteni, va căuta să-și găsească un adăpost, urmînd ca apoi să ia legătura cu alte elemente de teapa lui.

Ipoteza se dovedi justificată. A treia zi, la 5 octombrie, către ora prînzului, Lugojanu dădu telefon acasă mamei și surorii lui și le spuse că va pleca pentru un timp în provincie.

În cele cîteva minute cît dură convorbirea, organele de miliție stabiliră locul de unde banditul telefona, iar echipele operative intrară în acțiune.

În acest timp se petrecu un lucru neprevăzut : lucrătorii de miliție fură înștiințați că telefonul folosit de Lugojanu nu mai era în cartierul din împrejurimile gării, așa cum se crezuse inițial, ci chiar în Gara de Nord, unde fusese mutat de două săptămîni. Adoptarea măsurilor de rigoare dură aproape 15 minute, timp în care cîteva trenuri părăsiseră Capitala. De aceea, o parte din echipe se deplasară la stațiile din imediata apropiere a Capitalei, pentru a controla trenurile care plecaseră deja din București, cu atît mai mult cu cît era posibil ca infractorul să nu ia trenul din Gara de Nord, ci de la una din gările din vecinătatea orașului.

...Motocicleta în care se găseau căpitanul Stan Ștefan, locotenentul Popa Isaia și locotenentul I. Diță gonea cu toată viteza pe Calea Griviței. Obiectivul lucrătorilor de miliție era controlul restaurantelor și bufetelor de pe partea dreaptă, pînă la Gara Chitila. În același timp, o altă motocicletă, cu o echipă comandată de căpitanul Rădăcineanu, controla restaurantele și bufetele de pe partea stîngă a traseului.

Încă cu mult înainte de a ajunge la capătul liniei tramvaiului 10, lucrătorii de miliție zăriră un cetățean de statură atletică, îmbrăcat într-un fulgarin de culoare deschisă, cu un sac de spate, care făcea semne disperate șoferului de pe o autobasculantă să oprească. Mașina trecu mai departe. Individul pornise în fugă spre autobuzul de Chitila, îmbulzindu-se la coada care se formase la urcare.

Căpitanul Stan își avertiză colegii că, după semnalmente, individul pare a fi Lugojanu. Stîrnind protestele șoferului, ofițerul opri motocicleta în fața autobuzului pe care îl ocoli pe partea stîngă, ajungînd în spatele banditului. Cei doi locotenenți se apropiară și ei din dreapta.

— Nelule, unde te duci, Nelule ? îl întrebă căpitanul Stan pe Lugojanu.

Banditul tresări și întoarse capul. În același timp încercă să bage mîna sub haină, dar șase brațe îl imobilizară. Văzînd că nu poate scăpa din încleștare, el izbucni într-un plîns isteric și se trînti la pămînt. În văzul mulțimii, lucrătorii de miliție îl dezarmară și îl duseră spre motocicletă...

La proces, Lugojanu, Antonescu, Simpetru și Wili au fost condamnați la moarte, complicii lor la închisoare pe diferite termene. Tribunalul Suprem a respins cererea de grațiere și sentința a fost executată.

Relatarea de mai sus corespunde în întregime realității.

Un portret al lui Mihai Viteazul aflat pe pagina a doua a descrierii germane din 1601 a bătăliei de la Gorăslău

Cine a adus la Tîrgoviște capul lui Mihai Viteazul?

C. REZACHEVICI
cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

In zorii zilei de 9/19 august 1601, într-o duminică, pe cîmpia Turzii se rostogoli în pulbere capul lui Mihai Viteazul, asasinat mișelește din ordinul generalului Basta. „Și căzu trupul lui cel frumos ca un copaci [...] Și rămaseră creștinii și mai vîrtos Țara Românească, săraci de dînsul". Cuvinte născute din durerea unui mare admirator al lui Mihai Viteazul, vistierul Stavrinos, și consemnate în cronica țării de anonimul autor muntean al „Istoriei lui Mihai vodă", ele mărturisesc simplu și emoționant simțămintele celor care l-au cunoscut și au luptat alături de „neînfricatul erou al creștinătății".

Generalul Gheorghe Basta și-a atras oprobiul contemporanilor și al posterității pentru mișeleasca asasinare a eroului de la Călugăreni.
(Ilustrație la „Cronologia...“ lui Hieronimus Ortelius)

„A fost ucis conform cu porunca“

Nu stăruim asupra amănuntelor desfășurării odiosului act de pe cîmpia Turzii. Numeroase relatări trimise la Viena și Praga în zilele următoare, și de acolo răspîndite la curțile europene, nu mai puține izvoare narative, precum și o bogată literatură istorică, folosind felurite versiuni, adesea fără o analiză critică prealabilă, au povestit în fel și chip asasinarea învingătorului de la Călugăreni. Autorul crimei e de asemenea bine cunoscut: generalul imperial Gheorghe Basta. O recunoaște el însuși, răspicat, în scrisoarea trimisă arhiducelui Matias, viitorul împărat, la 23 august (stil nou) 1601, din tabăra de la Turda: Mihai „a fost ucis conform cu porunca dată de mine celor însărcinați cu executarea“. Atrage totuși atenția un fapt trecut cu vederea de cercetătorii perioadei, anume numărul mare de trupe trimis de Basta spre tabăra lui Mihai. Ștefan Szamosközy și G. Beduccino, ambii contemporani ai evenimentelor, relatează pe larg despre sfatul ținut de Basta cu căpitanii săi în noaptea de sîmbătă 18 august și despre planul desfășurării trupelor stabilit pentru a doua zi. Într-o scrisoare din 28 august Ieremia Movilă, afirmă că s-a ajuns chiar la o luptă înverșunată între cele două tabere.

Problema care ne interesează în chip deosebit în articolul de față privește însă soarta rămășițelor lui Mihai Viteazul. *Un document încă nepublicat*[1], *care datează din 7 decembrie 1612, aruncă o nouă lumină asupra evenimentelor de la începutul secolului al XVII-lea, permițînd scoaterea din anonimat a celui care a făcut ca măcar o parte din trupul eroului să odihnească alături de tatăl său în necropola voievodală de la mănăstirea Dealu.*

Relatările provenite din tabăra imperială de pe cîmpia Turzii, informațiile ambasadorilor străini acreditați la Praga, raportul trimisului lui Rudolf al II-lea și cele ale căpitanilor imperiali din Ungaria Superioară nu amintesc aproape nimic despre soarta rămășițelor lui Mihai Viteazul. Acuzînd sau scuzînd atitudinea lui Basta, ele înregistrează doar actul în sine și consecințele sale politice, refuzînd, parcă într-o înțelegere tacită, să dezvăluie detalii legate de comportarea ulterioară a lui Basta și a imperialilor față de cel asasinat. Aceste aspecte se desprind însă sugestiv dintr-o scrisoare a lui Ieremia Movilă adresată la 1 septembrie (stil nou) 1601 cancelarului lituan Leon Sapieha. „Vă mai înștiințăm de asemenea cu siguranță cum că Mihai vodă pieri la Turda în 19 a lui august, ucis din ordinul lui însuși Gheorghe Basta, dintîi fu împușcat, apoi i se tăie capul, și corpul s-a expus pe cîmp deasupra unui cal mort și *Gheorghe Basta nu permise a-l înmormînta*“ (subl. ns.) Relatarea nu poate fi pusă la îndoială. Ea provine de la un dușman al lui Mihai, al cărui frate lupta în Țara Românească împotriva boierilor celui ucis și poate fi cu atît mai ușor verificată cu cît corespunde întru totul cu însemnările lui Șt. Szamosközy. În versiunea acestuia, ucigașii au tîrît trupul lui Mihai afară din cort „și a zăcut trei zile gol la marginea drumului. Capul cu barbă cu tot, l-au pus pe hoitul unui cal [...] În cele din urmă [...] l-au înmormîntat niște sîrbi într-o groapă mică...“

Versiuni contradictorii

O versiune cu totul diferită a celor întîmplate după moartea lui Mihai prezintă Ciro Spontoni, secretarul lui Basta și redactorul memoriilor sale sub titlul *Historia della Transilvania*, Veneția, 1638. O redăm aproape în întregime deoarece pe ea se bazează mulți dintre istoricii care au analizat evenimentele din acei ani: „După aceasta (asasinarea lui Mihai, considerată „giustissima essecutione“ — *n.n.*), se ținu consiliu, la care au participat conducătorii ambelor armate (imperială și română — *n.n.*) care au declarat supunere față de ordinele generalului Basta; s-a hotărît de asemenea a se trimite capul lui Mihai în Țara Românească, socotindu-se că dacă

[1] Biblioteca Academiei R. S. România, DCXLII/3. A intrat în fondurile Academiei în anul 1952. O traducere datorată lui H. Chircă, la Institutul de istorie „N. Iorga“.

nu l-ar fi trimis [...] boierii n-ar alege alt voievod. [...] Capul fu deci îmbălsămat și încredințat comisului lui Mihai, care îl ceru cu cea mai mare stăruință spre a-l duce în Țara Românească". Spontoni nu ne spune în continuare dacă comisul a luat într-adevăr capul lui Mihai alături de scrisorile lui Basta către boierii români, prin care îi îndemna să-și aleagă alt domn. Numele acestui comis (care nu este Radu Florescu, așa cum s-a susținut) e amintit de un alt italian, originar din Parma, G. Beduccino, într-o *Historia di Transilvania* rămasă în manuscris (N. Iorga). Este albanezul Leca, comisul, care îndeplinise diferite solii ale lui Mihai pe lîngă imperiali și care alături de aga Leca, de același neam, se afla în tabăra lui Mihai, pe care îl trădează, trecînd de partea lui Basta (Șt. Szamosközy). Acest personaj nu trebuie confundat însă cu Leca din Pătroaia, cumnatul banului Udrea Băleanu, viitor mare postelnic al lui Radu Șerban, care atunci se afla în țară. Important este faptul că Beduccino nu pomenește despre încredințarea capului lui Mihai comisului Leca spre a fi dus în țară.

Trecînd la izvoarele franceze contemporane evenimentelor din 1601, amintim istoria lui Iacob de Thou, după care „Trupul lui [Mihai] dezbrăcat, fu aruncat să zacă spre oroare la malul rîului, pînă de cu seară, într-un mod nedemn. Iar de noapte fu înmormîntat în acel loc din ordinul lui Ioan Schneckenhaus, tribun al miliției sileziene". Tot o zi socotește că a rămas neîngropat trupul voievodului și Palma Cayet în a sa *Chronologie Septenaire...*, Paris, 1605 (la Scarlat Callimachi, *Din cărți vechi*, București, 1946, p. 62). Izvoarele grecești, poemele închinate lui Mihai Viteazul de vistierul Stavrinos în 1601 și Gh. Palamede în 1607, înregistrează și ele soarta rămășițelor lui Mihai. Relatarea lui Palamede spune că trei zile și trei nopți capul domnului a rămas așezat pe un cal al său ucis în învălmășeală, în care timp trupul a rămas neîngropat. La această versiune care, în linii mari, se aseamănă cu cea a lui Szamosközy, Palamede adaugă însă o știre semnificativă care nu apare în alte izvoare : „Mulți se strîngeau acolo, priveau cu jale și clătinîndu-și capul criticau aspru pe Basta. Iar după trei zile și trei nopți, *tot niște ostași din vechii slujitori ai lui Mihai, l-au îngropat noaptea pe ascuns și mulți l-au plîns cu prisosință*" (s.n.).

Informația este deosebit de prețioasă deoarece, așa cum vom vedea, tocmai unul din acești oșteni slujitori ai lui Mihai a adus capul domnului său în țară.

Între izvoarele posterioare evenimentelor, dar care prezintă relatări demne de reținut, se numără cronica sîrbească a lui G. Brancovici. Acesta petrecuse mulți ani pe lîngă mitropolia română din Alba Iulia, iar între anii 1680—1689 a locuit în Țara Românească, avînd legături cu personalități politice și cu cărturarii vremii. Din Alba

DISCOVRS
DE LA MORT DE MICHEL
Vayuode de Valaquie, apres la victoire obtenue par luy & Georges Baſte, cõtre Sigiſmond Battori: traduit de l'Italien imprimé à Prague en Septembre,
1601.

Auec l'extrait d'vne lettre eſcritte de Frãcfort du 26. dudit moys, contenant pluſieurs notables particularitez.

A PARIS,

De l'Imprimerie de Denys Duval, rue S, Iean de Beauvais, au cheual volant.

1601.

Despre viața și moartea viteazului voievod muntean au apărut în chiar acei ani numeroase lucrări. La Paris, în 1601, vedea lumina tiparului o relatare a asasinării „neînfricatului erou al creștinătății"

Iulia a culeș știrea că după uciderea lui Mihai „cu îngăduirea lui Basta capul lui fu îngropat împreună cu trupul și mai jos grăesc cum după ce a trecut cîtva timp, a fost dus și înmormîntat la mitropolia din Bălgrad", iar de la munteni, tradiția care circula în țară după care *„capul ascuns a fost dus în taină de un oarecare căpitan* (s.n.) numit iuzbașa (sic !) în mănăstirea de la Tîrgoviște, ce se află pe o colină ridicată, numită mănăstirea din Deal și a fost înmormîntat acolo".

În ciuda confuziei între cele două grade militare, pasajul dovedește că, cel puțin pînă în 1689, în Țara Românească circula versiunea aducerii capului lui Mihai de către unul din oștenii săi.

În 1675 apăruse istoria iezuitului I. Bisselius, care scrie de pe poziții proimperiale. După relatările sale, capul lui Mihai a fost dus la Basta, care „în ședința consiliului aștepta în cel mai mare neastîmpăr rezultatul în-

treprinderii" ucigașilor, iar trupul îi rămase neîngropat o zi întreagă.

Dintre izvoarele ungurești tîrzii, dar care folosesc relatările de la începutul secolului al XVII-lea ale lui Szamosközy și Simigianus menționăm cunoscuta cronică a lui Wolfgang Bethlen, unde este înregistrată știrea conform căreia trupul lui Mihai a fost dus în biserica românească de la Alba Iulia. În sfîrșit, semnificativ ni se pare faptul că în cronicile turcești, cu excepția lui Kara Celibi-Zade, nu se amintește nimic despre uciderea lui Mihai, o dovadă în plus că acesta nu era în legături directe cu turcii, așa cum îl acuzase G. Basta.

Trecînd la cronicile românești, amintim pe scurt *Letopisețul* lui Miron Costin, însemnînd spusele unor „oameni bătrîni de pre acele vrémi" afirmă că lui Mihai vodă „i-au tăiatu capul și l-au dus la Basta Giurgiu, iar trupul păn a triia dzi au stătut la vederea tuturora, neîngropat", oștile sale fiind „slobozite" din tabără. Cercetînd cronicile Țării Românești, observăm că Radu Popescu nu amintește nimic despre soarta osemintelor lui Mihai. Totuși, știri despre acestea au circulat pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Subliniem și străduințele lui G. Șincai de a combate „minciunile ce le-au scornit Gheorghe Basta" și „Spontoni Tălianul, prietenul lui Basta". M. Cantacuzino înregistrează, în *Istoria Țării Românești*, tipărită de frații Tunusli în 1806, versiunea după care corpul lui Mihai a fost înmormîntat pe cîmpia Turzii, „iar capul luîndu-l boieri și aducîndu-l la Tîrgoviște, l-au îngropat la mănăstirea Dealului". Izvorul acestor știri se află în cîteva manuscrise ale *Letopisețului Cantacuzinesc*, care indică și numele celui care a adus capul lui Mihai în țară : *Turturea postelnic*.

Un jurămînt împlinit

Pe filele îngălbenite ale uneia dintre multele versiuni ale cronicii, un anonim a adăugat cîndva la sfîrșitul „Istoriei lui Mihai vodă" o interesantă relatare : „De aicea să povestim de un boer care au fost la Mihai vodă, anume Turturea postelnicul. Atuncea au fost legat Mihai vodă cu Turturea postelnicul jurămînt tare și mare cum să se caute unul pre altul pînă la moartea lor. Și de să va prinde lui Mihai vodă să pieie într-altă țară, să nu-i lase oasele acolo, ci să le aducă în Țara Românească. Iar de se va prinde să pieie acest postelnic Turturea într-altă țară, să nu-i lase Mihai vodă oasele, ci să le aducă în Țara Românească să le îngroape.

Drept aceia, deaca văzu Turturea postelnicul că tăiară pre Mihai vodă, mult s-au nevoit pentru jurămîntul ca să aducă oasele lui Mihai vodă. Ci n-au putut, ci au luat numai capul de l-au adus în Țara Românească și l-au îngropat la mănăstirea Din-deal, de la Tîrgoviște. Și au făcut milă mare care au fost lăsat Mihai vodă să le dea acei mănăstiri".

Considerată o simplă „legendă", asemănătoare „cuvintelor" lui Neculce, povestea lui Turturea a cunoscut o anumită răspîndire în secolele XVII—XVIII și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, circulînd și în Moldova. Apare astfel într-o copie moldovenească a *Letopisețului Cantacuzinesc*, care la 13 octombrie 1718 aparținea lui Manea Mătăsarul, e trecută și în varianta copiată de Iordache Sion la 5 octombrie 1777, precum și în aceea a ieromonahului Ghelasie, cîntăreț la episcopia Argeșului, la 1830. Uitată apoi, sau înlăturată de critica istorică, confirmarea documentară pe care o prezentăm dovedește — cum s-a întîmplat cu unele din legendele transmise de Neculce — că tradiția populară sau cronicărească are adesea la bază un fapt real. Unsprezece ani după moartea lui Mihai Viteazul, la 7 decembrie 1612 Radu Mihnea întărește lui Turturea paharnic satul Găuriciul, cumpărat de Mihai în timpul domniei și dăruit apoi lui Turturea *„pentru multa și buna și credincioasa slujbă cu care a slujit domniei lui multă vreme neîncetat, cu multă trudă, încă și în alte țări străine, pînă în Țara Nemțească"*. Documentul slavon inedit, pergament bine păstrat, cu inițialele și monograma domnească, împodobită cu chinovar, constituie prima mențiune documentară a paharnicului Turturea. *„Și apoi* — continuă actul — *răposatului Mihail voievod s-a întîmplat acolo moarte, de a pierit. Iar întru aceea, sluga domniei lui mai sus zisă, Turturea paharnic, el a furat capul lui și l-a adus aici în țară, de l-a slujit și l-a îngropat cu multă cinste, ca pe un domn"*.

In sprijinul celor de mai sus, Radu Mihnea menționează cartea de miluire a lui Mihai Viteazul și cele de întărire ale lui Simion Movilă și Radu Șerban „toate aceste cărți făcute cu mare blestem". Așadar, Turturea paharnic l-a însoțit pe Mihai „în Țara Nemțească" în toamna anului 1600, fiind unul din cei 30 de apropiați ai domnului cu care a sosit la Viena și la care se referă, la 27 decembrie 1600, arhiducele Matias și cronica lui Johann Gradelehnus. Se știe că marii boieri pămînteni, în frunte cu Buzeștii, au rămas atunci în țară. Dintre cei pe care Mihai i-a întîlnit la Viena sau i-a aflat mai apoi în Transilvania și care s-au găsit în preajma sa pînă cînd sabia ucigașă i-a curmat viața, izvoarele menționează doar următoarele nume : banul Mihalcea, ucis în același timp, aga Leca, Leca comisul, pe care-i aflăm de la Șt. Szamosközy, G. Rat și căpitanul Mîrza menționați de Stavrinos. Numele paharnicului Turturea nu e amintit alături de aceștia.

1612 (7121) decembrie 7, Tîrgoviște. Hrisovul lui Radu Mihnea

† Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul răposatului Mihnea voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugii domniei mele, Turturea paharnic, și cu fiii lui, cîți i-a dăruit Dumnezeu, ca să-i (fie satul) Găuriciul tot cu tot hotarul și cu toți vecinii și cu tot venitul, din hotar pînă iar în hotar, pentru că acest sat mai sus scris el au fost mai dinainte cnezi. Astfel, cînd a fost în zilele răposatului Mihail voievod, satul Găuriciul, ei s-au vîndut toți răposatului Mihail voievod, să fie vecini. Iar apoi domnia lui, Mihail voievod singur a socotit de a dat și a miluit pe sluga domniei lui, Turturea paharnic, cu acest sat mai sus zis Găuriciul cu tot, ca să-i fie domniei lui pomană în veci, pentru multa și buna și credincioasa slujbă cu care a slujit domniei lui multă vreme neîncetat, cu multă trudă încă și în alte țări străine pînă la Țara Nemțească. Și apoi răposatului Mihail voievod s-a întîmplat acolo moarte, de a pierit. Iar întru aceea, sluga domniei lui mai sus zisă, Turturea paharnic, el a furat capul lui și l-a adus aici în țară, de l-a slujit și l-a îngropat cu multă cinste, ca pe un domn. Și am văzut domnia mea și cartea de miluire a răposatului Mihail voievod la mîna mai sus spusei slugi a domniei mele, Turturea paharnic, și cartea răposatului Simion voievod și cartea lui Radu vodă Șerban la mîna slugii domniei mele, Turturea paharnic, toate aceste cărți făcute cu mare blestem.

De aceea, și domnia mea de asemenea am înnoit și am întărit această milă și cu această carte a domniei mele și am dat domnia mea slugii domniei mele, Turturea paharnic, ca să-i fie acest sat mai sus zis dedină lui, ohabă și fiilor lui și nepoților.

Încă și după trecerea domniei mele de asemenea am lăsat domnia mea blestem, pe cine va binevoi domnul Dumnezeu să fie domn al Țării Românești sau din rodul inimii domniei mele sau din rudele noastre sau după păcatele noastre sau din alt neam, dacă va cinsti și va înnoi această carte a domniei mele, pe acela domnul Dumnezeu să-l cinstească și să-l păzească în domnia lui, iar dacă nu va cinsti și nu va înnoi această carte a domniei mele, ci va călca și va strica, pe acela domnul Dumnezeu să nu-l cinstească și să nu-l întărească în domnia lui. Și cine se va încerca să rupă această carte a domniei mele sau să ia această milă, acela să fie blestemat și afurisit de 318 sfinți părinți, care sînt la Nicheia, și să aibă parte cu Iuda și cu Arie la un loc, și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele.

Iară martori punem domnia mea : Jupan Tudor mare ban al Craiovei și jupan Vintilă mare vornic și jupan Neca mare logofăt și Dediul vistier și Cărstea spătar și Panaiti stolnic și Bratul comis și Lupul paharnic și jupan Foti mare postelnic. Ispravnic Neca mare logofăt.

Și eu, Neagoe logofăt, am scris în cetatea numită Tîrgoviște, luna decembrie 7 zile și de la Adam pînă acum la această scriere cursul, în anul 7 121 (1612).

† IO RADUL VOIEVOD, din mila lui Dumnezeu, domn.

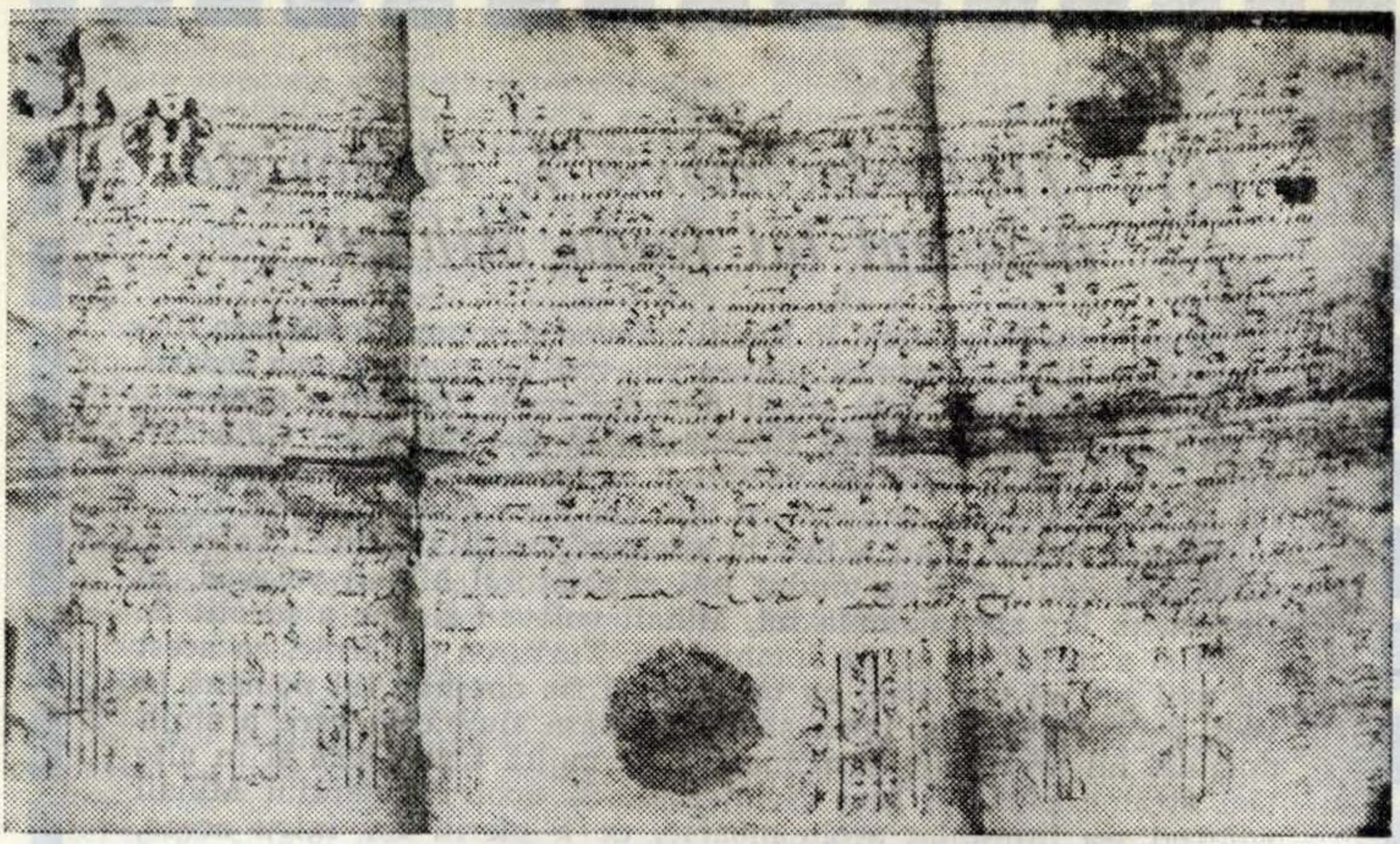

Documentul de la Radu Mihnea în care se vorbește de Turturea paharnic este laconic în descrierea peripețiilor prin care a trecut destoinicul ostaș

Și totuși, *el a luat* capul domnului său, conform jurămîntului făcut lui Mihai, plecînd cu el pe furiș spre Țara Românească. Tot el poate fi unul din acei slujitori care au îngropat „noaptea pe ascuns" trupul lui Mihai, despre care amintește în 1607 Gh. Palamede și desigur el este acel căpitan sau iuzbașă despre a cărui faptă auzise G. Brancovici în Țara Românească spre sfîrșitul secolului. Ajuns în țară, a îngropat capul lui Mihai „cu multă cinste" dăruind mănăstirii „milă mare care au fost lăsat Mihai vodă să le dea" și pentru care Mihai apare în pomelnicele de la Dealu pînă în 1738.

„Bărbat strălucit și în norocire și în nenorocire"

Astfel, știrile din cronică și actul din 1612 se împletesc completîndu-se reciproc. Postelnic nu se știe dacă a fost vreodată. Din actele care-l menționează în prima jumătate a secolului al XVII-lea, rezultă că Turturea paharnicul era nepotul banilor Drăgan și Petru din Glina. Avea moșii la Glina, Ciumernic și Bănești. În Ciumernic, sat dispărut azi, în hotar cu Glina, lîngă București, stăpînea o parte cu pădure, livezi cu pomi și „cu apa Dîmboviței" alături de urmașii lui Udrea banul Băleanul, mare dregător al lui Mihai, și de Teodosie logofăt din Ruda (Rudeanul), care cumpărase partea sa în timpul lui Alexandru cel Rău. În Glina a stăpînit alături de obștea țăranilor, care se vînduse lui Mihai Viteazul și fusese dăruită lui Anghelache portar, de la care a trecut la mănăstirea Radu-vodă. Tot aici stăpînea și Cernica fostul mare vornic al lui Radu Șerban.

În documente apare cu prilejul numeroaselor judecăți pe care le poartă timp de un sfert de veac. La 1620 mai 6 și 1622 mai 2 se judecă cu urmașii jupaniței Dobra, fiica lui Mircea voievod pentru ocini în Glina și Bănești. Actele din 1623 noiembrie 15 și 23 ne înfățișează pricina sa cu mănăstirea Radu vodă, pentru niște mori din Glina. În 1625 august 25, se judecă cu Oancea logofăt pentru o ocină în Ciumernic. Semnătura și pecetea sa s-au păstrat. La 18 octombrie 1622, scrie el însuși un act mărturisind precum „cărțile noastre ale Ciumernicului au peret de răutate, cîndu au tăiat tătărăi pre unchiu mieu, Pătru banul din Glina". Sporadic, e amintit în 1628

Mănăstirea Dealul. „Aici zace cinstitul şi răposatul capul creştinului Mihail marele voievod, ce au fost domn Ţărei Rumăneşti şi Ardealului şi Moldovei“

şi 1635. Reapare din nou la 2 iunie 1640, de data asta ca boier jurător într-o pricină care nu e a lui şi de asemenea la 11 mai 1642 în legătură cu stăpînirile nepoţilor lui Badea Băleanul în Ciumernic. Din acelaşi loc vînduse, se pare, fără drept, 600 de stînjeni lui Hrizea vistier, la 29 noiembrie 1621. La 13 iunie 1645, Sava logofăt îl cheamă la judecată, pretinzînd că locul e al său. Dar Matei Basarab pune capăt acestui proces, hotărînd la 31 mai 1646 ca locul să-l stăpînească Radu logofăt Dudescu, care-l primise de la Hrizea vistier, iar Sava logofăt „dă va mai avea vre-o treabă, să-şi caute la Turturea paharnic...“ Aşadar, Turturea mai trăia la acea dată, dar după aceasta nu mai apare decît sub formă de menţiune la 20 iulie 1648, cînd domnul întăreşte mănăstirii Bălteni partea din satul cu acelaşi nume cumpărată de Hrizea vornic, ctitorul ei, de la Turturea paharnic. Socotind că acesta avea cel puţin 20 de ani în 1601, în 1646 trebuie să fi avut aproximativ 65 de ani.

Mihai s-a stins în plină glorie, la numai 43 de ani „bărbat strălucit şi în norocire şi în nenorocire, după chiar judecata inamicilor săi“ (De Thou). Deasupra rămăşiţelor sale de la Dealu, soţii Radu Buzescu şi Preda, fiica banului Mihalcea cel asasinat o dată cu Mihai, au aşezat o piatră funerară, amintind că : „Aici zace cinstitul şi răposatul capul creştinului Mihail marele voievod, ce au fost domn Ţărei Rumăneşti şi Ardealului şi Moldovei ; cinstitul trup zace în cămpii Tordei ; şi cînd l-au ucis nemţi[i] an au fost 7109 (1601), în luna lu av-[gust] 8 zil[e], Aceas[tă] piatră o au pus jupan Radu Buz[escu] i jupan[i]ţa eg[o] Preda“. Modestă, aşezată şi astăzi în pronaosul bisericii, inscripţia românească arată la sfîrşit că „o au pus“ Radu Buzescu şi jupaniţa sa, căci Buzeştii nu şi-au atribuit atunci meritul de a fi adus şi înmormîntat capul lui Mihai Viteazul.

Cînd vremurile s-au mai liniştit, cînd Şerban, marele paharnic al lui Mihai, luă în mîini domnia ţării, Radu Buzescu se îngriji de acoperirea rămăşiţelor lui Mihai, aduse de Turturea paharnic, şi este într-adevăr meritul său de a fi săpat cel mai glorios epitaf domnesc — aşa cum Mihai însuşi şi l-ar fi dorit — pe cea mai mică lespede funerară.

URME ROMANE IN ELVEȚIA

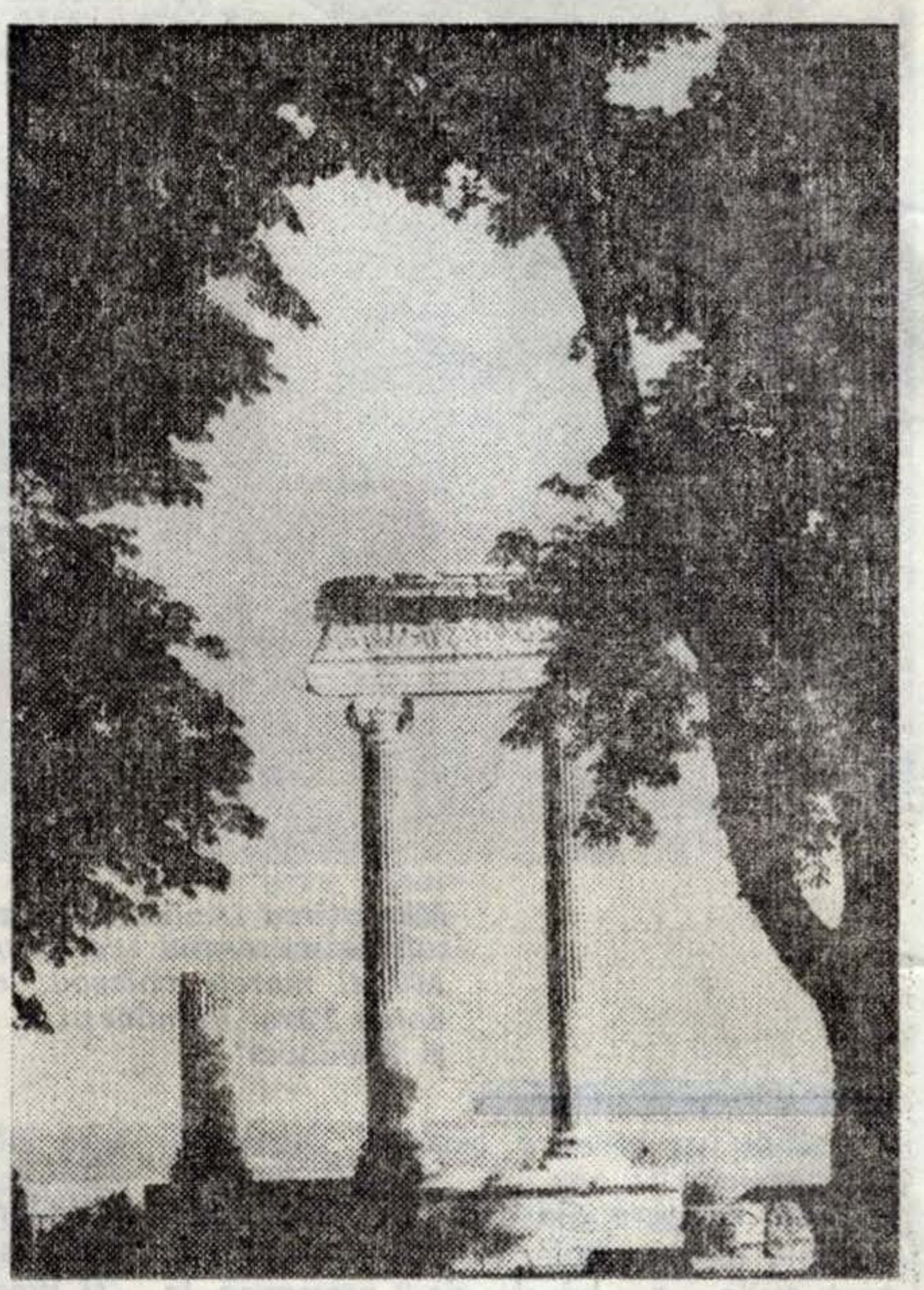

Vestigiile romane de la Avenches, cetate patronată în antichitate de zeița Aventia

Corespondență din Geneva de la

HORIA LIMAN

Ai ieșit din cantonul Zürich și te-ai îndreptat spre sudul cantonului Berna. Din valea verde a Kanderului urci spre Spiez, luminat de golful lacului Thun și umbrit de rocile masivului Niesen, din vîrful căruia ți se oferă întreaga panoramă a Alpilor bernezi. Nu departe, la poalele uriașului încremenit — Heustrich — apare Badul, împresurat de păduri nesfîrșite. Oameni ai epocii bronzului s-au aflat pe aceste meleaguri. Nu se știe, desigur, dacă au gustat din izvoarele sulfuroase ale Heustrichului și nici dacă s-au gîndit să-și lecuiască în ele reumatismele.

Mai spre miazănoapte, vizităm muzeul Schwab din Biel (sau Bienne), în care găsim obiecte din epoca de piatră, de bronz și de fier, stîlpi, ambarcații și arme din așezările lacustre de pe malul lacului Biel, ca și de pe malurile lacurilor Murten și Neuchâtel. Cea mai des pomenită așezare lacustră este Mörigen, construită pe stilpi, în marginea lacului Biel, care a durat, pare-se, din anul 4000 înaintea erei noastre pînă mult după ocupația galo-romană.

La 15 kilometri de Lausanne, la Echallens, s-au descoperit obiecte din epoca bronzului. Cînd apele lacului Neuchâtel scad, în

Pe drumul ce ne poartă spre Zürich pe țărmul lacului cu același nume, se află portul Haaba, unde institutorul Aeppli a descoperit, în iarna lui 1853—1854, cea dintîi stațiune lacustră elvețiană. Mai tîrziu, la Obermeilen, s-au scos la iveală alte locuințe lacustre. Nu departe de metropola de pe malul Limmatului, pe Uetliberg, s-au găsit urmele unui refugiu preistoric.

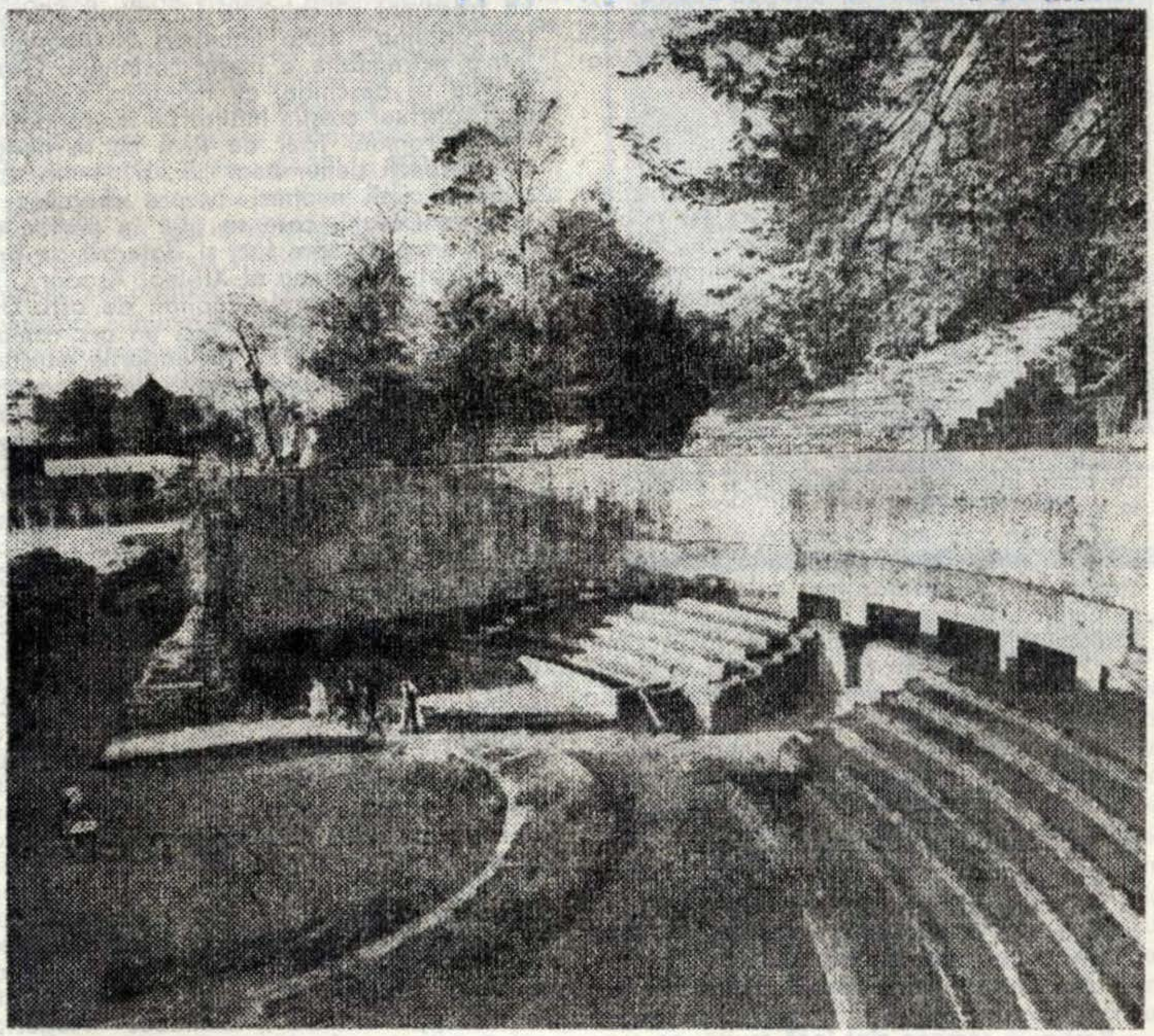

Ruinele teatrului de la Augst

satele Auvernier și Corcelettes răsar stîlpii locuințelor lacustre ale trecutului. Oamenii de la Corcelettes au lăsat mărturii interesante ale artei lor de a șlefui piatra. Între golful Préfargier și canalul Thiele, un afluent al Aarului, o stațiune lacustră a dat numele unei epoci istorice : La Tène. A ieșit la lumină în al șaselea deceniu al secolului trecut, cu o mulțime de arme, unelte, podoabe ce se pot vedea în muzeele din Neuchâtel și din Biel și a căror origine urcă pînă către anii 500—50 înaintea erei noastre, ultima perioadă a epocii fierului.

În sfîrșit, acolo unde șesul genevez se oprește în fața trapezului de calcar al Salève-ului, la Veyrier, s-a aflat că, zece milenii înaintea erei noastre, pe cînd renii sălbatici pășteau licheni prin locurile din care ghețarii se retrăseseră, vînători magdalenieni veniți din sud și-au găsit adăpost în grotele muntelui. Foștii nomazi priveau de-aici gura larg căscată a lacului, cursul nesigur al Ronului, al Arve-ului, dealurile din jur lipsite de vegetație. Ei pîndeau ore întregi în așteptarea renilor salvatori, se apropiau hoțește de ei, se năpusteau asupra lor cu toți mușchii încordați, se încleștau cu disperare de coarnele lor puternice,

într-o luptă pe viață și pe moarte. Între om și fiară nu mai era nici o deosebire, amîndoi terorizați de o singură și crîncenă voință : aceea de a trăi. Mai tîrziu aveau să răsară pădurile de stejar, de fagi, de brazi, culturile de cereale, locuințele lacustre, bordeiele „pămîntenilor", micile meșteșuguri. O insulă îngăduie construcția unui pod — și este o revolutie : Geneva devine cea mai importantă așezare de pe Ron, centru comercial și centru strategic de prim ordin. Și o dată cu ea Elveția intră în istorie, în marea istorie a continentului.

CHEIA ÎNTREGII ȚĂRI

O insulă pe Ron, Tour de l'Île în zilele noastre. Odinioară, un pod de lemn care lega cele două maluri ale fluviului, o așezare ce se întindea pînă la Plonjon — pe țărmul stîng — și pînă la Sécheron, pe țărmul drept — o așezare de 150 de hectare, pare-se cu un port pentru pirogile de mărfuri, cu diguri împotriva furiei apelor, cu fortificații de pămînt, de lemn și de piatră. Geneva celților veniți de prin ținuturile Dunării ; Geneva — nod al drumurilor de care, între podișul helvetic și pămînturile galilor din apus.

„Cetatea cea mai avansată a Țării Allobrogilor". Așa o numește Iulius Caesar în cartea I a „Comentariilor" sale — *De Bello Gallico*. În anul 58 înaintea erei noastre, însemnătatea ei strategică s-a făcut simțită : stăvilind migrația helveților, legiunile romane au transformat-o în „colonia Julia Equestris" — pinten îndreptat spre podișul dinspre răsărit. Stăpîn pe bastionul genevez, consulul — deopotrivă genial strateg, cronicar și creator de istorie — a putut concepe marea aventură a cuceririi văii Ronului și a semețelor culmi alpestre.

Mult mai tîrziu, în 1476, la Congresul de la Fribourg, cineva a rostit pentru întîia oară aceste cuvinte care aveau să reliefeze valoarea orașului de pe malurile Lémanului de-a lungul veacurilor : „Geneva este cheia Elveției".

Vestigiile romane sînt încă multe, pe marginile fostului Lacus Lemanus. Mărturiile, puține, cîte au rămas evocă intrarea în oraș a lui Iulius Caesar, probabil prin vîlceaua Saint-Léger, pe unde au venit mai tîrziu călătorii din Italia și din Franța. Azi, dacă vă aflați pe înalta Promenade des Bastions sau pe Pont de l'Athénée, călcați pe urmele legiunilor romane. La cîțiva zeci de pași, Place du Bourg-de-Four era forumul, devenit prin secolul al XIII-lea centrul tîrgurilor vestite, îndeosebi al celor de vite. Către cea mai veche piață a orașului convergeau drumurile romane de pe malul stîng al lacului și cele din valea Arve-ului. Încă în evul mediu genevezii îi îndrumau pe cei ce se rătăceau prin labirintul ulițelor înguste : „Rue du Perron duce spre locul unde se afla pretoriul roman".

LACURILE ZÎNELOR ȘI FRUNZELE DE LAUR ALE ZEULUI MARTE

Cînd pornești din Geneva către nord-est, de-a lungul lacului albastru, la marginea Nyonului, pe o colină, te întîmpină coloanele unui templu roman. Zăbovești puțin în fostul Noviodunum celtic și în curtea castelului vezi marele mozaic „al lui Artemis", un fragment al celui ce făcea mîndria vechii Colonia Julia Equestris Noviodunum. Într-o extremitate a pieței castelului, Grande-Rue se deschide, cu măiastra absidă a unui sanctuar creștin înălțat pe fundația unui templu roman. Tour de Rive nu te obligă să-i respecți denumirea. *„Si, si"* — te corectează unii nyonezi *„vous cherchez la tour de César"*, care se află în partea de jos a orașului, spre lac, și datează de prin veacul al XI-lea sau al XII-lea. Așadar, nici o legătură cu marele căpitan de oști. Dar oare cîndva s-a înălțat aici un arc roman, o poartă romană ? Pe meleagurile acestea, istoria orală este mai bogată decît cea scrisă, istoria reală mai dăinuie încă, prin mozaicurile romane integrate în unele construcții patriciene.

În peninsula Saint-Prex, după Rolle, cimitirele înfrățite helveto-romane vorbesc despre o istorie, alta decît a înfruntărilor armate. Vilele și templele romane de lîngă portul Ouchy, în jos de Lausanne — vechea Lousonna —, demonstrează că strămoșii Elveției romane nu aveau numai gustul bătăliilor, ci și pe acela al vilegiaturii. Și al artei : în muzeul cantonal din Lausanne poți admira bronzuri și ceramică greacă sau romană. De la gara Ouchy pînă la Vidy, cale de puține minute, mai calci pe locurile anticii Lousonna. Chapelle de la Maladière a fost construită în 1461 pe o fundație romană. Pe fundația unui atelier de olărie din antichitate se află, în zilele noastre, muzeul din Vidy : amfore, fragmente de statui, un tezaur de 72 piese de aur, zidurile perfect conservate ale unei locuințe împodobite cu zugrăveli artistice. Peretele exterior poartă o inscripție latină : „Numinibus Augustorum", un omagiu împăratului roman din partea luntrașilor Lémanului.

Cînd ajungi la Vevey, nimic nu-ți mai vorbește despre Viviscus. Și nici la Villeneuve, în extremitatea de răsărit a Lémanului, aproape de vărsarea Ronului în lac, nu găsești vestigii ale fostului Penneloci. Departe, ca printr-un filtru de văluri, se înalță coroana imaculată a munților. Dent de Midi, veșnic înzăpezit, împunge văzduhul. Aici însă, în preajma lacului, cornișele sînt inundate de vii, cît vezi cu ochii. Romanii nu aveau numai gustul armelor, ci și gustul vieții. Oamenii de pe aici iubesc, ce-i drept, aroma florilor, dar adoră buchetul vinului divin.

Cînd au părăsit lacul, romanii s-au împrăștiat într-un imens evantai. Aigle al zilelor noastre este oare Aquileia — cantona-

mentul cavaleriei romane? Într-un document din 1153 apare sub denumirea de Aleo. În hărțile savoyarde ale epocii îl găsim sub vocabula Aellium. Aigle abandonează cîmpia cantonului Vaud, pentru a străjui valea rîului Grande-Eau, care-și tîrăște cu greu apele, în strînsoarea munților înalți, pînă la vărsarea în Ron. De aci, spre miazăzi, fluviul te poartă pînă la Sf. Maurice, unde țîșnesc, amenințători, Dent de Midi și Dent de Morcles. Întemeiat de celți, St. Maurice avea să primească numele de Agaunum, pentru ca romanii să-l boteze Tarnada. În anul 54 înaintea erei noastre era o cetate fortificată. Mănăstirea lui, construită între anii 381 și 390, evocă un episod de tragedie antică: în anul 302, la Tornada au fost masacrați cei 6600 de creștini din Legiunea Thebană răsculați împotriva Romei păgîne. St. Maurice cinstește peste veacuri numele lui Mauritius. În apropierea orașului, adînc săpată în munte, se află Peștera Zînelor. Stalactite, o cascadă, un lac interior. Poate... lacrimile zînelor care au plîns martiriul bravilor ostași ai căpitanului creștin.

Ne aflăm aproape de Martigny (Octodurusul antic), la vărsarea rîului Dranse în apele Ronului. Valea îngustă, mereu mai îngustă, a văzut — cu două milenii în urmă — consuli romani și generali gali, pentru ca apoi să vuiască de larma trupelor lui Napoleon. Pășuni grase, ghețari sclipind în soare, drum șerpuit spre culmi, pînă sus, departe, pe înălțimile Grand-Saint-Bernardului. La Bourg-Saint-Pierre, pe zidul cimitirului, o coloană măcinată de furtuni durează, neclintită, din vremea împăratului Constantin. Ceva mai departe, lîngă Viviet, se mai văd ruinele unor vile și ale teatrului roman.

Aripa evantaiului cuprinde și Sionul, la nord-est de Martigny, la confluența rîului Sionne cu apele Ronului. Oraș bătrîn — fostul Sedunum celtic —, cu ulițe în pantă, sugrumate, deasupra cărora se înalță meterezele crenelate și donjonurile Tourbillonului, zidurile masive ale bisericii Nôtre Dame de Valère, cel mai vechi monument al cantonului Valais. Sub colină se află mausoleul Valerei, mama prefectului Titus Campanus, care a dat numele bisericii și muzeului. Urmele castrului militar și religios mai dăinuie. În vestibulul primăriei descoperi inscripții romane. La loc de cinste, inscripția lui Asclepiodat, din anul 377, cea mai veche inscripție creștină descoperită în Elveția.

Evantaiul mai are o ramificație, cu mult mai largă. De la Lausanne, o aripă cuprinde Orbe, pe o colină care îmbrățișează o buclă a rîului Orbe. Vechea Urba păstrează atmosfera arhaică a capitalei Micii Burgundii, cu o biserică străjuită de patru turnuri bătrîne de șapte veacuri, căreia i s-a suprapus o bizară clopotniță cu înfățișare de donjon. La marginea orașului, patru barăci modeste adăpostesc cîteva mozaicuri descoperite între anii 1840 și 1925, datînd din cel de-al II-lea secol înaintea erei noastre: Triton și Amphitrita, mozaicul Labirintului și al Minotaurului, mozaicul „Frunzelor de lauri", „Cortegiul rustic", mozaicul divinităților. În galeria celor din urmă, zeul războiului, Marte, este omniprezent. Cum n-ar fi? Mozaicul s-a aflat în drumul legiunilor romane care apărau imperiul împotriva amenințării germane de peste Rin!

Urmele unui drum roman

După douăzeci și două de veacuri, comoara de la Orbe ne apare însă eliberată de spiritul ei belicos și impregnată de geniul ei artistic, egal celor ce te întîmpină în Italia antică. Deasupra umilelor barăci străjuie un cer care amintește pînzele lui Pissaro...

ORAȘUL TINEREȚII LUI TRAIAN

Ai lăsat în urmă, cu regret, minunile de la Orbe și ai traversat Moudon (Minnodunum), burg cu case de lemn planînd deasupra văii rîului Broye. În sfîrșit, iată Avenches, gloriosul Aventicum, fosta capitală a

helveților pe vremea lui Iulius Caesar, azi doar un mare sat cu vocație agricolă, înălțat pe o colină în apropierea lacului Morat, unde s-au găsit urme ale trecerii romanilor. Muzeul din Avenches păstrează fragmente lapidare, mozaicuri, urme epigrafice, vase de lut, podoabe, medalii, o lupoaică alăptîndu-i pe Romulus și Remus, un bust de aur al împăratului Marc Aureliu ; aflat într-un turn amenajat în secolul al XI-lea, muzeul domină bolțile de la intrarea în amfiteatru, în parte distrus de alamani și apoi de huni. Către Morat, un pilastru cu trei coloane de calcar alb de Jura ne amintește că acolo se afla forumul. În apropiere se mai văd urme ale teatrului și ale unei porți romane, o parte a zidului cetății care domină drumul spre lacul din vale.

Avenches numără abia 2000 de locuitori. Aventicum depășea, pare-se, 40 000. Amfiteatrul lui oferea jocuri (nu se știe și cîtă pîine) unui număr de 12 000 de spectatori. Cetatea patronată de zeița Aventia era ferecată între ziduri puternice, măsurînd 6 km în lungime. În centrul podișului elvețian, în marginea lacurilor jurasiene, răscruce a drumurilor dintre valea Ronului și valea Rinului, fosta capitală a Elveției romane a fost și a rămas un loc sacru. Prosper pe vremea lui Vespasian, a cunoscut o înflorire a meșteșugurilor care i-au dus faima pînă departe. Curînd, cetatea avea să fie un centru cosmopolit : alături de șlefuitorii de piatră autohtoni, aici au trăit maeștri ai mozaicului veniți din Grecia, medici persani, învățați din întreg Orientul. În această ambianță și-a petrecut o parte a tinereții marele împărat al Romei antice, viteazul și înțeleptul Traian — cuceritorul Daciei.

Taur sacru. Bronz din epoca romană (Muzeul din Valère)

Ne aflăm în apropiere de Solothurn, orașul orologeriei și al mecanicii de precizie. Fostul Castrum Salodurense sau Solodurum ne deschide drumul spre Augst (Augusta Raurica) și spre Windisch (Vindonissa), unul dintre cele mai vechi orașe ale Elveției, cîmp de lupte sîngeroase pentru romani, pentru alamani, pentru helveți, pentru burgunzi. Sîntem, așadar, în valea Aarului și ne pregătim pentru întîlnirea cu fosta colonie Augusta Raurica. Avem de o parte Aarul, iar de alta drumul pe uscat care duce spre Rin, drum vestit odinioară, legînd Roma de Renania peste Grand-Saint-Bernard și atingînd Solodurum. Legionarii romani îl foloseau pentru a întări cele două bastioane de apărare înălțate în calea germanilor. Negustătorii germani și italieni și-au purtat, secole de-a rîndul, carele de mărfuri pe aici, prin furca marilor văi, pentru a le opri tocmai în Roma îndepărtată, pentru a le desface în burgurile renane.

GRĂDINA VOLUPTĂȚII LUMII

Către miazănoapte, drumul se bifurcă.

Spre apus, Augusta Raurica ne amintește de existența vechilor roraci supuși tăriei Imperiului roman. Pe o colină dominînd vîlceaua Violenbachului, nu departe de Basel, prin anul 44 î.e.n., un căpitan al lui Iulius Caesar, Munatius Plancus, a durat un puternic post de pază lîngă Rin. Mai puțin important decît Aventicum, Augstul avea o populație aproape tot atît de numeroasă. Distrus prin anul 260 e.n. de alamani, a păstrat totuși mai multe vestigii care impun prin masivitatea construcțiilor : teatrul pentru 10 000 de spectatori, cu ziduri puternice, un culoar despărțind orchestra de public și locurile distribuite în trepte ; un amfiteatru cu arena ovală și cabine întărite rezervate fiarelor ; un teatru mai nou, construit prin 150 e.n., impresionant prin concepție, ca și prin forța zidurilor și contraforturilor sale ; un templu în prelungirea teatrului, de care-l leagă o scară monumentală ; forumul principal, cu templul lui Jupiter, basilica și curia ; forumul secundar edificat în peristil ; termele cu instalații de încălzit cu aer cald, cu bazine și piscine, cu admirabile mozaicuri geometrice ; Septizoniumul — sanctuar închinat celor șapte zei ai zilelor săptămînii, în apropierea căruia se află urmele băilor medicale. Muzeul așezării, bogat în vestigii, reconstituie casa romană cu portic, cu loggii, cu picturi murale și mozaicuri, sufrageria (oecus) cu un *triclinium* care încadra masa și pe care comesenii se ospătau tolăniți, și cu un *balneum* cu întreaga lui instalație, pe cît de complicată pe atît de ingenioasă. Augusta Raurica ne evocă neuitata Casa Vetii din Pompei, ceva din atmosfera familiară a Herculanumului.

Am vorbit mult de băile Augstului. Ne obliga însuși cadrul : baia ocupa un loc primordial în existența romanilor. Popor răz-

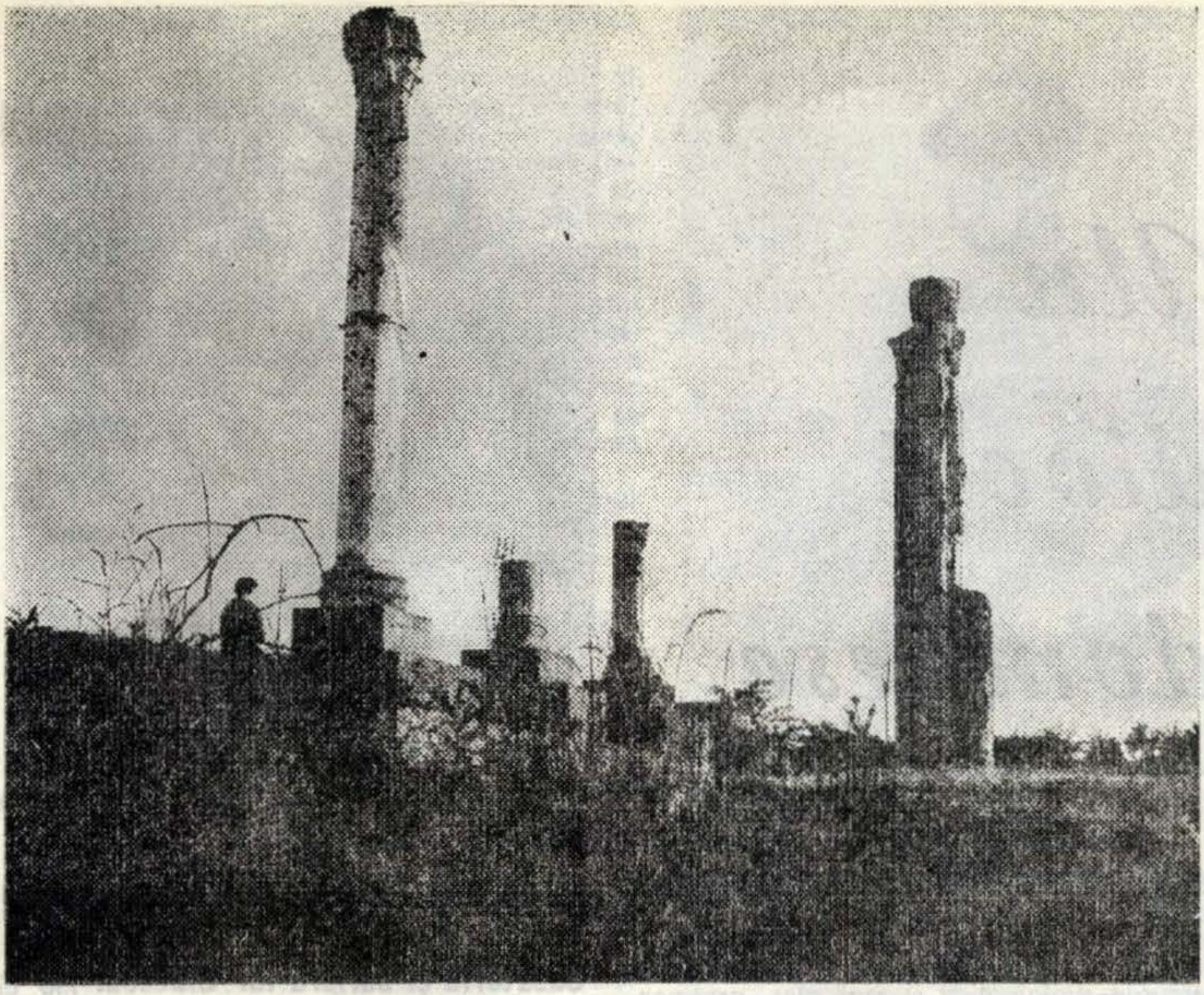

La marginea Nyonului, pe o colină, te întîmpină coloanele unui templu roman

boinic prin definiție, se pare că nu era scutit de maladiile vremii, nu mai puțin actuale în zilele noastre. Așa se explică interesul lui pentru termalism. Nenumărate stațiuni balneare romane din Elveția stau mărturie. Printre ele, Badenul, situat la răsărit de Augst și căruia nu i se spunea numai Aquae, ci chiar Aquae Helveticae, apele lui fiind considerate cele mai însemnate din regiune. De altfel Montaigne — care a vizitat „toate băile faimoase ale creștinătății" — a lăsat însemnări exaltate despre însușirile apelor badeneze de a vindeca migrenele, ftizia, amețelile și astma, cu un cuvînt, ceea ce el numea „indispozițiile reci". Încă mai puțin preocupat de terminologia științifică, înaintea lui, umanistul florentin Pogge scria, prin 1415, despre ocupațiile sale mai mult sau mai puțin curative, cărora le prefera spectacolul tinerelor fete ieșind din baie în costume ude, ce trădau cu generozitate contururile „bolnavelor". „Baden — scria el — este Grădina voluptății lumii".

Dimpotrivă, în imediata lui apropiere, Windisch (Vindonissa) era un lagăr militar de prim ordin, către Germania Magna, ca și către Augusta Raurica, înălțată ca un turn de pază pe Bözberg (Mons Voceticus). Ne aflăm aci în nord-estul Elveției în cantonul Aargau, presărat cu vile, castele, temple romane, scoase la iveală în urma săpăturilor ce au urmat vechiul drum al legionarilor grăniceri, drum de care în evul mediu către văile Jurei, sudul Germaniei, nordul Italiei, dominînd valea Rinului și a Reussului, valea Aarului și a Limmatului.

Evantaiul nostru face o scurtă reverență spre Zürich (Turicum) și se înclină apoi adînc pînă la Chur — vechea Curia Rhaetorum romană, azi capitala cantonului Grisons și Engadine. Dar nu-i mai simțim utilitatea. Ce să faci cu un evantai, în țara munților cu crestele pierdute-n cer? Aici respiri aerul tare al înălțimilor, aerul Elveției regăsite.

Un divorț domnesc

PETRE STRIHAN
cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

„Fericita" Maria Bibescu, fostă Ghica, născută Văcărescu...

În anii 1843—1845, boierimea, clerul, cercurile diplomatice și mai ales protipendada Bucureștilor au urmărit cu mare interes două divorțuri simultane: Gheorghe Bibescu, domnul Țării Românești, se despărțea de soția sa Zoe (născută Mavrocordat), iar Maria Ghica (născută Văcărescu) divorța de Spătarul Costache Ghica, fratele lui Alexandru Ghica, fostul domn pe care îl înlocuise Bibescu. Ambele divorțuri erau coordonate: ele trebuiau să înlesnească lui Bibescu căsătoria cu frumoasa spătăreasă, de care era îndrăgostit.

Cu toată puterea de care domnul, chiar la acea epocă, mai dispunea, cu tot sprijinul ferm al Puterii protectoare, dorința lui întîmpina obstacole serioase: Bibescu avea șapte copii, Maria Ghica avea și ea patru. Apoi, doamna țării, Zoe, care era de multă vreme alienată mintal, apărea în ochii lumii cu aura de simpatie care înconjoară suferința. În sfîrșit, domnul, anticipînd asupra divorțului și căsătoriei viitoare, se consola printr-o legătură notorie cu Maria Ghica pe care își îngăduise să o aducă în palat îndată după internarea soției. Ambele divorțuri au întîlnit rezistența mitropolitului Neofit, care, în numele doctrinei creștine, a luat atitudine de cenzor al comportării domnului. Toate aceste frămîntări au sporit tensiunea politică deja existentă, amînînd cu peste doi ani ambele divorțuri, ca și căsătoria proiectată.

Căsătoria și cariera lui Bibescu. Fiu al marelui vornic Dumitru Bibescu și coborîtor prin mama lui, Catinca Văcărescu, din Constantin Brîncoveanu (decapitat după cum se știe la Constantinopol la 1714), Gheorghe Bibescu, inteligent și talentat, făcuse timp de șapte ani studii la Paris, unde obținuse doctoratul în drept. La vîrsta de 24 de ani (1826), s-a căsătorit cu cea mai bogată fată din țară în acel moment: Zoe Mavrocordat, adoptată de banul Grigore Brîncoveanu, ultimul urmaș al marelui domn. Zoe era inteligentă, sensibilă, cînta la harpă și vorbea cîteva limbi. Sub asemenea auspicii, Gheorghe Bibescu, apreciat și sprijinit de generalul rus Kiseleff ca un tînăr valoros, a făcut o carieră politică strălucită, care, după 16 ani de la căsătorie, l-a dus la domnie (20 decembrie 1842). Dar, după numai cîțiva ani de viață conjugală, Zoe s-a îmbolnăvit — se pare dintr-o lehuzie[1] — de o alienație mintală diagnosticată „ciclică". Nu făcea nici un rău. În crize, avea o comportare bizară: se îmbrăca în alb, își despletea părul și, cu mintea rătăcită, umbla prin palat, purtînd

[1] După relatarea orală a profesorului I. Ștefănescu, Em și I. Vîrtosu. *Așezămintele Brâncovenești*, București, 1938, p. 432, nota 2.

un coș cu flori, trecînd ușor de la cîntec la plîns, de la plîns la rîs[2].

Cît timp Bibescu lupta pentru ranguri și dregătorii, relațiile sale cu soția, umbrite, desigur, de tristețea unei nebunii inofensive, au dăinuit aproape normal. Chiar după îmbolnăvire, din aceste relații au continuat să se nască copii. Soția era îngrijită de medici și călugărițe. Îndată după înscăunare însă, Bibescu s-a decis să o interneze într-un sanatoriu din Viena, iar apoi s-o transfere la Paris. Curînd, domnul, îndrăgostindu-se de Maria Ghica (Mariția) cu care era, de altfel, rudă (văr de al treilea), s-a hotărît să se despartă de Zoe pentru a se căsători din nou. Bibescu și-a dat seama că nu era treabă ușoară.

Domnul urmărea să obțină întîi divorțul Mariei Ghica, destul de anevoios din lipsa unor motive temeinice. Concomitent urmărea să-și pregătească propriul divorț. El spera că, sprijinit de consulul rus Daşkoff, va obține consimțămîntul mitropolitului. S-a înșelat. Mitropolitul Neofit, care fusese de la început împotriva alegerii lui Bibescu, a refuzat. Alegerea lui Bibescu făcuse o bună impresie, el fiind primul domn ales, după epoca domniilor fanariote. În Adunarea Obștească se formase totuși o opoziție, compusă în primul rînd din contracandidații lui învinși. Opoziția a găsit curînd prilejul, oferit chiar de domn, să-i discute viața particulară. În primăvara anului 1843, Bibescu a prezentat, între alte proiecte, unul pentru modificarea regimului dotal. Proiectul urmărea, în general, o modernizare a legiuirii Caragea, în vigoare în acea vreme. Dar, cuprinzînd și prevederi care priveau raporturile bănești între soții divorțați, opoziția a tras concluzia că domnul își aranja interesele personale în vederea divorțului său. Proiectul prevedea că, după divorț, femeia e datoare deopotrivă cu bărbatul să contribuie la creșterea copiilor. Dar nu era adevărat, cum au pretins detractorii lui Bibescu, că prevedea ca bărbatul să poată înstrăina zestrea, nici că Bibescu ar fi urmărit să-și însușească averea soției bolnave spre a o da ibovnicei sale[3]. Proiectul desființa prevederea legală învechită că femeia adulteră pierde 1/2 din zestre în favoarea soțului înșelat. Ca să lovească în Bibescu, Adunarea a propus prin amendament ca „bărbatul ce hrănește țiitoare" (aluzie la domn) să fie osîndit la plata a 1/2 din zestre femeii înșelate (aluzie la Zoe) și atît femeia adulteră (vizată Mariția) cît și bărbatul vinovat (vizat domnul) să fie trimiși în surghiun. Bibescu fiind vulnerabil, calomnia a prins. Domnul a fost obligat să-și retragă proiectul. Incidentul a marcat începutul tensiunii între domn și Adunare, care avea să crească în anul următor (1844) cînd Vodă, cu aprobarea Puterii protectoare și cu încuviințarea prin firman turcesc, avea să suspende Adunarea și să guverneze cu puteri dictatoriale timp de doi ani.

Gheorghe Bibescu a făcut o carieră politică strălucită, care, după 16 ani de la căsătorie l-a dus la domnie (20 decembrie 1842)

Ca să-și pregătească divorțul și să spulbere calomnia, Bibescu, în 1844, a pus sub interdicție pe „Măria sa Doamna Zoe" („a noastră iubită soție") și a înființat tutelă asupra averii ei. Epitropii, cărora domnul avea să le predea întreaga avere dotală, erau însărcinați să întocmească foile dotale ale celor două fete ajunse la vîrsta măritișului[4]. Ca să apară în optica socială ca un tată iubitor, Bibescu a avut grijă să-și mărite cele două fete înainte de a se recăsători el; pe Elisabeta în 1844, pe Ecaterina în 1845.

Principala problemă de rezolvat rămînea însă divorțul. Deși el avea răbdare, evenimentele păreau să-l grăbească. În 1844, Mariția rămăsese însărcinată. Copilul care urma să se nască era adulterin. Demersurile făcute de domn prin logofătul Dreptății pe lîngă mitropolitul Neofit au rămas infructuoase. Altădată, mitropolitul era plecat față de domn, care exercita o putere absolută. De la Regulamentul Organic, însă, puterea domnului era îngrădită de Adunarea Obștească, al cărei președinte de drept era

[2] Relațiune orală a principesei Marta Bibescu, Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, București, Editura „Universul" III, p. 362, nota 2.

[3] Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, Paris, 1855. p. 239; Const. Gane, *op. cit.*, p. 373, cade în aceeași greșeală a contemporanilor lui Bibescu, deși A. D. Xenopol a restabilit adevărul.

[4] Hrisovul din 17 noiembrie 1844, Gh. Bibescu, *Din istoria contemporană a României 1842—1849*, p. 76.

mitropolitul. Apoi Neofit, el însuși fiu de stolnic, aflat în scaun dinaintea domnului (1840), avea un ascendent politic prin rolul jucat în răsturnarea domnului anterior (Alex. Ghica) și prin legăturile directe ce înfiripase cu puterea protectoare, peste capul domnului. Ca episcop al Rîmnicului, el acceptase să fie vicar al Mitropoliei în 1829, cînd mitropolitul Grigore fusese surghiunit. În sfîrșit, Neofit, de origine grecească și cultivat, avea o rară finețe de gîndire pe care o folosea în acțiune cu curaj și oportunism de om politic.

Hotărîrea mitropolitului. După pravilă și după obiceiul pămîntului, căsătoria nu era numai un contract ca în dreptul roman, ci o taină religioasă. Legiuirea Caragea contrazicea, e drept, această concepție, definind nunta „*tocmeala* unirii bărbatului cu femeiea spre facere de copii" (cap. 16 § 1). Dar regula de drept bizantin, intrată în practica dreptului nostru vechi și respectată de domnie, rămăsese în vigoare. Căsătoria era socotită tot taină, iar despărțenia „treabă bisericească". Competența de judecată aparținea mitropolitului.

Sfătuită de domn, încă din iulie 1843, Mariția Ghica încheiase un zapis cu soțul ei (pe care Bibescu îl păstrase în dregătoria de Mare Spătar) și cu trei martori. Ei au constatat că între soți exista o răceală care făcea imposibil traiul în comun. Dar trebuia ca despărțenia să fie hotărîtă de instanța bisericească. Maria Ghica, sfătuită tot de domn, la 13 februarie 1845, a introdus cerere scrisă la Mitropolie. Cererea a fost cercetată cu chemarea soțului și respinsă [5]. Motivul respingerii, răceala între soți, nu constituia un temei canonic de despărțenie. Lucrul era adevărat. Dar este astăzi dovedit că mitropolitul ar fi respins divorțul Mariției chiar dacă aceasta ar fi avut motive întemeiate. A mărturisit-o însuși mitropolitul într-o corespondență [6]. Motivul acestei opoziții „înveninate" [7] era că mitropolitul nu uita că el era președintele Adunării trimisă la plimbare de domn. Billecocq, consulul Franței, care nu-l simpatiza pe Bibescu, găsea totuși că încăpățînarea mitropolitului de a împiedica pe domn să legitimeze o stare de fapt nu avea „nimic evanghelic" [8]. Respingerea divorțului de către mitropolit era însă o etapă necesară, pentru exercitarea recursului.

Recursul la Patriarhie. Maria Ghica, sprijinită de Bibescu, a apelat la patriarhul Constantinopolului, care, în ierarhia bisericească, era superiorul mitropolitului. Conflictul dintre domn și mitropolit se ascu-

[5] Const. Gane, *op. cit.*, p. 368, afirmă greșit că Maria Ghica ar fi obținut divorțul de la Divan. Divanul nu era competent. Trimiterea autorului la un document este și ea greșită.

[6] *Hurmuzaki*, Supl. I/4 p. 557.

[7] N. Iorga, *Histoire des Roumains*, IX, p. 93.

[8] *Hurmuzaki*, XVII, p. 1 045.

ția. Procesul de divorț, dintr-o treabă „muierească", devenea o problemă politică. Rusia, putere protectoare, sprijinea pe Bibescu, Franța căuta să contracareze influența rusă în principate.

Încercările lui Bibescu pe lîngă patriarh n-au dat rezultate. Intervenția ambasadorului rus la Constantinopol n-a reușit nici ea să determine pe patriarh să admită divorțul Mariei Ghica. Atunci nemaiputînd da înapoi [9] Bibescu a recurs la mijlocul extrem. Prin bani (desigur mulți) a reușit să obțină de la Divanul otoman înlocuirea patriarhului cu un altul, mai „mlădios" [10]. Acesta a admis divorțul, cerînd numai mărturia a trei boieri care au jurat că, în menajul Ghica, singur soțul a fost vinovat. Același patriarh a pronunțat și divorțul domnului de soția sa Zoe.

Nebunia, motiv de divorț. Poziția morală a lui Bibescu era șubredă în procesul de desfacere a unei căsătorii care dăinuise 19 ani, cu o soție care născuse șapte copii, bolnavă de o nebunie blîndă, dar destul de perfidă ca să-i îngăduie la intervalele lucide să măsoare dimensiunile nefericirii ei. Cu toate acestea, Bibescu avea temei legal de despărțenie. După vechile legiuiri, nebunia unuia din soți constituia motiv de divorț. Singura îngrădire pusă de pravile era ca soțul sănătos să aștepte un timp însănătoșirea celuilalt : femeia, 5 ani, bărbatul, numai 3. Dacă boala persista, despărțenia era admisă [11]. Așa decideau și Îndreptarea legii (glava 233) și Codul Andronachi Donici (cap. 30 § 15) și Codul Calimach (§ 143 pct. 4) și alte legiuiri. Bibescu, care așteptase zadarnic mai mult de trei ani însănătoșirea Zoei, îndeplinea condiția pravilelor. Acestea considerau nebunia drept „patimă a dracului" sau „îndrăcire" și priveau cu oarecare dispreț ființa al cărui suflet căzuse în puterea diavolului [12].

Executarea hotărîrilor. Căsătoria. Domnul a comunicat mitropolitului hotărîrile Patriar-

[9] Mariția născuse un copil în timpul concubinajului cu Bibescu încă din anul 1844. Ca să evite scandalul, Bibescu a trimis-o la Paris să nască. Copilul însă s-a născut la München. Billecocq, *Le nostre prigioni ou le journal de Billecocq*, t. II, Paris, 1850, p. 130.

[10] Billecocq, *op. cit.*, 207, 216.

[11] Paul Negulescu, *Studii de istoria dreptului român*, București, 1900, p. 116 și următ. ; D. Alexandrescu, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român*, II, p. 53, nota 2.

[12] Nu posedăm nici una din hotărîrile de despărțenie ale Patriarhiei și nici chiar hotărîrea mitropolitului de respingere a divorțului Mariei Ghica. Toate însă sînt neîndoielnice în ce privește existența lor, atestată de însăși corespondența mitropolitului Neofit. Cercetările noastre la arhiva Mitropoliei au rămas infructuoase. N-am găsit nici cel puțin o mențiune despre cererea Mariei Ghica în Condicele Mitropoliei. Este probabil că date fiind fețele celor care se judecau, hîrtiile n-au fost înregistrate. Să sperăm că, după inventarierea arhivei, documentele se vor găsi.

hiei [13]. Mitropolitul era obligat să oficieze căsătoria ; avea dezlegarea ierarhică și curma un scandal. Mitropolitul însă, mai mult om politic decît prelat, a calificat hotărîrea Patriarhiei drept „rușinoasă" [14] și a refuzat executarea. Dar Bibescu avea și devotați : episcopul Chesarie al Buzăului a oficiat slujba, iar Mihail Sturdza, domnul Moldovei a acceptat să fie naș. Căsătoria s-a făcut la Focșani, la 9/21 septembrie 1845. Ca să răsplătească așteptarea Mariticăi și să compenseze minusul de fast al unei căsătorii domnești celebrată într-un oraș de margine, Bibescu a făcut nuntă mare. Cu romantismul epocii, mireasa, care venea din străinătate, a călătorit pe Dunăre, salutată în toate porturile cu onoruri princiare, pînă la Brăila. Apoi, cu alai domnesc, a venit la Focșani, unde o aștepta domnul. Cununia a fost însoțită de onoruri militare și urmată de ospețe populare, atît în Focșani, cît și în București.

Epilog. Mitropolitul Neofit a continuat să ponegrească pe domn în corespondența cu țarul și cu Kiseleff. Dar, oficial, n-a mai îndrăznit să-l contrazică în problema căsătoriei. Ultimul său gest ostil a fost ordinul ca în ziua nunții să nu se oficieze Te Deum în București. Ulterior, simțindu-se izolat și amenințat, grija pentru scaunul său s-a dovedit mai tare decît presupusele convingeri canonice. A acceptat deci să boteze copilul lui Bibescu, născut în 1844 din legătura acestuia cu Maritica și legitimat prin căsătoria din septembrie 1845.

Victima cea mai originală a acestui divorț a fost consulul francez Billecocq, rechemat în 1846 de ministrul de externe Guizot la stăruințele lui Bibescu. Ciudățenia este că Billecocq, deși informa precis pe ministrul său despre toate amănuntele divorțului, a fost singurul care a apreciat favorabil dorința domnului de a da o satisfacție moralei publice și a criticat încăpățînarea mitropolitului.

Nefericita Zoe, care s-a întors în țară după căsătoria lui Bibescu, a trăit pînă la vîrsta de 87 de ani, alături de numeroșii ei copii și îngrijită cînd la Breaza, de fata ei Eliza Filipescu, cînd la București. Oseminte le ei se află astăzi într-o criptă din biserica Domnița Bălașa, situată în absida din stînga, alături de un grup statuar simbolic, sculptat de francezul Rouleau, care o înfățișează pe Zoe înălțată la cer de îngerul milei, lăsînd să-i cadă pe pămînt mantoul de hermină peste doi copii golași care tremură de frig.

„Fericita" Maria Bibescu, care în zilele revoluției din 1848 și-a urmat soțul în exil, a murit de cancer la Paris, după 15 ani de la acea căsătorie atît de senzațională la vremea ei.

---

[13] *Hurmuzaki*, Supl. I/4, p. 551, Mitropolitul Neofit către Kiseleff.
[14] *Ibidem.*

(urmare din pag. 43)

nătoare, fiind executat pentru că „dăduse pe mîna diavolului" cîteva călugărițe din localitate. A fost de prisos pînă și intervenția chirurgului reginei, care, adus în fața tribunalului, a demonstrat că femeile erau bolnave. Peste aproape un secol, curtea din Aix judeca un ultim proces asemănător, dar acuzatul a fost achitat, patru magistrați votînd în favoarea lui, față de trei care erau pentru condamnare.

În vestul Europei occidentale, ultimele procese de vrăjitorie, însoțite chiar de condamnări la moarte, au avut loc în Anglia (1716), Scoția (1722), Germania (1749). În Franța, unde execuțiile au încetat încă din 1670, conform decretului emis de Ludovic al XIV-lea, legea care considera drept o crimă vrăjitoria nu a fost abrogată decît în 1736.

În vreme ce bătrînul continent ieșea încet și greu de sub călcîiul demonologilor, în Lumea Nouă, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, încă mai bîntuia vînătoarea de vrăjitoare. Puritanii imigrați din Marea Britanie, care se concentraseră mai ales pe teritoriul coloniei Massachussets, se ghidau după dogme de o fantastică rigiditate. Conform principiilor lor, omul se năștea încărcat de păcate și nu se putea mîntui decît prin grația divină, care însă nu era acordată decît unei mici minorități. Pe toți ceilalți îi aștepta infernul iar unii deveneau slugi ale diavolului încă din cursul vieții.

Printre demonologii americani s-au remarcat predicatorii Increase și Cotton Mathers — tată și fiu — care considerau că atît Dumnezeu, cît și Satana se preocupă în mod special de coloniile britanice de peste ocean. În lucrarea sa, „Illustrious Providences", publicată în 1684, Increase Mathers își sfătuia concetățenii să se spioneze reciproc, denunțînd autorităților eclesiastice „orice semn de magie neagră, posesiune diabolică și stăruință întru păcat".

Activitatea celor doi fanatici predicatori a dus la o psihoză colectivă în întreaga colonie. În orașul Salem, sute de persoane au fost acuzate de pactizare cu Necuratul și nouăsprezece dintre ele au fost spînzurate. Cîțiva ani mai tîrziu, cînd valul de isterie colectivă s-a potolit, anchetele efectuate au dovedit că, în cele mai multe din cazuri, învinuirile aduse victimelor porniseră din meschine interese materiale.

Fenomen istoric, cu o durată limitată, vînătoarea de vrăjitoare, în aspectul său clasic, a dispărut de peste două secole. Dar rămășițele mentalității corespunzătoare nu au încetat să se manifeste sub forma discriminărilor rasiale, religioase sau politice, din aceleași motive sordide, sub aceleași pretexte absurde și cu aceleași rezultate criminale.

DE LA ISTORIE LA FILMUL ISTORIC

Prof. univ. D. I. SUCHIANU

Ca printr-unul din acele „ricorsi" de care vorbea Vico, istoria își caută azi rădăcinile. Cu „anale" a început, în anale, ba chiar în „jurnale" se consemnează și în zilele noastre. Într-adevăr, în ordinea cinematografiei, avem astăzi Jurnalul de actualități. fixarea în spațiu și în timp a unui moment esențial sau cotidian, din istorie. El are caracteristicile analelor întocmite de călugării de la Saint Denis. Evenimentele sînt consemnate zi de zi, aparent heteroclite, disparate, laconice și uneori apologetice, pentru că așa e cîteodată istoria. Nu vrem să ne referim la Xenopol, conform căruia faptele de „repetiție" (cum ar putea părea săptămînă de săptămînă actualitatea filmată) sînt incompatibile cu structura istoriei, aceasta ocupîndu-se numai cu faptele „de succesiune". Atît doar că și în jurnalele de actualități este vorba de o succesiune care investită cu darul ubicuității, devine o succesiune compusă din simultaneități.

Totuși există ceva care deosebește aceste „actualități în imagini" de analele de la Lorsch sau de la Fulda, apropiindu-le de istoriografia cea mai evoluată. Faptele nu sînt așezate așa încît să placă cuiva suspus, ci sînt alese după criteriul valorii, al importanței.

Fiecare piesă din colecția de știri este însoțită de un comentariu care îi subliniază importanța, tîlcul, frumusețea și vigoarea. Uneori aceste comentarii sînt ușor ridicole, din pricina unui fel de poezie cu orice preț, care are menirea, totuși, să marcheze opțiunea cineastului pentru aspectul emoționant.

Caracterul disparat al știrilor aduce variație, dă vioiciune acestui gen istoric particular și deosebește jurnalul cinematografic de jurnalul scris, unde varietatea rubricilor este compensată cu omogenitatea internă a articolelor, fiecare din ele fiind o micromonografie istorică.

Adresîndu-se citorva sute de mii de cititori, revista noastră apreciază, situîndu-se în contextul culturii istorice — la a cărei răspîndire sîntem îndemnați —, și filmul istoric, în feluritele-i ipostaze, pe meridianul românesc ori pe cel străin. Notațiile prof. D. I. Suchianu înseamnă un prim punct de vedere personal asupra subiectului pe care-l supunem cititorului, urmînd ca mai tîrziu să revenim asupra vastei problematici pe care o prilejuiește însuși filmul istoric.

Cleopatra este una dintre favoritele ecranului: cea dintîi a fost Theda Bara, cu patetismul caracteristic filmului mut şi care astăzi pare uneori comic

Cleopatra nr. 2 (şi cea mai reuşită după cum susţin criticii) era interpretată de Claudette Colbert, în regia celebrului Cecil B. de Mille (1934) şi cu Henry Wilcoxon în rolul lui Marc Antoniu

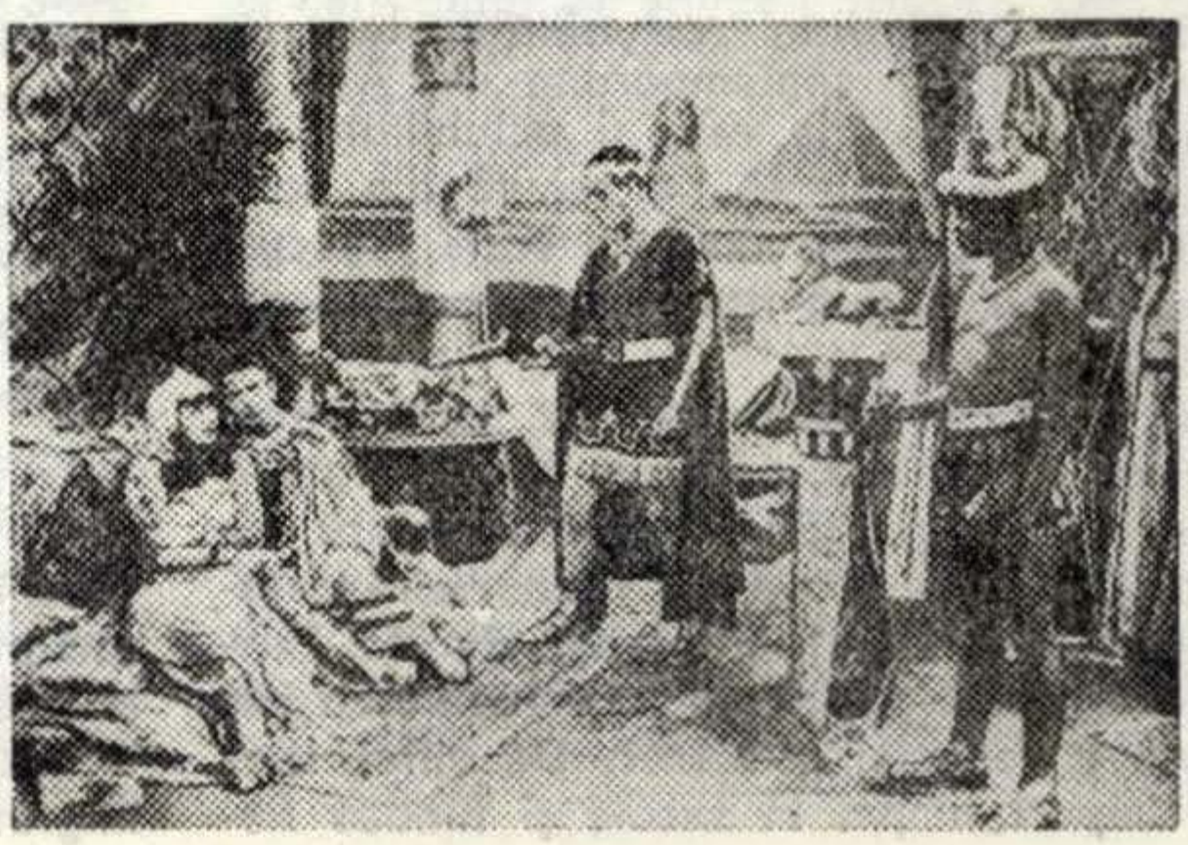

Iată şi o Cleopatră premeditat parodică — cea întruchipată de Joan Davis, avînd ca partener pe Eddie Cantor

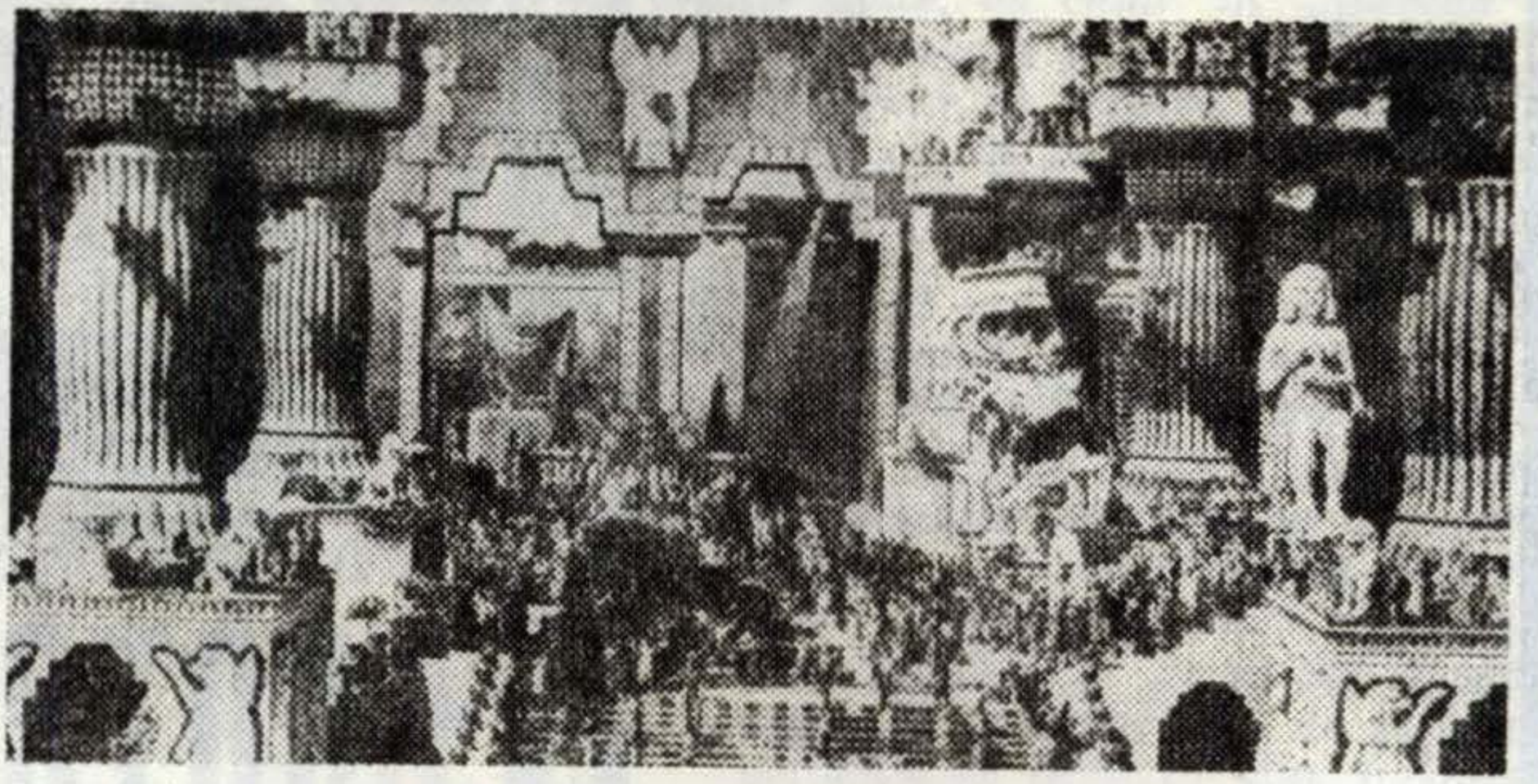

Unul dintre primele filme istoricemari (în toate sensurile acestui cuvînt): Intoleranță *de David Griffith, realizat în 1916, care a costat mult mai mult decît orice producție precedentă*

Dacă ar fi să luăm numai jurnalul de actualități românești de după 23 august 1944, au fost tratate șase mii de subiecte, și anume : 2600 afectate vieții economice (dintre care 800 agriculturii), 2000 evenimentelor culturale (dintre care 1000 sînt fragmente de spectacole, expoziții, concerte, muzee, scene de teatru, de film etc.) ; vreo 1 000 subiecte sportive ; apoi evenimentele politice la zi, apoi chestiuni de modă vestimentară, în sfîrșit, rubrica de critică cetățenească.

De multă vreme sîntem deprinși să credem că funcția istoriei este de a zugrăvi trecutul. Or, jurnalul filmat zugrăvește prezentul, ba uneori un prezent în stare născîndă. Dar asta e poate mai puțin paradoxal decît pare.

O lucrare, de pildă, despre cartaginezi nu descrie trecutul cartaginezilor, ci prezentul cartaginezilor, actualitățile lor de atunci, noutățile contemporane lor. Așa că oriunde este istorie este și actualitate, cu o condiție : ca ea să fie privită din perspectiva dobîndită a timpului scurs (anacronismul fiind tocmai nesocotirea acestei actualități).

În jurnalul cinematografic, actualitatea este, ca să zic așa, de două feluri. Există o actualitate fulger (de pildă, o avalanșă alpină) și o alta, a marilor evenimente durabile, ba uneori de foarte lungă durată. Există lucruri care se înscriu în actualitatea generală a veacului al XX-lea. De altfel, istoricii împart timpul în secole și fiindcă fiecare secol oferă o actualitate proprie, o contemporaneitate particulară. Americanii fac portrete din decenii. Au inventat chiar un vocabular special : *the twenties, the fourties,* adică anii douăzeci, anii patruzeci. Există o contemporaneitate istorică a anilor șaizeci. Ea constă în secvențele din Vietnam și în cele de la Dallas, în cele care raportează cum luptă tinerii împotriva bazelor militare americane în Japonia și cum escaladează valul tineresc contestatar, dar fără busolă, pe multe străzi vest-europene. Contemporaneitatea filmică a înregistrat și un anume moment ca succesul beatles. Idolii muzicii „beat", acei beatles cărora regina Angliei le-a acordat titluri de noblețe și i-a poftit la masă ca oaspeți de onoare — iată un fenomen tipic anilor șaizeci ; fapt de o bizară, dar reală actualitate. Mai mult chiar decît cele două filme care li s-au consacrat, ea aparține, în sensul cel mai serios al cuvîntului, genului istoric.

Adjectivul *istoric* este o savuroasă aliață de efemer și durabil. Gîndiți-vă puțin la curioasa expresie „moment istoric". Ceva momentan, adică trecător, dar nu instantaneu, ci mult mai durabil decît clipa.

Atît în roman cît și în cinematograf se practică intens genul așa-ziselor „biografii romanțate". Actorul George Arliss a întrupat pe ecran cu un egal succes personalitatea lui Richelieu, Disraeli, Rotschild, Wellington ; Jannings a fost (ca și Laughton)

Tulburătorul chip al lui Ivan cel Groaznic (Nikolai Cerkasov)

O privire minioasă — cea a lui Cezare Borgia (Tyrone Power)...

...și o privire „diplomatică" — cea a lui Richelieu (George Arliss)

Henric al VIII-lea al Angliei, precum și Ohm Krüger, președintele burilor ; Albert Dieudonné ne-a dat acel Napoleon aproape de loc romanțat al lui Abel Gance ; Fernand Gravey a retrăit viața conetabilului Duguesclin ; celebra șarjă a „brigăzii ușoare" din războiul Crimeei a fost reconstituită de Michael Curtiz și, recent, de Tony Richardson. Dacă adăugăm *Scipio Africanul* de Gallone, *Frederic cel Mare* de Veit, Harlan, *Regina Elisabeta și Essex* de Curtiz (cu Bette Davis și Eroll Flyn), *Suez* de Allen Dwan (Tyrone Power),*Lady Hamilton* de Korda (cu Laurence Olivier și Vivien Leigh), *Cruciadele* (cu Loretta Young și Wilcoxon), *Antonius și Cleopatra* de Cecil B. de Mille (cu Claudette Colbert și Henry Wilcoxon), Cezar și Cleopatra de Mankiewicz (cu Rex Harrison, Richard Burton și Elisabeth Taylor), *Marie Antoinette* de V.S. Van Dyke (cu Norma Shearer), *Spartakus* de Stanley Kubrick (cu Charles Laughton, Laurence Olivier, Kirk Douglas), *Antanta cordială* de Marcel L' Herbier (cu Victor Francen, Pierre Fresnay, Gaby Morlay) — dacă ar fi să înșirăm numai pe acestea, vom fi semnalat numai o mică, foarte mică parte din biografiile romanțate datorate artei a șaptea. Acest gen, în aparență hibrid, pune problema limitelor dreptului de a romanța, adică de a inventa fapte care să semene leit cu cele autentice, cu cele istoricește omologate. De altfel, problema aportului personal al povestitorului se pune chiar cînd nici un fapt nu este imaginar, căci autorul filmului, strîns cu ușa în încăperea îngustă a 90 de minute de proiecție, va trebui să aleagă, printre faptele egal de autentice, cîteva, cîte să-i „încapă". Această preferință pentru cutare întîmplări din viața eroilor echivalează cu o romanțare, care poate uneori falsifica de-a dreptul psihologia eroului sau chiar istoria adevărată. Zici uneori, căci alteori această selecție nu falsifică de loc, ci poate, tocmai, întărește. Uneori chiar scenele nu autentice, ci inventate, se potrivesc atît de bine cu mentalitatea personajului sau epocii încît aproape că întăresc istoricitatea povestirii.

Teoreticieni ai istoriei, un Marx, Windelband, Xenopol, Rickert, Lamprecht, Berr, Spengler, puneau problema deosebirilor dintre adevărul studiat de științele exacte și cel căutat de științele istorice. Dar acum o problemă nouă se adaugă acesteia. Este problema deosebirii dintre narațiunea istorică și istorisirea literar-artistică. Istoricii sînt unanim de acord că știința istoriei nu poate cuprinde toate faptele întîmplate, ci numai pe cele importante. Dar romanul, drama, nuvela, filmul nu fac ele exact la fel? Și cu toții recunosc că *important* înseamnă *reprezentativ* al mentalității eroului, această psihologie fiind ea însăși reprezentativă a adevărului social, ambianței morale, într-un cuvînt a „momentului istoric". Atunci care ar fi deosebirea dintre povestea-artă și istoria-știință ? Să fie oare faptul că arta descrie aceste lucruri mai eloc-

vent, mai emoționant, mai frumos ? Să fie oare o particularitate neapărată a narațiunii istorice de a fi anostă, plicticoasă, aridă ? Dar însuși faptul că o întîmplare aleasă de studiul istoriei a fost aleasă pentru că era importantă, adică bogat evocatoare a epocii sau a psihologiei personajului, conferă prin el însuși valoare de sugestie și deci de frumusețe narațiunii. Felul seducător în care scrie istorie un Fustel de Coulanges, sau un Iakob Burckhardt, sau un Hippolyte Taine este efectul natural și obligatoriu al valorii științifice a faptelor alese de ei. Odată, Fustel de Coulanges fusese atacat de un istoric german care-l acuza de frivolitate, din pricina grijii sale pentru arta stilului și frumusețea redactării. Fustel de Coulanges i-a dat un răspuns celebru. „Niciodată — spunea el — nu m-am gîndit, în lucrările mele, să fac artă și stil. Cînd nu stăpîneam bine subiectul, scriam urît, fără să vreau. Cînd ajunsesem să posed bine materia, să-i pricep bine semnificațiile, mă trezeam că, iarăși fără să vreau, scriam frumos. Eminentul meu coleg, cînd va înțelege bine chestiunile de care se ocupă, va constata cu stupoare că are și talent de scriitor".

Totuși există o *terra communis* care unește pe istoric și pe povestitor. Este acel gen de narațiune care nu e hibrid, ci o alianță creatoare și care se numește *povestirea istorică*. Este filmul istoric, este nuvela istorică, este romanul istoric, unde alături de faptele autentice, omologate de istoriograf, sînt permise și fapte scornite de autor, dar prevăzute cu acea autenticitate „de gradul doi" care a făcut pe unii critici să spună despre artă că zugrăvește lucruri *„plus vraies que nature"*. Există o „romanțare" istoricește permisă. Avînd în vedere psihologia epocii ilustrată prin fapte istoricește adevărate, povestitorul (ba poate chiar și istoricul) are dreptul să adauge fapte neomologate istoricește. Așa face Burkhardt, cel mai de seamă istoriograf al Renașterii italiene. Din cînd în cînd, el semnalează (este chiar formula inventată de el) *„una din acele povești adevărate pretutindeni și nicăieri"*. Prin aceasta Burkhardt descoperă o variantă specială a categoriei posibilului. Există fapte care-s nu numai posibile, ci (cum să zic ?) categoric incompatibile cu imposibilitatea ; fapte care poate că nu s-au produs pînă acum niciodată, dar care se pot produce oricînd, azi, peste o clipă, fără să fie nevoie de intervenția unor condiții ajutătoare noi ; fapte de care să se poată spune că ar fi imposibil să fie imposibile, confirmate dialectic printr-o dublă negație. În aceste unități de adevăr, gîndirea pozitivă și imaginația artistică își dau întîlnire.

Tot ce am spus pînă acum nu epuizează lista condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească adevăratul film istoric, distinct de simplul film „de aventuri". La condițiile semnalate se mai adaugă următoarele :

1. Nu e suficient să nu existe anacronisme (materiale sau psihologice) ;
2. Nu e suficient ca toate întîmplările să fie importante și emoționant zugrăvite (evocatoare ale atmosferei, ale mentalității epocii) ;
3. Nu e suficient ca toate acestea să fie exprimate printr-un montaj regizoral și o interpretare actoricească bună ;
4. Nu e suficient ca acele fapte importante să fie neapărat noi, adică înnoitoare, înțelegînd prin asta obligația pentru film de a alege momente istorice *decisive* ; momente cînd societatea descrisă se afla în preajma unei mari schimbări la față și cînd faptele

povestite au contribuit la vasta transformare.

În sfîrșit *nu e suficient* ca filmul istoric să satisfacă enumeratele condiții. Mai trebuie una. Care ține tot de originalitate. Faptele descrise trebuie să fie *unice*. Să se fi întîmplat numai în cutare țară și nu în vreo alta. Raporturile dintre daci și romani, de pildă, nu seamănă cu nimic în lume, cu nimic din tot ce s-a întîmplat în Istoria Universală. Sau alt exemplu : istoria e plină de „Bauernkriege", de răscoale țărănești. Dar răscoala din 1907 de la noi nu seamănă cu nici o altă răscoală. Este unică în lume : unicitatea exprimată prin niște fapte impresionante, senzaționale, în însăși structura istoriei și destul de imperfect cunoscute chiar de noi. De aceea, este încă loc pentru un film istoric despre pateticul nostru 1907.

Iată acum un exemplu luat mai de departe. Pe vremea nu mai știu cărei dinastii de faraoni a avut loc o ciudată revoiuție (descrisă în volumul omagial dedicat lui Champollion). Ciudată mai întîi pentru că a reușit. Căci în țara celei mai năprasnice exploatări a omului de către om, nici una din rarele ridicări populare nu se termina altfel decît printr-o baie de sînge. Care a fost izvorul acelei originale răscoale, răscoală așa de puternică, de irezistibilă, încît stăpînii au trebuit să cedeze ? Ce cereau răsculații ? Să li se recunoască și lor dreptul la... viața viitoare ! Vă dați seama de ferocitatea acestei aristocrații sacerdotale, de egoismul acestor teocrați, care rezervau numai pentru sufletul lor beneficiile unui suflet nemuritor ! O poveste tulburătoare și mai ales un film magnific s-ar putea face din acest episod istoric. S-ar putea...

Un fenomen istoric specific a fost haiducia. În Europa occidentală, banditul justițiar era un răsculat singular, de tip Robin Hood. În America Latină, haiducia era colectivă, de tip Viva Villa. Haiducia, așa cum a fost practicată la noi, o găsim numai în țările europene subjugate de Poarta otomană — în Principatele dunărene cu deosebire. Iată de ce fenomenul răspunde condițiilor cerute de adevăratul film istoric.

Tot așa, cu caracter de unicitate istorică, este și senzaționala pătrundere, în curs de trei decenii, a milioane de emigranți europeni în Middle-Westul și Far-Westul american. Nu-i de mirare că un potop de filme „western", tratînd în felul lor istoria acestei mulțimi, s-au abătut asupra ecranelor de pretutindeni.

Există o psihoză a cineadevărului, a nevoii de autenticitate istorică. O nevoie de realism excesiv, care, în mod foarte dialectic, duce la propriul său contrariu, anume la un subiectivism exacerbat. Cineastul va alege, va căuta cu lumînarea și va prefera aspectele oribile, atroce, abjecte, monstruoase din viață, din istoria acelor contemporani ai noștri care sînt nefericiți sau cruzi. Este psihoza de tip *Mondo cane* sau *serie noire*. Dar mai există una și mai exagerată. Ne-a descris-o, într-un film care merită cu prisosință numele de „film istoric", cineastul Giacopetti. Se cheamă *Ochiul sălbatic*. Este povestea tragică, sinistra poveste a unui operator de actualități american, beat de „ciné-verité". Realitatea era pentru el doar un prim stimulent. Un stimulent al imaginației. Ea îl ajuta să caute cu mintea pentru ca să realizeze apoi practic, cumpărînd cu bani, scene atroce. Atroce, dar nu imaginare. Artificiale, adică prefabricate, dar nu

Haiducii galopează vijelios, ascultînd de îndemnul regizorului Dinu Cocea

Impietrirea timorată a țăranilor, înainte de marea frămîntare a anului 1907 (Răscoala *de Mircea Mureșan)*

trucate, căci ele se petreceau aievea, cu oameni adevărați și sinceri, se produceau cu dureri veritabile și morți autentice. Oamenii atrași de el în cursă simțeau sincer și sufereau adevărat. Iar el filma. Și povestea se isprăvește așa : avea și el un sentiment, un singur sentiment pur, un amor pentru o femeie frumoasă. La un moment dat, din pricina unei catastrofe provocate de el și filmată cu succes, o bîrnă cade pe capul tinerei femei și o ucide. El stă, îngenuncheat, aplecat pe obrazul ei inert, sfîșiat de durere. În acel moment, și fără ca asta să-i diminueze sau să-i devieze durerea, poruncește asistentului său : „Filmează-mă !" Acest trucaj al autenticității ; fără ca autenticitatea să-i fi fost distrusă sau micșorată, merită numele și diagnosticul pe care l-aș formula *historism psihopatic* și *patologie a autenticității istorice.*

Neegalata Greta Garbo în rolul faimoasei spioane Mata Hari

In Occident, și mai ales la Hollywood, s-au făcut multe filme cu subiect istoric, dar care n-au reușit să fie filme istorice, ci au alunecat pe panta facilă a filmului de aventură. Se alegeau episoade din trecut care nu aveau acel caracter unic, întîmplat în cutare țară și numai acolo. Iar în cazurile fericite cînd această unicitate era găsită, ea nu se folosea indeajuns. Un exemplu tipic sînt așa-zisele *western*, care descriu cucerirea vestului sălbatic american : fenomen istoric unic în lume și de o mare bogăție în fapte pitorești, dramatice, umoristice, stranii, paradoxale, cum nu mai găsim altele. Deosebit de asta, întîmplările sînt relativ recente, deci izvoarele de informație abundente : memorii, jurnale, fotografii, piese de muzeu, mărturii ale unor oameni încă în viață, contemporani și amici cu Buffalo Bill, cu Wyatt Earp, cu celebri șefi de trib indieni. Din tot materialul de fapte istorice accesibile cunoașterii noastre nu știu dacă mai mult de zece la sută au fost folosite. Multe, foarte multe din aceste date istorice cunoscute și nefolosite sînt atît de interesante încît din fiecare s-ar putea scoate ideea unui film întreg. S-au făcut cu mult peste o sută de westerne. Ca să le mai diferențieze conținutul, „creatorii" au început să „aranjeze" westerne muzicale, apoi westerne comice, apoi westerne pretins „psihologice", cu foarte puține focuri de pistol și foarte multe creștinești frămîntări. Toți au aerul să considere „vechiul" western epuizat. În realitate, el este de-abia început ; este încă o sursă aproape virgină.

Teme de film istoric veritabil găsim, multe, în studiourile de la București, chiar dacă unele nu au fost duse la bun sfîrșit.

Filmul *Golgota*, al lui Mircea Drăgan, avea categoric caracter de film istoric și, în plus, avantajul unei structuri de roman palpitant. El se inspira dintr-un episod foarte particular în istoria națională a luptei sociale, care a dat substanța unui interesant și adevărat film istoric. Totuși, filmul făcut de Mircea Drăgan, deși nu conținea nici un anacronism, nu explica îndeajuns cum o stratagemă ingenioasă a fost dejucată prin divulgare și prefăcută într-o tragedie de tip antic, tragedia personală a celor cinci femei.

Un alt episod din care se putea realiza (și chiar s-a încercat) un adevărat film istoric a fost răscoala din 1907. S-au făcut trei filme. Unul al lui Calotescu : *1907*, excelent ca elocvență a imaginii. Prima secvență era cerdacul conacului Bibescu. Cerdacul cu fața la peisaj este gol, dar încă și mai gol e peisajul. Sîntem la sfîrșitul iernii, pe Cîmpia Dunării. O stepă de zăpadă se întinde pînă la începutul cerului. Șaisprezece mii de pogoane proprietate a unui singur om. Zăpada nu e înaltă ; de-abia acoperă pămîntul, așa că ia forma și desenul arăturilor. Pustiul pare lucrat, pieptănat, greblat. Un deșert muncit. În cerdac, nimeni și nimic. Doar, agățate de cui pe un stîlp, un bici și un binoclu, amîndouă pictate subliniat, în trăsături tari de tuș negru pe cerul gol. Gîrbaciul, e inutil să spunem ce înseamnă. Iar tîlcul binoclului ne răsare atunci brusc în minte. Este asociat cu oceanul imens de zare și ogor care ni se întinde în față. Este asociat cu gestul stăpînului care privește de sus, de departe, de oriunde, gestul stăpînului ce poruncește, controlează, supune. Două obiecte, două piese de muzeu moral, documente psihologice pentru istoria timpului.

Dar iată și un alt gen de document istoric. Moșia începea chiar din pragul conacului și mergea pînă în ograda iobagului. Cîteva versuri de literatură populară evocă această invazie :

„Moșia îi ajunge pînă la noi acasă,
Aproape n-are omul pe unde să mai iasă.
Nu mai țin de ogradă nici cloștile cu pui,

Spania la ora războiului civil (Cui îi bate ceasul *cu Ingrid Bergman, Katina Paxinou și Gary Cooper)*

Vulpea deșertului *(mareșalul Rommel) a căpătat trăsăturile lui Erich von Stroheim*

Și ele pasc, ca mieii, azi, pe moșia lui".

În filmul lui Daquin *Ciulinii Bărăganului* se arată cum grozăvia evenimentelor din 1907 se întipărește pe retina fragilă a unui copil, un adolescent. Filmul e destul de bine făcut. Mai ales că e singurul care a arătat mai insistent tabloul cel mai important istoricește, al răscoalei propriu-zise. Al treilea autor e Mureșan, iar filmul se numește chiar *Răscoala* și se axează tot pe evenimentele din 1907. Cu toate calitățile sale, nici aici nu cred însă că s-a prins acel caracter care îi dă unicitate procesului istoric de atunci.

Filmul *Tudor* răspunde și el, într-o măsură, canoanelor și cerințelor filmului istoric.

S-au făcut pînă acum trei filme despre haiduci. La apariția primului a avut loc o masă rotundă la „Gazeta literară", unde unul dintre participanți, citind cîteva texte istorice, a atras atenția asupra originalității fenomenului haiduciei. Haiducia e specifică țărilor din sud-estul european, îndeosebi Principatelor românești dunărene. Căci aici jugul străin avea un caracter pur economic și se traducea printr-un jaf sălbatic. Haiducia era lupta contra mizeriei celor de jos. Contra unei mizerii mortale.

În cele două filme care au urmat după *Haiducii*, adică *Răpirea fecioarelor* și *Răzbunarea haiducilor*, regizorul Cocea a introdus, rînd pe rînd, diferitele trăsături semnalate la acea masă rotundă. Cele două filme merită în bună măsură calificativul de film istoric. La Buftea se folosește nomenclatura exagerată de „epopee națională". Am fi mai mulțumiți dacă s-ar răspunde la aceea de „film istoric". Și dacă ar fi cît de adevărat, epopee și patriotic cu putință.

Filmele despre daci par a fi îndeplinit într-o mai mare măsură aceste condiții. Dacii lui Sergiu Nicolaescu redau multe din caracterele specifice ale acestui original popor, *totodată neroman și nebarbar*, într-o epocă unde tot ce nu era roman se numea „barbar". Acest film a atins, deși cam în treacăt, o altă trăsătură remarcabilă a dacilor. Mă refer la religie. Dacii, desigur, ca toată lumea contemporană lor credeau în viața viitoare, care însă nu era, ca în paradisul și iadul creștin, o răfuială pentru merite și păcate. Viața de apoi a dacilor era realistă și laică. Era o simplă continuare a vieții de pe pămînt. În această a doua viață, dacul avea sarcina să dreagă ceea ce începuse în viața numărul unu. Iată de ce dacii spuneau că se nasc plîngînd și mor rîzînd.

Columna lui Mircea Drăgan a avut meritul să surprindă un alt tipic caracter dac, calitățile de demnitate, civilizație și înțelepciune. Între daci și împărăția romană se încheiase, din primul moment al înfrîngerii, un pact tăcut, de un conținut unic în toată istoria universală. Metaforic vorbind, dacii erau dispuși să dea tot. În schimb cereau de asemenea *tot*. Cereau ca romanilor să le iasă din cap că au fost învingători, că dacii au fost bătuți. Au pierdut o bătălie. Dar nu și războiul. Războiul continuă, în afară de cazul cînd romanii vor uita că au fost vreodată învingători. Atunci dacii consimt să se considere frați cu romanii. Traian a avut înțelepciunea să accepte acest pact nescris și neformulat în cuvinte. Această fuziune între două popoare, plecată de la cea mai feroce ură, e un fenomen unic în Istoria Universală. Filmul lui Drăgan a ales această temă. Temă grea, temă nouă. Pentru a-i da putere concretă și patos, înfrățirea pe dimensiune de popor a fost arătată și la dimensiunea de persoane. Același proces de trecere de la ură la prietenie, de la prietenie la dragoste are loc între două persoane : căpetenia romanilor, Tiberiu, și cea mai nobilă, cea mai mîndră și dîrză dintre femeile dace. Filmul lui Drăgan merită calificativul de film istoric.

În încheiere, trebuie să spunem că așteptăm, deși s-au făcut începuturi în această direcție, *filmul* istoriei țării noastre din ultimul sfert de veac.

1888: SOCIALIȘTII ROMÂNI LA TRIBUNA PARLAMENTULUI

V. Gh. Morțun

Ioan Nădejde

„Din păcate, cum ziceți dumneavoastră, și din noroc, cum zicem noi...”

La începutul anului 1888, cercurile socialiste din țara noastră, analizînd succesele obținute pînă atunci, au considerat că era posibilă și necesară participarea lor la alegerile parlamentare. Momentul era cu atît mai favorabil, cu cît guvernul I. C. Brătianu devenise foarte impopular, după 12 ani de guvernare, dominată, mai ales în ultima perioadă (după moartea lui C. A. Rosetti), de abuzuri și samavolnicii fățișe. Partidele și guvernele politice se prezentau

în aceste alegeri cu programe care urmăreau înlăturarea guvernului existent și înlocuirea lui cu una din formațiunile de opoziție. Socialiștii au hotărît să se prezinte în bătălia electorală ca o grupare independentă, cu propriii săi candidați .

În ianuarie 1888 nu a fost însă validat decît mandatul unui singur deputat socialist, V. Gh. Morțun, la Colegiul II din Roman. Peste cîteva luni, tot în 1888, socialiștii au candidat și în alegerile organizate de guvernul junimist-coservator Th. Rosetti — P.P. Carp. Rezultatele acestor alegeri demonstrau creșterea bazei de masă a socialiștilor, oglindită prin sporirea voturilor acordate candidaților lor. Dar Camera, cum va face de atîtea ori cînd reprezentanții maselor încercau porțile Parlamentului, nu a validat decît mandatele lui Ioan Nădejde (Colegiul III Iași) și V. Gh. Morțun (Colegiul II Roman), invalidînd pe cele ale lui Lascăr Veniamin (Colegiul itl Roman) și Constantin Mille (Colegiul III Vaslui). Nădejde și Morțun erau la acea dată fruntașii socialiști cu cea mai largă și cunoscută activitate și intrarea lor în Cameră era, desigur, și o mărturie a sprijinului și popularității de care se bucurau ei în rîndul masei de alegători din rîndul muncitorilor și țăranilor, precum și ale unor pături mic-burgheze și intelectuale.

Se știe că socialiștii au exagerat rolul luptei parlamentare în îmbunătățiera situației maselor populare, adoptînd o tactică strict legalistă, subapreciind organizarea luptei de clasă a muncitorilor și țăranilor. Totuși, activitatea depusă de deputații socialiști în Parlament rămîne valoroasă prin proclamarea deschisă a unor idei politice înaintate, prin demascarea hotărîtă a repetatelor încălcări ale normelor constituționale ale statului.

În 1888 a izbucnit marea răscoală a țăranilor, au avut loc importante acțiuni de clasă ale muncitorilor ceferiști și tipografi. Aceste evenimente au determinat aprige dispute în Parlament, în timpul cărora deputații socialiști, în avangarda curentului democratic, au combătut cu vehemență argumentele reacționare ale lui Th. Rosetti, Al. Lahovari și ale altora.

Deputații socialiști s-au ridicat cu fermitate în apărarea drepturilor muncitorilor ceferiști și tipografi, ale țăranilor, victime ale măsurilor represive adoptate după mișcările din 1888.

În paginile următoare reproducem cîteva fragmente din *Dezbaterile Adunării Deputaților*, sesiunea 1888—1889, semnificative pentru atitudinea deputaților socialiști în problemele majore ale vieții politice românești.

NORA ZIZI MUNTEANU

Guvernul personal

(Ședința din 12 noiembrie 1888) [1]

Voci : Închiderea discuțiunei.

Dl. G. V. Mortzun : Sînt contra închiderii discuțiunei pentru motivul că, după cît ați putut observa, minoritatea astăzi s-a scindat, s-a arătat în chip vădit că e alcătuită din deosebite nuanțe, din deosebite partide, dîndu-și fiecare părerea sa asupra guvernului personal, deci cred că nu ar fi rău să ne spunem și noi, socialiștii, cuvîntul nostru în această mare chestiune care s-a discutat astăzi.

Cer să nu închideți discuția pentru că voim să dezvoltăm și noi părerea noastră ; și dacă discuția nu va fi închisă, după cum nădăjduiesc, vom arăta că noi nu considerăm pe acest guvern personal rău și nelegal pentru că ar fi întîiul guvern personal care a ființat în țara noastră ; pentru că, după noi, toate guvernele care s-au urmat pînă acum la cîrma statului și cele ce vor urma pînă la schimbarea stării de lucruri care îngăduie și ocrotesc asemenea nedreptate, *toate guvernele vor fi personale*, dacă nu personale ale regelui, dar personale ale unei clase sociale, ale clasei stăpînitoare și avută. Căci după alcătuirea colegiilor electorale 7 000 de alegători astăzi trimit în Cameră peste 70 de deputați.

Dl. președinte, L. Catargiu : Aceasta nu e în contra închiderii discuției.

Dl. G. V. Mortzun : Motivez, d-le președinte.

Și în acest chip reprezentația țării nu este legală, nu este proporțională.. Atunci cînd un colegiu electoral care se alcătuiește din aproape un milion de alegători nu trimite decît 38 de deputați și altul alcătuit din 7 000 trimite 70...

Dl. Președinte, L. Catargiu : Vă rog să vă țineți în chestiunea pentru care aveți cuvîntul.

Dl. G. V. Mortzun : D-le președinte, nu fac decît să motivez [...]

[1] *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 5, din 15 noiembrie 1888. (Se discută compoziția noului guvern și mesajul regal)

Era un proprietar care bătea cumplit...

(Ședința din 23 noiembrie 1888) [2]

MANIFESTUL
PARTIDEI MUNCITORILOR

MUNCITORI!

Manifest electoral redactat și răspîndit de socialiști în timpul campaniei electorale din 1888

Dl. I. Nădejde: D-lor deputați, eu n-am să vorbesc așa de mult sau de pe larg asupra părții de la mijloc, a interpelării ce am anunțat: adică, n-am să vorbesc pe larg despre mijloacele de represiune, și anume, pentru că dl. Dobrescu, în mare parte a vorbit despre aceasta, cel puțin în mod general. Însă am să arăt o serie de fapte, care cred că sînt stabilite, pentru ca să vedeți că ancheta trebuie ca să constate tot felul de barbarii comise, nu numai în Muntenia, dar și în Moldova și anume în județele Vaslui și Roman [...]

Să începem dar cu exploatarea din partea proprietarilor și posesorilor... și, fiindcă ceea ce face ca punctul acesta să fie explicat, este lipsa de pămînt, o să ating chestiunea aceasta [...]

Mai înainte se credea, sau cel puțin se spunea așa ca să se creadă, că mai toți sătenii sînt împroprietăriți și că n-au nevoie de pămînt. Aceasta o spunea dl. I. Brătianu în toate zilele. Cu ocaziunea Legii din 27 februarie s-a constatat însă că mai în toate comunele, aproape jumătate din locuitori n-au pămînt de loc, cum este în comuna Țuțora, județul Iași, unde în cătunul Cristești numai 7 oameni au pămînt, iar celelalte sute de locuitori n-au de loc. Acum vine întrebarea: cum de n-au, după ce s-au făcut o serie de legi pentru ca să li se dea?

Intîi este chestiunea legii de la 1864, care s-a aplicat într-un mod extraordinar și nedrept. Cunosc prin Moldova localități unde s-a spus țăranilor, puțin înainte de aplicarea legii, vă iert, nu mai aveți să faceți boieresc. Țăranii au primit cu bucurie această dezrobire a brațelor lor, dar cînd a venit aplicarea legii de la 1864 li s-a zis că ei n-au drept la pămînt fiindcă nu mai erau clăcași (Cristești).

In alte părți țăranii au pățit-o altfel; era un proprietar Mavrocordat lîngă Iași, care bătea cumplit pe locuitori; ei fugeau, dar dînsul făcea să-i aducă înapoi prin administrațiune. Cu un an înainte de legea de la 1864, el i-a bătut mai vîrtos și i-a gonit spunîndu-le că s-a săturat de dînșii, fără a mai trimite administrația după ei ca să-i aducă.

Țăranii au fost bucuroși că au scăpat și s-au refugiat prin mahalalele Iașilor și a altor localități; așa încît, cînd a venit aplicarea legii nu i-a găsit acolo și ei au rămas fără pămînt [...]

Vine pe urmă Legea tocmelilor agricole[3]; această lege este foarte ciudată, toată lumea se ceartă în privința acestei legi, unii zic că este bună, alții că este rea. Dar iată un lucru frumos; că această lege nu este cunoscută mai de nimeni din țărani, ei nu știu că este o lege a tocmelilor agricole; ei fac tocmelile cum voiește proprietarul și primarul, și le execută tot așa cum vor ei [...]

Pretutindeni țăranii au fost la muncă cu forța și duși să lucreze, și proprietarii pentru ca să se asigure de ei îi țineau închiși, și, ca să nu fugă duminica să se ducă acasă, îi țineau închiși ca pe robi; despre vineri și sîmbătă nici vorbă, despre neexecutare cu forța armată nici vorbă, așa încît legea aceasta dacă ar fi fost aplicată am fi putut ști despre rezultatele ei; dar nu a fost aplicată și țăranii au

---

[2] *Op. cit.*, nr. 10, din 26 noiembrie 1888. (Se discută cauzele și reprimarea răscoalelor țărănești)

[3] Legea tocmelilor agricole, propusă de C. A. Rosetti și votată în 1882, abroga executarea silită cu jandarmi a țăranilor în caz că nu-și puteau îndeplini obligațiile prevăzute în contractul dintre proprietari și țărani *(n.a.)*

fost lăsați în mîna proprietarilor și a arendașilor [...]

Cînd vine vorba de perceptori, cum se poartă ei cu țăranii îmi pare bine că pot să vă dau o dovadă, iarăși din *Epoca* *, poate veți acorda o anchetă și în privința aceasta.

Într-o comună din Dolj, perceptorul a găsit de cuviință, fiindcă nu putea să plătească țăranii, să ducă femeile la primărie. Așa se face mai pretutindeni, deși legea de urmărire prevede alte forme pentru încasarea banilor ; și fiindcă oamenii au fugit de acasă în ziua aceea, fiindcă știau că are să-i poftească la primărie, au chemat femeile, le-au dezbrăcat în pielea goală și le-au trimes acasă goale. Aceasta le spune *Epoca* și dă ca garant pe dl. Vlădoianu, mare proprietar.

În alt loc, în Tecuci, s-a găsit alt mijloc mai nostim ; țin pe țărani în apă și îi păzesc cu milițienii, pînă ce pot plăti [...]

La toate acestea li s-a arătat un mijloc de scăpare : să trimită deputați în Cameră ca să le susție cauza și să le facă dreptate. În adevăr au și încercat țăranii acest lucru în Prahova, în Vaslui, în Fălciu, în Bacău, în Botoșani și mai cu seamă în Iași și Roman unde au reușit, fiindcă erau mai tari. Ce s-a întîmplat însă în celelalte județe ?

Ați văzut cu ocaziunea validării Colegiului al III-lea de Vaslui cum v-am arătat că dl. Sandu Rășcanu, în înțelegere cu poliția, a organizat o bandă de bătăuși condusă de comisar, a bătut pe candidați, iar pe delegații țărani i-a dus la poliție și i-a căutat pînă și în ciubote ; le-au luat toate buletinele [...]

Față de asemenea lucruri, nu trebuie să vă mirați dacă

MUNCITORIUL

ORGAN AL PARTIDEI MUNCITORILOR

IESE [illegible]

RĂSCOALA ȚERANILOR

„Muncitoriul", organul cercului socialist ieșean, aflat sub directa influență a lui Ioan Nădejde și V. G. Morțun criticînd „violența" răscoalelor, sfătuia pe țărani să-și organizeze acțiunile revendicative în limitele legalității burgheze. Ulterior, cei doi lideri au căutat să impună aceste idei tactice și conducerii P.S.D.M.R.-ului.

țăranii au pierdut răbdarea și au pus mîna pe par [...]

În privința ingerințelor în alegeri, am avut exemplul cu cazul d-lui Caracostea, acolo ați văzut administrația de ce mijloace s-a servit, a adus ca alegători pe sergenții, care i-a îmbrăcat cu cojoace și i-a înarmat cu cuțite, la noi erau aduși sergenți cu bîte. La noi se mulțumeau numai să bată pe alegători, dar acolo voiau să-i înjunghie, și cu toate acestea alegerea de la Olt s-a validat [...]

Acum să trec asupra răscoalelor și a represiunilor lor.

Chestiunea răscoalelor ! Se constată în adevăr cum că țăranii în unele comune au comis excese foarte grave, adică au ajuns pînă la moarte de om, cum a fost la Ștefănești și în alte părți, însă în cea mai mare parte, nu s-au întîmplat decît bătăi și în cele mai multe locuri s-au întîmplat numai devastări. Noi nu putem aproba aceasta și am ară-

* Organ al Partidului Conservator.

DESROBIREA

ORGAN AL PARTIDULUI MUNCITORILOR

REDACTAT DE UN COMITET

APARE IN FIE CARE DUMINECA

O CEREERE

„Desrobirea", organul cercului socialist bucureștean, se solidariza sincer cu țăranii răsculați, condamnînd vehement măsurile represive ale autorităților burghezo-moșierești.

tat totdeauna că pe calea aceasta nu vor ajunge țăranii la alt rezultat decît numai la ceea ce s-a văzut, adică că au fost numai torturați și bătuți ; însă, d-lor, dacă am compara noi excesele țăranilor cu excesele comise nu de 20 de ani, dar numai de un an, doi de autoritățile comunale sau de proprietari, ați vedea că țăranii nu sînt vinovați în comparație cu funcționarii comunali, însă lucrul cel mai grav este că s-au întrebuințat represiuni brutale, represiuni *manu militare* și anume, dîndu-se ordin să împuște oamenii fără de a parlamenta [...]

Moșiile statului în posesiune generală

(Ședința din 24 noiembrie 1888) [4]

D-l. I. Nădejde : [...] Prin urmare după noi, sistemul care ar putea să lecuiască răul ar fi naționalizarea solului, și moșiile statului să se dea în posesia țăranilor la comune, nu în bucăți mici, ci în posesiune generală, în colectiv, sau pe unde țăranii n-ar voi să lucreze colectiv, să li se dea și o parte pentru un timp, dar tot în posesie.

O voce : Numai țăranilor ?

Dl. I. Nădejde : Ba și la boieri dacă vor ei să se transforme în țărani și să-și muncească pămîntul ei singuri.

O voce : Cu plată ?

Dl. I. Nădejde : Se înțelege, cu plată. Ce mai e vorbă că fără plată ? Nimic nu e fără plată în Țara Românească ; pînă și aerul se plătește.

Acest sistem însă de dare în posesiune a moșiilor statului numai la țărani nu se poate aplica numaidecît și noi nu sîntem dintre aceia care să-și poată închipui că societatea se poate transforma într-un an, doi sau trei, și noi știm că societatea e un organism și de aceea societatea se poate modifica numai încetul cu încetul, și, ținînd seama de nevoile actuale și de împrejurările actuale, admitem și noi cum ca să se dea țăranilor pămînturi de veci în loturi mici. Însă în privința punctului acestuia, avem de zis împotriva proiectului propus de guvern cum că e foarte îngust. *(Întreruperi).* [...]

Al doilea punct pe care îl credem absolut necesar este moralizarea funcționarilor de prin sate, căci am arătat că ei sînt o adevărată *pestă* pentru țărani. Prin urmare, trebuie numaidecît să fie înfrînați, să intre în lege, să nu îndrăznească a călca ei întîi legea și a da model țăranilor că nu există lege decît pe hîrtie.

Dl. Ion Marghiloman : Primarii nu sînt aleși de țărani ?

Dl. I. Nădejde : Primarii sînt aleși de subprefecți, mă mir că dl. Marghiloman nu știe aceasta [...]

Listele negre

(Ședința din 10 decembrie 1888) [5]

Dl. președinte L. Catargiu : [...] Acum dl. Nădejde are cuvîntul spre a-și dezvolta interpelarea d-sale adresată d-lui ministru al lucrărilor publice.

Dl. I Nădejde : D-lor deputați, cred că e destul de cunoscută mișcarea întîmplată la Gara de Nord, sînt acu cîteva luni, pentru ca să n-am nevoie să intru în amănunte, și am să stăruiesc numai în privința punctului asupra căruia am făcut interpelarea. În urma grevei întîmplată acolo, dl. ministru al lucrărilor publice de

[4] *Op. cit.*, nr. 11, din 27 noiembrie 1888. (Se continuă discutarea cauzelor răscoalelor țărănești)

[5] *Op. cit.*, nr. 20, din 17 decembrie 1888. (Interpelarea lui Ion Nădejde privind reprimarea grevei de la Gara de Nord).

atunci, dl. Ştirbei, a găsit de cuviinţă să ia următoarea măsură ; a îndepărtat din serviciul atelierului de la gară un număr de 30 sau 40 de lucrători sub cuvîntul că acei lucrători ar fi şefi ai grevei.

[...] Dl. ministru nu se mulţumeşte numai cu excluderea lor din atelier, ci a făcut o circulară care s-a împărţit în toate atelierele, nu numai ale statului, ca pirotechnia etc., dar şi în atelierele particulare, aşa încît cei 30, 40 de lucrători nu puteau şi nu pot să-şi găsească nicăieri de lucru, şi sînt peritori de foame. Dacă vreunul din aceşti lucrători mergea, spre exemplu, la arsenal şi lucra 2—3 zile, îndată ce se afla numele lui şi se găsea pe lista circulării, i se spunea : avem ordine să nu te primim, şi fără să-i plătească zilele deja lucrate era imediat dat afară.

Tot astfel se întîmpla şi la atelierele particulare [...] Eu aş dori ca dl. ministru al lucrărilor publice să trimită o nouă circulară prin care să desfiinţeze acea circulară trecută, şi să se lase libertate acelor nenorociţi să-şi cîştige hrana zilnică [...]

Poliţia devine sfioasă

(Şedinţa din 6 februarie 1889) [6]

Dl. vicepreşedinte : Acum are cuvîntul dl. Mortzun pentru a dezvolta interpelarea d-sale adresată d-lui ministru de interne şi d-lui ministru de justiţie.

Dl. G. V. Mortzun : [...] Din păcate, cum ziceţi d-voastră, şi din noroc, cum zicem noi, ideile socialiste prind rădăcină şi se lăţesc în acea parte a ţării *(Mişcări)* [...]

Faţă cu această lăţire a unor idei, care dacă sînt potrivnice altor idei, nu înseamnă de loc prin aceasta că sînt numai decît primejdioase, guvernul a găsit cu cale să se mişte, să ia măsuri excepţionale şi aceasta nu pe calea unei legi, nu făţiş, nu pe cale legală, ci pe calea obişnuită şi pînă acum, pe calea călcărilor de legi [...]

Duminica trecută, opt zile în urmă, sergenţii şi tuspatru comisarii oraşului Roman erau aşezaţi, de la orele 11, la uşa sălii de întrunire, Dacia, şi îndepărtau prin batjocură, ocări şi chiar prin lovituri, pe cetăţeni de a veni la întrunire. Mi s-a dat de ştire de cele ce se petreceau şi pe dată m-am dus să deschid sala, să intre înlăuntru cetăţenii şi atunci s-a întîmplat următorul lucru : că poliţia din Roman neobişnuită cu asemenea făţişe şi sfruntate călcări a legilor şi a drepturilor cetăţeneşti şi comisarii care ştiau la ce răspundere se expun cînd calcă libertatea întrunirilor, cum m-au văzut s-au făcut sfioşi, sergenţii s-au dat deoparte şi vreo 200 de cetăţeni au putut străbate, dar curînd un ordin sosit de sus sili poliţia să fie îndrăzneaţă şi ceilalţi cetăţeni care veneau rînduri, rînduri, să fie îndepărtaţi şi împiedicaţi de a lua parte la întrunire.

O adevărată robie

(Şedinţa din 19 mai 1889) [7]

Dl. I. Nădejde : D-lor, întîia interpelare a mea este relativă la tipografia statului. Abuzurile care m-au lovit pe mine mai rău sînt cele cu lucrătorii de acolo, care ar trebui să fie trataţi mai bine decît cei de la tipografiile particulare, pentru ca să se dea un fel de model. Cu toate acestea, ei sînt trataţi mai rău decît oriunde...

Şi fiindcă acest lucru, pe de o parte, discreditează o instituţiune întreţinută de stat, şi pe de altă parte, fiindcă lucrătorii sînt ţinuţi acolo într-o adevărată robie, de aceea am crezut să aduc la cunoştiinţa Camerei aceste fapte şi să cer îndreptare.

Iată în ce constă chestiunea cu lucrătorii de acolo.

Am afirmat încă prin interpelarea anunţată din sesiunea trecută că lucrătorii sînt siliţi să lucreze pînă la 17 ore pe zi, şi, deşi dl. director al tipografiei, în raportul d-sale către fostul ministru de interne, neagă, chiar după tabloul care mi s-a dat de tipografia statului, lucrul se adevereşte ; ceea ce este mai grav e că dl. director al tipografiei statului n-a binevoit a-mi da statul cu ceasurile lucrate în fiecare zi, ci mi-a dat numai numărul total de ceasuri lucrate pe o lună şi a avut îngrijire a-mi face media. Parcă de medie ar fi fost vorba. Dar chiar şi din tabloul ce mi l-a dat se vede la cîţiva lucrători, care n-au prea lucrat multe zile ore suplimentare, că au lucrat cîte 7, 8, 9 ore peste orele regulamentare, deci au ajuns la 17 ore [...]

---

[6] *Op. cit.*, nr. 37, din 12 februarie 1889. (Interpelarea lui Morţun privitoare la măsurile represive luate împotriva socialiştilor).

[7] *Op. cit.*, nr. 82, din 26 mai 1889. (Intervenţia lui Ion Nădejde, în legătură cu situaţia lucrătorilor tipografi).

Mihai de Hohenzollern și Ion Antonescu: interese comune și conflicte meschine

Regimul de dictatură militaro-fascistă al lui Antonescu a urmat, fără tranziție, cu începere de la 6 septembrie 1940, regimului de dictatură personală al lui Carol al II-lea. Amîndoi au condus treburile țării în conformitate cu interesele exploatatorilor autohtoni și străini pe care-i reprezentau și de al căror sprijin se bucurau, dar amîndoi s-au considerat stăpîni absoluți și nedisputați ai unei imense moșii — România.

Carol a avut de partea sa toate atuurile: el era nu numai deținătorul puterii efective — pe care și-o însușise în februarie 1938, călcînd prevederile constituționale și elaborînd altele noi, croite pe măsura veleităților și ambițiilor lui —, ci și „figura de probă", capul încoronat, Hohenzollernul a cărui legitimitate în fruntea statului nu mai avea nimeni dreptul s-o pună la îndoială.

Antonescu, în schimb, nu era „os regesc", ci un general obscur, care nu se remarcase prin nimic în cursul primului război mondial sau în viața politică și care era, în consecință, cu desăvîrșire necunoscut opiniei publice. Chiar dacă dreptul de a hotărî în toate problemele esențiale îi revenea în exclusivitate, el nu prezenta suficiente garanții pentru clasele dominante și nici nu era destul de decorativ pentru a ocupa singur scena. Antonescu a trebuit deci s-o împartă mai întîi cu legionarii, pe umerii cărora venise la putere. Aceștia s-au dovedit repede nu numai parteneri incomozi — ahtiați de îmbogățire rapidă prin mijloace fățiș tîlhărești, fără nici un respect față de formele clasice de jaf guvernamental, și porniți pe răfuieli sîngeroase cu adversarii lor din rîndurile vechilor politicieni —, ci și rivali primejdioși la grațiile protectorilor de la Berlin și, implicit, la acapararea principalelor pîrghii ale puterii. Raporturile s-au înrăutățit într-un ritm precipitat și, după exact patru luni și jumătate de „colaborare", Antonescu s-a descotorosit de ei, în ianuarie 1941, după ce primise binecuvîntarea lui Hitler în acest sens (vezi „Nopțile bucureștene ale cuțitelor lungi", Magazin istoric, nr. 12/1968 și 1—2 1969).

Cu Mihai, celălalt partener, lucrurile păreau a fi mai simple. El își urma tatăl la tron, după ce îl precedase cu prilejul primei abdicări a lui Carol. Antonescu știa cu cine are de-a face: tînărul era nepregătit, din toate punctele de vedere, pentru „meseria de rege". Îi lipsea cultura; nu avea nici capacitatea și nici dorința de a munci, nu era cîtuși de puțin la curent cu situația politică internă și internațională, nu era înarmat nici măcar cu viclenia și simțul de manevră al lui Carol al II-lea. Ținut sub obroc de tatăl lui, el putea fi lesne determinat să facă ceea ce îi cerea puternicul zilei, urmînd să joace, în concepția generalului dictator, un rol pur decorativ și, pe cît posibil, nici acela de prim rang.

Dar realitatea a corespuns numai în parte așteptărilor lui Antonescu. Între rege și „conducător" s-au creat treptat relații pe mai multe planuri: ei au colaborat într-o deplină armonie în problemele de fond, servind interesele Reichului atîta vreme cît trupele acestuia repurtau victorii de-a lungul și de-a latul Europei. Ceea ce nu i-a împiedicat să intre în conflict pe chestiuni de prestigiu, amor propriu sau avantaje materiale, șicanîndu-se reciproc cu metode și procedee de o ieftinătate care definește perfect personalitatea amîndurora. Mai tîrziu, pe măsură ce devenea tot mai vădit că Germania nazistă este pe cale de a pierde războiul, disensiunile s-au agravat, Mihai plecînd tot mai mult urechea la indicațiile primite din partea cercurilor politice burgheze care mizau pe o victorie anglo-americană.

Istoriografia noastră a acordat pînă acum un spațiu destul de restrîns relațiilor dintre Mihai și Antonescu. În Occident au apărut, în schimb, lucrări care prezintă lucrurile în mod tendențios și nu rareori de-a dreptul deformat.*

Iată de ce am considerat utilă și interesantă publicarea articolului care urmează.

MAGAZIN ISTORIC

---

* De exemplu, biografia exregelui Mihai, scrisă de Arthur Gould Lee, apărută sub titlul cam comercial de *Crown against sickle* („Coroana împotriva secerii"), are unele merite în creionarea unui portret autentic al ultimului suveran. Dar în contradicție cu faptele pe care el însuși le citează, Arthur Gould Lee se străduie să atribuie lui Mihai trăsături și calități inexistente, eludînd adevărul istoric și dînd evenimentelor interpretări care nu au nimic comun cu realitatea.

RĂZBOIUL ŞICANELOR

AL. GH. SAVU

„Un prinț cu inhibiții și fără posibilități“

În noaptea de 5 spre 6 septembrie 1940, Mihai a petrecut în „Casa nouă“, alături de Carol al II-lea și de sfetnicii lui apropiați, interminabile ore de incertitudini. Intuia — mai mult decît pricepea — că se petreceau fapte grave, fiind în joc viitorul dinastiei și, poate, chiar al instituției monarhice. Spre dimineață, văzîndu-l că „abia își putea ține ochii deschiși“, Carol I-a trimis să se culce, în timp ce el a rămas să redacteze actul de renunțare la tron în favoarea fiului său. Cum s-a trezit, în dimineața zilei de 6 septembrie, Mihai a fost dus, fără nici un ceremonial, în sala tronului, unde a depus jurămîntul în fața generalului Ion Antonescu, a patriarhului Nicodim și a lui D. G. Lupu, prim-președinte al Înaltei curți de casație și justiție.

În cursul zilei, nimeni nu s-a mai ocupat de noul monarh. Generalul Ion Antonescu avea probleme mai importante de soluționat, impuse de consolidarea proaspetei dictaturi, iar fostul rege era total absorbit de pregătirile de plecare, înghesuind în valize toate obiectele de preț, care puteau să încapă — de la lingouri de aur pînă la colecții de timbre. Prudent, el depusese din timp sume considerabile la diferite bănci din străinătate, pentru a-și îndulci exilul forțat. La întrebările fiului privind treburile care-i reveneau ca monarh și atitudinea pe care trebuia să o adopte în relațiile cu generalul, tatăl răspundea morocănos și monosilabic. „Rareori — recunoaște Arthur Gould Lee — un prinț a început să exercite sarcinile regale cu atîtea inhibiții personale, cu atîta lipsă de posibilități promițătoare. Venea după un tată care adusese monarhiei un prost renume. Avea o idee extrem de vagă despre îndatoririle lui. Era nu numai neprietenos, dar nici măcar în stare să-și facă prieteni. Neavînd nici încredere în el, nici rafinament, nu avea ușurința de a fi distant, lucru de care sînt învinuite persoanele regale. În schimb, se ascundea în dosul unei măști de tăcere, pe care nu se ivea nici un zîmbet“.[1]

Cînd Antonescu a revenit la Palat, în dimineața zilei de 7 septembrie, l-a găsit pe Mihai dezorientat și abătut. Generalul s-a

[1] Arthur Gould Lee : „Crown against sickle“, Londra, pag. 23. Ambasadorul Italiei la București, Renato Bova Scoppa, care l-a cunoscut îndeaproape pe Mihai I, îl descrie în termeni similiari : regele era „...un foarte tînăr suveran, neexperimentat în treburile statului“, care „...vorbea puțin, era foarte sportiv și neformat încă pentru conversațiunile politice. El se interesa înainte de orice de automobile și de canotaj...“ (Renato Bova Scoppa, „La pace impossibile“, Torino, pag. 198).

Intorcînd spatele „auto-mareșalului“, Mihai își rezervă grațiile pentru feldmareșalul nazist Keitel

hotărît să-l trateze fără menajamente, cerîndu-i imperativ să semneze decretul care legifera transferarea în mîinile sale a principalelor prerogative deținute în trecut de monarhie [2]. Obținînd ceea ce ceruse, Antonescu a fost în continuare grosolan, cu scopul evident de a intimida complet pe Mihai și anturajul lui : „Cu capul congestionat și vinele zvîcnind la tîmple — notează I. Mocioni-Stircea, unul dintre membrii marcanți ai camarilei —, făcînd spume la gură pe măsură ce se înfuria mai mult, autosugestionîndu-se că ar avea motive vechi și abundente pentru a se servi în fine de limbajul ce s-ar impune situației și trebuia folosit de mult (dar pe care neîndrăznind a-l ține tatălui, îl debita acum cu atît mai mare răzbunare fiului), ca un bătrîn părinte incapabil să-și educe băiatul răsfățat altfel decît prin explozive admonestări periodice, pe un ton care de atunci va face imposibile orice relații normale, Antonescu a început prin a le face interlocutorilor săi siderați un scurt dar cu atît mai plastic rechizitoriu" [3]. Generalul, care nu se împăcase niciodată cu bunele maniere, a cerut suveranului și curții un regim de „penitență", pentru a se putea „ierta" monarhiei faptul că aruncase țara în mocirlă. [4] Totodată, el le-a interzis orice legături politice neaprobate de guvern, spunîndu-i deschis lui Mihai că „ar trebui să mai învețe carte multă, făcînd studii universitare [...] înainte de a se gîndi măcar să poată participa la treburile statului [...] în care generalul Antonescu nu va tolera nici un amestec, ce nu ar face decît să-i încurce greaua misiune a conducerii, pentru care el și-asumă singur toată răspunderea, cu riscurile ei" [5].

În termeni la fel de neprotocolari, după cum notează Sabina Cantacuzino, I. Antonescu a rechemat-o în țară pe regina-mamă Elena.

Explicații la o supraviețuire

Nu este, desigur, surprinzător că Ion Antonescu trata monarhia în maniera celebrului personaj al lui Anton Bacalbașa. Generalul era cunoscut ca un om ranchiunos, care-și rumega răzbunarea ani de-a rîndul, pînă ce se ivea un moment favorabil cînd reușea să lovească. Se știe, de pildă, că prima lui grijă după ce-a devenit dictator a fost pedepsirea camarazilor care i se arătaseră în cine știe ce împrejurări potrivnici ; unii dintre aceștia au fost expediați în diferite tîrgușoare de provincie, iar alții, pur și simplu, îndepărtați în mod abuziv din cadrele armatei. Era surprinzător, în schimb, că monarhia a supraviețuit, totuși falimentului lamentabil al dictaturii regale, la începutul lunii septembrie 1940.

Explicația trebuie căutată, după părerea noastră, în faptul că nici unul dintre participanții la izgonirea lui Carol al II-lea nu a avut interesul să desființeze monarhia. Maniu și Brătianu, insistînd în tratativele cu Ion Antonescu asupra abdicării lui Carol, au afirmat în același timp foarte categoric convingerea că monarhia trebuia conservată. Ei vedeau în această instituție un factor „ponderator" în cadrul noului regim și un instrument de care se puteau servi, la momentul oportun, pentru restabilirea vechilor rînduieli. Printre puținele prerogative rămase regelui era și acela de a numi primul ministru : formula era lipsită de conținut desigur, în perioada respectivă, dar putea deveni o pîrghie reală într-o conjunctură prielnică. Imediat după 6 septembrie, P.N.Ț. și P.N.L. au dat comunicate în care își reafirmau crezurile monarhice, stabilind totodată contacte cu noul suveran. „Partidul Național-Țărănesc — se spunea în comunicatul publicat de conducerea acestui partid la 8 septembrie 1940 — ia act de abdicarea regelui Carol II, socotind-o ca un eveniment natural și prevăzut, în urma politicii pe care a urmat-o în ultimii ani. Păstrînd atitudinea sa monarhic constituțională, Partidul Național-Țărănesc exprimă față de noul rege Mihai I sentimentul de credință și devotament" [6].

O poziție similară a adoptat și Garda de fier. Într-un manifest semnat de Horia Sima și difuzat încă la 1 septembrie, se sublinia faptul că „Mișcarea legionară e hotărîtă să asigure continuitatea dinastiei românești și să accepte domnia voievodului Mihai de Alba Iulia" [7]. Cunoscînd simpatia prințului moștenitor pentru legionari, conducătorii Gărzii de fier sperau să se folosească de el în scopul acaparării puterii.

Hotărîtoare pentru soarta monarhiei a fost însă atitudinea cercurilor conducătoare de la Berlin. Fascismul a conservat pretutindeni, ori de cîte ori a fost posibil, instituțiile retrograde, adaptîndu-le propriilor interese. Arthur Gould Lee a sesizat în mod realist faptul că „pentru Hitler, un monarh lipsit de experiență și docil în mîinile unui om devotat Germaniei, era o soluție idea-

---

[2] Mihai n-a semnat altceva decît copia decretului dat de tatăl său, în preajma abdicării, într-o formă puțin modificată însă în favoarea lui I. Antonescu.

[3] Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fondul nr. 2, dosarul nr. 192, vol. 1, fila 59 (manuscrisul „Amintirilor" lui I. Mocioni-Stircea).

[4] Biblioteca Academiei R.S.R., Arhiva familiei Brătianu, mapa V, mss. 63 (manuscrisul memoriilor Sabinei Cantacuzino, fascicola 1 iulie—15 septembrie 1940, fila 26).

[5] Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fondul nr. 2, dosarul nr. 192, vol. 1, fila 59 (Manuscrisul „Amintirilor" lui I. Mocioni-Stircea).

[6] „Universul", an 57, nr. 247, din 8 septembrie 1940.

[7] Arhiva M.F.A., dosarul nr. 1000/86, fila 71.

lă"[8]. Atîta vreme cît Garda de fier nu-şi dovedise potenţele de guvernare, iar bicefalia fascistă Antonescu-Sima lăsa să se întrevadă că va fi un izvor de fricţiuni, la Berlin s-a considerat că menţinerea monarhiei reducea considerabil opoziţia din partea armatei şi a unor grupări burghezo-moşiereşti.

Singurul care s-a gîndit, la un moment dat, în preajma abdicării lui Carol al II-lea, să se debaraseze de monarhie, a fost generalul Ion Antonescu. Lovindu-se însă de opoziţia lui Dinu Brătianu şi a lui Iuliu Maniu, negăsind sprijin la Garda de fier şi la Legaţia germană, ambiţiosul general a bătut în retragere. Probabil că în insultele aduse lui Mihai la 7 septembrie, răbufnise şi o parte a nemulţumirii noului dictator că pierduse prilejul cel mai favorabil cînd ar fi putut să concentreze în mîinile lui toate prerogativele.

Astfel, din motive diferite şi urmărind scopuri diferite, forţele interne şi externe implicate în lovitura de stat de la 6 septembrie 1940 l-au îndepărtat pe Carol al II-lea, dar au menţinut instituţia monarhică.

În prima perioadă după venirea la putere, Ion Antonescu, folosindu-se de situaţia precară în care se găsea regele, a continuat să-i slăbească, printr-un şir de măsuri, poziţiile politice şi economice. „Palatul — spunea Antonescu într-o şedinţă a Consiliului de Miniştri — nu se va mai amesteca în nici o problemă a statului şi acel ministru sau funcţionar al statului ce va fi prins de mine (că întreţine relaţii cu regele — *n.n.*) va fi destituit imediat şi sancţionat. Am să fac statutul Casei regale şi îl voi impune la toţi. Chiar de pe acum am dat indicaţiuni principiale de drepturile pe care le vor avea aghiotanţii regali şi ele vor fi de aşa natură, ca să nu mai facă acolo clică (trei luni numai vor sta la Palat aghiotanţii regali şi apoi se vor schimba ; cu această măsură un vor prinde nici o aderenţă cu tronul şi cu această măsură putem să trecem cîţi mai mulţi ofiţeri pe la Palat şi regele va putea să-şi cunoască armata lui). Pînă cînd regele va deveni cu vîrsta şi mintea ca să-şi dea seama de problemele statului, vă rog să luaţi notă de acest lucru, nimeni nu va putea să-i supună problemele de stat şi oricine şi pe orice treaptă s-ar găsi în stat, va fi destituit de mine şi motivat [sic !] în faţa naţiunii [...] *Nimeni nu va trece prin faţa Palatului decît ca să se închine în faţa unui simbol. El este numai un simbol şi nu are dreptul să se amestece în conducerea statului*"[9].

În pofida promisiunii date lui Carol al II-lea că bunurile lăsate de el în România nu vor avea de suferit, Ion Antonescu a instituit comisii speciale însărcinate să analizeze condiţiile în care monarhia dobîndise o serie de proprietăţi în ultimii zece ani. Un personal numeros a invadat domeniile şi castelele regale, punînd în multe locuri sechestre sau comiţînd fraude[10]. Pe această cale şi prin alte măsuri, veniturile Casei regale au fost diminuate. Istoria se repeta : la timpul său, Carol al II-lea tăiase din veniturile reginei Maria ori de cîte ori aceasta refuza să-i dea ascultare.

Prăbuşirea regimului carlist şi instaurarea dictaturii antonesciene au dat, în felul acesta, lovituri poziţiilor economice şi politice ale monarhiei. Survenită după o perioadă în care Palatul reuşise să atingă punctul maxim al influenţei sale în viaţa politică a ţării, situaţia a generat, în mod firesc, contradicţii puternice între cercurile palatului şi noul regim dictatorial. În perioada următoare, în timp ce Antonescu va căuta să-şi consolideze propriile poziţii cu sprijinul cercurilor fasciste din interior şi al Reichului nazist, regele Mihai îşi va lega tot mai mult speranţele de victoria puterilor occidentale şi de revenirea vechilor partide — naţional-ţărănesc şi liberal — la suprafaţa vieţii politice.

Treptat, Ion Antonescu a început să vadă mai limpede utilitatea monarhiei şi a lui Mihai, personal. De aceea, a devenit mai protocolar în relaţiile cu regele, lăsîndu-i mai multă independenţă în problemele care priveau organizarea lăuntrică a Palatului şi punînd capăt anchetelor asupra bunurilor familiei regale.

Impopularitatea regimului, nemulţumirea crescîndă a maselor muncitoare, încordarea relaţiilor cu Horia Sima au contribuit şi ele la modificarea atitudinii lui Antonescu.

La rîndul ei, monarhia a făcut eforturi vizibile pentru a se adapta noilor împrejurări. Dorind să-şi păstreze tronul cu orice preţ, regele nu a rămas insensibil la avansurile generalului, pretîndu-se la numeroase complicităţi. Trebuie subliniat faptul că lanţul de compromisuri cu Ion Antonescu şi cu hitleriştii a fost generat nu numai de presiunile exercitate asupra monarhiei, ci şi de existenţa unor poziţii şi interese comune sau foarte apropiate — ca de pildă asigurarea „ordinii interne" şi reprimarea mişcării democratice şi revoluţionare. De fapt, în săvîrşirea a numeroase acte ale politicii interne sau externe, monarhia nu era un simplu instrument, ci un factor activ al regimului de dictatură militară-fascistă.

În acest context, evoluţia relaţiilor dintre rege şi Antonescu a parcurs un drum extrem de sinuos, presărat cu zile de bună înţelegere şi cu momente de izbucniri violente. Este cunoscut, de exemplu, faptul că regele şi regina-mamă s-au pus la dispoziţia

---

[8] Arthur Gould Lee, op. cit., pag. 24.

[9] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8194, filele 3—4. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 7 septembrie 1940.

[10] Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fondul nr. 2, dosarul nr. 192 vol. 1, filele 56—70 (Manuscrisul „Amintirilor" lui I. Mocioni-Stircea).

generalului, în campania asiduă întreprinsă de acesta la sfîrșitul anului 1940 pentru a-și crea „popularitate". În acest scop, la 25 octombrie, familia regală s-a plimbat pe jos, împreună cu generalul, parcurgînd ostentativ principalele străzi ale Capitalei. Implicații politice mult mai profunde a avut participarea regelui la diferite întruniri și manifestații fasciste, alături de Ion Antonescu și de Horia Sima.

După declanșarea criminalului război antisovietic, Mihai I a vizitat în cîteva rînduri unitățile de pe front și a asistat la diferite operațiuni militare, în anturajul ofițerilor hitleriști [11]. Pînă spre sfîrșitul anului 1943, monarhia s-a abținut de la orice atitudine care ar fi putut căpăta semnificația unei desolidarizări de politica internă sau externă a regimului antonescian sau de Reich. Pasivitatea cercurilor Palatului și, în unele cazuri, adeziunea lor la politica guvernului au reprezentat, în fond, un sprijin direct acordat generalului Antonescu. Totodată, ca și liderii partidelor „istorice", monarhia a refuzat să participe la acțiunile forțelor patriotice, antifasciste și antihitleriste.

Fricțiunile existente pînă în 1943 între rege și Ion Antonescu nu au avut la bază probleme fundamentale, de principiu, ci chestiuni de protocol, șicane reciproce, jigniri etc. [12] Toate acestea reprezentau, după caracterizarea plastică făcută chiar de biograful exregelui Mihai, simple „furtuni într-un pahar cu apă".

Iată, de pildă, ce semnala o notă a Siguranței la sfîrșitul anului 1941 : La Palat „s-a criticat faptul că statul nu are grijă să dea o locuință regelui și reginei, compatibilă cu situația lor" [13]. La insistențele regelui, Ion Antonescu a promis să pună la dispoziția familiei regale vila Tillea. „Cu toate acestea — se spunea într-o altă notă a Siguranței, datată 5 februarie 1942 — ulterior, domnul mareșal a comunicat colonelului Mardare că domnia sa a înțeles că este vorba de vila Tillea din București, cea din Predeal fiind promisă lui Killinger" (ambasadorul Germaniei la București — *n.n.*)

O notă întocmită de unul dintre informatorii lui Ion Antonescu releva sugestiv, la 21 aprilie 1942, un alt motiv de supărare a membrilor familiei regale, care considerau că „domnul Mareșal * «le-a îngrădit viața» la Palat" [14]. Din cercurile Legației elvețiene, Ion Antonescu era sesizat că regina Elena „este profund nemulțumită și se consideră deosebit de jignită în rolul ce i s-a rezervat, de personagiu fără importanță în viața activă românească" [15].

Lezarea intereselor economice ale monarhiei a alimentat, de asemenea, numeroase incidente între rege și „conducător". „Economiile impuse casei regale — relata o notă a serviciului secret antonescian — sînt discutate defavorabil de către cei de mai sus" — adică de cercurile Palatului [16]. „Regele — se spunea în altă notă — este profund mîhnit de măsura recentă (aprilie 1942 — *n.n.*) prin care se iau personalului Casei regale locuințele de pe Splai" [17].

În acest război al șicanelor, Palatul a înregistrat numeroase înfrîngeri, dar și cîteva „victorii", mult gustate și comentate de camarilă.

A. Gould Lee istorisește un episod care a stîrnit, la vremea sa, multă vîlvă : „În timpul ceremoniilor din sala tronului din Palatul regal din București, regele se așeza pe tron, în timp ce regina-mamă stătea alături de el, cu o treaptă mai jos. Locul pe care trebuia să-l ocupe Antonescu era lîngă ceilalți membri ai guvernului, care se strîngeau în grup, la dreapta și ceva mai departe de treptele tronului. Nemulțumit de această obscură poziție, el și-a făcut obiceiul de a sta separat de membrii guvernului, pe prima treaptă a tronului. La ceremonia care a avut loc de Anul Nou, în 1943, regele Mihai a observat că Antonescu s-a urcat pe a doua treaptă, fiind imediat sub tron și la același nivel cu regina Elena. Mihai nu a putut tolera aceasta și i-a spus deschis maestrului de ceremonii să dea instrucțiuni lui Antonescu ca să-și reia locul ce i se cuvenea, alături de guvern. Cînd i s-a transmis acest mesaj, în propriile cuvinte ale regelui, Antonescu a declarat furios că fusese jignit într-un mod care nu poate fi iertat" [18]. „Conducătorul" a cerut regelui să-i trimită scuze în scris, amenințînd că în caz contrar nu avea să mai vină la Palat.

---

[11] Arhiva M.A.I., dosarul nr. 24, General, filele 29—30.

[12] O excepție a fost, poate, tentativa regelui de a interveni în conflictul dintre Ion Antonescu și Garda de fier, după dezlănțuirea rebeliunii legionare. Solicitat de Horia Sima să „arbitreze" acest conflict, Mihai a părăsit Sinaia și s-a îndreptat spre București, dar Antonescu, considerînd aceasta o încercare de amestec în viața politică și un sprijin pentru Gardă, a telefonat autorităților de pe parcurs să-l oprească din drum. Regele a fost nevoit să se întoarcă la Sinaia.

[13] Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, dosarul nr. 3273/4, fila 172.

* Ion Antonescu și-a autoatribuit titlul de mareșal printr-un decret din 21 august 1941.

[14] Loc. cit., filele 161—163.

[15] Loc. cit., fila 166.

[16] Loc., cit., fila 172.

[17] Loc. cit., fila 191.

[18] Arthur Gould Lee, op. cit., pag. 64.

Ocupați și ocupanți: Mihai și Antonescu primesc defilarea trupelor germane

Duel „între înaltele doamne"

În aceste incidente, regina-mamă a avut uneori un rol mai mare chiar decît Mihai. Ion Antonescu suspecta toate persoanele care întreținеau relații strînse cu familia regală, îndepărtîndu-le de la Palat sub diferite pretexte, inclusiv pe favoriții reginei.

Nu puțină supărare îi produceau reginei veleitățile de „primă doamnă a țării" spre care aspira Maria Antonescu, soția „conducătorului". R. Bova Scoppa, care a reușit să surprindă cîteva aspecte interesante din viața intimă a familiei mareșalului, aprecia că Maria Antonescu „sub o aparentă timiditate, nutrea o puternică ambiție" [19]. Sfidînd-o pe regină, soția lui Antonescu s-a străduit să-și înjghebeze un anturaj „ca la curte", cu doamne de onoare și ceremonial princiar. Ieșea în public însoțită de o suită proprie și pretindea să i se acorde la festivități onoruri ce nu se „cuveneau" decît reginei.

Și regina a avut clipele ei de satisfacție în „bătălia" cu soția lui Antonescu. O dată cu alte deprinderi princiare, ultima își luase și obiceiul de a semna corespondența oficială numai cu numele mic — Maria —, imitînd-o pe regină care semna Elena.

Aceasta din urmă pîndea de mult un prilej prielnic pentru a pune lucrurile la punct. Într-una din zile, cele două „înalte doamne" — după formularea protocolară a epocii — au vizitat împreună un spital de răniți, iar la plecare, pentru a mai „alina" probabil suferințele acestora, le-au împărțit fotografii cu autografe. Așa cum își luase obiceiul, doamna Antonescu a semnat și de data aceasta cu numele mic. Atît i-a trebuit reginei! Clocotind de mînie, ea a cerut să i se strîngă imediat infamele poze și să se restituie printr-un ofițer rivalei sale, pentru ca aceasta să-și completeze numele potrivit rangului [20]. Urmarea? Regele a mai avut de suportat încă o ieșire violentă a irascibilului mareșal.

Ecoul tuturor acestor conflicte nu a depășit, de regulă, zidurile Palatului și cercurile restrînse din anturajul regelui și mareșalului. Atîta vreme cît Reichul a continuat să înregistreze victorii, Palatul a evitat să împingă divergențele sale cu Ion Antonescu pe planul politic.

Ultima șansă

Înfrîngerile militare suferite de Germania hitleristă și dezvoltarea luptei forțelor patriotice din România au adîncit, la sfîrșitul anului 1942 și începutul lui 1943 contradicțiile din rîndul claselor exploatatoare, dînd naștere unei crize tot mai accentuate, chiar în sînul regimului antonescian. Înfruntarea dintre diferitele grupări și cercuri guvernante și ale vechilor politicieni a căpătat forme acute, mai ales în problema soluțiilor menite să salveze regimul burghezo-moșieresc.

Între Palat și guvernul militaro-fascist, între rege și mareșal, ciocnirile au căpătat treptat tot mai pronunțate accente politice. Mihai l-a numit pe Mocioni-Stircea în postul de mareșal al Palatului, împotriva voinței lui Antonescu, care nu avea încredere în „lealitatea" noului demnitar. Trecînd la represalii, mareșalul a ordonat concentrarea lui Mocioni-Stircea, dar acesta a refuzat să se prezinte la unitatea respectivă, mutîndu-și domiciliul la palat, unde nu putea fi arestat. Ca urmare, între Ion Anto-

[19] Renato Bova Scoppa, op. cit., pag. 199.

[20] Arhiva M.A.I., dosarul nr. 3273/4, fila 166. Episodul este relatat veridic și în cartea citată a lui Arthur Gould Lee.

nescu, Mihai și regină a avut loc o discuție de o violență fără precedent. Pentru prima oară, regele a respins cu încăpățînare cererile lui Antonescu, amenințînd că, dacă se recurge la forță, părăsește țara. Și tot pentru prima oară, Antonescu a fost cel care a cedat. Era un semn de slăbiciune, care ulterior s-a accentuat și de care Palatul a știut să profite [21].

În lunile următoare, regele a extins legăturile cu liderii diverselor grupări burgheze opoziționiste, precum și cu elemente din armată și din aparatul de stat potrivnice guvernului. Desigur că Ion Antonescu se gîndea și la Palat atunci cînd, într-un moment de furie, lăsa să-i scape aceste cuvinte în ședința Consiliului de Miniștri din 3 august 1943 : „Ca să vedeți mentalitate ! După prima înfrîngere pe care am avut-o, la Stalingrad, viermii din București au început să clocotească. Aceasta este situația..." [22]

Totuși, pînă în primăvara anului 1944, monarhia n-a depășit cadrul contactelor cu diferite elemente opoziționiste și al criticilor la adresa politicii guvernului, uneori exprimate și în fața lui Ion Antonescu, de cele mai multe ori însă rezervate cercurilor intime. Din această perioadă ar merita, poate, reținută numai realizarea unei legături între Palat și Mihai Antonescu care, simțind apropierea naufragiului, era pe cale să-și trădeze omonimul. Diferiți politicieni și cadre militare din anturajul regelui, în mult mai mare măsură decît Mihai însuși, și-au dat seama de faptul că, rămînînd inactivă, monarhia nu va putea supraviețui prăbușirii regimului militar-fascist. Astfel, unul dintre cei aflați în apropierea regelui își exprima părerea că acesta „amestecat sau nu în treburile politice ale anilor din urmă, va trebui să tragă consecințele. Opinia publică nu iartă regilor pasivitatea atunci cînd e în joc viitorul țării [...] Regele Mihai nu va putea invoca argumentul că a fost ținut departe de treburie publice" [23].

Apelurile din afară, din partea cercurilor monarhice, atrăgeau de asemenea atenția regelui că împrejurările impuneau monarhiei o politică activă. „Astăzi [...] e timpul suprem ca maiestatea voastră să luați în mînă frînele țării — îi telegrafia, la 23 martie 1944 regelui, fostul ministru național-țărănist Aurel Vlad. Vă implor deci să convocați de urgență un Consiliu de coroană pentru a discuta, pînă nu e prea tîrziu, asupra măsurilor ce trebuie luate spre a evita catastrofa care ne amenință și a salva ce se mai poate salva" [24]. „Regele Mihai al României trebuie să demită guvernul mareșalului Antonescu, altfel monarhia va fi înlăturată în România [...] Aceasta reprezintă ultima șansă a dinastiei de Hohenzollern [...]" [25], declara Carol Davilla, fostul ambasador al țării noastre la Washington unui corespondent special al agenției Reuter, la 10 aprilie 1944. Mihai și anturajul lui se zbăteau însă între necesitatea de a acționa și incapacitatea de a găsi o formulă salvatoare. Planurile vînturate de Palat în primăvara anului 1944, unele mai fanteziste decît altele au fost, rînd pe rînd, părăsite. Tensiunea și panica la Palat căpătau proporții. În aceste condiții, a încolțit în cercurile din jurul regelui ideea că nu puteau depăși impasul în care se aflau decît intrînd în legătură cu forțele coaliției antifasciste, inițiate, organizate și conduse de Partidul Comunist Român.

Credincios platformei politice elaborate încă în anii 1940—1941, de raliere la lupta pentru eliberarea patriei a tuturor forțelor patriotice, naționale, care, dintr-un motiv sau altul, erau potrivnice regimului antonescian și hitleriștilor, Partidul Comunist Român a urmărit cu deosebită atenție evoluția atitudinii și frămîntările cercurilor de la palat din primăvara anului 1944, acționînd cu pricepere pentru a anihila reticențele lor și pentru a le utiliza în lupta pentru scuturarea jugului fascist. S-au stabilit contacte între reprezentanții organizațiilor patriotice și cercurile Palatului.

Sperînd încă să găsească soluții care să le permită ieșirea din criză fără participarea maselor populare, regele și anturajul său, ca și liderii P.N.Ț. și P.N.L. au recurs la tactica tergiversărilor și eschivărilor. Dar precipitarea evenimentelor interne și externe a demonstrat Palatului, ca și liderilor celor două partide burgheze, că nu mai era vreme de pierdut. În iunie 1944 s-a realizat un acord de colaborare între partidele și organizațiile democratice, pe de o parte, și cercurile Palatului, pe de altă parte, iar la scurt timp s-a închegat Blocul Național Democratic, care cuprindea partidele comunist, social-democrat, național-țărănesc și liberal. Pregătirile în vederea declanșării insurecției armate, desfășurate sub conducerea partidului comunist pe baza planului întocmit de acesta, au intrat în etapa finală.

---

[21] Arhiva M.A.I., dosarul nr. 3273/4, fila 166, vezi și Arthur Gould Lee, op. cit., pag. 62 și urm.

[22] Arhiva M.A.I., dosarul nr. 5, fila 183.

[23] Arhiva M.A.I., dosarul nr. 3273/5, fila 72.

[24] Loc cit., dosarul nr. 4155, fila 343.

[25] Arhiva M.A.E., fondul 70/1945—1948, România I, vol. 27, Buletin de știri al agenției Radar din 10 aprilie 1944.

panoramic

Un deceniu frămîntat din istoria publicațiilor muncitorești și socialiste

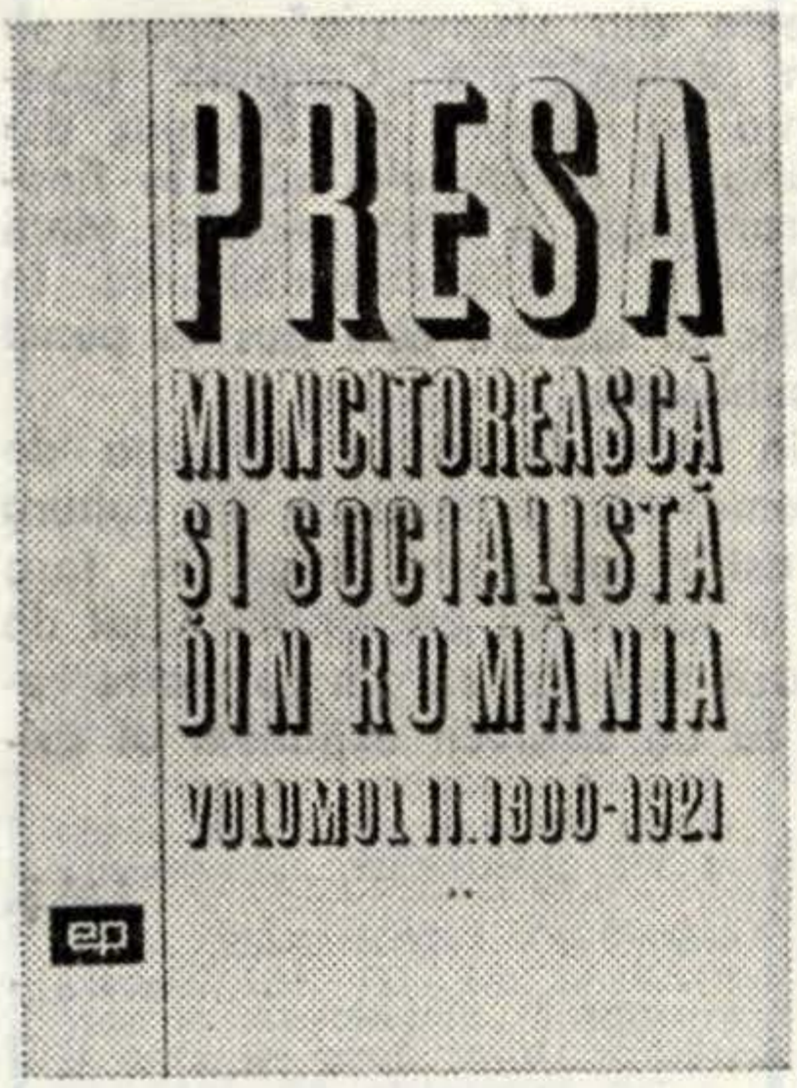

Presa muncitorească și socialistă din România, vol. II (1900—1921), partea a II-a (1907—1916).
Ed. politică.

Apărut sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., volumul, elaborat de un colectiv larg, prezintă cele 48 de publicații muncitorești și socialiste editate între vara anului 1907 și momentul intrării României în primul război mondial, cînd acestea au fost suspendate.

Parcurgerea lucrării prezintă cel puțin un dublu interes. Este vorba mai întîi de cunoașterea diversității tematice a publicațiilor ce se adresau celor mai largi mase populare și în primul rînd clasei muncitoare, de la cele teoretice cum a fost „Viitorul social", apărut succesiv la Iași și București pînă la gazetele cu caracter profesional — printre care s-au impus prin spiritul lor revoluționar „Tribuna transporturilor", „Fer și metal", „Muncitorul căilor ferate", „Lemn și mobilă" — și cele destinate răspîndirii culturii printre muncitori, dintre care menționăm cele două reviste editate de către N. D. Cocea „Facla" și „Viața socială", ca și cele zece volume ale „Calendarului muncii". În al doilea rînd, volumul oferă posibilitatea cunoașterii problemelor cu care a fost confruntat în toată această perioadă proletariatul român, răspunsurile date, orientarea generală a dezvoltării mișcării muncitorești din Pomânia.

Atît prezentările fiecărui ziar în parte, cît și antologia însoțitoare a fiecărui studiu, întregesc problematica vastă ce a preocupat presa socialistă și muncitorească. De la urmărirea procesului de dezvoltare și reorganizare a mișcării muncitorești, prin refacerea în 1910 a Partidului Social-Democrat din România, pînă la manifestările multiple ale luptei de clasă a proletariatului român (dîndu-se și numeroase exemple de solidaritate internațională), de la acțiunile întreprinse pentru sprijinirea desăvîrșirii statului național unitar pînă la progresele realizate pe tărîmul organizării sindicale, de la lupta revoluționară a tineretului muncitor pînă la răspîndirea cunoștințelor științifice, de artă și cultură în rîndul maselor, toate acestea au fost temeinic dezbătute și analizate în paginile ziarelor și revistelor.

Presa acestor ani dă de asemenea putința cunoașterii activității desfășurate de către fruntașii vieții noastre muncitorești. Ei sînt surprinși fie în acțiunile directe întreprinse pentru cîștigarea drepturilor la existență ale mișcării, fie ca mînuitori ai condeiului, în apărarea platformei ideologice și politice a clasei muncitoare. Nume ca cele ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, I. C. Frimu, C. Racovski, M. Gh. Bujor, Ștefan Gheorghiu, D. Marinescu, Al. Constantinescu, Gh. Cristescu, Gh. Vasilescu, Gh. Niculescu-Mizil, C. Mănescu, sînt întîlnite frecvent la sfîrșitul multor articole, cu substanțiale contribuții, destinate să îmbogățească patrimoniul ideologic al proletariatului și să dea răspuns căutărilor fundamentale în fața cărora se afla România în acest frămîntat deceniu.

T. C.

panoramic

Un mare european al secolului al XVI-lea

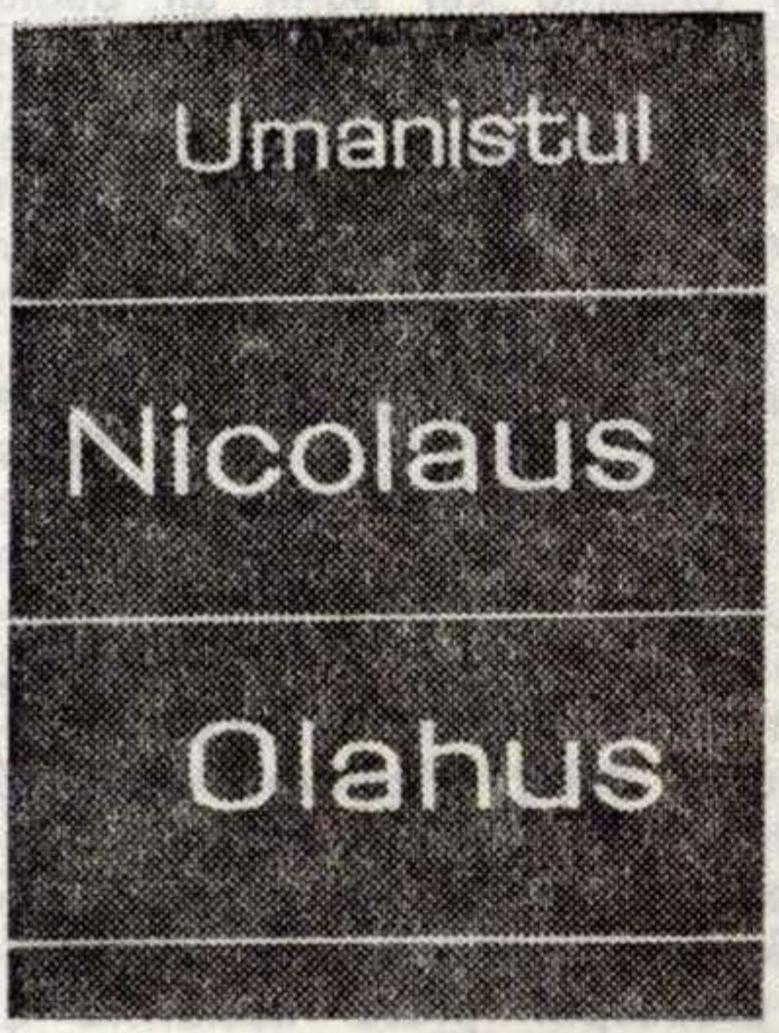

Umanistul Nicolaus Olahus (Nicolaie Românul) (1493—1568). Texte alese. Studiu introductiv și note de I. S. FIRU și CORNELIU ALBU.
Ed. științifică.

Figura marelui umanist Nicolaus Olahus a preocupat adesea cercetătorii români și străini. În 1939, Ștefan Bezdechi, a publicat interesantul studiu „Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română", alte studii fiind semnate de Ion Lupas, Corneliu Albu, Alphonse Roersch, I. Juhasz, Stephanus Hegedüs ș.a.

Meritul noii lucrări publicate de I. S. Firu și Corneliu Albu este acela de a fi o bună carte de referință, fără îndoială cea mai valoroasă apărută pînă azi, prezentată totodată în condiții editoriale reușite. Cartea debutează cu un substanțial studiu introductiv, de peste 100 de pagini, în care se arată situația social-politică din Țările Române în secolele XV—XVI, dezvoltarea umanismului în aceste locuri, în sfîrșit viața și scrierile lui Olahus în domeniile diverse în care acesta a creat : istorie, poezie, corespondență. Expunerea concepțiilor social-politice ale acestui mare european al veacului al XVI-lea, încheie studiul, care dă o imagine de ansamblu, bine conturată, asupra personalității sale.

În ce privește textele alese, se prezintă într-o formă foarte îngrijită, fragmente din „Hungaria", opera sa fundamentală, apoi din „Attila", din „Carmina" (poeziile sale), corespondența sa celebră cu Erasmus din Rotterdam și cu alți cărturari ai timpului său. În finalul lucrării, se dă o cronologie a evenimentelor vieții lui Olahus și o bibliografie foarte cuprinzătoare. În general, aparatul științific al lucrării este pus la punct într-un mod demn de subliniat.

Cartea se înscrie în mod fericit în acțiunea de amplă valorificare a elementelor progresiste din cultura trecutului, desfășurată astăzi pe scară largă în țara noastră. Olahus apare în volum ca un reprezentant de seamă al civilizației epocii sale, ca un om cu înalte calități morale, în sfîrșit, ca un strălucit exponent al spiritului românesc

I.M.Ș.

Istoria unei civilizații milenare

FRANCO MARTINELLI, Storia della Cina (Istoria Chinei).
Ed. Giovanni de Vecchio, Milano.

O încercare de a înfățișa într-un singur volum, fie el și de o mie de pagini, istoria Chinei, este, fără îndoială, un proiect ce ar părea ambițios chiar și pentru un sinolog de meserie. Poate că și pentru aceasta sintezele de istorie chineză apărute pînă acum nu sînt tocmai numeroase. Dar, cum aproape toate folosesc un material căruia cercetările din ultimele decenii i-au răpit în parte valoarea, apariția unei noi introduceri în istoria Chinei era, într-adevăr, necesară.

Autorul nu a socotit utilă indicarea la tot pasul, așa cum procedează îndeobște istoricii, a surselor folosite, procedeu pe care nu i-l vom reproșa, în intenția sa fiind nu întocmirea unei cărți pentru aceștia, ci înfățișarea într-o formă cît mai atrăgătoare a principalelor coordonate cronologice ale unei istorii multimilenare. Publicistul italian, ocolind cu îndemînare detaliile aride ale arheologiei, începe prin a evoca pitorestile legende istorice chineze, înlocuind, apoi, instructivele dar plictisitoarele liste dinastice care nu lipsesc

panoramic

din nici un volum de istorie a Chinei, cu prezentarea etapelor fundamentale ale vieții sociale și culturale din China antichității și evului mediu, univers de civilizație al cărui chip este încă atît de puțin cunoscut. Franco Martinelli, însușindu-și, vădit, unele interpretări puse în circulație de binecunoscuta *Geschichte des Chinesischen Reiches* a lui O. Franke (1930), acordă în definirea liniilor directoare ale istoriei spirituale chineze o importanță deosebită doctrinelor filozofico-religioase, ferindu-se, însă, de exagerările modelului său. Unul din cele mai însemnate merite ale cărții lui Martinelli este încercarea de a integra tratarea istoriei Chinei moderne (trei sute de pagini sînt închinate secolului al XX-lea) unei viziuni de ansamblu lipsite de prejudecăți, evitînd atît sublinierea trăsăturilor specifice, pentru noi oarecum exotice, ale structurilor în transformare. cît și încadrarea în scheme rigide a unor evoluții destul de sinuoase. Interesul sincer al autorului pentru eforturile încununate de succes ale poporului chinez de a construi noua societate socialistă, impresionează favorabil pe cititorul dornic de a găsi o informație imparțială și multilaterală.

Lucrarea lui Franco Martinelli va fi cu siguranță utilă, ca îndemn spre o mai bogată informare a celor care caută o imagine a istoriei marii țări din Asia Orientală. La fel ca acum șapte veacuri pe vremea lui Marco Polo, italienii par a avea vocația de a înfățișa Europei China contemporană lor cu aceeași acuratețe și cu aceeași simpatie.

R. C.

■

Március 19—1944 (19 martie 1944) — Apărută la Budapesta în editura Kossuth, cartea lui *Ránki György* evocă o dată de tristă amintire în istoria Ungariei. În acea zi de primăvară a intrat în acțiune planul denumit „Margarete I", care prevedea ocuparea propriu-zisă a țării de către armata hitleristă. În preambulul planului acțiunea era motivată de „neîndeplinirea" de către autoritățile ungare a „obligațiilor" față de Germania hitleristă. Ordinul a fost semnat de Hitler la 15 martie 1944. Cartea lui Ránki György analizează atît antecedentele acestei acțiuni, modul în care ea a fost pregătită de acoliții lui Horthy și Szálasi, cît și tragicele ei consecințe pentru Ungaria.

■

Una din marile teme ale actualității este Vietnamul. *Jean Chesneaux*, autorul lucrării *Le Viêt-nam* (Vietnamul) — apărută la Paris, în editura Maspero — consideră că pentru o înțelegere mai profundă a eroicei rezistențe a poporului vietnamez servește însăși istoria acestuia. Națiunea vietnameză și-a făurit personalitatea, a acumulat o neprețuită experiență revoluționară. Jean Chesneaux — care este și autorul unei „Contribuții la istoria națiunii vietnameze" — încearcă să redea în interpretarea sa, originile istorice ale succeselor repurtate de poporul vietnamez împotriva uriașei mașini de război nord-americane, realizînd astfel o interesantă „introducere" la istoria de astăzi a Vietnamului.

N. D.

au apărut...

Gîndirea românească în epoca pașoptistă (1830—1860). 2 volume. Antologie și studiu introductiv de PAUL CORNEA. Text stabilit, note și medalioane biografice de MIHAI ZAMFIR. Ed. pentru literatură, 960 pagini.

C. A. Rosetti. Gînditorul. Omul. Studiu, antologie și note de RADU PANTAZI, Ed. politică, 398 p.

I. I. RUSSU : **Ilirii. Istoria — Limba și onomastica — Romanizarea.** Ed. Academiei, „Biblioteca istorică" XVII, 302 p.

HENRI H. STAHL : **Controverse de istorie socială românească.** Ed. științifică, 278 p.

A. BONNARD : **Civilizația greacă,** vol. III. De la Euripide la Alexandria. Traducere și note de prof. univ. IORGU STOIAN. Ed. științifică, 341 p.

JACOB BURKHARDT : **Cultura Renașterii în Italia.** 2 volume. Traducere de N. BALOTĂ și GH. CIOROGARU. Prefață, tabel cronologic și note de N. BALOTĂ. Ed. pentru literatură, colecția „Biblioteca pentru toți", 832 p.

SALLUSTIUS : **Opere.** Traducere, studiu introductiv, note și indice de prof. univ. N. LASCU. Ed. științifică, 314 p.

Figuri ilustre din Evul Mediu (Hua To, Brahmagupta, Avicenna, Omar Khayyan, Averroes, Marco Polo, Roger Bacon etc). Ed. tineretului, 428 p.

(urmare din pag. 17)

un prilej de manifestare atunci cînd escadra lui Shima s-a întîlnit cu celălalt supraviețuitor al formației lui Nishimura, distrugătorul *Shigure* : noii veniți nu „s-au înjosit" să întrebe care era situația din strîmtoarea Surigao, iar comandantul navei avariate nu i-a învrednicit pe compatrioții săi cu informațiile vitale pe care ar fi fost normal să le furnizeze.

În primele șapte ore ale dimineții de 25 octombrie pierderile nipone au fost considerabile, determinîndu-l și pe Shima la o retragere precipitată. Americanii nu au avut decît un singur distrugător avariat — *Albert Grant*.

În schimb, în largul insulei Samar situația forțelor navale ale Statelor Unite era gravă.

Melcul sub ruloul compresor

La 25 octombrie, o zi care, după cum se vede, a fost bogată în evenimente, *Task Force 38*, avînd în frunte pe pripitul amiral Halsey, a reușit, după nenumărate peripeții, să ia legătura cu formația-nadă a lui Ozawa. În jurul orei 8, primul val de avioane americane de tip *Helcat* (vînătoare), *Helldiver* (bombardiere în picaj) și *Avenger* (torpiloare) — în total 180 de aparate — s-au năpustit asupra vaselor japoneze, scufundînd portavionul *Chitose* și distrugătorul *Akitsuki* și avariind portavioanele *Zuiho* și *Zuikaku*. Un al doilea raid, efectuat de 36 de aparate, a scos din funcțiune portavionul *Chiyoda* și a avariat crucișătorul ușor *Tama*. Avioanele celui de-al treilea val au lovit din nou vasele *Zuikaku* și *Zuiho*, acesta din urmă fiind scufundat de cel de-al patrulea atac. Ultimele două raiduri, care au avut loc spre seară, au găsit formația lui Ozawa în plină derută și risipită pe o întindere de 60 de mile. Doar 12 vase din cele 17 care constituiau efectivele sale inițiale continuau să plutească.

Halsey primise încă de dimineață o cablogramă din partea lui Kinkaid, care-l anunța de pătrunderea lui Kurita în strîmtoarea San Bernardino, în fruntea unei flote mult mai puternice decît cea pe care i-o atribuiau calculele americane, dar s-a mulțumit să-i trimită în ajutor doar gruparea *TG 38—1*, de sub comanda lui Mac Cain. Abia atunci cînd, de la Pearl Harbour, amiralul Nimitz i-a ordonat să facă tot posibilul pentru a veni în sprijinul celor care apărau golful Leyte, a expediat în acea direcție gruparea *TG 38—2*, de sub comanda lui Bogan, și cea mai mare parte a unei alte formații, *Task Force 34*, avînd în frunte pe amiralul Willis Lee.

Ce se întîmpla în strîmtoarea San Bernardino sau, pentru a respecta denumirea sub care e cunoscut în istorie episodul, în largul insulei Samar ? Apărarea trupelor debarcate în insula Leyte rămăsese doar în sarcina lui Kinkaid, care dispunea de 16 portavioane de escortă (de fapt niște vechi cargoboturi, cu suprastructura reamenajată, pentru a oferi piste de decolare și aterizare) și de 21 de distrugătoare. Unitățile erau împărțite în trei grupări, aflate sub comanda contraamiralilor Thomas Sprague, Franklin Stump și Clifton Sprague.

În dimineața fatidicei zile de 25 octombrie, avioanele americane au reperat patru cuirasate, opt crucișătoare și un număr de distrugătoare japoneze la numai 20 de mile distanță de gruparea lui Clifton Sprague. Era escadra lui Kurita, pe care lipsa de ripostă de pînă atunci din partea forțelor S.U.A. îl cam îngrijora, făcîndu-l să bănuiască o cursă. Neputînd crede că apărarea insulei Leyte fusese lăsată pe seama unei formații atît de slabe, amiralul nipon a dat ordinul de „Vînătoare generală", care permitea fiecăruia dintre vasele sale să acționeze pe cont propriu. Era o gravă eroare, care răpea mult din puterea de șoc a escadrei : după părerea majorității comentatorilor militari, dacă navele japoneze, cu o artilerie de un calibru infinit superior celor americane, ar fi acționat în mod organizat, flota lui Kinkaid s-ar fi aflat, după expresia lui, „în situația unui melc peste care a trecut un rulou compresor", fiind literalmente desființată sub focul infinit superior al navelor japoneze.

La ora 7, cînd cuirasatul *Yamato* (care, deși avariat, era capabil de luptă) a tras primele obuze de la o distanță de 30 000 de metri, contraamiralul Clifton Sprague era pe deplin convins că sărmanele lui portavioane improvizate nu vor rezista nici cinci minute. Pentru a-și prelungi cît mai mult agonia, el a dat ordin tuturor avioanelor să decoleze, iar distrugătoarelor să protejeze formatia printr-o perdea de fum. Șansa a făcut ca nori groși de ploaie să contribuie la ascunderea vaselor americane, ceea ce nu i-a împiedicat pe japonezi să avarieze din primele minute portavioanele *White Plains* și *Saint Louis*.

Manevrînd cu disperare, Sprague a cerut aviatorilor săi să facă orice sacrificiu pentru a hărțui, fără încetare, escadra lui Kurita, împotriva căreia a trimis și distrugătoarele de care dispunea. Diferența de calibru între artileria celor două tabere nu a întîrziat să-și spună cuvîntul : americanii au pierdut distrugătoarele *Hoel, Johnston* și *Samuel Roberts*, precum și portavioanele *Gambier Bay* și *Saint Lo*. Avarii mai mult sau mai puțin grave au suferit și distrugătoarele *Dennis* și *Butler*, ca și port-avioanele *Fanshaw Bay, Kitkun Bay* și *Kalinin Bay*. Numeroase avioane americane s-au prăbușit în flăcări, căzînd pradă violentului tir antiaerian al navelor nipone.

Dar nici escadra lui Kurita nu s-a dovedit invulnerabilă. Sub obuzele, bombele și torpilele americane s-au scufundat crucișătoarele grele *Chokai, Sazuya* și *Chikuma* și au fost avariate crucișătoarele grele *Kumano* și *Tone*, cuirasatul *Kongo* și diferite alte nave. Superiorita-

tea rămînea totuși de partea japonezilor. Iată de ce hotărîrea luată de Kurita, la ora 9,25, de a vira spre nord, în loc să treacă la nimicirea vaselor americane, a dat impresia lui Sprague că adversarul său a înnebunit subit. În realitate, comandantul japonez era îndrituit — cel puțin în parte — să efectueze această mișcare. Lui continua să i se pară suspectă slăbiciunea flotei americane și se temea de capcana care-l aștepta dacă ar fi înaintat mai departe spre sud, cu atît mai mult cu cît vestea pe care o primise despre înfrîngerea lui Nishimura în strîmtoarea Surigao nu-i ridicase cîtuși de puțin moralul. Dar scopul principal pe care l-a urmărit, dînd acest ordin, era de a-și regrupa forțele și de a porni din nou spre Leyte — ceea ce a și făcut, la ora 11,47.

Dacă și-ar fi dus la îndeplinire această ultimă intenție, soarta navelor amfibii ale Statelor Unite și a trupelor debarcate pe insulă ar fi fost definitiv pecetluită. Dar, la mai puțin de jumătate de ceas interval, Kurita a schimbat din nou ruta escadrei sale, îndreptîndu-se mai întîi spre nord-vest și apoi spre nord, cu alte cuvinte executînd o mișcare de repliere. Din ce cauză ? Pentru că distrugătoarele lui începeau să sufere din lipsă de combustibil și trebuiau reaprovizionate ; pentru că bănuia că flota lui Halsey, al cărui ordin de rechemare fusese captat de radiotelegrafiștii niponi, își va face apariția dintr-un moment într-altul ; pentru că se temea de atacul aviației americane, care cucerise cîteva baze pe Leyte, de unde puteau decola numeroase aparate ; pentru că, în fine, supraestima viteza portavioanelor S.U.A. și nu voia să rişte o încercuire.

Kurita avea însă de gînd să facă joncțiunea cu Ozawa și, împreună, să se înapoieze, pentru a întreprinde atacul asupra insulei Leyte. Dar la ora aceea, planul devenise irealizabil, deoarece capacitatea de luptă a flotei-nadă, și așa scăzută, se redusese considerabil. În schimb, formația lui Kinkaid și îndeosebi gruparea de sub comanda lui Thomas Sprague au avut de înfruntat un alt pericol — cel al aviației nipone. În dimineața zilei de 25 octombrie, un bombardier în picaj japonez s-a aruncat literalmente pe puntea portavionului de escortă *Santee* : era una dintre primele acțiuni „sinucigașe" de tip *kamikaze*. Explozia și incendiul care i-a urmat a provocat moartea a 16 marinari, dar vasul a putut fi salvat.

Tentative similare din partea avioanelor japoneze au suferit și portavioanele *Suwanee* și *Petrof Bay*, dar artileria lor antiaeriană a reușit să doboare pe atacatori înainte de a ajunge la punțile vaselor. Cîteva dintre portavioanele avariate în orele precedente au scăpat și ele de ciocnirea cu piloții care aleseseră moartea ca ultim mijloc de a lovi în inamic. La ora 11,30, cînd raidurile japoneze au încetat, a fost rîndul avioanelor americane să plece în urmărirea escadrei lui Kurita, dar fără succes. Lupta s-a prelungit în cursul după-amiezii, cînd distrugătorul american *Eversole* a fost scufundat de submarinul nipon *I. 45*, nimicit și el cîteva ore mai tîrziu de un alt distrugător, *Whitehurst*.

În dimineața zilei de 26 octombrie, trei raiduri succesive ale aviației S.U.A., totalizînd 174 de aparate și decolînd de pe portavioanele grupărilor conduse de Mac Cain și Bogan, au atacat escadra lui Kurita în strîmtoarea Tablas, dar singurul rezultat a fost scufundarea crucișătorului ușor *Noshiro*. În aceeași zi, o escadrilă de cvadrimotoare *Liberator* a încercat din nou să lichideze formația japoneză, fără însă a înregistra vreo lovitură mai importantă. Ultimele victime ale confruntării aeronavale au fost distrugătorul *Shiranuhi*, aparținînd escadrei lui Shima, pe care l-a scufundat un avion torpilor american, distrugătorul *Nowaki*, din escadra lui Kurita, scufundat de o grupare de sub comanda contraamiralului Badger, și portavionul american *Suwanee*, care, atacat a doua oară de un *kamikaze*, a fost grav avariat, pierzînd 245 de membri ai echipajului și zece aparate aflate la bordul său.

Bilanțul gigantici bătălii pentru golful Leyte este în mare măsură negativ pentru ambii adversari. Japonezii au eșuat în proiectele lor strategice, pierzînd vase cu un deplasament total de 305 710 tone. Cauzele au fost : defectuoasa coordonare a eforturilor, lipsa de colaborare între comandanți, ezitările lui Kurita, proasta funcționare a rețelei de telecomunicații, numărul mic de aparate de pe portavioane etc.

Dar nici de partea americană nu se poate vorbi despre o victorie. Ozawa s-a înapoiat la bază cu 11 din cele 17 unități ale sale, iar Kurita și-a salvat patru din cele cinci cuirasate de care dispunea. Aceasta s-a datorat faptului că Halsey nu a putut să-i ajungă pe nici unul dintre cei doi amirali japonezi, trebuind să abandoneze urmărirea flotei-nadă, pentru a veni în ajutorul lui Kinkaid. Aventurismul „Taurului" putea duce însă la un adevărat dezastru pentru navele amfibii și trupele debarcate pe insula Leyte, pe care numai nehotărîrea lui Kurita le-a scăpat de la pieire.

Bătălia terestră pentru insulă a continuat încă multă vreme.

Abia la 25 decembrie 1944 rezistența organizată a japonezilor a luat sfîrșit ; dar chiar și după aceea americanii au mai avut ciocniri locale, unele dintre ele extrem de sîngeroase, cu detașamente izolate care refuzau să capituleze. Iar la 2 septembrie 1945, cînd plenipotențiarii japonezi au semnat capitularea necondiționată a armatei nipone pe bordul cuirasatului *Missouri*, în arhipelagul Filipinelor încă se mai desfășurau lupte îndîrjite...

poșta redacției

magazin istoric

BUCUREȘTI — O ALTĂ VÎRSTĂ ?

N. IORDĂCHESCU, București. **Ne propuneți o altă vîrstă a Bucureștilor. În sprijinul ideii dv. aduceți și argumente, citînd surse serioase. Le-am revăzut și noi și — contrar opiniei dv. — susținem că vîrsta Bucureștilor rămîne tot cea pe care o știm. De ce ?**

Într-adevăr — așa cum scrieți și dv. — în „Istoria Bucurescilor", **p. 22, G. I. Ionescu Gion afirmă că un hrisov dat de Mircea cel Bătrîn în 1401 unui român din Făgăraș este scris în** „Cetatea Bucurescilor". **Ionescu Gion precizează că actul menționat se află în colecția profesorului Gr. G. Tocilescu.**

Dar cercetările mai noi au arătat că :

a) documentul a fost eliberat în cetatea Argeșului **și nu în București. Formula de încheiere cuprinde :** „Datum in arce nostra Argeș, die 20 Iulii, anni a Creatore Mundi 6908" «1400» **(S-a dat în cetatea noastră Argeș, în ziua de 20 iulie, anul de la facerea lumii 6908" «1400») ;**

b) documentul poartă deci data de 20 iulie 1400, nu 1401, cum arătați dv. ;

c) textul nu s-a păstrat decît în traducere, nu și în original.

Întregul document se află în „Documenta Romaniae Historia", B. Țara Românească, vol. I, București, 1966, p. 55—56 (nr. 23).

Prin urmare, este sigur că Bucureștii au existat, ca oraș, chiar din secolul al XIV-lea (vezi argumentarea în Constantin C. Giurescu, „Istoria Bucureștilor", București, 1966, p. 46—47). dar în lipsa unei alte date certe comemorarea a fost făcută ținînd seama de documentul eliberat de Vlad Țepeș la 20 septembrie 1459 (vezi textul slavon și traducerea în „Documenta Romaniae Historia", p. 203—204, nr. 118).

COINCIDENȚĂ ? NU !

C. BERDAN, din Bîrlad, **ne întreabă cum se explică existența în țara noastră a cîtorva localități cu același nume : Slobozia. Este o simplă coincidență ? Nu !**

Slobozii se numeau satele din Țara Românească și Moldova înființate (sau reînființate), în urma unor scutiri de dări și slujbe acordate de domnie, pe moșii boierești și mănăstirești pustii, **sau foarte** puțin populate. **Prima slobozie apare în vremea lui Mircea cel Bătrîn, la** Cărăreni, **pe domeniul dunărean al mănăstirii Cozia, de la gura Ialomiței. Domnul hotărăște că orice om** „din satele boierești mari sau mici" **poate să se așeze pe silistea de acolo, unde va fi slobod de toate dăjdiile.**

Rezistența clasei boierești față de vechiul drept al vicinilor **de a se strămuta de pe o moșie pe alta, ca și depopularea țării au făcut ca mai tîrziu situația sloboziilor să se schimbe. După 1600, singurii oameni** „de țară" **care se puteau așeza în mod legal, într-o slobozie boierească sau mănăstirească, erau cei** „fără dajdie și fără bir". **Majoritatea locuitorilor din slobozii ajunsese să fie formată din băjenari de peste granță, care, de pildă, în Muntenia erau veniți** „din Țara Turcească, sau din Țara Ungurească, sau de la Moldova". **Scutirea ce li se acorda era de cele mai multe ori de doi-trei ani, dar, fiindcă exista teama că vor pleca din nou, era de obicei prelungită.**

Sloboziile purtau, cel puțin la început, numele locului sau siliștii pe care erau întemeiate. Astfel, după 1614, cînd Radu Vodă Mihnea a dăruit „prietenului său" Ianache postelnicul Caragea siliștea pustie Vai de Ei, **îngăduindu-i să facă acolo slobozie, satul creat astfel — din care s-a dezvoltat actualul oraș** Slobozia — **a continuat să se numească** Vai de Ei, **sau** Slobozia Vai de Ei. **Mai tîrziu i s-a zis însă** Slobozia lui Enache **sau, pe scurt,** Slobozia.

Cele mai multe slobozii (cărora în documente li se zice și „sate de milă") **au existat la șes, adică acolo unde populația era mai rară și mai nestabilă. În Țara Românească foarte multe așezări de acest fel se găseau în partea de răsărit a Cîmpiei Române, la hotarul cu Moldova.**

În documente, termenul „slobozie" **are și un alt înțeles, într-o oarecare măsură diferit de cel arătat mai sus. Se numeau așa satele vechi boierești și mănăstirești care erau scutite de slujbe și dări, avînd, în schimb, obligația să presteze stăpînului feudal o cîtime mai mare de muncă. Marea majoritate a sloboziilor de acest fel erau ale unor mănăstiri și se găseau în imediata apropiere a acestora, spre a putea fi** „de ascultare și de slujbă". **În unele cazuri, ele aveau obligații speciale, ca întreținerea unui drum de munte sau paza mănăstirii.**

GRECUL ROMUL, Gîrbova de Sebeș, **jud. Alba. Noile dv. argumente în favoarea celei** „dintîi familii de români (daco-romani) cunoscută în istorie" **nu ne-au convins mai mult decît cele anterioare.**

Noi nu susținem că ar exista „o altă familie daco-romană atestată epigrafic", înaintea celei menționate de dv., pentru că nu putem accepta părerea, potrivit căreia un popor s-ar naște dintr-o unică familie. O asemenea idee nu are nimic comun cu știința istoriei.

La fel de greșită ni se pare afirmația dv. că anul 106... „anul victoriei romanilor asupra dacilor este indiscutabil anul cu care începe istoria formării poporului român, adică nașterea sau formarea poporului nostru".

Prezentarea inscripției latine din comuna Răhău (jud. Alba) — a cărei descoperire spuneți că vă aparține — este cu totul incompletă. De altfel acest document epigrafic este cunoscut de specialiști.

A. I. GHEORGHIU, Tîrgoviște. **Nu sîntem de acord cu dv. Credem că poșta redacției — prin specificul ei și prin meritele celor care ne scriu — este una dintre cele mai citite rubrici ale revistei noastre, ca și ale oricărei publicații. A figura aici nu este un nenoroc, așa cum credeți dv., poate mai curînd dimpotrivă ! Prin urmare nu cîrtiți împotriva Fortunei !**

Din ceea ce ne-ați trimis, publicăm o remarcă interesantă :

„Pe o vreme cînd nu se știa cît va mai domni, bătrîn însă stăpîn pe sine, avar și totuși mecenat, Matei Basarab RIDICĂ

poșta redacției

magazin istoric

DIN TEMELIE SAU REZIDEȘTE 40 DE MĂNĂSTIRI, BISERICI, PALATUL DOMNESC DIN BUCUREȘTI (CURTEA VECHE) ȘI DIN TÎRGOVIȘTE, PALATUL EPISCOPAL DIN BUZĂU etc... ȘI N-A LASAT MĂNĂSTIRE DIN ȚARĂ ȘI LA SFÎNTUL MUNTE, CA SĂ N-O ÎNZĂSTREZE CU ODOARE ȘI VENITURI (Gr. TOCILESCU). Din acest punct de vedere a fost al doilea constructor în Țările Române, după Ștefan cel Mare, neîntrecut chiar de Constantin Brîncoveanu. Dacă mai socotim și haraciul anual plătit Porții, atunci ne întrebăm ce dări trebuie să fi aruncat pe seama țării, pentru ca să fi putut face față atîtor cheltuieli și pe deasupra LA MOARTEA SA SĂ SE GĂSEASCĂ ÎN VISTERIA ȚĂRII MAI BINE DE UN MILION LEI (Gr. Tocilescu)."

Intr-un amplu articol, completat de o lungă listă toponimică în anexă (cuprinzînd peste 50 de exemple), cititorul NICOLAE MIULESCU, inginer hotarnic din Bucuresti, **ne propune o ipoteză toponimică nu lipsită de fantezie.**

D-sa găsește apropieri și similitudini între numele unor personaje din literatura vedică, teogonia brahmană și denumirile unor localități din țară. Astfel Brașovul ar purta numele rajahului Brașiva-Sala, iar denumirea de Verte **a dealului care face față Tîmpei ar reprezenta o alterare a cuvîntului sanscrit Varta (țară, ținut). Inițial, așezarea s-ar fi numit Brașiva-Varta, adică ținutul (țara) lui Brașiva.**

De asemenea, Buda, unul din izvoarele Argeșului și cele cîteva localități omonime ar avea ca „naș" pe un prinț din dinastia lunii — SOMA în limba sanscrită — prinț devenit rege și apoi zeificat.

În sfîrșit, Mediașul ar purta numele ținutului din zona de obîrșie a Indusului, numit Madia-Desa.

Părerea noastră asupra acestei ipoteze? Fantezie — da, istorie — nu!

Unui „DASCĂL BĂTRÎN" îi mulțumim pentru urările de bine pe care le adresează redacției, ca și pentru sugestii.

Cît privește propunerea de a „povesti pe înțelesul tuturor, bucată cu bucată, istoria neamului", cine urmărește cu atenție revista vede că tocmai aceasta intenționăm să facem, număr de număr.

A. CÎRSTEA, Mangalia Nord. **Vă mulțumim pentru grija pe care ne-o purtați și vă asigurăm că redacția nu va cheltui în mod irațional spațiul revistei.**

VICTOR POPA, Craiova. **Am reținut o parte dintre propunerile dv.**

Intîrzierile în difuzare nu se produc din vina redacției, așa cum am avut prilejul s-o subliniem.

PETRE FLORESCU, București. **Foarte frumoase vederile din Vidin pe care ni le-ați trimis. Articolul este însă, spre regretul nostru, nepublicabil.**

ANCA MIHAI, studentă, București. **Iată bibliografia pe care ne-ați solicitat-o cu privire la Titulescu :** N. Titulescu, Discursuri, **București, Editura științifică 1967 ;** N. Titulescu, Documente diplomatice **(culegere), București, Editura politică, 1967 ;** Ion M. Oprea, Nicolae Titulescu, **București, Ed. Științifică, 1966. În plus mai puteți consulta și cele două articole semnate de Paul Anghel în revista** România literară **din 10. IV 1969** („Titulescu și ideea de drept") **și 17. IV** („Titulescu și ideea de familie internațională").

POST — SCRIPTUM

De la doctorandul NICOLAE IORDACHE primim următoarea completare referitoare la chestiunea Anschluss-**ului, despre care vorbește articolul „Agresiunea lui Arturo Ui nu a fost oprită" de Nicolae Minei :**

«Așa după cum informează ministrul iugoslav la Roma, M. Dućić, în timpul întrevederii dintre Mussolini și Hitler de la Veneția din vara anului 1934, Führerul abordează printre alte probleme, și chestiunea austriacă. Iată un fragment dintr-o scrisoare a diplomatului iugoslav către ministrul de externe al țării sale :

„La început, Hitler asigură că evenimentele din Austria sînt produsul istoriei și al rasei. Dollfuss luptă prin constrîngere polițienească împotrvia forței ideii (!). Numai de aceea acționează hitlerismul austriac cu mijloace ilegale. O mișcare elementară este întotdeauna mai puternică decît o mișcare organizată. [...] Hitler a dat toate garanțiile că evenimentele din Austria nu sînt cu nimic inspirate de către guvernul Reichului [...] Hitler a cerut lui Mussolini să facă ceea ce crede de cuviință pentru a opri atacurile austriece, care prezintă Berlinul ca provocator de tulburări în Austria". (Conform : Arhivele diplomatice ale Secretariatului de Stat pentru Afacerile Externe al Iugoslaviei, Fondul Legația Londra 1920—1934 — DA ASIP LP — Scrisoare informativă P.K.J.L., Poo. Br. 566 din 10 iulie 1934).

Documentul citat este o scrisoare în limba franceză și se bazează pe relatările confidențiale făcute diplomatului iugoslav de către von Hassel, ambasadorul Reichului la Roma.

Acest document ilustrează încă o dată „filozofia" agresiunii, perfidia, demagogia și complicitatea celor doi dictatori fasciști.»

TOADER MITEANU, București — Semnalarea dv. e justă. În articolul „Atentatul împotriva lui I.I.C. Brătianu" e vorba într-adevăr de „Ocnele Slănicului" și nu de „Ocnele Sibiului".

În urma apariției articolului prof. univ. Dumitru Tudor „Localizarea Daciei Malvensis", revista „Tribuna" din Cluj a publicat un interviu în care acad. Const. Daicoviciu contestă tezele cuprinse în acest material și validitatea ilustrației doveditoare. Prof. D. Tudor s-a adresat printr-o scrisoare „Tribunei" pentru a-și susține în continuare punctele de vedere, dar scrisoarea sa nu a fost publicată. Din dorința de a pune la dispoziție cititorilor toate argumentele acestei dezbateri, vom prezenta în nr. 9/1969 observațiile prof. D. Tudor.

CONTENTS

D. DĂMĂCEANU An Historic Meeting (Held by the Representatives of the Romanian Communist Party and Those of the Army in July 1944 with a View to Preparing the Liberation from Nazi Occupation) 2
MARIA COVACI The Underground Press of the Romanian Communist Party and Anti-Nazi Resistance 8
V. TEODORESCU The Greatest Air and Sea Battle of All Times (II). Leyte 1944 13
AL. ALEXIANU A Wallachian Chancellor at the Court of Napoleon Bonaparte 18
ION NESTOR Continuity in the History of the Formation of the Romanian People (II) 24
* Memento 28
RĂZVAN TEODORESCU „The Dark Ages" and Their Art 29
ELISABETA IOANIȚIU Witch-Hunt 37
W. CHURCHILL Memoirs (IV) 44
* In Brief 50
Lt. Col. O. GOGA The Operative Groups Take Action (the Bucharest Militia Liquidates a Gang of Robbers) 51
C. REZACHEVICI Who Brought the Head of Michael the Brave to Tirgoviște 55
HORIA LIMAN Roman Vestiges in Switzerland 62
PETRE STRIHAN The Divorce of a Reigning Prince (in Bucharest in the Middle of Last Century) 68
D. I. SUCHIANU From History to the Historical Film 72
NORA ZIZI MUNTEANU „Unfortunately, as You Say, and Fortunately, as We Say" (the Romanian Socialists in Parliament, 1888) 80
AL. GH. SAVU The War of Mutual Cavilling (between King Michael and Marshal Antonescu, 1940—1944) 87
* Panorama 93

SOMMAIRE

D. DĂMĂCEANU Une rencontre historique (entre les représentants du Parti Communiste Roumain et ceux de l'armée, tenue en juillet 1944 pour préparer la libération de l'occupation nazie) 2
MARIA COVACI La presse illégale du Parti Communiste Roumain et la résistance antihitlérienne 8
V. TEODORESCU La plus grande bataille aéronavale de tous les temps (II). Leyte 1944 13
AL. ALEXIANU Un chancelier valaque chez Napoléon Bonaparte 18
ION NESTOR Continuité dans l'histoire de la formation du peuple roumain (II) 24
* Memento 28
RĂZVAN TEODORESCU „L'âge des ténebres" et son art .. 29
ELISABETA IOANIȚIU Chasse aux sorci res 37
W. CHURCHILL Mémoires (IV) 44
* Notes 50
Lt. col. O. GOGA Les groupes opératifs entrent en action (la milice de Bucarest liquide une bande de malfaiteurs) 51
C. REZACHEVICI Qui a apporté la tête de Michel le Brave à Tirgoviște? 55
HORIA LIMAN Vestiges romains en Suisse 62
PETRE STRIHAN Divorce d'un prince régnant (à Bucarest au milieu du siecle dernier) 68
D. I. SUCHIANU De l'histoire au film historique 72
NORA ZIZI MUNTEANU „Par malheur, comme vous dites et par bonheur, comme nous disons" (les socialistes roumains à la tribune du Parlement, 1888) 80
AL. GH. SAVU La guerre des chicanes (entre le roi Michel et le maréchal Antonescu, 1940—1944) 87
* Panorama 93

СОДЕРЖАНИЕ

Д. ДЭМЭЧАНУ. Историческое совещание (представителей Румынской Коммунистической Партии и армии по вопросу подготовки освобождения от нацистской оккупации. Июль 1944.) 2
М. КОВАЧ. Подпольная пресса Румынской Коммунистической Партии и антигитлеровское сопротивление 8
В. ТЕОДОРЕСКУ. Величайшая воздушно-морская битва всех времён (II) Лейте 1944 13
А. АЛЕКСЯНУ. Валашский логофет у Наполеона Бонапарта 18
И. НЕСТОР. Последовательность в истории становления румынского народа (II) 24
* Заметки 28
Р. ТЕОДОРЕСКУ. «Тёмное тысячелетие» и его искусство 29
Е. ИОАНИЦИУ. Охота на ведьм 37
У. ЧЕРЧИЛЛЬ. Мемуары (IV) 44
* Сигнал 50
ПОДПОЛКОВНИК О. ГОГА. Оперативные группы приступают к действию (Бухарестская милиция ликвидирует шайку бандитов) 51
К. РЕЗАКЕВИЧ. Кто доставил в Тырговиште голову Михая Бравого? 55
Х. ЛИМАН. Римские следы в Швейцарии 62
П. СТРИХАН. Господский развод (в середине прошлого века, в Бухаресте) 68
Д. И. СУКИЯНУ. От истории к историческому фильму 72
Н. З. МУНТЯНУ. «К сожалению, по Вашим словам, и к счастью, по нашим» (румынские социалисты у трибуны Парламента, 1888) 80
А. Г. САВУ. Война придирок (между королём Михаем и маршалом Антонеску, 1940—1944) 87
* Круговор 93

INHALT

D. DĂMĂCEANU Eine historische Beratung (zwischen den Vertretern der Rumänischen Kommunistischen Partei und der Armee, im Juli 1944, zur Vorbereitung der Befreiung von der Nazibesetzung) 2
MARIA KOVACI Die illegale Presse der Rumänischen Kommunistischen Partei und der antihitleristische Widerstand 8
V. TEODORESCU Die grösste Luft- und Seeschlacht aller Zeiten (II). Leyte 1944 13
AL. ALEXIANU Ein Woalachischer Logothet bei Napoleon Bonaparte 18
ION NESTOR Stätigkeit in der Geschichte der Entstehung des rumänischen Volkes (II) 24
* Memento 28
RĂZVAN TEODORESCU „Das finstere Jahrtausend" und seine Kunst 29
ELISABETA IOANIȚIU Hexenjagd 37
W. CHURCHILL Memoiren (IV) 44
* Kurze Beiträge 50
Oberstlt. O. GOGA Die Operativgruppen treten in Aktion (die Bukarester Volkspolizei liquidiert eine Übeltäterbande) .. 51
C. REZACHEVICI Wer brachte den Kopf Michael des Tapferen nach Tirgoviște? 55
HORIA LIMAN Römische Überreste in der Schweiz 62
PETRE STRIHAN Eine Ehescheidung im Herrscherhaus (in Bukarest Mitte des letzten Jahrhunderts) 68
D. I. SUCHIANU Von der Geschichte zum Geschichtsfilm 72
NORA ZIZI MUNTEANU „Unglücklicherweise, wie Sie sagen und glücklicherweise, wie wir sagen" (die rumänischen Sozialisten von der Parlamentstribüne, 1888) 80
AL. GH. SAVU Der Krieg der gegenseitigen Schikanen (zwischen König Michael und Marschall Antonescu, 1940—1944) 87
* Panorama 93

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

București str. Onești nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Poștal Nr. 22, telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, I. M. Ștefan.

PREZENTARE GRAFICĂ: RADU DOBRE, MIRCEA GRIGORESCU

42427

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" București

Logofătul Constantin Dudescu

(„Un logofăt valah la Napoleon Bonaparte", pag. 18)

magazin istoric

Uciderea lui Mihai Viteazul.
Tablou de Constantin Lecca.

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an - 60 lei.

COPERTA I

Mihai Viteazul.
Portret
de Mișu Popp
(„Cine a adus capul lui Mihai Viteazul
la Tîrgoviște", pag. 55)